

Viorel Câmpean

Oameni și locuri
din
Sătm̃ar

Consilier editorial: Felician Pop
Tehnoredactare: Cristian Pomian
Design și copertă: Cristian Pomian

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CÂMPEAN, VIOREL

Oameni și locuri din Sătmar / Viorel Câmpean. - Satu-Mare:
Citadela, 2008

Bibliogr.

Index

ISBN 978-973-88823-0-0

908(498 - 35 Satu-Mare)

94(498 - 35 Satu-Mare)

Toate drepturile rezervate autorului. Nicio parte din această
lucrare nu poate fi reprodusă sub nicio formă, prin niciun
mijloc mecanic sau electronic, sau stocată într-o bază de date
fără acordul prealabil, în scris, al autorului.

Editura CITADELA

440010, Satu Mare, str. 1 Decembrie 1918, nr.11

e-mail: editura_citadela@yahoo.com

Director: Aurel Pop

Viorel Câmpean

**Oameni și locuri
din
Sătmăr**

Editura CITADELA

Satu Mare•2008

Cuprins

Abrevieri.....	8
Prefață.....	9
Argument.....	13
Cărturarul Moise Sora Noac – luptător de la 1848.....	15
Correspondenții sătmăreni ai lui George Barițiu.....	19
Născut la Vezendiu în 1833, poetul Dimitrie Sfura l-a impresionat pe Eminescu.....	23
În județul Satu Mare, 1848 – centrul protestelor maghiare a fost la Hodod, iar al românilor la Medieșu Aurit.....	28
Provenind dintr-o familie originară din Lipău, Iustin Popfiu a fost un adevărat îndrumător cultural și național.....	33
Născut în 1844 la Petea, Dr. Augustin Luran a fost întâiul prelat papal și protonotar apostolic originar din Sătmar.....	38
Originar din Hodișa, preotul-cărturar Traian Fărcaș a scris prima monografie a Gimnaziului superior „Samuil Vulcan” din Beiuș.....	42
În luna decembrie se vor împlini 170 de ani de la nașterea preotului-patriot Ioan-Silviu Sălăgean.....	46
Arhidiaconul Chiriac Barbul – un nobil român în slujba neamului său.....	50
Originar din Crucișor, canonicul Petru Tămaian a scris o istorie a Seminarului greco-catolic din Oradea.....	54
Străbunicul, bunicul și tatăl artistului Aurel Popp au slujit la biserica din Căușă vreme de 80 de ani.....	57
1 August – 200 de ani de la nașterea preotului-cărturar Moise Sora Noac.....	60
Născut la Carei, istoricul Francisc Pall a fost un mare medievist și bizantinolog.....	64
Născut la Portița, vicarul general Theodor Kövari (Chioreanu) a trecut la veșnicie acum 100 de ani.....	67
Slujitor o jumătate de secol în două parohii sătmărene, preotul greco-catolic Pamfil Ossian s-a remarcat prin patriotismul și devotamentul său.....	71
Conform lucrării lui Ioan cavaler de Pușcariu, în secolul XIX la Odoreu existau peste 30 de familii nobiliare românești.....	75
În timpul revoluției de la 1848-1849, deghizat, preotul Petru Ciceronescu	

I-a avertizat de pericol pe Avram Iancu.....	79
Considerată printre cele mai vechi din județ, biserica românească din Dindești a fost ridicată la 1800.....	83
Născut în 1877 la Eriu Sâncrai, dr. Epaminonda Lucaciuc a dus cu cinste mai departe numele ilustrului său părinte.....	87
Născut acum 170 de ani la Istrău, episcopul Ioan Sabo provenea dintr-o mare familie preotească.....	90
După cum îi mărturisește într-o scrisoare lui George Barițiu, preotul-cărturar Ioane Marcu s-a născut în 6 iulie 1831 la Botiz.....	94
Romul George Marchiș, membru în Marele Sfat Național de la 1 Decembrie 1918.....	98
Cele două biserici românești din Corund, dau mărturie despre credința de neclintit a sătenilor.....	102
Familia preotească Gitta, peste un secol de slujire pentru credincioșii sătmăreni.....	106
Sătmărenii și cetatea culturală a Beiușului.....	110
În 29 ianuarie se împlinesc 70 de ani de la trecerea la veșnicie a arhiereului Ioan Boroș.....	114
110 ani de la nașterea cărturarului Leontin Ghergariu, care a copilărit la Terebești.....	118
Născut în 24 iunie 1882 la Odoreu, preotul Ioan Artur Artemiu Anderco a descoperit celebrul „Manuscris de la Ieud”.....	122
În publicația „Foaie pentru minte, inimă și literatură” a apărut în 1853 o micromonografie despre Hurezu Mare.....	125
Erdös de Ugly – o familie pe nedrept uitată.....	129
Trei fii de seamă ai Tireamului: George Mureșan, Augustin Dănilă și Mihai Dănilă.....	133
Biserica din Bârsău de Jos a fost construită acum 140 de ani.....	137
150 de ani de la nașterea ierarhului Florian Stan.....	140
Cetăți și mănăstiri dispărute.....	143
Vasile Păcțașiu –75 de ani de la trecerea în veșnicie a preotului-cronicar.....	146
Preotul-profesor Victor Borlan a format generații de elevi la Liceul din Beiuș....	150
Ioan Miclea – un filosof născut la Racova.....	152
135 de ani de teatru românesc la Satu Mare.....	155
Părintele ieromonah Roman Braga a slujit trei ani la Negrești.....	158

Sătmărenii și Memorandumul.....	161
Antoniu Băliban, 140 de ani de la naștere.....	166
Preotul-învățător Valeriu Bărbosu, ctitorul și îndrumătorul satului Traian.....	169
Preotul-patriot Lazăr Iernea, ctitor al bisericilor din Bicău și Iegheriște.....	173
Cimitirul Vesel din Săpânța s-a născut la ideea preotului Grigore Rițiu din Doba.....	176
75 de ani de la trecerea în eternitate a părintelui Athanasie Doroș.....	179
Bud de Budești, o mare familie preoțească cu origini nobiliare.....	182
Iuliu Coroianu, 160 de ani de la naștere, 80 de ani de la moarte.....	185
Timotei Cipariu și sătmărenii.....	189
Localitatea Pomi, omagiată la 600 de ani de la prima atestare documentară.....	192
180 de ani de la nașterea Episcopului greco-catolic Mihail Pavel.....	194
80 de ani de trecerea în veșnicie a părintelui Alexa Pop.....	198
Familia preoțească Covaciu, devotată plaiurilor sătmărene.....	201
35 de ani de la repausarea părintelui Ignațiu Chirvai.....	204
Preotul-profesor sătmărean George Marchiș saluta în 1859 Unirea fraților de peste munți.....	206
100 de ani de la trecerea la veșnicie a părintelui Augustin Antal.....	210
În anul 1870 preotul Alexiu Anderco din Botiz a realizat monografia localității Borșa.....	213
În 12 martie s-au împlinit 100 de ani de la înființarea băncii românești „Vulturul” din Tășnad.....	217
Ioan Chindriș, un istoric sătmărean la ceas aniversar.....	221
Avocatul Ioan Nichita s-a stins din viață la 1900.....	225
Preoții din familia Barbul, mândria localității Pomi.....	229
S-au împlinit 185 de ani de la nașterea avocatului George Filepp din Căuaș.....	234
90 de ani de la nașterea lui Ioniță G. Andron.....	238
Ignațiu Sabău de Cristelec, un colaborator fidel al revistei „Foaie pentru minte, inimă și literatură”.....	240
Alexandru Pteancu – profesor vestit al perioadei interbelice la școlile românești din nordul Transilvaniei.....	243
Preotul-profesor Victor Popovici, urmașul cărturarului Moise Sora Noac.....	246
Sătmărenii și „Foaia pentru minte, inimă și literatură”.....	250
Bibliografie selectivă.....	257
Indice de persoane.....	263
Indice de toponime.....	279

Abrevieri

acad. = academician
Arh. = arhangheli
arhid. = arhidiaconat
c. = căsătorit
cca. = circa
C.N.R. = Consiliul Național Român
desp. = despărțământ
distr. = district
Dr. = doctor
ep. = episcop
gr.-cat. = greco-catolic
înv. = învățător
jud. = județul
kg. = kilograme
m. = mort
n. = născut
P.N.R. = Partidul Național Român
P.N.Ț. = Partidul Național-Țărănesc
pr. = preot
prof. = profesor
sec. = secol
Sf. = Sfânta, Sfântul
Soc. = societății
vol. = volum
Univ. = universitar

Prefață

Deși încă tânăr, Viorel Câmpean se anunță de pe acum un nume de referință în istoriografia românească. Afirmatia o facem cu toată seriozitatea și în cunoștință de cauză. Cercetător având deja un palmares științific la numai 5 ani de la absolvirea facultății, doctorand cu tema: „Moise Sora Noac”, vocea sa a început să fie remarcată de cititori, dar mai ales de cunoscători.

Pentru că era fidel studiului și cercetării încă de pe băncile facultății, pentru că a abordat istoria cu pasiune și convingere, am avut intuiția de a-i oferi frecvent spațiul publicistic al unui săptămânal, care se ambiționa să abordeze teme de istorie locală croite într-o haină științifică. La puțină vreme, Viorel Câmpean și-a câștigat un număr permanent de cititori și corespondenți din județ, dar și din toată țara.

Parcurgând sumarul lucrării, constatăm cu uimire că Viorel Câmpean a avut ca obiect de cercetare peste 60 de mari personalități din ținuturile sătmărene, de asemenea, s-a oprit cu răbdarea documentaristului și analistului istoric asupra unor evenimente epocale din istoria modernă a locurilor din nord-vestul transilvan.

„Există personalități cărora în timpul vieții li se fac multe nedreptăți, inclusiv acelea de a fi marginalizate și ostracizate. Spre norocul unora dintre aceste personalități, posteritatea vine și repară greșelile înaintașilor. Împlinirea unui număr rotund de ani de la

nașterea sau moartea acelei personalități este un bun prilej de a recupera o figură uitată pe nedrept”. Acesta a fost un principiu de lucru dintre cele mai inspirate, un pretext ideal prin care autorul acestui volum a scos din arhive personalități notorii, personalități uitate deși ele au avut marele rol de a fi purtătorii unui fenomen istoric important în epocă. Moise Sora Noacu, Iustin Popfiu, Augustin Lauran, arhidiaconul Chiriac Barbul, istoricul Francisc Pall, Epaminonda Lucaciu și alții, tot atât de importanți ca și cei enumerați aici, au răsărit din negura timpului și din praful arhivelor între noi prin perseverența istoricului Viorel Câmpean. Unii sunt lipsiți de mormânt, ca Moise Sora Noacu, dar reînvie totuși în conștiințe datorită acestei cărți.

Lucrările din acest volum conectează istoria nord-vestului românesc la istoria Transilvaniei. George Barițiu nu a dezvoltat un fenomen cultural de unul singur, ci a avut coautori și din părțile sătămărene: Constantin Alpini, Ioan Anderco, Ioan Boroș, Dimitrie Hossu, Vasile Leșianu, Vasile Lucaciu, George Marchiș, Ioane Marcu, asupra fiecăruia dintre aceștia autorul volumului aplecându-se cu atenție.

Este neîndoielnic că volumul acesta va intra pe ușa din față în bibliografia istorică. S-au scris nenumărate lucrări despre epoca aceasta și despre personalitățile ei, dar niciuna nu tratează cu o atât de mare acribie, cu o atât de mare atenție amănuntul istoric, niciuna nu aprofundează în așa măsură documentul. Ca să constatăm acest fapt, putem lua la întâmplare oricare dintre studiile publicate aici. De pildă cel ce tratează viața poetului D. Sfura. Se poate spune fără a greși că autorul extrage tot ceea ce este posibil din documentul istoric, spune tot ce se poate spune despre poetul din Vezendiu, care l-a impresionat cândva pe marele M. Eminescu. E de-a dreptul impresionant că geniul poeziei noastre era la curent cu literatura scrisă pe meleagurile noastre și o aprecia. Ori, tot ceea ce apreciază o personalitate uriașă ca M. Eminescu este de o valoare indiscutabilă. Istoricul Viorel Câmpean efectuează o cercetare exhaustivă asupra lui D. Sfura și, ca în alte studii din volum, oferă cercetării un bun gata prelucrat ce va putea fi utilizat de istoriografie.

Vezendiu, Lipău, Hodișa, Pomi, Crucișor, Căuaș, Portița, Eriu Sâncrai, Racova, Istrău, Botiz, Tiream, Hotoan, Doba și multe altele,

sate la urma urmei obișnuite, de fapt cu nimic mai răsărite decât altele, devin acum în urma publicării acestui volum mai bogate, acestea fiind locuri de naștere sau de exercițiu cultural al unor importante personalități ale istoriei. Unele dintre aceste localități rurale au fost în epocă câte un pol cultural însemnat, fiecare dintre ele fiind un izvor nesecat de minți luminate, născând grupuri, buchete de personalități. Cu acribia unui arheolog al epocii moderne, istoricul Viorel Câmpean trece în revistă sat după sat, personalitate după personalitate, nerezumându-se la o cercetare de suprafață, ci abordând temele în adâncimea lor.

Nu putem ignora nici talentul de publicist al lui Viorel Câmpean. El este vizibil și după modul cum și-a ales temele, istoria împletindu-se perfect cu senzaționalul, indispensabil oricărui exercițiu publicistic. „Manuscrisul de la Ieud” a fost descoperit de Artemiu Anderco, la 1853 a apărut o micromonografie despre Hurezu Mare, Cimitirul Vesel din Săpânța s-a născut la ideea preotului Grigore Rîțiu din Doba, preotul-profesor sătmărean, George Marchiș, saluta în 1859 Unirea fraților de peste munți, strămoșii pictorului Aurel Popp au slujit 80 de ani la Căuaș sunt subiecte care țin treaz interesul unui public larg, dornic să cunoască istoria locurilor unde s-a născut. Stilul acestor scrieri a fost pe măsură: un stil direct, pe alocuri concis, pe alocuri amănunțit, cu un comentariu sumar, doar atât cât permite tema și cât este util pentru construcția acesteia, cu o bine strunită obiectivitate, caracteristică istoricului de profesie, o obiectivitate desigur, nepasională, pasiunea fiind doar intuită în spatele rândurilor și a rezultatelor cercetării consemnate în scris.

Toate temele studiate și aici oferite publicului și specialiștilor, se completează și se îmbină armonios într-un mozaic ilustrând istoria românilor din ținutul nostru. Marile istorii, marile sinteze ale istoriei au nevoie de munca aceasta a miilor de cercetători, ei asigurând întocmai ca și Viorel Câmpean baza științifică, documentară, pentru ansamblul cercetării istorice. Viorel Câmpean pune un umăr tare, solid, rezistent la scrierea istoriei naționale, completând spații albe sau completând documentarea acolo unde spațiul era deja atins de mâna vreunui istoric. Și totuși, prin mâna lui Viorel Câmpean trec și teme mari. El este atent și la fenomene de amploare, cele care produc istoria. 1848 – centrul protestelor maghiare a fost la Hodod, iar al românilor la Medieșu Aurit, conform valoroasei lucrări a lui Ioan

cavaler de Pușcariu, în secolul XIX la Odoreu existau peste 30 de familii nobiliare românești, în timpul revoluției de la 1848-1849, deghizat, preotul Petru Ciceronescu l-a avertizat de pericol pe Avram Iancu, primăvara lui 1848 și românii din părțile Sătmarului au trăit iluzia libertății comune, 135 de ani de teatru românesc la Satu Mare, 100 de ani de la înființarea băncii românești „Vulturul” din Tășnad, etc.

Un loc special îl ocupă studiul asupra profesorului Francisc Pall. Este una din cele mai inspirate teme ale volumului. Careian după naștere și primele studii, un produs autentic al acestui oraș, Francisc Pall este unul din marii istorici ai României, un medievist reputat, acum pe nedrept uitat. Propunerea autorului acestui volum este foarte generoasă și foarte inspirată: ca una din străzile orașului Carei să-i poarte numele. Ar fi o recunoaștere, e adevărat târzie, dar pe deplin meritată.

Acest volum semnat de Viorel Câmpean poate sta pe masa de lucru sau în biblioteca oricărui iubitor de istorie sau de cultură din România. Pentru că volumul are un merit pe care nu-l va contesta nimeni niciodată: autorul învie și reazăază între noi figuri ilustre și în același timp esențiale culturii noastre.

Ilie Sălceanu

Argument

Cotidianul „Informația zilei” ne-a pus cu dărnicie la dispoziție spațiu tipografic în suplimentul duminical, „Informația de duminică”, publicație în care au apărut, în afară de trei texte tipărite în „Cronica sătmăreană”, unul în „Gazeta de nord-vest” și două în revista Asociației Scriitorilor sătmăreni, „Citadela”, toate textele prezente în antologia de față.

Mulțumim pe această cale domnului profesor dr. Ilie Sălceanu, director-editor la cunoscutul cotidian sătmărean; de asemenea îi mulțumim și pentru îndemnul său încurajatoare. Dealtfel, debutul nostru publicistic s-a produs tot datorită dumnealui, în cotidianul sătmărean „Universul informației”.

Avem în stadiu avansat o lucrare dedicată personalităților sătmărene din epoca pe care o studiem de câțiva ani, cea modernă. O lucrare scrisă într-un alt registru, în care mărturisim că ne simțim mult mai bine.

Aici este cazul să aducem mulțumiri conducătorului nostru de doctorat, domnului prof. dr. Gelu Neamțu, un permanent model de probitate și obiectivitate, care ne-a deschis orizontul cercetării, stăruind să ne aplecăm spre valorizarea istoriei moderne a românilor sătmăreni.

Antologia aceasta înmănușează truda câtorva ani pe tărâmul publicistic. Lectura recentă a unor texte scrise acum câțiva ani ne-a convins de utilitatea apariției acestor texte într-un săptămânal. Se spune, pe drept cuvânt, că scrisul jurnalistic are o viață efemeră. Mărturisim că fiecare apariție a textelor ne-a produs o bucurie imensă, dată de faptul că, în cazul „Informației de duminică”, era vorba de câteva mii de cititori. Astăzi cărțile apar în tiraje reduse, puține titluri ajungând să fie editate în 1000 de exemplare. Și atunci, un săptămânal cu deschidere culturală, tipărit în câteva mii de exemplare, are, neîndoielnic, însemnătatea lui, care ar fi greșit să fie ignorată.

Suntem convinși că acest volum nu prezintă mare interes pentru cei

pasionați de istoria sudului țării, spre exemplu. Pentru județele vecine Sătmarului sunt unele informații care ar putea avea importanță. Cu siguranță însă antologia conține multe informații prețioase pentru istoria locală sătmăreană.

Intenția noastră a fost aceea de a scoate din negura uitării anumite personalități, locuri și evenimente din istoria românilor de pe plaiurile sătmărene. Tocmai în ideea de a putea fi de folos viitorilor elaboratori de monografii ale localităților sătmărene, am considerat necesară inserarea la sfârșitul lucrării a unui indice de nume, precum și a unuia de locuri și localități. De asemenea, din multitudinea surselor bibliografice care ne-au slujit de-a lungul anilor am întocmit o listă selectivă, orientativă totuși pentru viitorii cercetători ai trecutului istoric românesc al Sătmarului.

Am păstrat de foarte puține ori intertitlurile care, dacă se impun adesea în formatul publicistic, nu mai sunt necesare în cazul unui volum. Am operat foarte puține modificări față de textul apărut în publicații; acestea au intervenit acolo unde între timp am găsit informații sigure cu privire la un anumit subiect, lămurind deci unele aspecte care, la vremea apariției articolelor constituiau doar probabilități.

Întreaga noastră recunoștință se îndreaptă către dl. director Lucian Cucuiet și angajaților de la Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale, care ne-au pus la dispoziție cu solicitudine materialele de arhivă. Au fost ani în care am cercetat cu insistență documente de la această instituție, încercând să refacem biografiile unor personalități sătmărene mai puțin cunoscute.

Vasta bibliografie (prezentată acum doar selectiv), prețioasele informații de la Arhivele Naționale (nu uităm aici a aminti și Direcțiile Județene din Maramureș și Bihor, unde de asemenea am cercetat), apoi paginile publicațiilor care ne-au găzduit articolele sunt pilonii pe care s-a născut acest volum, care se vrea întâiul dintr-o serie mai lungă, cu voia lui Dumnezeu.

În încheiere, un cuvânt de mulțumire celui care, fără exagerare, este autorul moral al culegerii de față, omul de cultură Aurel Pop. Fără permanentele lui îndemnuri, probabil n-am fi purces, în orice caz nu acum, la constituirea acestui volum pentru tipar. Imboldurile sale constante au fost, în cele din urmă, hotărâtoare în a ne convinge de utilitatea apariției acestei antologii. Drept pentru care îi aducem sincerele noastre mulțumiri.

Viorel Câmpean

Cărturarul Moise Sora Noac – luptător de la 1848

„Moise Sora Noac a muncit mult, din greu și între grele împrejurări, dar a lucrat arzând de dorul, ca prin munca lui să ajute și el câtuși de puțin măcar la întărirea zidului națiunii noastre, pe care dorea să o vadă în toată privința și nebiruită de contrarii noștri mulți și de tot prea rău voitori. Nesocotită însă i-a fost însă munca până a trăit, și nebăgată în seamă, dacă nu chiar uitată după moartea lui. Putând trage foloase reale din opurile lui, ca să nu se piardă de tot, mai mult să nu lăsăm să fie talanți îngropați.”

[Antoniou Popp, *Donă prefețe ale opurilor lui Moise Sora Noac* în „Gazeta Transilvaniei” din 3 (15) decembrie 1899]

Există personalități cărora în timpul vieții li se fac multe nedreptăți, inclusiv acelea de a fi marginalizate și ostracizate. Spre norocul unora dintre aceste personalități, posteritatea vine și repară greșelile înaintașilor. Împlinirea unui număr rotund de ani de la nașterea sau moartea acelei personalități este un bun prilej de a recupera o figură uitată pe nedrept. Este și cazul lui Moise Sora Noac. În pragul centenarului nașterii sale, cu câțiva ani înainte chiar, pr. Antoniu Popp făcea apel la salvarea „opurilor” acestuia.

Făcând bilanțul timpului scurs de atunci, constatăm cu tristețe că „talanți” lui Noacu au rămas îngropați. Oficialitățile unui oraș care și-a avut prima dată denumirea scrisă precum azi, Satu Mare, tocmai datorită lui Moise Sora Noac (într-o scrisoare din 1850 trimisă de către acesta lui August Treboniu Laurian la Viena), după 1989 au schimbat numele unei

fundături (Dragoș Vodă), astfel avem azi strada Moise Sora Novac, așa cum a fost și în perioada interbelică.

Să fim însă optimiști, poate că viitorul va fi mai generos cu preotul-cărturar. Evocarea de azi se va strădui să-l prezinte, în puține rânduri, pe cel care a fost numit de către Barițiu, „unul dintre cei mai naționali români”.

Moise Sora Noac s-a născut la 1 august 1806, într-o zi de Sf. Ilie (stil vechi), în Hațeg, jud. Hunedoara. Tatăl lui era parohul unit al orașului, Matei Soranul, iar mama sa, Maria Novac. Aron Pumnul în „Lepturariu românesc” afirmă că unul din străbunii tatălui lui Noac „a adus întâia colonie romană la Sarmisegetuza, din ținutul Italiei, Soranna, de unde i se trage și conumele.” Același exilat la Cernăuți precizează că mama cărturarului era „o nepoată a lui Baba Novac, fostul oarecând general al lui Mihai Viteazul”.

Cât este adevăr și câtă fabulație în aceste afirmații, nu putem ști. Marele istoric și ironic Nicolae Iorga considera ridicolă revendicarea acestor rădăcini, cele romane. Noi ne-am făcut însă datoria de a reda cele consemnate în „Lepturariu...”. Putem emite ipoteza că mama lui Noacu era ortodoxă, întrucât el a fost botezat de către un preot neunit, Adam Noacu.

„Strălucind pre tot locul întru învățătură”. Cuvintele acestea, desprinse din aceeași operă a lui Pumnul, sunt rezumative și edificatoare pentru a demonstra râvna și capacitatea de care a dat dovadă Noacu pe parcursul anilor de școală.

Ani începuți la școala grănicerească din Orlat, apoi la școala normală a franciscanilor de la Hațeg. Aici își însușește foarte bine limbile latină și germană, acest lucru folosindu-i ulterior la traduceri. Gimnaziul începe să-l studieze la Blaj, terminându-l la Alba-Iulia, ca bursier al Fundației episcopului Ioan Bob. Beneficiar al aceleiași burse, termină în 1825 dreptul și filosofia la Cluj, cu calificativul eminent.

Între 1826-1830 studiază teologia la Oradea. Absolvă „cu un progres de frunte, fiind prim eminent”. Au fost ani petrecuți în impresionanta bibliotecă din Oradea, episcop acolo fiind Samuil Vulcan, ocrotitorul corifeilor *Școlii Ardelene*. Moise Sora Noac va avea un cult mai ales pentru Șincai, contribuind chiar, de aici din Sătmar, la editarea, parțială din păcate, a „Cronicii...” acestuia.

În anii petrecuți la Oradea redactează un răspuns către prof. Andrassy, care afirmase că românii s-ar fi tras din pușcăriașii Romei.

Conform lui Eugen Potoran, în urma răspunsului Noac a suferit chiar întemnițarea.

În 1830 a urmat căsătoria cu Amalia Maria Nagy, fiica răposatului administrator episcopesc din Beiuș, Simon Nagy Abrahamy. Va păstori, după hirotonire, în parohii din Bihor ca: Aușeu, Drăgoteni și Fiziș.

Pentru doi ani, între 1831-1833, este chemat la Oradea ca diacon catedral și cooperador parohial. Cultura lui stârnea în jur invidie, incomodându-i pe mulți dintre apropiații ierarhiei. S-a „remarcat”, îndeosebi Iosif Sălăgian, cel pe care avea să-l numească, într-o scrisoare, „canonicul încins cu sabia contra națiunii”.

Astfel, contrarii preotului-cărturar decid să-l exileze în părțile sătmarăne, care au fost alipite Episcopiei din Oradea în 1824. Va funcționa ca preot, notar districtual și dascăl în Ardușat și Bicău. Din februarie 1839 îl găsim cu siguranță paroh în Bicău. Apreciat de către oficialii comitatului, aceștia l-au jurat de asesor comitatens, sub prezidarea baronului Nicolae Vécsey.

Cu îndreptățire s-a spus despre „foile românești”, apărute în preajma anilor revoluției pașoptiste că ar fi fost un laborator al conștiinței naționale. Se poate afirma că presa românească a pătruns în regiunea noastră datorită, în primul rând, lui Moise Sora Noac. Acesta s-a afirmat ca răspânditor, abonat dar și colaborator la, îndeosebi, revistele lui Barițiu.

Dar, să enumerăm publicațiile cu care a avut legături Noac: „Gazeta de Transilvania”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Organul luminării”, „Curier de ambe sexe”, „Magazin istoric pentru Dacia”, „Concordia”. După cum se vede, este vorba de publicații apărute în mai multe provincii românești și chiar la Buda.

Cu Barițiu a purtat o intensă corespondență, din care s-au păstrat 16 scrisori. Cei care au îngrijit apariția materialului epistolar barițian (au apărut până acum zece volume!), spuneau în vol. VI că este vorba de scrisori foarte interesante, promițând apariția lor în volumul următor. Nu a fost așa, din păcate. Se așteaptă, în continuare, editorul, care nu poate fi decât un mecenat, așa cum a căutat și în timpul vieții Moise Sora Noac.

Din 1841, vreme de 5 ani va păstori la Homorodu de Mijloc. Sunt, anii petrecuți în Sătmar, dedicați traducerilor din Vergiliu, Ovidiu. Privite cu ochiul specialistului de azi, par a nu fi foarte reușite. În epocă însă, Aron Densușianu afirmase despre traducerea „Eneidei” că „este

foarte bună și este adevărată pierdere că nu s-a tipărit”. Și, în ce condiții a făcut aceste tălmăciri? Ne lămurește Aron Pumnul: „În răstimp de șapte ierni numai noaptea, căci ziua trebuia să-și câștige cele de trebuință spre susținăciunea vieții”.

Evenimentele din 1848 îl găsesc la Hurezu Mare, Nanda cum se numea pe atunci, unde a slujit între anii 1846-1853. Iluzionat de ideea „libertății comune”, așa cum s-a exprimat ulterior, ține să marcheze acea victorie, părelnică după cum s-a dovedit ceva mai târziu, organizând o procesiune în satul vecin, Racova. Autoritățile l-au „recompensat” cu câteva zile de întemnițare. Libertatea nu era și pentru români.

Se pare că a ținut un jurnal în timpul sângeroaselor evenimente. Astăzi știm doar atât. Mai mult știu doar cei care îl posedă, dacă nu s-a distrus în atâtea împrejurări istorice vrăjmașe.

Dedică Hurezului o „Statistică”, apărută în paginile „Foi...”. La Buda reușise să tipărească în 1843 o carte de rugăciuni. A elaborat și o carte de predici „prea bune peste tot anul”, cum afirma un autor ieșean, încă în 1861. Păcat că nu au fost tipărite, mai afirma el, și o spunem și noi. După aproape 150 de ani...

Dacă o parte din viață și-a legat-o de aceste meleaguri, iată că și trecerea la cele veșnice s-a întâmplat tot în Sătmarul istoric. La Bozânta Mare, aproape de limita de acum a județului nostru, în anul 1862.

Istoricul literar Márki Sándor afirmase că Noac a scăpat de împrejurările vitrege doar la moarte. Plugurile comuniste l-au contrazis, „redând agriculturii” cimitirul unde își dormea somnul de veci Moise Sora Noac. Așadar, încă un patriot român fără mormânt.

Între toate satele sătmărene care l-au avut ca slujitor la sfântul altar pe Moise Sora Noac, doar la Hurezu Mare s-a păstrat biserica din acele timpuri. Întâmplarea face ca vrednic slujitor să fie acolo părintele Iuliu Ardelean, fiu al cărturarului Ioan Ardeleanu-Senior, un îndrăgostit de Noac, precum mărturisește într-o scrisoare către alt admirator, profesorul Mihai Bălaj.

La Hurezu Mare este în construcție o nouă biserică. Vechiul și micuțul lăcaș trebuie însă păstrat, cu sfințenie chiar, pentru că reprezintă un semn al trecerii și petrecerii prin județul nostru a marelui preot-cărturar. Va fi poate, acum, în pragul bicentenarului nașterii, locul de unde va purcede „dezgroparea talanților îngropați”: viața și opera lui Moise Sora Noac.

Corespondenții sătm̃ăreni ai lui George Barițiu

Importanța activității lui George Barițiu pentru deșteptarea poporului român a fost subliniată, chiar dacă loc de recunoștință ar mai fi încă. Pe lângă faptul că el este cel care a înființat publicistica transilvăneană și, am putea spune, chiar pe cea românească, un adevărat tezaur național înseamnă corespondența sa. Harnicul colectiv al Institutului de Istorie clujean, care îi poartă numele, a purces în 1973 la publicarea corespondenței. În anul 2003, după treizeci de ani, s-a reușit publicarea celui de al X-lea volum din seria intitulată „George Bariț și contemporanii săi”.

Ne-am gândit că ar fi utilă prezentarea câtorva portrete de corespondenți ai lui Barițiu, locuitori ai Sătm̃arului, ori născuți pe aceste meleaguri. Asta pentru că în cele zece volume și-a găsit loc doar corespondența cu unul dintre sătm̃ăreni, după cum se va vedea. Spațiul nu ne-a permis amintirea tuturor corespondenților, ne-am oprit azi la câțiva preoți de frunte ai acelor ani, greco-catolici.

Nu vom începe enumerarea fără a aminti un motiv de mândrie pentru sătm̃ăreni. Anume, aportul profesorului Ioan Chindriș, originar din Sânmiclăușul Sătm̃arului, în editarea corespondenței barițiene. Pentru dânsul, Bariț reprezintă „un reper luminos în trecutul de luptă al românilor”. Faptul că și fruntașii sătm̃ăreni s-au adresat în epocă lui Barițiu demonstrează că, într-adevăr, acesta reprezenta un reper luminos.

Constantin Alpini (1809 - 1846, Mediaș)

Este singurul dintre cei pe care îi vom aminti în rândurile noastre care a avut privilegiul postum de a i se publica corespondența în amintitul demers editorial.

S-a născut într-o vestită familie ardeleană, care a dat numeroase înalte fețe bisericești, greco-catolice. Clasele superioare de filosofie le-a urmat,

probabil, la Liceul Academic Piarist din Cluj. A absolvit Facultatea de Teologie a Univ. din Viena probabil în anul 1834, după ce frecventase primii doi ani de teologie la Seminarul din Blaj.

S-a căsătorit în 3 noiembrie 1834 la Craidorolț cu Terezia Papp (n. 1818). A slujit apoi până în 1839 pe meleaguri sătmărene, la Mecențiu, azi Ady Endre. Fiica sa Ana a fost căsătorită cu preotul-luptător din Supuru de Sus, Ioan Gallu.

Una dintre primele cărți în limba română tipărită cu litere latine pe teritoriul județului Satu Mare a fost scrisă de el în 1838, fiind vorba de versuri adresate episcopului Ioan Lemeny.

Tuberculoza l-a doborât în 1846 la Mediaș, frângându-i elanul cărturăresc.

Ioan Anderco (1811, Botiz – 1890, Ormani)

Studiile primare și gimnaziale le-a urmat la Satu Mare, după care a studiat teologia la Trnava și Bratislava. Pentru început a slujit la Apșa de Mijloc, din 1840 la Negrești, reușind acolo ridicarea frumoasei biserici din piatră.

Din 1857 a fost numit canonic al recent înființatei Episcopii de Gherla. A ajuns să fie numit prepozit apoi chiar vicar general episcopal substituit. S-au păstrat două scrisori ale lui adresate lui Barițiu.

Ioan Boros (1850, Carei – 1937, Lugoj)

După studiile primare făcute la Carei, a urmat liceul la Beiuș, apoi filosofia și teologia la Viena. A urcat treptele preoției, ocupând funcția de vicar general episcopal al Lugojului. Printre realizările sale pe meleagurile bănățene amintim aici doar înființarea băncii „Poporul”, la a cărei conducere s-a aflat 10 ani.

S-au păstrat 18 scrisori din corespondența sa cu George Barițiu. Activitatea lui istoriografică se regăsește în numeroase volume, studii și articole, precum și în- tr-o mulțime de manuscrise. Hărnicia și modestia sunt cele care au caracterizat viața și scrisul lui.

Este înmormântat în cripta biseriței din cimitirul uniților lugojeni, ridicată și împodobită din daniile sale.

Dimitrie Hossu (1788 - 1863, Sanislău)

Tatăl lui a fost paroh la Pișcolt în jurul anului 1815. A slujit la Măriuş între anii 1830-1831. Din 1834 a funcționat la Domănești, iar din 1838 până la repausare a slujit la Sanislău. S-a remarcat ca unul dintre cei mai prodigioși versificatori din zonă. A scris șapte titluri de lucrări encomiastice, la modă în acea vreme. A trimis spre publicare versuri lui Barițiu,

iar dintre scrisori s-au mai păstrat doar două. A fost membru al „Astrei” încă de la înființarea acesteia.

Vasile Leșianu (1845, Vezendiu – 1904, ?)

După deprinderea tainelor alfabetului la școala confesională din Vezendiu, a urmat liceul la Beiuș, iar teologia a studiat-o la Oradea. De asemenea, a studiat și literele, la Cluj Napoca. Vreme de peste 15 ani a fost profesor și bibliotecar devotat la Beiuș, fiind nevoit să părăsească acest centru cultural și spiritual al românilor ardeleni, în urma scandalului izbucnit în anul 1888. A slujit apoi până la repausare la Sânmiclăuș, având bucuria terminării lucrărilor la biserica de zid în 1904, chiar anul repausării sale. Membru al „Astrei”, a sprijinit creșterea culturii românești pe aceste meleaguri. A colaborat la „Gazeta Transilvaniei”, „Familia”, „Foaia școlastică”. S-au păstrat 14 scrisori trimise lui George Barițiu.

Vasile Lucaciu (1852, Apa – 1922, Satu Mare)

Personalitatea emblematică a Sătmarului. Nu stăruim în aceste rânduri asupra vieții și activității lui, cunoscută în bună măsură cititorilor. Spunem doar că și 11 scrisori trimise de el lui Barițiu se păstrează la Biblioteca Academiei Române.

George Marchiș (1836, Tămaia – 1884, Carei)

Școala primară a urmat-o la Baia Mare, iar liceul la Oradea. S-a remarcat aici printre membrii Societății de lectură. Teologia a studiat-o la Viena, loc unde a editat revista manuscrisă „Armonia”. Căsătorit cu Iulia Vultur, fiica parohului Daniel Vultur din Bârsău de Sus. Pentru puțină vreme a fost profesor la Beiuș. Atitudinea vădit românească l-a îndepărtat de acolo. Din 1863 a funcționat pe meleaguri sătmărene, slujind pe rând la Resighea, Homorodu de Mijloc și Carei. La Carei a venit pentru a ocupa funcția de arhidiacon al locurilor, aici dându-și obștescul sfârșit.

Fervent publicist, a colaborat la: „Gazeta Transilvaniei”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Muza Română”, „Familia”, „Aurora Română”. Ni s-au păstrat șase din scrisorile sale trimise lui Barițiu.

Ioane Marcu (1831 – 1886, Satu Mare)

Cele mai multe scrisori păstrate, scrise către Barițiu de sătmăreni, sunt cele 35 aparținând preotului cărturar Ioane Marcu. Personalitatea lui fiind de asemenea mai cunoscută, nu insistăm aici mai mult. De precizat este faptul că a mai corespondat cu Vasile Alecsandri, Alexandru Roman. A adresat epistole regelui Carol I, prim-ministrului Ion Brătianu

și altor personalități românești ale vremii. Un alt fapt care trebuie consemnat este colaborarea lui Ioane Marcu la publicația condusă de Barițiu, „Observatorul”.

Moise Sora Noac (1806, Hațeg – 1862, Bozânta Mare)

Acestui ilustru corespondent al lui Barițiu i-au fost tipărite câteva din cele 16 scrisori păstrate azi la Biblioteca Academiei. Aceasta pentru importanța lor istoriografică, privitor la evenimentele din anii 1848-1849. Sătmarul a fost un fel de surghiun pentru acest preot-cărturar de excepție, aflat astăzi în pragul bicentenarului. A slujit în parohiile Bicău, Homorodu de Mijloc și Hurezu Mare. A trecut la veșnicie în Bozânta Mare, localitate aflată de asemenea în Sătmarul istoric.

Vasile Pătcașiu (1844, Portița – 1932, Hotoan)

Cinci scrisori adresate de către fidelul paroh al Hotoanului se mai păstrează. Am spus fidelul paroh, întrucât a slujit vreme de aproape 60 de ani în Hotoan. Realizările lui culturale și spirituale sunt bine cunoscute, cititorilor ziarului nostru fiindu-le oferite în câteva numere informații din trecut, oferite cu dărnicie de „Cronica Hotoanului”, creație a lui Vasile Pătcașiu.

„Informația de duminică”, Satu Mare, an IV, nr. 172, 26 februarie 2006, p. 5.

*Născut la Vezendiu în 1833,
poetul Dimitrie Sfura
l-a impresionat pe Eminescu*

Satul cu preoți

Vezendiul reprezintă una dintre localitățile în care este atestată cel mai devreme existența unei școli românești. Astfel, Conscrierea învățătorilor din districtul Nyr în anul 1770 amintește că la Vezendiu exista școală românească de 50 de ani, aceasta însemnând că ființa încă din 1720. Ne putem închipui localul ei modest, la fel de modestele cunoștințe pe care le dobândeau școlarii. Cert este însă că în secolul XIX, numit al renașterii naționale pentru români, în această localitate s-au născut mai mulți preoți, intelectualii români, în marea majoritate, din acele vremuri: Dimitrie Sfura, Vasile Leșianu, Dumitru Brad, Valeriu Kiss, Iosif Pataki, Iuliu Pataki-Văleanu. Exceptându-l pe Valeriu Kiss, fiu de cantor-învățător, toți acești preoți aveau origine modestă, adică proveneau din familii țărănești.

Iată deci că osârdua dascălilor din Vezendiu a început să rodească, îndeosebi după 1848, când s-a realizat dezideratul eliberării din iobăgie. Vom încerca să schițăm astăzi portretul celui care deschide, cronologic dar și ca valoare, seria acestor preoți, cărturarul Dimitrie Sfura.

Pe lângă puținătatea datelor ce se cunosc despre Dimitrie Sfura remarcăm și faptul că uneori și acelea sunt controversate. Astfel, pentru data nașterii, în diferitele lucrări sunt amintiți anii 1831, 1833 și 1835. Data veridică este însă 28 iulie 1833, așa cum precizează registrul parohial aflat la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, filiala Satu Mare, indicându-ne și numele părinților, ignobilii (țărani) Teodor Sfura și Rachila.

A studiat la Carei, urmând apoi cursurile gimnaziale la Beiuș, unde s-au format atâția intelectuali ai acestei părți de țară. Teologia a studiat-o la

Oradea, unde printre profesori l-a avut pe Al. Roman, mentorul multor generații de români, ajuns ulterior profesor la catedra de limba română a Universității din Budapesta. Eugen Potoran, autorul lucrării „Poezii Bihorului” spune că în timpul studiilor de teologie, D. Sfura a fost „încălzit de noul suflu de viață românească ce pornise din rândurile tinerimei și se alătură cu folos șirului de entuziaști”. Este vorba de entuziasmul de după evenimentele pașoptiste.

După absolvire a rămas la Oradea, acolo unde își avea sediul Episcopia gr.-catolică. În 1857 a fost numit profesor la „Preparandia” orădeană și prefect de studii la „Seminarul” din localitate, deținând în paralel și funcția de inspector al școlilor gr.-catolice din această eparhie.

„Societatea de lectură” din Oradea

Această reuniune a tinerilor iubitori de cultură, studioși la Oradea, s-a înființat în 1852. Putem înșira cu mândrie intelectualii sătmăreni care au făcut parte, încă de la începuturi din „Societate...”: George Marchiș, Vasile Iuțiu, Ioan Popdan.

D. Sfura s-a numărat printre primii „membri faptuari” ai acestei instituții din a cărei activitate se vedește entuziasmul și emulația. A fost considerat ca unul dintre cei mai promițători membri, sub aspectul talentului literar, dar a funcționat o perioadă și în calitate de casier. Îl găsim chiar pe lista celor prin ale căror „stăruințe”, mai intrau câțiva florini în micul buget. O instituție inimoasă, dar și valoroasă, afirmație argumentată de funcțiile în care îl întâlnim pe D. Sfura în cadrul ei. În cea de-a doua ședință publică a societății, D. Sfura va recita propria poezie, *Către patria mea*.

A doua fază a întâlnirii dintre D. Sfura și „Societatea de lectură” este reprezentat de 1858, moment în care tinerii societății îl aleg conducător, Iosif Vulcan afirmând că a fost numit „în urma stăruințelor elevilor”, aceștia simțind o mare bucurie când gândul venirii lui D. Sfura în fruntea societății a fost împlinit. Noul conducător a revigorat activitatea, având un plan de lucru bine precizat, ședințele se țineau cu mai mult entuziasm, de D. Sfura se legau atâtea speranțe. Nici atunci însă timpul n-a mai avut răbdare...

Un lucru de care nu știm să se fi amintit în biografiile poetului este căsătoria oficiată în 14 octombrie 1858 la Borlești, adevărită tot de un registru parohial. Astfel, în acea zi și-au unit destinele tânărul teolog

absolut (absolvent) Dimitrie Sfura și Adalberta (Berta) Terebesy, cumnata parohului local, Vasile Catoca. A oficiat cununia pr. Ioan Szeremi, paroh și protopop al Mădărasului, martor fiind preotul din localitatea de obârșie a mirelui, George Pop, tustrei acești slujitori ai altarului fiind situați în prima linie a luptei naționale a românilor sătmăreni.

Nu putem ști câte visuri își vor fi făcut tinerii căsătoriți. Cert este însă că mirele a trecut la veșnicie doar după câteva săptămâni, adică la 7 noiembrie 1858, înmormântat fiind la Oradea. Într-adevăr, Șematismul care informează asupra repausării sale precizează că era „absolutus Theologus uxoratus”, căsătorit deci. De precizat ar mai fi faptul că mireasa nu s-a recăsătorit, trecând la cele veșnice în 1883, locuitoare fiind atunci în alt sat sătmărean, Gerăușa.

Societatea junilor studiosi orădeni va realiza câteva apariții editoriale de excepție, prima fiind intitulată „Versuinții români”. Al doilea volum al „Societății...” a fost intitulat „Diorile Bihorului”, îngrijit de un alt viitor arhidiacon și cărturar al plaiurilor sătmărene, George Marchiș. Acest volum, spre deosebire de întâiul, conținea versuri originale ale membrilor „Societății de lectură”.

Dimitrie Sfura este considerat a fi cel mai de seamă reprezentant al „Diorilor”, în această secundă tipăritură a „Societății de lectură” regăsindu-se semnăturile lui Athanasie Marienescu, D. Meciu, I. Brendușian, P. Vela Ventrariul, C. Grama. Monograful societății, orădeanul Viorel Faur, îl consideră pe D. Sfura cel mai interesant poet din volum, un calificativ deosebit de onorant.

A publicat numai în „Diorile Bihorului” 16 poezii, dintre care amintim: *Amicele vieții*, *Amiciția*, *Fata Română*, *Rămas bun*, *Chilia studentească*, *Eldorado*, *Primăvara*, *Las' să fii acela eu*.

Tot în „Zorile Bihorului” a văzut lumina tiparului nuvela *Cursorul lui Horea și Cloșca*, în care se simte revolta împotriva nedreptății sociale și naționale. Autorul socotea mai elocvente decât propria-i proză versurile populare despre conducătorii revoluției de la 1784. Tot în acest almanah a apărut și poema comică pe o temă de basm, *Luca Pescereanul*. De asemenea, trebuie semnalate și cugetările sau „sentințele”, publicate în același almanah.

Poezia *La vinu*, mai cunoscută sub forma cântecului *Mai turnați-mi!* se spune că l-a impresionat foarte mult pe Eminescu. Se pare că poetul național cânta *Mai turnați-mi!*, „cu ochii scânteietori, în atitudine dramatică și cuprins de un adânc sentiment”. Eminescu putea cunoaște

poezia ori din „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, unde apăruse în 1860, ori din „Familia”. Poezia se cânta în mediile studențești, mulți crezând că este un cântec popular. Eminescu știa însă de autor, mărturisindu-i lui T.V. Stefanelli că era scrisă de către: „... un biet transilvănean, care avea durere în inimă pentru nenorocitul său popor. [...] l-a compus, l-a cântat și a murit după ce-l cântase”.

Poezia aceasta a fost tradusă în limba maghiară de către pr. Ioan Clintoc (fost profesor la Beiuș, a slujit și el trei ani în Sătmăr, la Racova). Multe alte poeme scrise de D. Sfura au fost puse pe note, fiind foarte populare.

Suferința pentru neam remarcată de Eminescu este semnalată și de criticii literari. Astfel, versurile lui patriotice sunt considerate mai valoroase decât cele de dragoste, prin ele D. Sfura își exprimă jalea pentru națiunea lui, invocă trecutele vremuri fericite și cugetă cu tristețe la „românul cel decăzut”. Versurile lui patriotice nu sunt străbătute de accente de revoltă, fiind mai mult sfătuitoare. Am putea spune că D. Sfura practica un naționalism moderat, constructiv, aidoma mării majorității ai cărturarilor români ai vremii în care și-a trăit scurta viață.

Între poeziile patriotice se remarcă: *Primăvara, Prier 12/24 1854, Tot puțința*. A colaborat la „Gazeta Transilvaniei”, precum și la alte reviste și almanahuri ale vremii. În decembrie 1855 a trimis lui Iacob Mureșianu balada istorică *Memoriat* dar și poeziile *Despre românii de acum, Rămas bun unui gonit*, precum și unele articole despre elevii de la gimnaziile din Beiuș și Oradea, dar mai ales despre membrii „Societății de lectură” a junimii orădene.

Dimitrie Sfura poate fi considerat ca făcând parte din pleiada cărturarilor români transilvăneni ai vremii, opera risipită prin diversele publicații, la care se adaugă manuscrisele, întăresc afirmația noastră.

Nu cunoaștem cauza decesului. Cu certitudine știm însă că repausarea sa a umplut de tristețe inimile apropiaților. Pr. Ignațiu Sabău, fratele ep. Ioan Sabo a scris în „Foaie pentru minte, inimă și literatură” articolul *Umbrelor lui Dimitriu Sfura teologu absolutu din diecesa Oradei Mare, reposatu in anulu 25 alu vietii 1858*.

În 14 octombrie 1859 Iosif Vulcan a expediat aceleiași publicații un articol despre viața și activitatea lui D. Sfura. Probabil că acestea nu au apărut în coloanele foilor brașovene, vor vedea însă lumina tiparului în 1869, prin mijlocirea aceluiași Iosif Vulcan, în „Familia”. Tot cu această ocazie vor fi tipărite poeziile: *Grânele vara se coc, Cătră lună, Amorul*.

Prin moartea lui timpurie ținuturile acestea nordice ale românismului au pierdut un cântăreț și un conducător de suflete în care se puneau multe nădejdi. Încheiem cu cuvintele fostului său elev Iosif Vulcan care scria în „Familia”: „nu scrutați în nomintele prezinte ce a fost Sfura, ci cumpăniți ce ar fi putut să devină”.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 173, 5 martie 2006, p. 8.

*În județul Satu Mare, 1848
– centrul protestelor maghiare a fost
la Hodod, iar al românilor la Medieșu Aurit*

După sfârșitul evenimentelor din 1848-1849 guvernul austriac a dat dispoziții ca toate documentele din arhivele parohiale, cu privire la nelegiuirile comise în zilele revoluției să fie tăiate, sau arse. Ordinul imperial a fost întărit, pentru preoții români aparținători diecezei de Oradea, de dispozițiile asemănătoare ale ierarhului lor, Vasile Erdélyi, cel care a avut o atitudine care, cu un termen blând poate fi caracterizată drept controversată. Amintind de o episcopie, precizăm că atunci românii sătmăreni, greco-catolici în totalitate, aparțineau de trei dieceze: Oradea, Muncaci și Alba Iulia - Făgăraș; teritoriul de azi al județului aparținea de trei comitate: Ugocea, Solnocul de Mijloc și Sătmar.

Urmând firul evenimentelor, din documentele care totuși s-au păstrat, se poate observa aceeași atitudine a oficialităților din cele trei comitate, precum și similitudinea aspirațiilor românilor. Ideea libertății comune, în care au fost înclinați să creadă o perioadă românii, le-a fost spulberată de evenimentele care aveau să vină.

În părțile sătmărene, mai mult poate decât în alte părți ale Transilvaniei, s-a făcut simțită alianța românilor cu maghiarii și germanii (șvabii) împotriva oprimării sociale exercitate de nobilimea maghiară. Nemulțumiri s-au manifestat atât în localități pur românești (Racova, Homorodu de Mijloc, Cig, etc.), mixte (Sanislău, Ciumești, Craidorolț) dar și în localități cu populație compact maghiară (Hodod, Bogdand).

Ne-am bazat în realizarea acestui material pe studiul elaborat împreună cu dr. Gelu Neamțu, *Aspecte ale Revoluției din 1848 în părțile Sătmarului*, apărut în Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca, XLIV, 2005.

Pe Câmpul Libertății au fost și sătmăreni

O delegație de 120 de români plecați din Solnocul de Mijloc, sub conducerea vicarului Alexandru Sterca Șuluțiu și a protopopilor Demetriu Coroianu (paroh și protopop la Craidorolț) și Ioan Pop Suduranu (paroh și protopop la Sărăuad) au fost prezenți în mai la Marea Adunare Națională de pe Câmpia Libertății, dar și la adunarea din septembrie. Știm că au mai fost prezenți la Blaj, Ioan Costea (paroh la Supuru de Sus), Petru Bran (paroh la Hidig atunci), Ioan Galu (student în acei ani) și avocatul George Filep, figuri de primă mărime a luptei românilor sătmăreni în deceniile următoare.

Circularele protopopului de Sărăuad Ioan Pop-Suduranul au popularizat hotărârile adoptate la Adunarea din 3/15 mai. După adunarea din septembrie, va milita pentru traducerea în viață a programului adoptat de revoluționarii transilvăneni, susținând necesitatea luptei cu arma în mână a românilor pentru câștigarea de drepturi și libertăți sociale și naționale.

Paroh la Blaja și Tășnad în 1848, Matei Silvani, întrebat fiind de autorități de ce credincioșii lui nu depun jurământul de fidelitate față de statul maghiar, a afirmat în fața Comitetului permanent al Comit. Solnocul de Mijloc: „Nu este de mirare că acest popor se codește a pres-ta jurământ, că a fost și este asuprit și robit din punct de vedere social și național”.

Gărzile cetățenești, constituite în acea primăvară, au avut în componența lor și numeroși români. În multe sate ei s-au împotrivit intrării în aceste gărzi, în altele însă, de voie, de nevoie au trebuit să facă parte din acestea.

Preotul Grigore Fásy (n. 1831, Borlești-m. 1886, Crucisor), în mai 1849 tânăr teolog la Oradea fiind, a fost prins și înrolat forțat, servind până în august când a reușit să dezerteze: „am depus armele cu totul, respectiv eu le-am aruncat la arac și am fugit, și am scăpat de castele muscalilor și austriece – pentru atunci inimici – cum am putut, am venit prin căi neselnice și ascunse, gol, flămând și însetat până la Borlești”, satul său natal.

Moise Sora Noac a fost întemnițat pentru că a sărbătorit „libertatea comună”

În timp ce românii aclamau la Blaj sosirea libertății, în temnița reșed-

inței comitatului Sătmar, Carei, se găsea preotul-cărturar din Hurezu Mare, Moise Sora Noac. Acesta precizează pentru „Gazeta Transilvaniei”, într-o scrisoare strecurată în afara zidurilor închisorii cu mare greutate, numărul celor înrobiți: 327 de deținuți, iar alți 115 deținuți sunt scoși la „facerea drumurilor” pentru că nu mai încăpeau în temniță. Relatează și motivul întemnițării sale. Intenția sa fusese „a serba cu poporenii din Hurez (Nanda, cum se numea pe atunci) ziua libertății comune”. A sfințit steagul maghiar în biserică, și a plecat cu prapuri spre Racova, localitate vecină cu Hurezu Mare.

A fost denunțat la comitele suprem, groful Károlyi György care, spune foarte plastic Noac, „ca și mulți proprietari își mușcă buzele după pierderea robotelor”. Acesta s-a grăbit să-i trimită un „comisar cu 2 panduri” și să-l ducă la Carei. Cronica parohiei Hurezu Mare evocând relatările lui Ștefan Pop, fost paroh de Babța, dezvăluie că Moise Sora Noac și acest amintit paroh erau aievea destinați la spânzurătoare, însă Noac, ca asesor comitatens (megyei tablabiró) printr-un amic al său de mare influență la vicecomitele și la șefii statariali, au izbutit să se poată dezvinovați, și cu anumite „spese” (exista și în imperiu mită!), au scăpat de la moarte.

Centrul protestelor maghiare a fost la Hodod

În 30 aprilie 1848, la Hodod, țărani au refuzat să mai presteze îndatoririle urbariale. Efectivul de soldați trimis în 14 mai s-a dovedit a fi insuficient, luat chiar în derădere de populația locală. A doua zi au fost arestați trei dintre juzii sătești, care nu s-au supus judelei nobiliar. Hatfáludi Elek, împuternicitul cu menținerea ordinii constituite din Solnocul de Mijloc, prezent la Hodod, își exprima temerea pentru zilele următoare, întrucât urma să aibă loc târgul săptămânal, ceea ce însemna venirea în localitate a numeroși țărani de prin împrejurimi. În 20 mai comisarul Hatfáludi Elek raporta arestarea vinovaților și pedepsirea celor mai puțin vinovați „cu lucrul la construirea drumului pe timp de două săptămâni”.

Evenimentele nu erau însă sub control nici în octombrie, căci subprefectul Bálint Elek raporta primului ministru că la Hodod și Bogdand se intenționează arborarea steagului imperial.

Un adevărat focar al răzvrătirii românești din aceste părți a fost Medieșul Aurit. Revolta românilor a fost judecată prin procesul deschis la 16 octombrie și terminat în 26 octombrie 1848 la Medieș. Preotul din

Medieș, Kerekes Dumitru (1805-1875), și mai mulți oameni de acolo și din Görbed (Românești, pe atunci filie a Medieșului) au fost judecați pentru că au trimis prin Vezentan Vasilică și Bercie Ion, o scrisoare de aderență Comandamentului imperial din Năsăud precum și pentru că au voit să împiedice intrarea gărzilor naționale în comună.

Țăranii din Medieș așteptau ușurare de la Năsăud, sperau să se elibereze de toate sarcinile, așa că trimit scrisoare de credință la Năsăud cu oferta că vor da tinerii lor capabili de a purta arme. Apărătorul lor afirma în cadrul procesului că „este lucru îndeobște cunoscut, că motivul principal al acestei rebeliuni a fost darea recruților”. Gestul făcut era și sub influența știrilor despre înarmarea românilor din Transilvania. Desigur, reticența la darea de recruți pentru trupele maghiare și disponibilitatea de a oferi tineri lui Urban, este edificatoare pentru atitudinea românilor.

În 1857 locuitorii din Medieș își căutau încă dreptatea la împăratul, „cu sentimentul amar al durerii”, după cum se exprimă înșiși. Au curajul acum să afirme că au fost jigniți în acel octombrie „nu numai în libertățile noastre ci și în drepturile noastre umane”, „pentru atașamentul nostru deschis față de Casa Regală”. Ei vorbesc despre 100 de condamnați la moarte și temniță, o păgubire în bunuri valorând 21.000 florini argint. Mai afirmă că au fost eliberați din închisoare de către comisarul cezaro-regesc al comitatului Satu Mare, Kende Zsigmond, în cursul lunii august 1849, după capitularea de la Șiria. Despre parohul Kerekes știm cu siguranță că a lipsit din localitate începând cu 22 octombrie 1848, semnătura lui fiind regăsită în registrele parohiale abia din 12 septembrie 1849, fiind înlocuit în această perioadă de parohul din Botiz.

Imediat după decretarea statariului (26 aprilie în Solnocu de Mijloc și 3 mai în Sătmar), oficialitățile comitatense cer introducerea stării de urgență și înființarea unor tribunale statariale cercuale. Autoritățile nu au stat pe gânduri, ridicând prin sate furci, frigări și spânzurători, pentru a speria oamenii. Mai mult, ca să semene mai vârtos teroarea, în special pe dealuri, pentru vizibilitate de la distanțe mai mari, s-au plantat adevărate complexe de spânzurători. Poporul le-a numit „acastauă”, „corni”, „lemnele rele”, „spânzurători” sau „furci”. În Satu Mare am detectat astfel de denumiri : „Dâmbul Spânzuraților”, între Seini și Apa, dar și în sudul județului, pe drumul dintre Giorocuta și Corund, unde a fost spânzurat în toamna lui 1848 țăranul Ilie Chimieș din Corund.

În vara lui 1850, protopopul Ștefan Bilțiu solicita din Mocira comandamentului districtual militar cezaro-crăiesc din Debrețin aprobarea

coborârii spânzurătorilor și ridicarea unei cruci în memoria celor trei români uciși în localitate în octombrie 1848, „precum s-au făcut aceasta și la Cetatea Careilor (Nagy Károlyi) la înmormântarea unor asemenea preduți”. În 1850 Moise Sora Naoc scrie lui Barițiu despre omorârea racovenilor și a celor din Bârsău. În octombrie 1849 a fost executat Toader Ardelean din Supur.

Aprofundând această temă sângeroasă, dar de interes istoric, observăm că, în afară de localitățile amintite în succinta noastră prezentare, în numeroase alte localități s-au înregistrat mișcări de eliberare: Cig, Sătmărel, Resighea, Roșiori, Dobra, Păulești, Lipău, Valea Vinului și lista ar putea continua.

În 1849, cu siguranță după înfrângerea revoluției, preotul Chiriac Barbul, viitor arhidiacon al părților sătmărene, pe atunci slujitor la Bicău, nota pe un „Chiriacodromion”, tipărit la București în 1732: „Această carte, cu nume Evanghelie învățătoare, e a bisericii Pop Bicăului. Am însemnat, în anul 1849, Tiril Barbul, parohul locului. Să dă de știre posterității cum că [în] acest an au fost o rebelie mare, cu nume Koșutiana, țintită împotriva românilor și a împăratului, lângă care românii au rămas mai credincioși. 1849.”

Aceste cuvinte sunt edificatoare pentru atitudinea românilor sătmăreni în timpul acelor evenimente. Ca pentru toți românii din cuprinsul imperiului, și pentru sătmăreni revoluția a fost o victorie. Dorința de a se alipi torențului revoluționar din Transilvania i-a cuprins și pe ei. Experiența, în parte amară, acumulată în timpul acelor evenimente avea să le folosească în drumul lor către realizarea idealurilor naționale.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 175, 19 martie 2006, p. 3.

*Provenind dintr-o familie originară din Lipău,
Iustin Popfîu a fost un adevărat
îndrumător cultural și național*

Salba literară bisericească sătmăreană

Preoților greco-catolici Constantin Alpinî, Moise Sora Noac și Dimitrie Hossu, le aparțin primele încercări literare românești pe plaiurile sătmărene. Eforturile lor vor fi continuate de grupul de studenți de la Oradea, aflați acolo pe la jumătatea secolului al XIX-lea. Am putea spune că acolo s-a constituit o adevărată salbă literară bisericească. Spunem aceasta datorită faptului că aproape toți tinerii originari din părțile sătmărene grupați în „Societatea de lectură” și care au avut activitate literară erau teologi, exceptându-l pe Iacob Brendușianu, viitor absolvent de drept.

Lista îi cuprinde, în ordinea trecerii lor la veșnicie, pe Dimitrie Sfura, Ioan Popdan, Ignațiu Szabo, Iustin Popfîu, George Marchiș și Vasile Iuțiu.

Din această salbă, cel mai realizat literar, deși a trăit mai puțin decât câțiva dintre colegii săi, este Iustin Popfîu, care poate fi considerat liderul grupării literare sătmărene din Oradea.

S-a născut în 23 octombrie 1841, la Dijir, pe meleaguri bihorene, deși familia lui era originară din Lipău. În anii ocupației horthyste, la Lipău încă se mai păstra casa de piatră a familiei Popfîu, aflată atunci în proprietatea familiei plugarului Moga. Prezența unui alt membru al familiei Popfîu, profesorul orădean Dionisie, este atestată de registrele parohiale ale Lipăului. Vasile Vartolomei, cel care, printre alții, s-a ocupat de viața și opera lui Iustin Popfîu era de părere că tatăl acestuia, probabil cantor sau învățător la Lipău, s-ar fi mutat la Dijir.

Ipoteza originii sătmărene poate fi confirmată de locurile unde a

făcut primii pași întru învățătură. Astfel, studiile primare le-a urmat la Baia Mare și Carei. A studiat apoi la Liceul „Premostratens” din Oradea. S-a apropiat aici de profesorul Alexandru Roman și de colegul Iosif Vulcan, cel care avea să-i devină prieten pe viață. Acum se vădese primele încercări și realizări literare, reușind să editeze revistele „Deșteaptă-te Române” și „Musa Crișană”.

În 1859 a început să studieze teologia la „Seminarul latin” din Oradea. Fiind unul dintre cei mai merituoși studenți, ep. Vasile Erdélyi l-a trimis în 1860 să continue studiile la Inst. „Sf. Barbara” din Viena. În capitala imperiului, pe lângă ocupația obișnuită de teolog, a colaborat la „Armonia”, revista manuscrisă scoasă de George Marchiș.

Pe plan organizatoric, românesc, se numără printre cei care au pus bazele „Societății bisericești literare”, fiind notar, iar apoi secretar și chiar președintele acesteia. Clericii creșcuți pe lângă societatea din Viena, vor onora prin viața și opera lor misiunea încredințată de neamul românesc.

O realizare a clericilor români din Viena a fost traducerea cărții „Fabiola sau Biserica catacombelor” de cardinalul Nic. Wiseman. Tălmăcirea a fost rodul muncii mai multor teologi, în frunte cu Iustin Popfiu. Este aici loc de a aminti faptul că el cunoștea foarte bine limbile franceză, italiană, germană și maghiară. Autorul cărții a mulțumit în acel an 1863 traducătorilor români.

În această perioadă a publicat în „Almanahul lui Mendlich”, „Biografia episcopului Iosif Papp-Szilágyi”. Peste câțiva ani a scris „Biografia mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu”.

Revenit în Oradea, la 1 noiembrie 1863 este hirotonit preot celib (necăsătorit). A ocupat diferite funcții în cadrul diecezei greco-catolice orădene: arhivar, ceremoniar, asesor și notar consistorial. Din 1863 a fost numit profesor de literatura română și religie la liceul unde absolvise și el.

În 1874 a devenit profesor de liturgică la „Seminarul latin” orădean și vice-rector al „Seminarului român unit”. Un manual mult folosit în epocă a fost cel elaborat chiar de el, *Istoria literaturii române*.

Volumul lui de căpătâi, „Poezia și proza”, apărut în 1870, a stârnit cuvintele polemice ale lui Titu Maiorescu. Poeziile lui sunt grupate în jurul celor două sentimente: patriotic și religios. Credința și neamul au fost ideile călăuzitoare ale întregii sale literaturi. Maiorescu, de dincolo de munți, nu a înțeles că acele poezii au pus temelia conștiințelor indi-

viduale, care aveau să dea naștere conștiinței naționale românești din aceste pârți.

În 1877 i-a apărut cartea de rugăciuni „Momente cerești în exilul pământesc”. Multe manuscrise cu diferite predici, biografii de teologi, panegirice nu au mai văzut lumina tiparului. Postum a apărut la Gherla în 1885 o carte de „Predici pe duminici”.

În publicistică remarcăm colaborarea sa la: „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Sionul Românesc”, „Familia”, „Amicul școalei”, „Aurora Română”, „Concordia”, „Foaia Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina”, „Predicatorul Săteanului Român”. Regăsim aici ceea ce a avut mai valoros publicistica românească transilvăneană în acele timpuri. A corespondat cu părintele presei românești din Transilvania, George Barițiu.

Originea lui sătmăreană este arătată de unul din pseudonimele folosite în publicistică, I.P.Someșanul.

Merită remarcată activitatea lui în cadrul „Astrei”, sub auspiciile acesteia susținând mai multe conferințe: în 1868 la Gherla – „Memoria lui Andrei Mureșianu”, în 1869 la Șomcuta Mare – „Despre limbă ca conservatoare a naționalității” și în 1870 la Năsăud – „Necesitatea culturii naționale”. Un prim discurs, rostit în 1867 la Cluj, „O privire fugitivă peste literatura română și lipsa unei istorii critice a literaturii române”, constituie partea a II-a a volumului de poezii din 1870.

Relațiile lui cu „Societatea de lectură” datau din anii când a urmat cursurile liceale, remarcându-se ca membru „faptuar”. A ajuns să conducă „Societatea de lectură” din Oradea din 16 octombrie 1864 până în 1871 când, s-a îmbolnăvit destul de grav, fiind nevoit să urmeze un tratament în stațiuni balneo-climaterice străine.

Când a preluat șefia, societatea se găsea într-o stare de letargie, el reușind însă impulsivitatea activității, concretizată în apariția celei de-a treia publicații a „Societății...”, almanahul „Fenice”, tipărit în 1867. A organizat corul și orchestra societății. A găsit cea mai bună soluție pentru a ieși în public, anume organizarea de șezători literare, mult gustate de către intelectualii români din Oradea și împrejurimi.

Dintre condeiele care au răsărit de sub aripa sa îndrumătoare îi amintim pe: Vasile Ranta-Buticescu, Elia Trăilă, Ioniță Scipio-Bădescu și Miron Pompiliu. În această funcție a demonstrat cu prisosință calitățile lui de animator cultural. Perioada cât el a condus destinele „Societății...” este considerată cea mai productivă din istoria acestei asociații.

Revista bisericească „Amvonul” se adresa preoților și cititorilor români de ambele confesiuni! Afirmăția de mai sus pare greu de crezut, acum când la Satu Mare cele două confesiuni românești se găesc în plină gâlceavă.

A reușit editarea revistei „Amvonul” în 1868, după îndelungi eforturi. A apărut de-a lungul anilor 1868, 1871 și 1881, fără îndoială cu sacrificii personale. Publicația era tipărită în 1300 de exemplare, lucru de excepție pentru revistele românești ale vremii, care aveau tiraje mult mai reduse. Revista, cuprinzând în special predici scrise de preoți români din ambele confesiuni, se adresa cititorilor români, atât greco-catolici cât și ortodocși.

În epocă Iustin Popfiu a fost considerat „cel mai mare și cel mai clasic orator bisericesc”. Parcă ar fi nimerit să-i dăm lui cuvântul pentru a explica deschiderea către ambele confesiuni românești a revistei, despre care spune că: „nu are nimic cu discuții sublimе dogmatice, ci numai cu predicarea divinului moral creștin, care este acelaș la ambele confesiuni!”. Fie-ne permis să întrebăm dacă gâlceava are ceva comun cu predicarea divinului moral creștin?

Remarcăm cu regret cum teroarea istoriei a făcut ca acum români ortodocși și greco-catolici să nu mai încapă în catedrale. Acum un veac și jumătate încăpeau în paginile unei reviste teologice!

Este știut faptul că Biserica romano-catolică maghiară intenționa să contopească Mitropolia greco-catolică unită de la Blaj. La Congresul desfășurat la Budapesta începând din octombrie 1871 au fost prezenți alături de episcopul Iosif Papp Szilágyi, Iustin Popfiu precum și doi mireni: Iosif Vulcan și Iosif Roman. În urma înțelegerii deputaților români, Iustin Popfiu a prezentat un „memorandum”, în care cei trei (afară de ierarh) declarau că românii greco-catolici din Transilvania nu pot participa la un Congres care nesocotește drepturile Bisericii Unite. Au cerut aprobarea ca această Biserică să poată organiza un congres propriu.

Ei au contestat dreptul episcopului de a reprezenta Biserica Unită la acel congres. După citirea declarației tustrei au părăsit sala de ședințe.

Anul 1871 i-a adus decepții dar și bucurii. Intrat în politică a candidat în acest an ca deputat pe listele lui Francisc Deák, în ținutul Marghita. A avut o dezamăgire, pierzând alegerile. Tot în acest an a fost distins de Papa cu titlul de camerar papal, iar ep. Olteanu îl numește asesor consistorial și protopop onorar.

Din păcate, acum au venit și primele semne ale bolii, fiind nevoit să renunțe la conducerea „Societății de lectură”. După repausarea ierarhului Olteanu s-a numărat printre candidații la funcția de episcop, va fi însă din nou decepționat nefiind ales ierarh.

Numeroasele funcții, împovărătoarele munci și variatele preocupări, l-au făcut pe noul episcop orădean, Mihail Pavel, să îl numească paroh și protopop la Leta Mare, localitate aflată azi în Ungaria. Deținea și titlul de arhidiacon onorar, fiind inspector al școlilor greco-catolice din districtul Leta Mare. După doi ani de vrednică slujire a trecut la cele veșnice în 27 martie 1882. A avut parte de o moarte grabnică, căzând la pat doar trei zile, dar neașteptată și îndelung regretată. Un sobor de 16 preoți a ținut să-l conducă pe ultimul drum, în frunte cu canonicul orădean dr. Augustin Luran (sătmărean și el la origine), fiind de față o numeroasă asistență. A fost înmormântat în cimitirul bisericii din Leta Mare.

Astfel s-a încheiat viața pământească a acestui inițiator, îndrumător și protector cultural, o personalitate a cărui activitate a fost coordonată mereu de iubirea lui Dumnezeu și iubirea pentru neamul din care făcea parte.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 176, 26 martie 2006, p. 11.

*Născut în 1844 la Petea, Dr. Augustin Lauran
a fost întâiul prelat papal și protonotar
apostolic originar din Sătmar*

Personalitatea sătmăreană pe care o evocăm astăzi s-a născut în 5 decembrie 1844 la Petea, în familia parohului greco-catolic local Dumitru Lauran și a Veronicăi Vlass. Ambii părinți făceau parte din familii românești vestite, tatăl fiind la origine din Tămaia, localitate apropiată de Baia Mare, pe atunci în comitatul Satu Mare, iar mama dintr-o familie bihoreană. Se pare că familia Lauran a păstorit multă vreme credincioșii Tămaiei, Chariton și Miron, bunicul și tatăl lui Dumitru Lauran, slujind multă vreme acolo.

În familia Lauran s-au mai născut la Petea fiicele Emilia (născută în 1848, căsătorită cu pr. Antoniu Popdan) și Veronica (n. în 1853, c. cu pr. Ioan Marchiș), precum și un fiu pe nume Vasile, despre a cărui soartă nu cunoaștem amănunte.

Tatăl Dumitru a fost un bun român, în 1848-1849 având de suferit în urma evenimentelor petrecute în zonă, el figurând pe lista întocmită de Episcopia de Oradea la solicitările oficialităților habsburgice. A fost membru al „Astrei” din primii ani de funcționare a acesteia. A slujit la Petea din 1842 până în 1868 când a trecut ca paroh la Roșiori vreme de 5 ani. Din 1873 până la repausare a funcționat la Doba, fiind înălțat la gradul de vicearhidiacon onorar. A trecut la veșnicie în 1880 fiind înmormântat la Doba.

Studiile teologice Augustin și le-a desăvârșit la Roma, în cadrul Colegiului „Sf. Athanasie”, între anii 1859-1867. Era al treilea teolog originar din părțile sătmărene ajuns să studieze la Vatican. Incontestabil, preoții cei mai erudiți ai diecezei orădene au fost cei care și-au desăvârșit studiile la Seminarele catolice din Roma, Viena, Lemberg și Pesta. Colegiul „Sf. Atanasie” de la Vatican, redeschis în 1847 de către Papa Piu al IX-lea l-a primit pe primul cleric orădean în 1853, acesta fiind Ioan

Sabo, viitorul ierarh. Sătmărean la origine, așa cum vor fi și următorii doi clerici veniți aici: Vasile Iuțiu, născut în 1833 la Dindești, care a studiat între 1855-1859 și Augustin Lauran.

Încă din anii studenției Augustin Lauran dădea dovadă de mare erudiție teologică, teza lui de doctorat făcând o excelentă impresie, de aceea s-a păstrat în arhiva „Propagandei Fide”. A obținut doctoratul în teologie și în filosofie. Despre anii lui de studenție s-a spus că i-a parcurs prin știință și virtuți – *In virtutibus et scientia nituit*. În Cetatea Eternă a și fost hirotonit ca preot celib în 4 iulie 1867, de către episcopul său diecezan, Iosif Pop-Szilágyi.

După repausarea episcopului Ioan Olteanu a fost unul dintre candidații la scaunul episcopal, având se pare sprijinul clerului, atât gr.-catolic cât și al celui romano-catolic. Se bucura de un deosebit respect în rândul prelaților romano-catolici tocmai pentru erudiția sa. În cele din urmă a fost numit ierarh la Oradea Mihail Pavel (de asemenea născut într-o localitate, Recea, situată în Sătmărar istoric), care până în anul 1879 activase pe tronul vlădicesc al Gherlei. Faptul că a concurat la un moment dat pentru înalta funcție ierarhică nu l-a împiedicat pe Augustin Lauran să fie sfetnicul de nădejde al ep. Pavel de-a lungul celor 23 de ani de vrednică păstorie a românilor gr.-catolici din dieceza Orășii.

Trecerea la veșnicie a episcopului Pavel a fost adusă cu durere la cunoștința clerului și credincioșilor de o circulară întocmită tocmai de către dr. Augustin Lauran. Cuvintele au fost atât de impresionante încât au fost în parte reproduse pe lespede mormântului de la Slatina, unde a fost înmormântat Mihail Pavel. După repausarea ep. Pavel, până la așezarea pe scaunul episcopesc a lui Demetriu Radu, Augustin Lauran a asigurat conducerea Diecezei, în calitate de vicar capitular.

Seminarul din Oradea este cel mai vechi și însemnat așezământ al Diecezei române unite. Aici s-au format foarte mulți dintre preoții originari din părțile sătmărene, sau care au păstorit cu vrednicie credincioșii sătmăreni. Augustin Lauran a devenit rector al Seminarului diecezan din Oradea, în 1879, după ce fusese mai mult timp vicerector, secondându-l pe predecesorul său, nimeni altul decât dr. Ioan Sabo, cel care se suise tot în anul 1879 pe scaunul episcopal de la Gherla. Vom aminti aici că și următorii conducători ai Seminarului orădean, veniți la șefie după Augustin Lauran, erau de obârșie sătmăreni: Florian Stan, Gheorghe Miculaș, Augustin Maghiar.

Va sta în fruntea Seminarului vreme de 27 de ani, când această insti-

tuție a trecut printr-o perioadă înfloritoare. În 1893 a publicat o broșură-pamflet, fiind considerat „primejdios daco-român”, iar Seminarul „cuib de românizare”, episod despre care vom vorbi mai jos.

Tot în 1879 dr. Augustin Luran a fost numit și director al Preparandiei și canonic cancelar. Menționăm că Preparandia a crescut dascălii pentru satele sătmărene arondate Episcopiei de Oradea. În fruntea acestei instituții a rămas de asemenea până în 1906.

Vrednicia dr. Augustin Luran este ilustrată de mulțimea funcțiilor și titlurilor pe care le-a deținut. Astfel, în 1880 a fost numit vicepreședinte al Exactoratului diecezan, din 1879, după cum am amintit, a fost primit între canonicii diecezei, din 1881 fiind numit canonic scolastic, iar în 1884 canonic custode. După obiceiul canonicilor de rit latin, în 1888 a primit titlul de abate de Caloceca. În 1894 a fost numit vicar episcopal, pentru ca în 1896 să ajungă vicar general episcopal.

În premieră pentru Dieceza de Oradea, dr. Augustin Luran este numit în 1900 prelat papal și, tot pentru prima dată, în 1905 protonotar apostolic.

Respectul de care se bucura în mediul catolic este demonstrat și de numirea lui încă din 20 iulie 1898 ca membru al Comisiei congresului centralei catolice. Deținea și funcția de asesor consistorial al episcopiei de Gherla.

A trăit călăuzit de principiul „ora et labora”, îngemănând deci rugăciunea cu munca, viețuind mai mult printre cărți, pentru a învăța să-i ajute mai mult pe oameni. Este autor a 7 lucrări teologice. Cunoașterea temeinică a mai multor limbi l-a ajutat să scrie opere atât în limba română cât și în maghiară și latină. Amintim aici doar două titluri: „Creștinul greco-catolic desprins în legea sa” și „Creșterea poporală” (manual pedagogic-didactic, 1879).

Lui i se datorează și apariția lucrării aniversare a Episcopiei de Oradea: „Schematismus historicus Venerabilis Cleri Dioecesis M. Varadiensis gr. rit. cat. pro Anno iubilari 1900” (șematismul istoric), el fiind redactor. Alături de dr. Iacob Radu, dr. Ioan Ardeleanu (și el paroh în părțile sătmărene, la Amați între 1904-1907) și Ștefan Tășiedan (paroh la Ciumești din 1909 până în 1924), a fost unul din marii istorici ai Episcopiei de Oradea.

A publicat de-a lungul anilor câteva broșuri polemice în limba maghiară, privind chestiuni politice și bisericești. Scrise într-un stil sarcastic, dar pline de erudiție, acestea au făcut mare senzație, dar i-au atras și multe dușmăanii.

A fost acuzat că a făcut și greșeli politice, imputându-i-se că a dorit la un moment dat să candideze la alegeri pe listele partidului național maghiar, condus de către contele Apponyi. Unii români i-au reproșat că ar fi fost filomaghiar. Se uită însă că, spre exemplu, în noaptea de 8/9 august 1893, grupuri agresive de maghiari, la incitarea presei evreiești din Oradea, au distrus și geamurile casei sale, pe lângă cele ale Episcopiei și ale altor prelați români. Norocul lui și al episcopului Pavel a fost că erau plecați din localitate. Acesta a fost momentul când Seminarul a fost numit „cuib de românizare”.

El însă a fost devotat bisericii sale și neamului românesc, deasupra, poate inevitabilelor, greșeli politice pe care le-a comis. Într-adevăr, în materie de religie poziția lui era intrasingentă, el făcând parte din grupul „ultramontaniștilor” (sprijinea creșterea autorității papale).

În privința problemei naționale, elocventă este atitudinea luată în 1902, când școala confesională din Viile Satu Mare a fost transformată în școală de stat. A militat pentru păstrarea caracterului confesional, românesc deci al acelei școli.

În 1894, o delegație a seminaștilor români, condusă de către un nepot al său, s-a prezentat la rectorul Luran argumentându-i că Seminarul nu poate să-l jelească pe Kossuth, francmason-dușman al Bisericii catolice, în numele căruia fuseseră uciși mii de români la 1848. Cu lacrimi în ochi Augustin Luran le-a răspuns că au dreptate, dar i-a întrebat dacă o eventuală închidere a Seminarului de către autorități ar fi mai benefică neamului românesc.

În acei ani neprielnici afirmării naționale, corabia românismului a trebuit să fie condusă cu diplomație, uneori fiind necesare unele compromisuri.

A trecut la cele veșnice în 12 octombrie 1912. Pentru Seminar, instituție pe care o condusesese cu atâta har, a lăsat o fundație de 12000 de coroane. Prețioasa lui bibliotecă, de asemenea a lăsat-o prin testament diecezei. Conținea 585 de opuri în 1440 de volume, în mare parte frumos legate, remarcându-se operele Sfinților Părinți și ale teologilor catolici celebri ai ultimelor veacuri.

Personalitate cu o cultură ecleziastică vastă, dr. Augustin Luran a demonstrat prin opera sa erudită că românii greco-catolici nu erau mai prejos din punct de vedere al pregătirii teologice decât celelalte popoare catolice. El a continuat cu strălucire tradiția preoțească a familiei Luran.

*Originar din Hodișa, preotul-cărturar Traian Fărcaș
a scris prima monografie a Gimnaziului
superior „Samuil Vulcan” din Beiuș*

„Informația de duminică” a evocat nu cu multă vreme în urmă o personalitate culturală născută pe plaiurile sătmărene, la Hodișa mai precis, Ștefan Mărcuș. Ilustrului fiu al localității i s-a cinstit în acest an memoria, prin așezarea unei plăci memoriale pe casa parohială.

Mai puțin se cunoaște faptul că înainte cu trei decenii de nașterea lui Ștefan Mărcuș, la Hodișa a văzut lumina zilei o altă personalitate remarcabilă: preotul-profesor Traian Fărcaș. Biografia cărturarului născut la Hodișa este prezentată, printre alte lucrări, în „Enciclopedia Cugetarea”, apărută în toamna anului 1940. Realizată după o îndelungată trudă de către Lucian Predescu, enciclopedia cuprinde „material românesc, oameni și înfăptuiri”. Completând informațiile și din alte surse, încercăm în cele ce urmează schișarea câtorva „înfăptuiri” ale preotului-cărturar sătmărean Traian Fărcaș.

Aidoma lui Ștefan Mărcuș, Traian Fărcaș provine dintr-o familie preoțească, tată fiindu-i Ioan Fărcaș, născut în 1827 la Fărnașiu (jud. Bihor), care a fost slujitor al credincioșilor greco-catolici hodișani cel puțin din anul 1853, după cum arată registrele parohiale păstrate de la această parohie, până în 1862. Traian a venit pe lume în 25 decembrie 1854, într-o zi de mare sărbătoare, când toți creștinii se bucură de Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos. Pentru familia parohului Ioan Fărcaș bucuria a fost și mai mare la acel Crăciun. Mama sa se numea Floriana Szabo.

Tatăl părăsește în 1862 pentru o perioadă de patru ani zona de margine a Codrului, coborând mai la șes, dar tot în ținuturile sătmărene, la Istrău, unde a funcționat până în 1866. În această parohie se va naște o fiică a familiei Fărcaș, Irma, căsătorită cu pr. Emanuel Mureșan (1858-1889, slujitor câțiva ani la Oar). Tot în acest răstimp petrecut la Istrău

este de menționat prezența lui Ioan Fărcaș în grupul de intelectuali români sătmăreni care au cerut comitelui suprem reprezentarea proporțională a românilor în organele comitatense.

Apoi, din 1873 până la trecerea la veșnicie, Ioan Fărcaș va sluji cu devotament credincioșii dintr-o altă parohie aflată la poalele Codrului, Medișa. A repausat în 2 aprilie 1891, fiind înmormântat în cimitirul acestei ultime parohii.

Ca elev și mai apoi ca student la Oradea, Traian Fărcaș a fost un foarte activ membru al „Societății de lectură”, numărându-se printre oficialii acestei instituții, deținând și funcțiile de notar al ședințelor și notar pentru afacerile externe.

În cadrul ședințelor societății a prezentat lucrarea *Români din Bibor*, subintitulată schiță etnografică, despre care avem știre din „Familia” (nr. 11, 1875, p. 46-47). Aceasta reprezintă cea dintâi tentativă de a stabili specificul etnografic local, în cadrul întâlnirilor membrilor „Societății de lectură”.

De notat și faptul că desființarea societății a survenit în 1875, după un scandal provocat de recitarea unei poezii în limba maghiară de către Traian Fărcaș. De fapt a fost vorba despre un pretext, autoritățile intenționând cu orice preț interzicerea activității „Societății de lectură”, mobilul fiind unul politic. Societatea studenților orădeni reușise să „lățească cultura și iubirea de nație”, lucru considerat periculos pentru dualism.

În 1875 se numără printre membrii fondatori ai Soc. „Hilaria”, de numele căreia este legată activitatea unui cor celebru în Oradea, și nu numai.

După ce a absolvit Acad. de Drept din Oradea, și-a perfecționat studiile de drept, urmând însă și cursuri de litere la instituțiile universitare budapestane. După absolvire a lucrat o vreme ca notar comunal.

Spiritul enciclopedic l-a ajutat să-și finalizeze și studiile de litere. Dându-și capacitatea în istorie și latină, ajunge, din 1883 profesor suplinitor, iar din 1888 profesor definitiv la Gimnaziul superior „Samuil Vulcan” din Beiuș. Destinul îi va fi legat în mod fericit de această instituție, unde a muncit cu devotament până la pensionarea survenită în 1916.

În anul 1896 a tipărit la Beiuș „Istoria gimnaziului greco-catolic de Beiuș, 1828-1895”. Această lucrare reprezintă întâia monografie a școlii de tradiție care a fost Liceul românesc din Beiuș. Pe lângă mulțimea pro-

fesorilor, precum și a directorilor originari din Sătmar dați acestei instituții: Theodor Kövari-Chioreanu, Camil Selăgeanu și Ioan Buteanu, monografia realizată de Traian Fărcaș vine să completeze contribuția sătmărenilor la faima școlii beiușene.

În „Anuarul Liceului din Beiuș” pe anii 1903/1904 Traian Fărcaș a publicat articolul *Francisc Deak, discurs ocazional*.

Diversitatea preocupărilor culturale este ilustrată și de lucrările: „Legendar și exerciții latine”, Beiuș, 1896 (în colaborare cu I. Fersigan) și „Gramatica limbii latine”, 1897, (așijderea împreună cu I. Fersigan). Aici este cazul să specificăm că și colaboratorul la realizarea acestor volume, Ioan Fersigan, este născut în părțile sătmărene, la Resighea în 1861. După absolvirea liceului la Oradea și după efectuarea studiilor de teologie la Budapesta, a fost multă vreme profesor și el la Beiuș. La data repausării, 1 iunie 1908, dobândise titlul de vicarhidiacon onorar. Și memoria lui ar trebui recuperată de către locurile de origine.

Traian Fărcaș a făcut la Blaj studiile de teologie, pe cale particulară, aidoma studiind de fapt și literele. Menționăm că foarte puțini dintre preoții Diecezei de Oradea studiaseră teologia la Blaj până la acea dată, el fiind de fapt al doilea cleric orădean absolvent la Mica Romă, după pr. Ilie Stan. A fost hirotonit în 30 septembrie 1891. Era căsătorit cu Hortensia Sarkady, care de asemenea provenea dintr-o familie preoțească a Episcopiei greco-catolice orădene.

Debutul în sacerdoțiu l-a făcut, în lunile iulie-august 1891, la Medișa, parohie unde repausase și fusese înmormântat în luna aprilie a aceluiași an tatăl său. Astfel, continuitatea sacerdotală a familiei Fărcaș a fost asigurată de fiul Traian. Două evenimente, unul fericit, urmat de unul tragic, mai trăise familia Traian Fărcaș la Medișa. În 1883 s-a născut fiul Paul Alexandru, pentru ca anul următor să decedeze.

În alegerile din 1905, silit de împrejurări, a susținut ca agent electoral candidatura directorului liceului de la Beiuș, Ioan Buteanu, din partea guvernului. Tocmai interesul românesc a fost acela care a impus compromisul candidaturii, deci și a susținerii ei. Faptele politice petrecute în acel tulbur început de secol trebuie judecate în spirit critic, dar neapărat ținând seama de împrejurări.

În 1916 profesorul Traian Fărcaș a trecut la pensie. El făcea însă parte dintre acei oameni pentru care cuvântul pensie are un cu totul alt sens decât pentru majoritate, căci în acești ani devine primar al orașului Beiuș, dovedind astfel prețuirea de care se bucura în mica urbe biho-

reană.

A fost apoi, din 1923 profesor la Liceul de stat din Salonta. Acesta este orașul unde a și repausat în 1926, în al 72-lea an al vieții, după cum precizează dr. Constantin Pavel în opera sa „Școalele din Beiuș”. „Șematismul” editat de Dieceza greco-catolică orădeană în 1934 precizează ca dată a repausării 11 iunie 1922.

Sătmarul cultural, dar și mai vârtos Hodișa natală pot, au chiar datoria de a-l așeza pe Traian Fărcaș în rândul personalităților care le-au făcut cinste.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 180, 23 aprilie 2006, p. 8.

*În luna decembrie se vor împlini 170 de ani
de la nașterea preotului-patriot
Ioan-Silviu Sălăgean sen.*

În luna decembrie se vor împlini 170 de când în localitatea Irina din județul nostru a văzut lumina zilei preotul greco-catolic, patriotul român Ioan Silviu Sălăgeanu. Vom căuta în cele ce urmează să urmărim pașii celor 60 de ani trăiți de această figură luminoasă a sătămărenilor, cu activitatea și familia sa.

A venit pe lume la 25 decembrie 1836, când tocmai era în toi sărbătoarea Crăciunului. La naștere purta numele maghiarizat Szilágyi, ulterior el semnând cu varianta normală, deci românească a numelui, Sălăgean sau Sălăjean.

Studiile primare le-a urmat în localitate, iar cele liceale la Satu Mare și Beiuș. Teologia a absolvit-o la Oradea, completându-și apoi studiile teologice la Berlin, iar cele de filosofie la Pesta. Traseul pe care l-a urmat în căutarea învățaturii, demonstrează inteligența deosebită de care dădea dovadă. A fost hirotonit în anul 1858.

Între anii 1858-1872 a funcționat ca profesor la Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș. A fost foarte iubit de elevii beiușeni pentru ținuta lui curajoasă și de mare naționalist. Preda istoria și geografia, materii unde mai putea face și aluzii la faptele strămoșilor de la Roma. Printre iluștrii săi elevi se numără avocatul patriot Francisc Hossu, care îi datorează profesorului Sălăgean, al doilea nume, Longin. Episodul emoționant al primirii numelui Longin este povestit de Francisc Hossu-Longin în memoriile sale.

Pe vremea când Eminescu se afla la Viena intenționa obținerea unei tipografii pentru folosul tinerimii române, pe care dorea, se pare, să o pună sub supravegherea lui Ioan Silviu Sălăgean, în acei ani profesor la Beiuș.

În 1868 Ioan Silviu Sălăgean susținuse examenul de capacitate în

istorie și geografie la Universitatea din Pesta, fiind primul român care a dat un asemenea examen în noua eră a dualismului.

După o activitate școlară rodnică, într-o vreme de lupte politice și trezire a conștiinței naționale, a trebuit să părăsească Beiușul. Primenirile în cadrul liceului beiușan erau dese, cu o evidentă tentă politică, stăpânirea nedorind ca profesorii să prindă rădăcini acolo; cu deosebire cei iubiți și respectați de către elevi. Și, Ioan Silviu Sălăgean se număra printre aceștia, adorat pentru temperamentul, cultura latină, aspirațiile și vorba deschisă, expansivă și românească.

O recunoaștere a meritelor sale în cadrul instituției școlare românești din Beiuș este faptul că a dobândit gradul de profesor emerit.

S-a implicat de tânăr în lupta națională, fiind prezent în 12 septembrie 1861 la Seini, unde elita intelectualilor români din comitatul Sătmar intenționa înființarea unui gimnaziu românesc. Peste câteva zile, în 18 septembrie 1861, Ioan Silviu Sălăgeanu a fost prezent la Băsești, unde s-a citit un act, intrat în istorie sub numele de „Memorandumul sălăjenilor”, prin care românii din acele locuri, care țin azi de județele Sălaj, Satu Mare și Maramureș, protestau împotriva alipirii comitatelor Crasna și Solnocul de Mijloc la Ungaria.

La plecarea sa din Beiuș a contribuit și sprijinul acordat în alegerile din acel an candidatului român Partenie Cozma. În iunie 1880, alături de Ioane Marcu, Vasile Lucaciu, George Marchiș, Chiriac Barbul și alți patrioți români sătmăreni, a fost prezent la conferința intelectualilor ținută la Satu Mare, în chestiunea limbii și ortografiei române.

În 1890, când liceul din Beiuș trecea printr-o perioadă de mari greutăți, alături de alți parohi sătmăreni, absolvenți sau chiar foști profesori la Beiuș, a fost de acord cu ajutorarea acestei instituții românești.

Preoții români din acele vremuri, în calitatea lor de conducători de fapt ai obștii erau implicați politic. La acel moment implicare politică, sancționabilă deci, erau considerate și botezul copiilor cu nume romane, sau folosirea numelui românesc, lepădând forma maghiarizată.

După aproape 15 ani petrecuți în rândul cadrelor didactice de la Beiuș, a sosit vremea ca preotul născut în Sătmar să revină în mijlocul credincioșilor de pe meleagurile natale. Din 1872 până la repausare Ioan Silviu Sălăgeanu a fost paroh, numai în comitatul de origine, adică Sătmar. Astfel, cinci ani, până în 1877, a slujit la Moftinu Mic reușind, după multe drumuri la Viena, să ridice o nouă școală, să renoveze biserica și casa parohială.

Aceeași perioadă de timp, adică până în 1882 a funcționat în parohia Valea Vinului, în 1881 reușind terminarea bisericii de zid, sfințirea făcându-se cu mult fast în 11 septembrie 1881.

De la sfârșitul anului 1882 până la repausare a funcționat în Vezendiu, deținând în același timp și funcțiile de protopop și inspector al școlilor confesionale (greco-catolice) din districtul Eriu, precum și titlul de vice-arhidiacon. Funcțiile dobândite l-au făcut membru al Consistoriului Episcopiei de Oradea.

Vorbind despre Ioan Silviu Sălăgeanu, inevitabil trebuie amintită familia, de proporții patriarhale, socotită „minunăție” de către stăpânirea acelor vremuri, nouă celor de azi părându-ni-se ceva de domeniul incredibilului. Și totuși, căsătoria lui Ioan Silviu Sălăgeanu cu Rachila Pop (născută în 1840) a fost binecuvântată de Dumnezeu cu aducerea pe lume a 17 copii, din care 11 au rămas în viață, ceilalți decedând la vârste mici. Cercetările de până acum ne-au permis depistarea numelor câtorva dintre copii, precum și scurte informații despre biografia lor.

Presa sătmăreană de limbă maghiară a vremii (ziarul „Szamos”) consemna cu îngrijorare „minunăția dacoromânească”, adică faptul că parohul din Vezendiu, Ioan Silviu Sălăgeanu, „și-a aruncat la o parte” numele „dobândit de la strămoși Szilágyi”, semnând „Sălăjan” și își boteza copiii cu nume romane. Numele copiilor români erau preluate de la strămoșii romani, ideea politică însă, în jurul căreia a luat ființă o mișcare politică națională, s-a numit „dacoromânism”, de teama căruia oprimatorii românilor au tremurat decenii de-a rândul.

Din cercetările de până acum, avem știre despre copiii: Ioan-Silviu jun. (născut în 1865 la Beiuș, paroh la Ghenci, Medișa și Andrid), Martial (născut în 1866, absolvent de teologie, repausat în 1889 la Vezendiu, înainte de hirotonire), Tertulia (născută în 1869 la Beiuș, căsătorită cu pr. Vasile Tămaș), Camil Luciu (născut în 1873 la Moftinu Mic, viitor preot, publicist, director al liceului „Samuil Vulcan” din Beiuș, parlamentar), Tit Liviu (născut în 1875 la Moftinu Mic, paroh la Cărășeu, Gerăușa, apoi la Ardușat), Rumelia (născută în 1880 la Valea Vinului, căsătorită cu pr. Alexandru Gherman), Virgil (născut în 1883 la Vezendiu, absolvent al Academiei de Drept Oradea), Faustin (născut în 1885 la Vezendiu, dr. în științe juridice), Sever (ofițer), Salustia (născută în 1877 la Moftinu Mic, căsătorită cu pr. Iuliu Pop), Semproniu și Sergiu.

Informațiile despre familie nu sunt complete, totuși remarcăm faptul că majoritatea copiilor s-au realizat în viață. Mai amintim aici doar că prezbi-

tera Rachila, după ce a văduvit 10 ani, a repausat și ea tot la Vezendiu în 19 octombrie 1906, dormindu-și somnul de veci alături de iubitul soț.

Publicist remarcabil, a colaborat la: „Familia”, „Federațiunea”, semnând și sub pseudonimul Publicola. Semnătura lui o găsim și în paginile publicației ortodoxe „Telegraful român”.

A avut o vie activitate de culegere a folclorului și de elaborare a unor manuale școlare, apreciată și de Eminescu. A publicat la Viena, în 1871 un „Manual de geografie pentru tinerimea română”, interzis de autorități în 1875. Motivul interzicerii l-a constituit faptul că manualul conținea numeroase note și explicații de istorie daco-romană, de lingvistică și etimologie latino-română. Perpessicius va afirma despre manual că „anticipează cu nouăzeci de ani o concepție modernă și progresistă”. De asemenea, în 1866 a publicat „O dizertație asupra portului popular în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș”, cu interesante informații etnografice privitoare și la Sătmăr.

Dintre articolele scrise amintim : *Gimnazîul gr.cat. român din Beiuș*, în „Familia”, 1865. Atât ca profesor și publicist, cât și ca paroh și protopop, s-a dovedit a fi un om de acțiune, dârz și temut polemist, și în presă și în diferitele cuvântări ocazionale.

Neapărat trebuie semnalată atitudinea luată împotriva ideilor emanate în acei ani de către Rössler. Despre articolele semnate de el s-a spus că ar fi „mișcătoare și instructive documente ale vremii”.

A trecut la cele veșnice la 9 aprilie 1896 la Vezendiu, în urma unui cancer, după 38 de ani de vrednică preoție. A fost înmormântat în vechiul cimitir al Vezendiului, fiind condus pe ultimul drum de către preoții districtului, în frunte cu altă figură ilustră a românismului sătmărean, Gavril Lazăr de Purcăreți.

Devotamentul lui pentru limba română și lupta lui pentru drepturile românilor din părțile Sătmărului, merită aduse în memoria sătmărenilor. Personalitatea sa stă la loc de cinste alături de Moise Sora Noac, Petru Bran, Ioane Marcu, George Marchiș, Toma Șorban, Chiriac Barbul și alți preoți-conducători ai conștiinței românești în Sătmăr, prefigurând intrarea în această galerie a lui dr. Vasile Lucaciu.

Aniversarea celor 170 de ani de la nașterea lui Ioan Silviu Sălăgean încheie anul cultural sătmărean, lucru ce merită cinstit, cel puțin prin evocarea personalității sale.

*Arhidiaconul Chiriac Barbul –
un nobil român în slujba neamului său*

Pe drept cuvânt s-a spus despre preoții și învățătorii români din spațiul transilvan, incluzându-i aici și pe cei din părțile sătmărene, că ar fi reprezentat nobilimea poporului român. Majoritatea covârșitoare a preoților români din Sătmar au avut un comportament care să ne permită să repetăm și noi afirmația făcută în cunoscuta publicație brașoveană „Gazeta Transilvaniei”. Personalitatea arhidiaconului Chiriac Barbul se încadrează perfect, mai mult decât atât, el a făcut parte, atât prin origine cât și prin atitudine, din nobilimea românească a secolului trezirii la viață națională a românilor.

S-a născut în 1820, probabil la Pomi. Făcea parte din familia Barbul de Gaura, înnobilită la 1680 de către Mihail Apafi pentru servicii militare. În placheta editată de descendenții familiei Barbul, cu ocazia comemorării a 60 de ani de la repausarea lui dr. Ilie Carol Barbul, nepot al lui Chiriac Barbul, se afirmă că familia Barbul ar fi fost înnobilită încă din 1326, pentru meritul organizării grănicerilor români pe drumul sării din zona Chioarului.

Un membru al familiei Barbul, originar din Cernăuți, s-a remarcat în luptele de la Gaura și Samezö, salvându-l de la moarte pe Carol Robert de Anjou. A dobândit titlul nobiliar, precum și dreptul de a se reazeza în vatra originară sătmăreană a familiei, de unde fusese gonit de către noua ordine instaurată de maghiari. În aceeași plachetă se afirmă că membrii familiei au ajuns cavaleri în 1326, cu diplomă de la Carol Robert de Anjou, iar în 1683, prin diploma primită de la Ian Sobieski devin „baroni”.

A urmat Seminarul teologic la Oradea, acolo unde s-au plămădit atâția preoți-luptători ai ținuturilor noastre. A fost căsătorit cu Ana Vaida-Voievod, probabil fiica parohului din Lipău, Vasile Vaida. Hirotonirea sa a avut loc în 1844. În 1858 trece examenul prosinodal. Se

va înălța pe treptele ierarhiei preoțești până la funcția de arhidiacon al părților sătmărene, ajungând și asesor consistorial, slujind cu devotament credincioșilor români sătmăreni mai bine de o jumătate de secol, lucru care i-a atras dobândirea titlului de preot jubilar.

Informațiile pe care le avem atestă faptul că a funcționat doar în parohii sătmărene. Din noiembrie 1845, până în 1846 a slujit în parohia Cărășeu. De-a lungul anilor va suplini deseori și în această parohie.

Apoi, din 1846 până în noiembrie 1864 a fost paroh la Bicău. Evenimentele sângeroase ale anilor 1848-1849 nu au ocolit nici părțile Sătmarului. Astfel, dintr-o însemnare pe un „Chiriacodromion” aflăm părerea lui Chiriac Barbul despre cele petrecute în aceste părți: „Am însemnat, în anul 1849, Tiril Barbul, parohul locului. Să dă de știre posterității cum că [în] acest an au fost o rebelie mare, cu nume Koșutiana, țintită împotriva românilor și a împăratului, lângă care românii au rămas mai credincioși. 1849”. Această informație este deosebit de prețioasă, punându-ne în față atitudinea românilor în acele crâncene momente ale istoriei, avem aici părerea unuia dintre conducătorii lor, despre ceea ce acum este îndeobște cunoscut ca revoluția de la 1848-1849.

De pe atunci se vedește patriotismul său. Astfel, în 12 septembrie 1861 este prezent la Seini la semnarea actului fundațional al gimnaziului românesc din orașelul transilvan. Amintim numele altor fruntași români sătmăreni prezenți la Seini: Petru Bran, Teodor Szabo, George Marchiș, Ioan Silviu Sălăgean, Simion Popovici Deseanu.

Destinul îi va fi foarte legat apoi de parohia Lipău, slujind acolo mai bine de două decenii, adică din noiembrie 1864 până în mai 1885. Până în 1867 a slujit alături de parohul emerit Vasile Vaida, probabil socrul său.

În 9 octombrie 1865 semnează alături de alți intelectuali români la Carei memoriul către comitele suprem G. Károlyi prin care se solicita reprezentarea proporțională cu numărul lor, a românilor în forurile comitatense.

Instaurarea dualismului austro-ungar, i-a făcut pe intelectualii români sătmăreni să redacteze un protest, în spiritul „Pronunciamentului de la Blaj”, exprimându-și astfel adeziunea totală față de acel act programatic. Documentul a apărut în ziarul „Federațiunea”, nr. 134 din 12/24 septembrie 1868, pe lista semnatărilor regăsindu-se numele vârfurilor mișcării naționale românești din zona Sătmarului, inclusiv cea a parohului din Lipău, Chiriac Barbul.

Tot din Lipău îi adresează în 23 noiembrie 1869 arhidiaconului Toma Șorban o cerere pentru organizarea unei conferințe a intelectualității sătmărene în care să se discute problemele legate de art. de Lege nr. 38 al Min. Instrucțiunii Publice din 1868. Acest articol de lege acorda dreptul de a înființa școli și persoanelor particulare, instituțiilor religioase, limba maghiară devenind însă obiect de studiu obligatoriu, programul de învățământ fiind stabilit prin dispozițiile ministerului instrucțiunii. Pentru frumusețea cuvintelor, vom cita câteva idei din adresă: „Națiunea noastră numai de la noi poate aștepta motivul propășirii sale spirituale, morale și materiale. După exemplul altor națiuni să nu fim lași și nepăsători pentru binele națiunii noastre, ci să lucrăm cu puteri unite așa putem aștepta numai că străduința noastră să fie încoronată de un succes favoritor. Dumnezeu cu noi și cauza noastră”.

Cuvinte elocvente pentru gândirea omului politic român al vremii de atunci, căci preotul Chiriac Barbul a fost în fapt și om politic, aidoma marii majorități a fraților săi întru slujirea altarelor românești. Este interesantă ordinea în care sunt amintite „propășirile”: spirituale, morale, apoi materiale. Toate acestea, prin mijlocirea lui Dumnezeu. Să recunoaștem că nu seamănă cu discursurile oamenilor politici (aniști) din zilele noastre! În acele vremuri preotul a reprezentat figura centrală a comunităților românești transilvane: este modelul pe care enoriașii săi căutau să-l urmeze. El era cel care stabilea legătura dintre cele două puteri – pământeană și cerească. Parcă nici modelul preoțesc de astăzi nu seamănă prea mult cu cel de atunci...

În 3 iunie 1880 este prezent la conferința intelectualilor sătmăreni desfășurată la Satu Mare în chestiunea ortografiei limbii române. Acest moment constituie un argument elocvent pentru modul în care fruntașii români sătmăreni s-au integrat în problematica unitară a istoriei naționale, deși în acest caz, principalul exponent al sătmărenilor, preotul-cărturar Ioane Marcu susținea o teză perimată privind ortografia limbii române, în manieră latinizantă, după cum se știe.

A fost foarte activ și pe plan politic, fiind unul dintre membrii marcanți ai formațiunii naționale românești – P.N.R., pe aceste plaiuri, în mai 1884 fiind ales președinte al cercului electoral Cărașeu.

A ajuns apoi paroh al Careilor și arhidiacon al părților sătmărene, din 1885. Sediul arhidiaconatului românilor sătmăreni care aparțineau Episcopiei greco-catolice de Oradea se găsea pe atunci la Carei. Venea pe locul rămas vacant prin repausarea altui preot-cărturar român,

George Marchiș, predecesorul acestuia fiind Toma Șorban.

În 27 martie 1890 a fost organizată la Carei o ședință în care s-au discutat măsurile care trebuiau luate în vederea ajutorării gimnaziului românesc din Beiuș, a cărui situație era pusă în pericol de politica represivă a guvernului maghiar. Președintele ședinței a fost însuși arhidiaconul părților sătmărene, Chiriac Barbul.

O altă împrejurare în care Chiriac Barbul și-a manifestat dorința de înălțare culturală și națională a românilor din părțile Sătmarului a fost conferința intelectualilor români din comitatele Satu Mare și Sălaj, ținută la Baia Mare în 10 februarie 1891. Amănunte referitoare la desfășurarea acestei conferințe cunoaștem din raportul căpitanului șef Schönher Antal înaintat primarului orașului Baia Mare.

Despre familia Chiriac Barbul se știe că a avut un fiu, Augustin. Alți doi copii, născuți probabil în timpul cât era slujitor la Bicău, s-au stins din viață la vârsta de 24 de ani, Helena în 1870 și Eugeniu în anul următor, deci în vremea cât Chiriac Barbul era paroh la Lipău. În 1864 s-a stins din viață la Bicău o fiică, pe nume Tia. Din păcate, s-au păstrat prea puține documente emise în parohia Bicău, din vremea cât a funcționat acolo ca paroh Chiriac Barbul. Puținele informații referitoare la familia lui Chiriac Barbul le-am găsit la D.J.A.N. Satu Mare.

Faima și patriotismul familiei Barbul vor fi însă continuate onorant de către descendenții fiului Augustin Barbul, căsătorit cu Wilhelmina Kolbusewski, aici trebuind să-i amintim pe copiii lor Eugen Pavel Barbul (primul director român al B.C.U. Cluj Napoca, aidoma bunicului său absolvent de teologie), Ilie Carol Barbul (prefect al județului Satu Mare), nepoți ai arhidiaconului Chiriac Barbul, precum și pe strănepotul Gheorghe Barbul (diplomat, secretar al ministrului Valer Pop).

Chiriac Barbul a trecut la cele veșnice în 9 iulie 1896, după ce vreme de peste un deceniu a condus destinele românilor sătmăreni greco-catolici, aparținători diecezei de Oradea, dobândind titlul de preot emerit, câștigându-și recunoștința în fața conștiinței națiunii sale.

Originea lui nobilă a fost fără îndoială importantă în evoluția personalității sale. Exemplul vieții sale demonstrează însă că nobilul reprezintă de fapt gradul cel mai înalt de formare ca om, care posedă calități precum onoarea, educația și dragostea de țară.

*Originar din Crucișor, clericul Petru Tămaian
a scris o istorie a Seminarului
greco-catolic din Oradea*

Una dintre cele mai vechi localități sătmărene este Crucișorul, cu atestare documentară încă din 1231. O personalitate ecleziastică născută în acest sat românesc este Petru Tămaian, a cărui biografie o vom prezenta în rândurile care urmează. El merită cu prisosință a fi așezat între fiii de frunte ai Crucișorului, dar și Sătmăruului, care are de recuperat nenumărate valori umane uitate ori neștiute, îl poate include în galeria personalităților care au văzut lumina pe aceste meleaguri.

Petru Tămaian s-a născut la Crucișor, în 26 iulie 1875, în familia țăranilor Dimitrie și Floarea. După trei ani, tot la Crucișor, în altă familie țărănească, a lui Vasile și Anuța Tămaian se naște Pavel, ajuns și el preot (a slujit în părțile Bihorului, la Băița, Sâmbăta și Săcuieni). În Crucișor există și azi câteva familii Tămâian; noi presupunem că originea familiei ar fi în localitatea aflată în apropiere, aparținătoare azi de jud. Maramureș, Tămaia.

Tainele scrisului și cititului le-au descoperit în cadrul modest al școlii confesionale românești din localitate. Aici îl menționăm pe parohul Grigore Fásy (1831, Borlești-1886, Crucișor), care a slujit cu credincioșie numai în Crucișor și filiile aparținătoare (Măriuș și Moara Borșii), vreme de 30 de ani. În acele vremuri parohul local deținea și funcția de director al școlii românești din localitate, de cele mai multe ori ei depunând mult zel în luminarea odraslelor românilor. Modesta școală din Crucișor avea să fie mândră peste ani cu cei doi păstori sufletești care au descoperit tainele literelor în sărăcăciosul lăcaș al școlii.

Petru Tămaian a urmat cursurile Seminarului greco-catolic din Oradea, formându-se și el, aidoma atâtor viitori preoți sătmăreni, la acest vestit seminar. Peste ani va scrie istoria prestigioasei instituții, după

cum vom vedea.

Și-a perfecționat studiile teologice la Strigoniu. În acest centru bisericesc (Esztergon în limba maghiară) și-au desăvârșit studiile numeroși preoți ai diecezei orădene. Noi îi menționăm aici pe sătmărenii Iosif Patachi (născut la Vezendiu, multă vreme paroh la Sanislău) și Petru Hertzeg (primul preot român care a ocupat postul de paroh la Ardu). A fost hirotonit în 3 martie 1901 ca preot celib, probabil de către ierarhul diecezei orădene, Mihail Pavel.

Încă din 1899 a fost numit prefect de studii la Internatul Pavelian din Beiuș. Din 1902 este profesor la Preparandia diecezană și prefect de studii la Seminarul orădean. Apoi, în 1904 devine catehet la Preparandie și consilier (îndrumător spiritual) în cadrul aceleiași instituții.

Va conduce chiar destinele celor două instituții, fiind director al Preparandiei între 1919-1923 și rector al Seminarului în perioada 1925-1927. În cei doi ani cât s-a aflat la conducerea Seminarului, a reușit achitarea datoriilor (în valoare de 60.000 lei) contractate în vremuri grele, la părăsirea funcției lăsând urmașului (Augustin Maghiar, de asemenea sătmărean la origine) un fond rulant de 300.000 lei. Iată deci un model de chivernisire a banului public.

Activitatea sa didactică este ilustrată și de tipărirea unui „Manual de fizică pentru școlile normale”. Peste ani, generații întregi de preoți îi vor fi recunoscători pentru îndrumarea morală și spirituală pe care le-a predat-o, în special prin propria-i trăire duhovnicească.

A desfășurat o intensă și rodnică activitate pe tărâm cultural și național, sub auspiciile „Astrei”, fiind ales în 9 octombrie 1910 vice-secretar al despărțământului orădean, iar în 8 iunie 1914 în comitetul de conducere al respectivei filiale.

Lupta sa pentru înfăptuirea idealurilor nației sale a rodit în 1 Decembrie 1918 când a fost desemnat ca reprezentant al Institutului Teologic din Oradea la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. A fost astfel martor la „ora astrală” a românilor, cum a fost numită acea binecuvântată zi.

A scris mai multe studii, publicate în reviste și periodice locale, precum: „Unirea” și „Cultura creștină” (Blaj), „Vestitorul” (Oradea). Sunt remarcabile lucrările sale de istorie ecleziastică dar și cele didactice.

Dintre articolele și studiile sale amintim câteva titluri: *Naționalismul creștinesc*, *Importanța reuniunilor bisericești*, *Seminarul din Oradea în istoria culturală a neamului românesc*. Această ultimă temă a dezvoltat-o, reușind în

1930 tipărirea volumului „Istoria Seminarului și a educației clerului Diecezei Române-Unite de Oradea”. De precizat că este a doua istorie a instituției acesteia, prima fiind realizată în 1923 de către Ioan Georgescu. Urmărindu-i activitatea am constatat că a așternut pe hârtie ceea ce a reușit să transpună și în fapte, ne gândim aici la contribuția sa la înființarea și propășirea reuniunilor bisericești din cadrul Diecezei.

Dintre numeroasele funcții pe care le-a deținut în Episcopia de Oradea amintim că a fost asesor în cadrul tribunalului matrimonial, președinte al Exactoratului diecezan, inspector catehetic al școlilor secundare din Oradea, controlor al Fundațiilor diecezane. Din 6 mai 1922 a fost numit canonic lector al Bisericii catedrale române unite din Oradea, alăturându-se și el listei canonicilor de origine sătmăreană care au făcut cinste Diecezei Române-Unite de Oradea.

Canonicul Petru Tămaian a repausat în 1937, fiind înmormântat în cimitirul din localitatea natală, după propria-i dorință. Viața și activitatea lui îndreptățesc opinia că el s-a remarcat ca o personalitate ecleziastică de seamă, cu originea în localitatea Crucișor, care merită a fi inclusă în moștenirea culturală și spirituală a Sătmarului.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 184, 21 mai 2006, p. 9.

*Străbunicul, bunicul și tatăl artistului
Aurel Popp au slujit la biserica
din Căuaș vreme de 80 de ani*

Este lucru știut că artistul plastic Aurel Popp s-a născut în Căuaș, tată fiindu-i parohul greco-catolic local Samuel Popp, care a mai trăit doar cinci ani după nașterea pictorului. Un lucru mai puțin cunoscut este faptul că atât bunicul cât și străbunicul lui Aurel Popp au fost de asemenea slujitori ai altarului în Căuaș. Consemnăm astfel în această parohie 80 de ani împliniți de slujire neîntreruptă a membrilor familiei Popp.

Vom căuta în cele ce urmează să deslușim principalele repere din biografia celor trei preoți care au funcționat cu fidelitate la Căuaș, reușind, ca o încununare a operei lor, terminarea lucrărilor la biserica de zid.

Ioan Popp senior, străbunicul lui Aurel Popp, s-a născut în 1780 în familia Popp de Vajnaș, înnobilită în 1666 și 1670 de către principele Mihail Apafi. S-a căsătorit cu Maria Belme (n. 1783). Soția făcea parte dintr-o vestită familie românească din Sătmarul acelor timpuri, cei mai numeroși membri trăind la Vezendiu.

Probabil că după hirotonire a slujit numai la Căuaș. În orice caz, în 1804, el însemnează într-un protocol că a cumpărat registrele și le-a „arăduit” (adică a început să consemneze în ele).

Familia a fost dăruită cu patru copii. O fiică pe nume Sofia s-a căsătorit cu pr. Demetriu Szabo-Keresztelky, slujitor vreme de 44 de ani numai în părțile Sătmarului, la Ghenci, Istrău și Dindești. Din căsătoria lor au rezultat mai mulți copii ajunși preoți. Îi amintim astăzi doar pe Ioan Szabo, viitorul episcop al Gherlei.

O altă fiică a familiei lui Ioan Popp sen. s-a numit Maria, ea fiind căsătorită cu pr. Mihail Muste, slujitor la Sudurău, Hotoan și Satu Mic, iar ultima dintre fiice, Iuliana, era căsătorită cu pr. Ioan Vicaș, paroh

peste 10 ani la Acâș, slujitor apoi în părțile sălăjene, un animator cultural și luptător național. Un băiat, Ioan, avea să îi urmeze tatălui întru slujire la Căuaș.

În 1835 a trebuit să treacă peste durerea despărțirii de iubita soție, care a repausat în acel an. A purtat crucea văduviei vreme de 10 ani. După o păstorire de peste 40 de ani, Ioan Popp de Vajmag a trecut la cele veșnice în 25 ianuarie 1845, fiind înmormântat la Căuaș.

Ioan Popp jun. s-a născut în 1816, în familia parohului din Căuaș cu același nume, și a Mariei Belme, după cum am precizat. Studiile teologice le-a făcut probabil la Blaj. S-a căsătorit în august 1838 la Căuaș cu Floarea Filep. Soția era originară de asemenea dintr-o familie nobiliară românească, cu rădăcinile în Căuaș, cu diplome primite de la Sigismund Báthori din 8 aprilie 1591 și de la Ferdinand V, din anul 1843. Mai menționăm faptul că nași la cununie au fost preotul-cărturar Constantin Alpini (slujitor pe atunci la Mecențiu, localitate ce acum se numește Ady Endre) și soția Therezia Papp.

După ce a fost hirotonit în 1839, Ioan Popp jun. a slujit numai la Căuaș, mai întâi în calitate de capelan (preot ajutor) al tatălui său, iar după trecerea acestuia la cele veșnice, ca paroh, până la data repausării. În șematismele epocii, probabil pentru a putea fi deosebit de alți preoți cu același nume, foarte întâlnit printre slujitorii români ai altarelor, numele îi apare cu particula „de Căuaș”.

Din căsătoria lor s-au născut copiii: Ambroziu (n. 1839, viitor preot, slujitor la Eriu Sâncrai și Craidorolț, ajuns vice-arhidiacon și inspector al școlilor confesionale din districtul Satu Mare), Cristina (n. 1841), Basilus (n. 1843, decedat în același an), Anna (n. 1844, căsătorită cu pr. Grigore Pop, care a slujit 20 de ani la Cig), Samuel (n. 1846, decedat în același an), Samuel (n. 1848, urmaș ca slujitor în parohia Căuaș, tatăl pictorului Aurel Popp), Ioan (n. 1850-m. 1859), Dionisiu (n. 1852-m. 1854).

Misiunea preotească a familiei va fi continuată de fiul lui Ambroziu Popp, Iuliu, preot în Mecențiu între anii 1892-1930. A reușit în acest timp ridicarea bisericilor din Mecențiu (1901) și din filia Ghirolt (1908). Ioan Popp jun., bunicul pictorului Aurel Popp, a trecut la cele veșnice în 2 mai 1875, fiind înmormântat în cimitirul vechi din Căuaș.

După cum am amintit, *Samuel Popp* s-a născut în 29 ianuarie 1848 la Căuaș, tată fiindu-i parohul local, Ioan Popp de Căuaș, iar mamă Floarea Filep. A studiat Teologia la Budapesta. S-a căsătorit cu Maria Sopronyi

(n. 1860 la Istrău). A fost hirotonit în 1875.

După hirotonire a funcționat ca administrator parohial în localitatea de obârșie. Aici s-au născut fiii: Ioan (n. iulie 1876), Aurel (n. 30 august 1879, viitor sculptor și pictor), Mihai (n. 28 decembrie 1881, avocat) și Octavian (n. 24 februarie 1884, dr. în științe politice).

Sub păstoria sa a fost construită biserica de zid cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”, a cărei lucrări au fost finalizate în 1882; un ajutor material de primă importanță a fost primit de la avocatul George Filepp, vrednic fiu al Căușului.

Spre deosebire de tatăl și bunicul său, Samuel Popp s-a stins din viață la o vârstă fragedă. A repausat, doborât de o aprindere de plămâni în 29 septembrie 1884, fiind înmormântat în cimitirul localității.

Deși nici unul dintre cei patru fii ai parohului Samuel Popp nu au îmbrăcat haina preoțească, întrerupând astfel șirul sacerdoților din familia Popp, aceștia au rămas apropiați ai Bisericii Românești. Mai mult decât atât, în anul 1936 membrii familiei au construit o frumoasă capelă în cimitirul românesc de lângă gara municipiului Satu Mare. Contribuția materială a venit în special din partea lui Mihai Popp, proiectul aparținând lui Aurel Popp.

Sfințirea lăcașului a fost oficiată în 1 noiembrie 1936 de către episcopul greco-catolic al Maramureșului, Alexandru Rusu. În 1943 Episcopia Unită de Maramureș a luat act de donația capelei, construită inițial pentru a servi drept cavou și capelă doar pentru serviciile familiei Popp. Astfel, membrii vestitei familii românești Popp, au lăsat pe seama neamului românesc încă o ctitorie pe aceste meleaguri unde ei s-au remarcat, în diferite domenii ale activității.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 186, 4 iunie 2006, p. 11.

1 August – 200 de ani de la nașterea preotului-cărturar Moise Sora Noac

Un destin trist; așa l-am putea cataloga pe cel al preotului-cărturar Moise Sora Noac. Pe 1 august s-au împlinit 200 de ani de la nașterea sa, petrecută pe plaiurile încărcate de istorie românească ale Hațegului. În istoria mișcării naționale românești din sec. XIX, dintre figurile de primă mărime date de Sătmar se distinge figura lui Moise Sora Noac.

Nu se poate spune că personalitatea sa nu i-a interesat pe cercetători; dimpotrivă. Istoricul de la Beiuș, dr. Constantin Pavel lucra prin anii 1930 la o monografie dedicată cărturarului. Nu a reușit să o tipărească, cum nu a reușit să publice lucrarea sa dedicată lui Moise Sora Noac nici Leontin Ghergariu.

Sunt mai multe motive pentru care memoria preotului-cărturar ar trebui onorată cum se cuvine. Am așeza întâi participarea sa la evenimentele din zisa „primăvară a libertății”, anul revoluționar 1848. Apoi, pătrunderea publicațiilor în limba română în Sătmar, în mare măsură lui i se datorează. Nu este de neglijat nici contribuția lui în domeniul folcloristicii. Simplul fapt că el a păstorit în parohiile sătmărene Bicău, Hurezu Mare, Homorodu de Mijloc și Bozânta Mare peste două decenii, ar fi de ajuns. Iată doar câteva motive care ne-au determinat să evocăm la acest ceas aniversar figura cărturarului-patriot Moise Sora Noac.

Nu știm cu câtă îndreptățire se revendica pe linie paternă de la coloniștii romani veniți în Dacia. Tatăl său, preot unit, se numea Matei Sora sau Soranul, strămoșii lui fiind originari din Soranna, o regiune aflată în Italia. Este adevărat că Nicolae Iorga privea cu ironie această afirmație. Dar, puțini sunt cei care au scăpat neatinși de tirul ironiilor istoricului. Despre ascendența maternă, se spune că mama sa, Maria Novac, era o nepoată a lui Baba Novac. Afirmațiile acestea le face Aron Pumnul în „Lepturariu românesc”. Indubitabil este faptul că după mamă Noac aparținea unei familii nobile românești din zona Hațegului.

O lumină asupra evenimentelor din 1848-1849 petrecute în zona noastră a revărsat Noac prin corespondența lui cu George Barițiu, scriindu-i acestuia chiar și din temnița comitatului de la Carei. A fost eliberat „cu multe spese și iscusință procedură” scrie el, noi înțelegem că de fapt a trebuit să dea mită pentru a-și salva viața. În memoria locului unde s-au petrecut faptele, parohia Hurezu Mare, a rămas momentul în care Moise Sora Noac a adunat toată obștea, pentru a forța autoritățile să elibereze pe doi țărani români sortiți spânzurătorii.

Pe timpul evenimentelor Noac a ținut un jurnal, despre care nu știm însă nimic astăzi. El a cumpărat foarte multe documente, „cu rădicata” după cum însuși s-a exprimat, cu gândul de a scrie o istorie a evenimentelor. Pentru această „vină” va fi iarăși întemnițat, la sugestia ierarhului său, episcopul Vasile Erdelyi.

Alături de Medieșu Aurit, Hurezu Mare (Nanda, cum se numea în acele timpuri) a fost epicentrul tulburărilor din anii 1848-1849. În aceste locuri țărani români, îndrumați desigur de intelectualii din fruntea lor, deci preoții, au crezut la un moment dat că libertatea venise și pentru ei. Nu a fost decât o iluzie, plătită cu spânzurători, temnițe și alte suferințe.

Presa românească a secolului XIX, numită „laborator al conștiinței naționale”, a avut un fervent răspânditor și colaborator în Moise Sora Noac, cel mai activ în zona Sătmarului. El nu a pregetat să bată drumurile comitatelor învecinate, descoperindu-le celor din Sighet „Gazeta Transilvaniei”. În condițiile stării drumurilor și a mijloacelor de transport din acei ani, eforturile sale par uriașe, încălzite însă de flacăra iubirii de neam și limbă.

De mare interes este corespondența sa cu corifeii românismului, contemporani lui: George Barițiu, Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, mitropolitul Alexandru Șterca-Șuluțiu. Nepublicarea corespondenței cu Barițiu, doar promisă într-unul din volumele dedicate activității epistolare a părintelui presei românești este încă una din înfrângerile postume suferite de preotul-cărturar sătmărean.

De mare importanță este faptul că Moise Sora Noac este cel care a dat tonul culegerii folclorului românesc din zona Sătmarului. Era el însuși un priceput versificator, un cercetător afirmând că multe versuri de-ale lui Noac au trecut direct „în gura poporului”, identificarea lor fiind de aceea foarte dificilă.

Strângerea într-un volum a tuturor creațiilor lui Noac ar aduce o altă lumină asupra istoriei locurilor. Ne referim aici și la poeziile sale, multe

evocând locuri și evenimente din zonă, dar și o lucrare precum *Statistica satului Nanda*, poate întâia micro-monografie tipărită a unei localități românești din Sătmăș.

O pledă în realizarea unei antologii este constituită de numeroasele pseudonime folosite de Noac. Nici cercetarea tuturor publicațiilor la care a colaborat cărturarul nu este completă.

În epoca în care a activat Noac, traducerile românești din marile culturi ale lumii abia erau la începuturi. Ne aflăm de fapt în perioada când literele se căzneau să elimine slovele, Noac fiind unul dintre partizanii „literelor avitice”. Nu valoarea traducerii credem că este astăzi cea mai importantă ci faptul că Noac lucra pe un teren puțin defrișat, conștient de importanța tălmăcirii în limba română a marilor opere literare ale universalității. De altfel, din dorința de cultivare a neamului, raportat la împrejurările de atunci, se doreau traduceri populare, desigur fără a fi vulgare, dar pentru a putea fi înțelese și de cititorul de rând.

Pe bună dreptate se afirmă că Noac a făcut din gestul traducerii anticilor „un caz de conștiință”. A tradus din Vergiliu, Ovidiu dar și din limbile maghiară și germană. În ce condiții, aflăm de la Aron Pumnul, care vorbind despre tălmăcirea „Eneidei” afirmă că „astă traducere s-a făcut în răstimp de șapte ierni numai noaptea, căci ziua trebuia să-și câștige cele de trebuință pentru susținăciunea vieții”.

Un lucru interesant în biografia lui Noac este botezul său, săvârșit de un preot ortodox, Adam Noac, probabil rudă cu mama sa. Sigur, în secolul deșteptării naționale, era mult mai puțin loc în timp și spațiu pentru certuri între românii celor două biserici tradiționale, cel puțin în zona Hațegului.

Moise Sora Noac a salutat Conferința națională a frunțașilor români ținută în ianuarie 1861 la Sibiu printr-un poem de 24 de strofe publicat în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, exprimându-și bucuria pentru prezența reunită a ambilor ierarhi români. Pilda aceasta ar trebui pusă în fața noastră, a celor care azi ne luptăm între noi pentru ziduri văzute, uitând de multe ori de misiunea noastră principală, zidirea sufletească.

Un subiect mai puțin abordat de cercetătorii vieții lui Noac este cel legat de familie. Soția lui, Amalia Maria Nagy, a repausat în etate de 62 de ani, în 2 august 1874 la Ciumești, unde locuia la familia singurei lor fiice, Teodora Francisca, căsătorită cu pr. Mihai Chirilă. Acest preot a oficiat ca paroh la Măriș, Rușeni și apoi la Ciumești, unde a și trecut la

cele veșnice în 1888.

Din câte cunoaștem, dintre copiii familiei Chirilă au rămas în viață două fiice : Ana (căsătorită cu pr. Iosif Popovici) și Eleonora (căsătorită cu pr. Victor Bistran). Familia Bistran a rămas după Marea Unire în teritoriul maghiar, locuind la Acsád, una dintre cele 12 parohii greco-catolice pierdute de români, probabil pentru totdeauna.

Șirul descendenților lui Noac l-am pierdut odată cu Victor Popovici. Născut la Oar în 1890, în familia pr. Iosif Popovici și a Anei Chirilă, a studiat teologia la Satu Mare și Ungvár, ulterior absolvind și facultatea de litere din Cluj. Din 1919 a funcționat ca profesor de geografie la Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș, pentru o perioadă activând ca secretar al vestitei școli și chiar ca director adjunct. În 1945 se afla încă în corpul profesoral al aceluiași liceu, nu știm însă ce s-a întâmplat după ce teroarea istoriei a atins Biserica Greco-Catolică Română.

Noac a fost un mare admirator al *Școlii Ardelene*, în special al lui Gheorghe Șincai. Soarta a vrut ca posteritatea lor să semene. E un lucru știut că locul unde își doarme somnul de veci Șincai este controversat, existând mai multe versiuni. Noac, trecut la veșnicie în decembrie 1862, a fost înmormântat în țințirumul din Bozânta Mare, localitate aflată pe atunci în comitatul Satu Mare. Din păcate, acel cimitir vechi nu mai există, după venirea la putere a comuniștilor terenul fiind „redat agriculturii”.

Soarta a fost vitregă și cu operele sale, multe rămânând în manuscris, sau risipite prin publicațiile vremii, unele încifrate prin pseudonime. Personalitatea sa merită să fie cunoscută și apreciată de neamul pentru care a avut atâta dragoste. Sătmarul nu se poate mândri cu prea mulți cărturari și militanți pentru drepturile românilor. Puțin numerosul lor șir este deschis de figura celui evocat astăzi. Și prin acest semnal am vrut să marcăm împlinirea celor 200 de ani de la nașterea lui Moise Sora Noac.

„Informația de duminică”, a IV, nr. 195, 6 august 2006, p. 9.

Născut la Carei, istoricul Francisc Pall a fost un mare medievist și bizantinolog

Este greu și uneori păgubos a face clasificări ; inclusiv între istoriografi. Dar cunoscându-i opera precum și atitudinea și conduita, nu greșim când afirmăm că unul dintre cei mari istorici care au văzut lumina zilei pe meleagurile sătmărene a fost medievistul și bizantinologul Francisc Pall. Oficial, opera lui nu este apreciată la justa valoare. Dar, există și o recunoaștere neoficială sau neoficializată, cea a calității operei. Francisc Pall rămâne unul din marii învățați ai științei istorice, unul dintre puținii medieviști autentici, prin moartea sa lăsând un mare gol în istoriografia română. Fiind puțin cunoscut în locurile sale natale, ne-am gândit să-i schițăm în cele ce urmează un scurt portret, prezentându-vă principalele repere ale vieții și operei sale.

Francisc Pall s-a născut în 24 noiembrie 1911 la Carei, într-o familie de țărani români cu oarecare stare, buni credincioși greco-catolici. Studiile primare și liceale le-a urmat la „Vasile Lucaciu” din Carei, unde și-a dat în 1929 și bacalaureatul. Remarcăm faptul că în perioada interbelică pomenita instituție liceală din Carei avea o reputația foarte bună, evoluția ulterioară a elevului Francisc Pall venind să întărească afirmațiile noastre. Sfătuiți de profesorii băiatului, părinții au hotărât să-l dea mai departe la carte.

Între 1929-1933 a urmat cursurile Facultății de litere și filozofie a Univ. „Regele Ferdinand” din Cluj. A fost elevul preferat al profesorului Constantin Marinescu, titularul catedrei de istorie medie universală și bizantinologie, domenii spre care, la îndemnul și îndrumarea magistru-lui său, s-a simțit atras și cărora le va fi fidel întreaga viață. A fost un student strălucit, astfel că în ultimii ani de studiu la facultate va fi numit secretar și bibliotecar al Institutului de istorie universală și preparator pe lângă profesorul său. Prof. Marinescu a fost toată viața un exemplu de conduită pentru Francisc Pall.

Cu recomandarea îndrumătorului său, între 1934-1936 a fost bursierul statului la „Accademia di Romania” din Roma, răstimp în care și-a pregătit și susținut un strălucit doctorat cu tema *Ciriaco d'Ancona e la Crociata contro i Turchi* în specialitatea istorie medie universală și bizantinologie. A mai beneficiat de o bursă, pe parcursul anilor 1937-1938 la Școala Română din Paris, prilej cu care a audiat liber și cursurile de la „Ecole de Chartes”. A făcut în acest răstimp fructuoase călătorii de studii în Austria, Germania, Anglia adică la Viena, Graz, Berlin, München, Heidelberg, Leipzig, Londra, Oxford, poposind și adunând informații din bibliotecile acestor mari centre ale spiritualității europene. A audiat conferințele unor renumiți istorici ai vremii.

Din 1936 a fost numit asistent la Univ. din Cluj, instituție de care și-a legat destinul până la capătul șederii în țară. În 1944 îi succede lui C-tin Marinescu, fiind numit conferențiar, iar în 1962 profesor universitar, activând până la pensionarea din 1975. Ca o încununare a activității universitare, în 1972 a fost distins cu titlul de profesor emerit. Multă vreme manualul de *Istoria evului mediu* de clasa a IX-a, realizat de către istoricul originar din Carei, a fost cartea de bază a programei școlare, unul dintre cele mai bune manuale.

Paralel cu munca la catedră, din 1949 până în 1969 a fost șeful secției de istorie medie la Inst. de istorie din Cluj, calitate în care a contribuit decisiv la cristalizarea unei concepții și practici de editare critică a izvoarelor diplomatice referitoare la istoria evului mediu în Transilvania, în compania unor renumiți specialiști în istoria medievală. El a pus la Cluj temelile muncii de editare critică a izvoarelor medievale. De remarcat sunt discipolii profesorului Pall, nume de primă mână între istoricii români de azi. Unul dintre distinșii lui studenți, referindu-se la personalitatea lui F. Pall, spune că acesta era seducător prin limbaj și erudiție.

Opera sa încorporează contribuții fundamentale în problemele pe care le-a abordat: cruciadele târzii, efortul anti-otoman al popoarelor din Balcani, mari personalități politice și militare care l-au ilustrat: Scanderbeg și Iancu de Hunedoara, umanismul și reforma religioasă cu implicațiile lor în țările române, misiunile catolice în aceste regiuni, viața și personalitatea episcopului Inochentie Micu-Klein. O simpatie deosebită a nutrit pentru personalitatea lui Inochentie Micu-Klein. Acestuia îi va dedica ani de asidue cercetări. Eforturile i-au fost răsplătite cu lucrarea în trei volume „Inochentie Micu-Klein. Exilul la Roma”. Cartea a apărut mai întâi în Germania, iar în 1997 și în România. Este o

operă indispensabilă pentru cei care vor să aprofundeze viața vrednicului de amintire episcop. Pentru noi sătmărenii, de interes este studiul publicat în 1969, *Românii din părțile sătmărene (Ținutul Medieș) în lumina unor documente din 1377*.

Deși nu a fost un răsfățat al regimului, dimpotrivă, fiind mai mereu marginalizat, nu se putea lipsi de aportul său pe plan extern; a fost un bun ambasador cu prețioase servicii în slujba istoriografiei române, fiind prezent cu comunicări și intervenții la congresele desfășurate în centre europene precum: Stockholm (1960), Viena (1965), Sofia (1966), Tirana (1968). Numele său nu a fost prea cunoscut, fiind uneori ignorat sau nesocotit, poate pentru că el nu a renunțat niciodată la exigențele științifice. Prin neparticiparea la vreun compromis, nu a ajuns pe lista așa-zisilor istorici oficiali. Studiile sale apărute în prestigioase publicații de pe întregul mapamond îi oferă însă un certificat al valorii.

Cuvintele memorabile rostite de vlădica Inochentie : „nu poți învia cu adevărat decât în pământul patriei”, soarta a făcut să-i fie menite și cercetătorului vieții sale, Francisc Pall. Eruditul istoric s-a stins din viață în 25 sept 1992 la Treuenreut în Germania, acolo unde trăia din noiembrie 1979 alături de soția sa Edith. Incapabilă de recunoașterea meritelor istoricului Pall până în 1989, Academia României s-a arătat indiferentă și după schimbările politice de la sfârșitul aceluiași an.

Este clar că și eruditul Francisc Pall face parte din acea constelație a oamenilor de cultură care, din varii motive, sunt intrați în zodia nerecunoștinței. Mai sunt câțiva ani până când se va celebra centenarul „Francisc Pall”. Opinăm că, cel puțin mediul universitar clujean nu va trece neobservată această aniversare. Forurile culturale județene, în primul rând însă primăria orașului său de baștină au datoria de a marca cum se cuvine împlinirea secolului de la venirea pe lume a unui astfel de vlăstar. Materialul de față ne prilejuiește lansarea unei idei către municipalitatea Careiului, anume aceea de a acorda unei străzi din oraș numele istoricului născut pe aceste meleaguri.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 196, 13 august 2006, p. 5.

*Născut la Portița, vicarul general
Theodor Kövari (Chioreanu)
a trecut la veșnicie acum 100 de ani*

Se știe că în localitatea Portița au văzut lumina zilei preoții Vasile Pățașiu, paroh multă vreme la Hotoan (realizator al binecunoscutei „Cronici de la Hotoan”) și Ioan Kövary (Chioreanu), acesta din urmă probabil din aceeași familie cu subiectul nostru de azi, remarcat ca un folclorist de seamă al nordului Transilvaniei. De asemenea, către sfârșitul secolului XIX s-a născut avocatul George Cosma. Astăzi vom evoca personalitatea unui preot ajuns în ierarhia preoțească până la treapta vicarială, directorul liceului „Samuil Vulcan” din Beiuș, Theodor Kövary (Chioreanu), pentru că figura lui este prea puțin cunoscută în Sătmar, și acum după ce s-au împlinit 100 de ani de la repausarea sa.

S-a născut în 16 martie 1818 (după alte surse la 10, respectiv 13 martie 1819), într-o familie de țărani greco-catolici foarte credincioși. Se pare că tatăl lui provenea dintr-o veche familie nobiliară românească, Pop de Mesteacăn, originară din părțile Chioarului. Înnobilarea s-a făcut în 1656 sub principele George Rákóczi.

Avea o soră, Florentina (n. 1817) cununată cu pr. Ioan Nichita (paroh la Hotoan, Mihăieni și Pîr), din această familie provenind dr. Ioan Nichita, celebrul avocat și patriot al acestor părți nordice.

Theodor Kövary (Chioreanu) a urmat școala primară și primele trei clase gimnaziale la Carei. A fost remarcat între școlarii localității de baștină de către parohii Ioan Darabanth, probabil frate al primului episcop unit de Oradea, și Elias (Ilie) Troknye, care au păstorit în anii aceia la Portița.

A ajuns apoi să facă liceul la Oradea, absolvind în 1838, iar teologia a terminat-o la Universitatea din Budapesta în 1842. A putut să studieze la Budapesta datorită inteligenței dovedite la Oradea, unde încă păstora

în anii studiilor sale vrednicul vlădică Samuil Vulcan. S-a distins mereu prin puterea moralității și prin constanța energiei sale, deși a avut de trecut prin numeroase greutăți. Hirotonirea ca preot celib a fost săvârșită de către ep. Vasile Erdelyi la 3 septembrie 1843.

După absolvirea studiilor a funcționat vreme de un an la curtea episcopului unit din Oradea, cel care îl hirotonise. Își va dedica apoi viața activității didactice.

În anul hirotonirii a fost numit profesor la clasa I gramaticală la Beiuș. Din 1851 a ajuns titular definitiv de limba și literatura greacă și științe fizice la Liceul beiușan. După retragerea lui Gheorghe Vlass a fost promovat director provizor, iar din 1862 a fost director titular la aceeași celebră instituție din Beiuș, deținând acest post până în 1877, când, după repausarea episcopului Ioan Olteanu a plecat la Oradea. A slujit deci cu devotament școlile Beiușului vreme de peste trei decenii. Instituția beiușană și-a câștigat renumele în timpul directoratului său, el fiind un priceput întreținător al armoniei între profesori și elevi.

Unul dintre numeroșii săi elevi, Francisc Hossu-Longin, afirmă despre el că era „blândoi, indulgent și iertător, părea că nu știe dojeni”.

Un ajutor hotărâtor i-a oferit nepotului său de soră, dr. Ioan Nichita, rămas orfan de mic. Ajuns avocat și un om bogat, acesta avea să ajute la rându-i numeroși tineri studiosi transilvăneni.

După 1860 a fost trimis, ca un apărător zelos al cauzei și limbii române la Viena. Limba română era foarte nerespectată în cercul beiușan, călătoria lui în capitala imperiului a fost însă încununată cu un neașteptat succes. A luptat cu mult curaj pentru cauza morii de la Holod și a bibliotecii lui Samuil Vulcan, cuvenite de drept gimnaziului (liceului) românesc din Beiuș.

S-a străduit ca, avantajat de funcțiile pe care le-a ocupat la Beiuș, să înființeze o societate literară, reușind acest lucru în 31 decembrie 1861, împreună cu un grup de elevi din clasa a VIII-a. El a avut meritul de a-i fi definitivat statutele de organizare, după modelul celor ale societății literare de la Oradea. Despre societățile de lectură s-a afirmat că s-au dovedit a fi adevărate ateliere de ucenicie națională, lucru dovedit de atitudinea patriotică ulterioară a membrilor societăților. În societatea beiușană aveau să activeze și numeroși tineri originari din Sătmar.

Problema cultivării limbii și literaturii române a stat mereu în atenția sa. Pentru bunul mers al școlii românești din părțile Beiușului a purtat corespondență cu Timotei Cipariu.

În anul 1862 Beiușul a trebuit să treacă peste un cumplit incendiu. El a înființat o comisie, reușind să strângă câteva mii de florini pentru sînistratî, mobilizând energiile din oraș pentru reconstrucție.

Cât timp a ocupat postul de director la Beiuș a funcționat și ca protopop și canonic onorific, acest ultim titlu obținându-l în 1865. Din 26 august 1871 a fost numit canonic titular al Episcopiei unite de Oradea.

În 1881 devine prepozit și vicar general episcopal, funcție pe care a deținut-o până în 1893. În luna august a acestui an i-a fost atacată casa din Oradea, fiindu-i sparte 8 geamuri, de către ungurii șovini. A depus plângere, împreună cu alți prelați și intelectuali români din Oradea, cărora așijderea li s-au produs daune materiale, proferate fiind chiar serioase amenințări la adresa lor. Au fost pedepsiți însă câțiva obscuri vinovați, adevărații instigatori fiind achitați.

A publicat mai multe dizertații științifice în programele liceului, dintre care amintim pe cea cu titlul *Dumnezeu și natura* (Anuarul 1855/1856).

Cu aplecare spre limbile străine încă de pe băncile școlii, a alcătuit un „Dicționar latin-român-maghiar-german”, în două volume, rămas în manuscris, din păcate. A lucrat foarte mulți ani la această operă. Pe lângă limbile înșirate în lucrarea căreia i-a dedicat atîția ani din viață, mai cunoștea limba greacă.

De asemenea, a avut preocupări istoriografice, scriind un articol intitulat *Document istoric de la G. Rákóczy* (1861), în care constată că Beiușul a fost district autonom, independent de comitatul Bihorului.

În 1847 a făcut o lungă călătorie, trecând prin Viena, Germania și Italia, experiență în urma căreia a realizat o cărticică plină de notații interesante.

Legătura intelectualilor din părțile noastre cu foile românești reprezintă un capitol care își așteaptă cercetătorii. În orice caz, știm că Theodor Kövary (Chioreanu) era un apropiat al lui Barițiu, căci în 1884 îl asigura pe părintele ziaristicii transilvănene că îl va primi așa cum se cuvine în preconizata vizită a acestuia pe meleagurile ardelene, după cum aflăm dintr-o scrisoare a lui Iosif Roman către Barițiu.

În „Foaie pentru minte, inimă și literatură” a publicat un studiu referitor la originea și evoluția calendarului, pronunțându-se pentru adoptarea de către români a calendarului gregorian : *Anulu julianu si gregorianu (seau calindariulu vechiu si nou)*.

În paginile „Gazetei Transilvaniei” a luat atitudine în favoarea profesorilor români de la Beiuș, acuzați nu de puține ori de idei „daco-

romane”, adică un naționalism considerat periculos.

„Familia”, încă din anii când apărea în Pesta, nutrea un mare respect pentru personalitatea lui, astfel că în 1867 i-a dedicat un număr, din care ne-am permis să reproducem gravura cu chipul său.

Semnătura lui a fost prezentă și în jurnale de limbă străină, pledând și acolo în cauza națională și cea a instituției pe care a reprezentat-o cu cinste.

Theodor Kövary (Chioreanu) a repausat la Oradea în 22 februarie 1906, dată la care ocupa funcțiile de prepozit, examinator pro-sinodal și asesor consistorial, adunând deja 87 de ani dintre care 63 dăruți preoției. A lăsat viitorimii, mai precis studențimii române unite, o fundație valorând cca. 12.000 de coroane, reprezentând suma de 9418 coroane și câteva acțiuni ale unor bănci în valoare de 2300 coroane.

Cartea de aur a localității Portița trebuie să-l cuprindă cu siguranță pe acest ilustru fiu al său acum când, iată, s-au împlinit 100 de ani de la trecerea lui la cele veșnice.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 201, 17 septembrie 2006, p. 4.

*Slujitor o jumătate de secol în două parohii
sătmarëne, preotul greco-catolic Pamfil Ossian
s-a remarcat prin patriotismul și devotamentul său*

Vorbind despre meritele preoților sătmarëni în lupta pentru cauza națională, despre contribuția lor la împlinirea idealurilor naționale, gândul ne duce instantaneu la figura emblematică a lui Vasile Lucaciu. În jurul său însă erau grupați foarte mulți slujitori ai sfințelor altare, care s-au dovedit totodată și apărători ai românismului pe aceste ținuturi aflate pe „litoralul etnic românesc”. Vom evoca astăzi personalitatea preotului greco-catolic Pamfil Ossian, a cărui viață s-a identificat aproape o jumătate de secol cu nădejtile, aspirațiile, bucuriile dar și cu tristețea neîmplinirilor românilor sătmarëni. În încheiere vom aminti și tristul destin al fiului său, născut tot pe meleaguri sătmarëne.

Pamfil Ossian a văzut lumina zilei în 5 iulie 1861 la Sălsig, localitate aflată azi pe teritoriul jud. Maramureș, dar care a făcut parte din fostul comitat Satu Mare, în familia protopopului Nicefor Ossianu și a Mariei Pop. Înainte cu 3 ani venise pe lume în aceeași familie fiul Augustin, viitor preot și el, urmaș în parohie și la conducerea protopopiatului Supur al socrului său, preotul-patriot Ioan Galu. Și acestei ramuri a familiei Ossian s-ar cuveni să i se cunoască istoria.

Pamfil a urmat liceul la „Samuil Vulcan” din Beiuș, absolvind în 1879. A studiat apoi teologia la Seminarul latin din Satu Mare, desăvârșindu-și studiile în 1883. S-a căsătorit în 5 mai 1884 cu Elisabeta Ardelean, fiica preotului paroh din Homorodu de Mijloc, George Ardelean, care era și vice-arhidiaconul Codrului. În familia socrului său s-au mai născut băieții Coriolan, Eugeniu și George, tustrei preoți pe meleagurile Sătmarului, precum și fiica Iuliana, preoteasă și ea, mama avocatului Coriolan Șteer. Pamfil Ossian a fost hirotonit în 7 noiembrie 1884.

În anul următor, la Homorodu de Mijloc se naște fiul lor, Ioan Pavel George, care avea să devină preot, profesor, un adevărat apostol al românismului în capitala culturală a Sălajului, Șimleul Silvaniei; vom mai face referire la acest vrednic fiu al familiei Ossian în finalul articolului.

După hirotonire până în 1886 Pamfil Ossian a funcționat în calitate de cooperador al socrului său la Homorodu de Mijloc. Era în obicei ca preoții de rang mai mare să aibă ajutoari, ziși și capelani sau cooperatori, fii sau gineri de-ai lor în multe cazuri, până ce aceștia dobândeau parohii pe măsura pregătirii lor.

Vreme de 10 ani, între martie 1886 și decembrie 1895 Pamfil Ossian a funcționat ca administrator parohial în Cărășeu. În chiar anul venirii sale în această parohie s-a finalizat construirea bisericii de zid cu hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavril”. Construirea lăcașului începuse pe vremea pastorației predecesorului său, pr. Timotei Varga. La Cărășeu se vor naște copiii: Aurelia Gabriela (n. 1887, c. cu pr. Emil Deac), Adrian (n. 1890-m. 1891) și Maria Magdalena (n. 1892-m. 1972 la Cluj). În 1891 Pamfil Ossian absolvise examenul prosinodal.

Din februarie 1896 va fi paroh vreme de aproape 4 decenii în Roșiori. În această localitate s-a născut în 1897 fiul Romul Coriolan, decedat la frageda vârstă de 5 ani.

Pamfil Ossian a fost membru constant și marcant al „Astrei”, fiind ales în 17 aprilie 1904 în cadrul Comitetului Desp. Sătmar-Ugocea al acestei fără de egal instituții culturale românești. Implicat și politic, în 31 august 1909 a fost ales în comitetul Partidului Național Român, cercul electoral Cărășeu. Se remarcă în luptele electorale din 1910, sprijinind candidatura părintelui Constantin Lucaciu.

A funcționat ca paroh în Roșiori până în 1934, îndeplinind multă vreme și funcția de protopop al distr. Seini. Sub păstorirea sa biserica cu hramul „Nașterea Maicii Domnului” din Roșiori a fost înzestrată cu un frumos iconostas.

Locuitori ai satului Roșiori, aflați azi la respectabile vârste, își amintesc cu drag, dor și nostalgie de memoria parohului Ossian, de devotamentul lui pentru biserica și școala roșioreană. Urmas în parohie îi va fi preotul Ioan Soran, care a avut de pățimit după instaurarea comunismului.

În 12 noiembrie 1918 Pamfil Ossian s-a numărat printre cei 44 de membri ai Consiliului Național Român din comitatul Satu Mare, aleși la Baia Mare. În 29 noiembrie a aceluiași an este ales și în C.N.R. cercual

Seini. S-a numărat printre delegații Sătmarului prezenți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

După Unire s-a remarcat ca unul dintre fruntașii național-țărăniști locali, afirmând despre sine că „s-a născut, crescut și încărunțit” sub fal-durile ideilor național-țărăniște. Vom înțelege aici apartenența lui la latura națională, moștenită din tinerețea luptătoare, Pamfil Ossian fiind ferit de politicianismul care îi cuprinsese la un moment dat și pe fruntașii partidului condus de către Iuliu Maniu.

Cum am mai precizat, Pamfil Ossian a făcut parte din grupul preoților români sătmăreni aflați mereu alături de lupta corifeului românismului de pe aceste meleaguri, dr. Vasile Lucaci.

Ajuns la o venerabilă vârstă, în 1934 Pamfil Ossian se retrage din parohia Roșiori. A fost cooptat în cadrul tinerei Episcopii Române Unite de Maramureș, deținând funcțiile de canonic penitenciar sau duhovnic, director al Administrației capitulare, assessor consistorial și al Tribunalului matrimonial, asesor al Serviciului de conturi diecezan. De asemenea, era asesor consistorial și al Episcopiei de Oradea, eparhie unde își desfășurase rodnică activitate pastorală.

Vârsta senectuții i-a adus o mare dezamăgire, lui, familiei sale și întregului neam românesc, sfârșirea fruntariilor Țării. A repausat, se pare, la Lugoj, în greii ani ai refugiului care a urmat odiosului dictat de la Viena, departe de locurile dragi în care văzuse lumina zilei și în care a păstorit cu devotament de-a lungul vieții.

Nu putem încheia rândurile închinete memoriei preotului Pamfil Ossian, fără a aminti câteva date despre destinul, chiar dacă trist, al unuia dintre urmașii săi. Este vorba despre întâiul născut al familiei sale, Ioan Pavel George, care s-a născut, după cum am precizat, la Homorodu de Mijloc în 27 martie 1885.

După copilăria petrecută în parohiile sătmărene unde păstora tatăl său, a absolvit liceul la Beiuș în 1902. A studiat teologia la Oradea precum și literale la Univ. din Cluj. S-a căsătorit cu Cornelia Pop de Băsești. A fost hirotonit în 7 ianuarie 1915.

A fost profesor de latină și istorie la Liceul din Beiuș (1910-1919), apoi vreme de 19 ani, adică până în 1940, a fost directorul, primul român, al Liceului „Simion Bărnuțiu” din Șimleul Silvaniei. Președinte al Ligii Antirevizioniste, a fost prefect de Sălaj în 1927-1928. Între aceiași ani a deținut funcția de președinte al Desp. Șimleu al „Astreii”.

După cedarea Ardealului de Nord a fost director la Liceul „C.D.

Loga” din Timișoara. S-a pensionat în 1945.

Arestat în 15 august 1952, nu a rezistat regimului concentraționar, astfel că a murit în închisoare. A trecut prin penitenciarul Ghencea, lagărele Poarta Albă, Coasta Galeș și Capu Midia, unde se pare că a și decedat. Se întâmpla acest lucru în 4 ianuarie 1953 (altă sursă indică lagărul Ghencea și anul 1954). A fost aruncat într-o groapă comună la Năvodari.

Devotamentul lui și al înaintașilor săi pentru cauza națională a fost „răsplătit” cu pătimiri în temniță și lagărele de muncă forțată. Cazul familiei preotești Ossian nu este singular. Cei de astăzi suntem datori a face cunoscute faptele trecutului, a evidenția personalitățile mai puțin cunoscute, dar atât de merituose ale Sătmarului.

Ajunși la finalul articolului, mulțumim pe această cale istoricului Dorin Dărăban, fiu iubitor al Roșiorului, care ne-a pus la dispoziție fotografia preotului-patriot Pamfil Ossian.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 203, 1 octombrie 2006, p. 4.

*Conform lucrării lui Ioan cavalier de Pușcariu,
în secolul XIX la Odoreu existau peste
30 de familii nobile românești*

Importanța elitelor în istoria popoarelor a suscitât un deosebit interes de-a lungul secolelor. Au existat accidentale perioade istorice când regimurile politice au atentat la existența elitelor. Societatea românească de astăzi tocmai plătește tributul unei jumătăți de secol de lăsare în uitare și chiar răfuire sângeroasă cu propria elită.

Și totuși, instituții, fundații, edituri și, îndeosebi români cu adâncă simțire – aceștia luând pe cont propriu lăudabile inițiative, se zbat să recupereze o datorie de onoare, cunoașterea și prețuirea elitei românești.

Semnalăm azi reeditarea monumentalei lucrări a lui Ioan cavalier de Pușcariu, „Date istorice privitoare la familiile nobile române”, tipărită sub auspiciile Societății culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă” din Cluj-Napoca, în anul 2003. Cele două volume ale ediției prime, apărute în 1892, respectiv 1895, au văzut de această dată lumina tiparului reunite într-un singur tom.

Nu mică ne-a fost bucuria regăsind numeroase nume de familii nobile românești trăitoare pe plaiurile Sătmarului, sau originare de aici. În prefață autorul semnală faptul că preoții români uniți (principalii furnizori de informații) din Episcopia de Oradea nu prea își dădură concursul. A fost astfel privată și viitorimea sătmăreană (cam jumătate din comitat era sub jurisdicția acestei eparhii) de numeroase date istorice. Informațiile referitoare la cealaltă parte a comitatului sunt însă de mare valoare.

Ne-am propus să ne oprim astăzi asupra familiilor nobile românești din Odoreu, pentru că de departe, în această comună, aparținătoare Episcopiei Unite de Gherla în anii culegerii informațiilor și a tipării ediției princeps, erau consemnate numele celor mai

numeroase familii nobiliare românești. Am păstrat textul din lucrarea lui Ioan cavaler de Pușcariu, pentru frumusețea limbajului epocii (apare între semnele citării). Sunt precizate titlurile și proveniența diplomelor, precum și comunele unde se mai găseau membrii ai familiilor (am menținut în text doar numele localităților sătmărene). Am precizat numele personalităților sătmărene, care ne sunt cunoscute, cu obârșia în aceste familii.

Acs sau Aciu de Gaura [Valea Chioarului, MM]. Au obținut literele nobilitare de la G. Rákoczi, în 7 august 1658.

Anderko de Homorod, în (- pădurea Gornica), comunele Botiz, Târșolț, cetatea Satu Mare. Donația e în Homorod. După cum se știe, din această familie s-au ridicat câțiva intelectuali de frunte ai Sătmarului. Din 1875 până în 1945 doi membri ai acestei familii, au păstorit cu cinste la Odoreu: pr. Vasile Anderco (1849, Botiz – 1909, Odoreu) și fiul său, pr. Victor Anderco (1878, Odoreu – 1945, Odoreu). Un alt fiu al lui Victor Anderco, Artemiu (1882– 1932) a funcționat multă vreme la Ieud, după ce slujise la Baia Mare și Cuhea. Această familie sătmăreană merită cu prisosință un studiu aparte și aprofundat.

Bojtor de Vörösmart, [Tisa, MM], în comuna Medieșu Aurit. Cu diplomă de la principele Gavriil, în anul 1622, s-a dat lui Paul Bojtor (Boitor), ca donațiune, întărită de Mihail Apafi, 1662. Însemnele nobilitare le-a căpătat pentru credință și eroism.

Dragoș de Colțirea, în cetatea Satu Mare. Pr. celib Dumitru Dragoș, (1846, Odoreu – 1920, Tur) slujitor la Lăpușul Românesc, Băbășești, Lechința.

Dragyis de Asuaju de Sus, în comuna Cucu.

Dunca de Șieu, în comuna Cucu. Diplome de la Ludovic 1371 și de la Mihail Apafi din anul 1617.

Dzurdzș de Rozavlea. Documentele le are în Rozavlea.

Erdös (în donațiune Erdö) de Uglya [Uglea, Ucraina], în comunele Apa, Racșa. „În comitatul Satu Mare 12 patrifamiliale, după știința noastră. Regele Albert, 1440. Carele au căpătat nobilitate au fost stegariu și perzându-și mâna cea dreaptă, în bătălie, până în cot, totuși, cu ciungareul mâinii încă, strângând steagul către trup, l-a ținut în sus, până la sfârșitul bătăliei.” Pr. Petru Erdös (1836-1902), slujitor la Racșa, Tăuții de Jos și Tur.

Fázsi de S. Gyarmat. „Litere de la G. Rákoczi, din anul 1660, având armale: pe scut de culoare celestină (cerească) pe care se vede un mili-

tariu ținând în dreapta sabia, în stânga un cap de turc. Documentele le are în Tisa [MM], la rudenie sau la Baia”.

Grad de Săcel și Vișeu, în comunele Berindan, Cucu. Diplome din anul 1560 și din 1609. Documentele le are la Vișeu.

Jóó, în comuna Mărtinești. Diploma e căpătată în 1635 de la Ferdinand al II-lea.

Lakatos.

Magyar. Documentele le are la frate-său, în Hajdudorog.

Mátyás.

Nemeș de Gaura [Valea Chioarului, MM].

Nichi de Preluca [Preluca Veche, MM], în comunele Apa, Medieșu Aurit. „Nobilitate și-au căpătat prin serviițe militare, diploma fiind acordată în 1629 de către Gabriel Bethlen. – *Gladium evaginatum caput turcicum transfixum*. Fortiter in bello pugnando cum fidelitate. Armalele prezintă sabia înfiptă într-un cap de turc”. Pr. Teodor Nichi, (1832, Odoreu – 1918), slujitor al altarului pe meleaguri sălăjene și bistrițene.

Nicoară de Preluca.

Orosz de Fejér-Egyháza, [Biserica Albă, Ucraina], în comuna Santău. „Cu diplomă de nobilitate de la Mihail Apafi, 1630 și 1679, având următoarele însemne: pe scut de culoare celestină se vede un braț ținând sabia învelită într-un ram de oliv. Donațiunea e din 1679”.

Pap de Nagy Nyires [Mireșu Mare, MM]. „Cu diplomă de la Mihail Apafi, dată în Alba Iulia la 9 februarie 1669 – pe scut ceruleu se vede un bărbat îngenunchind și cu mâinile ridicate, mulțumind lui Dumnezeu”.

Pap de Șomcuta, în comuna Cucu. Documentele sunt în Șomcuta.

Pap de Turț, în comunele Bătarci, Cămărzana, Turț. Donația e în Turț. Un reprezentant al acestei familii, Mihail Papp, fusese paroh la Odoreu, cel puțin între anii 1790 - 1809.

Pál.

Stan de Săpânța, în comuna Tur. Cu diplomă de la Ludovic I, din anul 1365. Sigismund. Documentele sunt în Săpânța. Un reprezentant, pr. Iosif Stan (n. 1876 la Odoreu, s-a căsătorit cu fiica pr. Vasile Anderco, Ghizela), a slujit la Satu Nou de Sus, Tur, Borșa, iar apoi la Someș-Odorhei.

Suta, în comuna Mărtinești.

Szava de Letca. Cu diplomă de la G. Báthori, din 8 aprilie 1609.

Vajda de Ciolt, în comuna Mărtinești, cetatea Satu Mare. „Principele Gavriil, 1610, în Alba Iulia”. Pr. Vasile Vajda (1822, Odoreu – 1857,

Batarci) a slujit la Batarci până în anul repausării.

Zima de Budești, în comunele Medieșu Aurit, Prilog, Satu Mare. „Cu diplomă de la Christophor Báthori, voievodul Transilvaniei, 1581 și de la M. Apafi, 1687. Eroismul, cu vărsarea sângelui în bătălie”.

Verdes de Bârsana, în comuna Bicsad. Donația e în Bârsana. Diploma e în Lelesz.

Alte familii nobiliare

În registrele parohiale aparținătoare comunității greco-catolice, deci românești din Odoreu, unde am găsit informații începând cu anul 1816, am mai detectat numele câtorva familii nobiliare românești:

Bota de Csernefalu [Cernești, MM], în comuna Apa. Gavriel Báthori, 1609. Nobilitate și-au căpătat prin serviițe militare.

Krișan de Szakálásfalva [Săcălășeni, MM], cu diplomă de la Dragfy din 1512, întărită prin Mihai Apafi, Iosif II și Ferdinand I. Ca semn nobiliar avea pe un scut albastru un călăreț cu sabia scoasă. Cei mai mulți membri se găseau în Desești [MM].

Szima, avea diplomă de la G. Bathori, din anul 1608.

De asemenea, în aceleași registre parohiale am mai întâlnit nobili cu numele: *Mic*, *Kimpan*, *Zenets*, *Șorban*, *Meleg*, *Rokitzyki*. În stadiul de azi al cercetărilor nu cunoaștem anii și proveniența diplomelor nobiliare ale acestor familii. Personalități sătmărene născute la Odoreu s-au ridicat și din familiile Darabanth și Șavaniu, amintite și ele ca nobiliare.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 204, 8 octombrie 2006, p. 4.

*În timpul revoluției de la 1848-1849,
deghizat, preotul Petru Ciceronescu
l-a avertizat de pericol pe Avram Iancu*

Cunoscătorii istoriei locale sătmărene știu importanța pe care au avut-o preoții români în perioada istoriei moderne. Am constatat în cercetările noastre prezența constantă a membrilor câtorva familii preoțești care s-au afirmat cu pregnanță. Este suficient să amintim aici numele unor familii precum: Anderco, Antal, Catoca, Luran, Lucaciu, Marchiș, Pop, etc. Cei câțiva membri ai familiei Ciceronescu ocupă un binemeritat loc fruntaș între familiile preoțești care au slujit cu abnegație în părțile Sătmarului. Astăzi vom încerca să creionăm personalitatea câtorva reprezentanți marcanți ai acestei familii preoțești.

Petru Ciceronescu s-a născut în 1824 la Sititelec (jud. Bihor). S-a căsătorit cu Terezia Szabo, sora episcopului de Gherla, Ioan Szabo; tatăl lor, Dumitru Szabo de Cristelec, a slujit în parohii sătmărene vreme de 44 de ani. În anul căsătoriei, el oficia în parohia Istrău. În anul școlar 1847/1848 Petru Ciceronescu a funcționat ca prof. la liceul din Beiuș. A fost hirotonit în 1849.

După revoluția din 1848-1849 a căzut în dizgrația oficialităților deoarece, în timpul evenimentelor, a plecat deghizat în munți pentru a-l avertiza pe Avram Iancu să nu plece la întâlnirea cu Împăratul, deoarece i se întindea o cursă. Această informație o precizează într-o micro-monografie a localității Roșiori realizată în anul 1973 parohul Alexandru Rusu.

În 1849 era slujitor al altarului în localitatea de origine, unde s-a născut fiul său, ajuns și el preot, dr. Ioan Ciceronescu.

Din ianuarie 1850 până în aprilie 1851 a slujit la Cărășeu, avem deci atunci o primă întâlnire cu meleagurile sătmărene. Se poate spune că această delegare a sa în părțile Sătmarului a avut mai mult caracter puni-

tiv, de ispășire a unei pedepse. Cazurile de scoatere din funcția de profesor la liceul românesc din Beiuș și trimiterea într-o parohie cât mai mărginașă era foarte obișnuită în acele timpuri. Așa vor păți preoții profesori sătmăreni George Marchiș, Ignațiu Sabău, Ioan-Silviu Sălăgeanu sen., Vasile Leșianu.

Altă parohie unde a mai funcționat este cea din Cihei (Csehi), unde-l găsim cel puțin între anii 1860-1870. Aici s-a născut în 1860 un alt fiu ajuns preot, Samuel, iar în 1866 fiica Ana, c. cu pr. Andrei Pelle.

Din corespondența lui cu Ioan Micu Moldovan, știm că în 1870 a comandat două exemplare din „Gramatica limbii române” a lui Timotei Cipariu. Acest lucru denotă interesul său pentru propășirea învățământului românesc.

Legătura cu Sătmarul va fi reluată, fiind numit paroh al Roșiorilor, din iunie 1874 până când a trecut la cele veșnice adică până în 22 august 1884, vreme deci de un deceniu. Ca realizare a sa, menționăm faptul că în 1876 a fost terminată construcția bisericii de zid din Roșiori. Construcția începuse în vremea pastorației unei alte figuri luminoase între sacerdoții sătmăreni, pr. Dumitru Lauran.

Ceremonialul de sfințire a sfântului lăcaș a avut loc în 7 noiembrie 1878. Au fost prezenți numeroși credincioși și fruntași ai românilor din satele din împrejurimi. Cu acel prilej și-a etalat măiestria corul pe patru voci, primul în aceste părți; o formațiune cu renume în anii ce au urmat. Și la înființarea corului rolul lui Petru Ciceronescu a fost determinant.

Aproape de durerile credincioșilor și ale neamului din care făcea parte, s-a implicat în acțiunea de emancipare culturală a românilor sătmăreni. În 3 iunie 1880 a participat la Conferința intelectualilor români din Sătmar, organizată cu privire la chestiunea ortografiei limbii române. În 20 noiembrie 1882, alături de alți intelectuali sătmăreni aderă la *Memorialul explicativ* al lui George Barițiu, publicat la Sibiu în acel an.

În memoria roșiorenilor a rămas ca un mare luptător pentru promovarea culturii românești și apărarea drepturilor naționale. În vara anului 1884 apoplexia i-a curmat firul vieții. A fost înmormântat la Roșiori, 13 preoți din districtul protopopesesc ținând să-i fie alături pe ultimul drum. Succesor în parohie i-a fost ginerele său, pr. Andrei Pelle.

După cum am văzut, familiei Ciceronescu i s-a născut la Sititelec în 14 septembrie 1851 un băiat pe nume *Ioan*. Acesta a urmat teologia la Colegiul grec „Sf. Athanasie” din Roma, studiind între 1867-1874. A absolvit cu calificativul „cum summa laude”, dându-și doctoratul în

filosofie (1873) și teologie (1874).

A fost hirotonit ca preot celib la Roma în 5 aprilie 1874. Revenit acasă, a fost mai întâi aplicat în Oficiul diecezan, iar după aceea prefect de studii la Seminarul din Oradea și profesor la preparandia din același oraș. Pentru merite deosebite în 1877 a fost distins cu funcțiile de asesor consistorial și examinator prosinodal.

În 1879 a fost numit vice-rector al Seminarului din Oradea, iar din 1887 a fost numit secretar episcopal și notar consistorial. Avea o memorie uimitoare, fiind considerat un adevărat magazin de citate din autori clasici și bisericești. Predicile rămase de pe urma lui îi dovedesc erudiția.

Din 1896 a fost numit paroh la Borlești și filia Aciaua, cumulând și titlul de arhidiacon onorar. Câtă vreme a funcționat în împrejurimile Sătmarului a fost atașat luptătorilor pentru drepturile naționale ale românilor, frecventând casa din municipiul Satu Mare a avocatului Al. Ferențiu; această locuință era considerată de autorități un adevărat cuib al conspiratorilor români.

Printre alte fapte meritoase ale dr. Ioan Ciceronescu se numără și sprijinirea vrednicului dascăl al localității Aciaua (filie a parohiei Borlești), Alexandru Anderco (remarcat ulterior prin activitatea dăscălească la Ardușat).

A repausat la Ciumești în casa surorii sale, preoteasa Antonia Iernea. Se întâmpla acest lucru la 11 mai 1904. Au oficiat la înmormântare preoții: Dionisiu Bran, George Șuta, G. Silaghi, Andrei Bogdan, Moise Neș.

Amintind de repausarea dr. Ioan Ciceronescu am adus vorba și despre sora sa, *Antonia Ciceronescu*. Era căsătorită cu pr. Lazăr Iernea (1844, Sinteza – 1909, Ciumești). Acesta a fost un apropiat colaborator și susținător al tribunului Vasile Lucaciu. A slujit în părțile noastre un sfert de veac, interval de timp împărțit aproape egal între parohiile Bicău – unde a reușit înălțarea bisericii de zid – și Ciumești, loc unde a repausat.

Cealaltă fiică a pr. Petru Ciceronescu, *Ana*, și-a urmat soțul, pr. Andrei Pelle, în misiunile sale sacerdotale. După anii petrecuți în parohia Roșiori acesta va sluji în apropiere, la Fărcașa, pentru ca din 1906 să se transfere în localitatea de obârșie, Girișul de Criș, unde va și repausa, probabil în 1935.

Un alt fiu al familiei Ciceronescu, *Samuil*, născut în 1860, a urmat liceul la Oradea. Tatăl său fiind paroh la Roșiori, a făcut ca Samuil să studieze teologia la Seminarul romano-catolic din Satu Mare, instituție unde s-au format numeroși preoți români sătmăreni. Hirotonit ca preot

celib, aidoma fratelui său, a urmat și el urcușul pe scara ierarhiei preoțești, fiind rând pe rând profesor preparandial, arhivar și bibliotecar diecezan, vice-rector al seminarului din Oradea, funcționar în cadrul oficiului diecezan.

Trăind ceva mai mulți ani decât fratele său Ioan, va ajunge la demnitatea de prelat papal al Episcopiei Române Unite de Oradea. A trecut la cele veșnice în 1926. Numele Ciceronescu va dispărea astfel din rândul clerului românesc sătmărean. Faptele membrilor acestei familii vor rămâne însă în memoria locurilor.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 205, 15 octombrie 2006, p. 3.

*Considerată printre cele mai vechi din județ,
biserica românească din Dindești
a fost ridicată la 1800*

La editura Fidelia din Simeria a văzut lumina tiparului în anul 2005 lucrarea aparținând profesorului Ioan Ciarnău, „Comuna Andrid – Condiții naturale, istorie și contemporaneitate –“. O monografie, în primul rând foarte necesară localităților aflate în prezent în componența Andridului, utilă însă și cercetătorilor istoriei locurilor sătmărene și, mai ales, o mărturie adresată viitorului. Ea se alătură altor câtorva monografii dedicate unor localități sau comune aparținătoare județului nostru.

Am aflat multe lucruri interesante lecturând această carte. Istoria bisericii românești sătmărene, care ne-a interesat în mod primordial, și-a mai acoperit câteva pete albe prin apariția acestei lucrări.

În rândurile care urmează vom spicui câteva date interesante despre biserica românească din Dindești (localitate aparținătoare comunei Andrid) și preoții care au slujit de-a lungul anilor în această parohie, coroborând datele aflate în monografie cu informațiile noastre. Precizăm că vorbim azi despre una dintre cele mai vechi biserici de piatră românești de pe teritoriul jud. Satu Mare. Localitatea Dindești este atestată documentar încă din anul 1323, sub denumirea Dengeleg.

Noile informații pe care le aducem acum la lumină nădăjduim să slujească unui viitor monograf al Dindeștiului.

Primele știri pe care le avem despre preoții români slujitori la Dindești sunt legate de numele lui *Simion Dengelegi* (Dindelegan). După cum am amintit, Dindeleag este vechea denumire a localității, așa că, raportându-ne la anul 1741 – când este atestat acest paroh, concluzionăm că era vorba despre preotul Simion, numele Dengelegi provenind de la denumirea localității deservite, astfel de cazuri mai existând pe teritoriul comitatului Satu Mare, și nu numai. În matricolele

parohiale, unul dintre primele nume de familie care apare la Dindești este acela de Dindiligian.

Pe vremea acestui preot a existat o biserică de lemn, acoperită cu șindrilă. Astăzi se mai păstrează doar iconostasul altarului de la vechea biserică, a cărei construcție monograful presupune că ar fi fost realizată în secolul al XIII-lea. În secolul al XIX-lea, pentru a se mări rezistența iconostasului, care era afectat de scurgerea timpului, a fost căptușit, în partea dinspre altar, cu scândură. Icoanele de pe iconostas, sunt pictate în stilul latin clasic, aparținând probabil secolelor XVII-XVIII.

Următorul slujitor al altarului despre care avem știre a fost și ctitorul bisericii de zid cu hramul „Sf. Nicolae”. Este vorba despre *Grigore Mărieș*, care a slujit la Dindești, probabil din 1788 (dată de la care se păstrează registre parohiale) până în 1800. La Dindești s-au născut doi copii ai familiei Mărieș: Maria (1796) și Mihai (1800). Era obiceiul ca parohul care reușea ridicarea unui sfânt lăcaș să primească drept răsplată o nouă parohie, mai înstărită. Este presupunerea care o facem și în cazul preotului ctitor de la Dindești.

În noua biserică va avea prilejul să funcționeze pentru vreme de 9 ani, adică între 1800 și 1809 pr. *George Krespay*. Plecând din Dindești îl găsim slujitor la Soconzel.

Apoi, timp de peste 20 de ani (1809-1832) va fi paroh al Dindeștiului *Ștefan Antal*. Descendent al familiei nobiliare Antal de Jozsifalva (Târgu-Lăpuș), era căsătorit cu Maria Bogdan.

La Dindești s-au născut copiii: Rachiela (n. 1809, c. cu pr. George Bran), Ioan (n. 1812) și Simion (n. 1818, viitor paroh la Gerăușa).

Din aprilie 1833 până în septembrie 1850 a servit credincioșii un alt reprezentant al familiei Antal, *Ioan*. Acesta, căsătorit cu Barbara Ana Opray (n. 1806 – 1880, m. Tămaia), între 1829 și martie 1833 a funcționat la Bicău. Acolo s-a născut în 1830 fiul Ioan, viitor preot în părțile sătmărene.

În 15 octombrie 1834 puternicul cutremur înregistrat în zona Careiului a ruinat biserica satului Dindești. Pe un Apostol s-a consemnat faptul că seismul s-a consumat „dimineața la 7 ore”. Tot în timpul funcționării lui Ioan Antal au început reparațiile și construirea turnului, lucrare ce s-a terminat în anul 1848.

La Dindești s-au născut copiii: Teofil Aloisiu (1834), Iosif (1836), Augustin, (1838, viitor preot), Emilia (1840), Ștefan (1843) și Amalia Carolina (1846). Tot la Dindești a trecut la cele veșnice în 1833 un băiat cu numele de Aloisiu.

Ajunși la jumătatea secolului XIX, consemnăm venirea în parohia Dindești a unui preot, originar din Cristelec (localitate aflată în apropiere de Șimleu Silvaniei), membru al unei familii de nobili scăpătați, care însă și-au păstrat titlul. Era născut în 1808 iar după absolvirea studiilor teologice se căsătorise cu Sofia Popp, fiica preotului Ioan Popp de Vajmag, parohul din Căuaș (străbunic al pictorului Aurel Popp). Este vorba despre *Demetriu Szabo de Keresztelky* (denumirea în limba maghiară a localității de baștină).

Din 1829 până în octombrie 1833 acesta a slujit la Ghenci, cu siguranță întâia lui parohie. Acolo s-au născut copiii: Samuel (n. 9 martie 1830, viitor preot) și Iuliana (n. 20 septembrie 1831, c. cu pr. Ioan Cinca).

A slujit apoi la Istrău, în intervalul noiembrie 1833-mai 1850, unde s-au născut copiii Ioan (1836, viitor episcop de Gherla) și Ignațiu (n. 1834 și el preot-profesor). A mai avut o fiică, Terezia (c. cu pr. Petre Ciceronescu).

După cum spuneam, la Dindești ajunge din mai 1850 și va sluji până la repausare. Aici va semna pentru prima dată, în 1853, Demetriu Szabo de Keresztelky, copiii având deci la naștere numele Keresztelky. S-a preocupat aici de dotarea, inclusiv cu cărți de cult, a bisericii; lucru confirmat de imaginea pe care o prezentăm, aflătoare pe o Evanghelie veche. Remarcăm semnăturile mijlocitorului „paroc Demitriu Keresztelky” și a binecredinciosului poporan, Lasso Georgiu, cumpărătorul cărții.

Bărbat cu înaltă cultură clasică, Dumitru Szabo citea din Horatiu, Cicero, Tacitus, Virgilius. Se numără printre preoții Episcopiei Române Unite de Oradea cu sigiliu personal.

A trecut la cele veșnice în 21 februarie 1873, fiind înmormântat la Dindești. Pe ultimul drum a fost condus de preoții districtului, în frunte cu prot. Vasile Vanc.

George Darabos, următorul paroh, se născuse în 13 iunie 1841 la Csegöld, în Sătmarul istoric (azi localitatea aparține Ungariei). A studiat teologia la Ungvár. Era căsătorit cu Veronica Talpoș. A fost hirotonit în 13 octombrie 1864.

A slujit mai întâi ca și cooperador la Macău, apoi a trecut în parohia Almosd iar după aceea la Nyir Acsad. La Dindești a funcționat în intervalul octombrie 1873-noiembrie 1886. În timpul păstoririi sale s-a realizat acoperirea bisericii cu tablă; înainte fusese acoperită cu șindrilă.

A funcționat apoi la Ghenetea, ajungând chiar vice-arhid., al respectivului district, și asesor consistorial. A repausat în 6 septembrie 1910.

Augustin Egri de Istrău, s-a născut în 16 decembrie 1854 la Sanislău. A

urmat liceul la Oradea, absolvind în 1873. A studiat teologia la Seminarul Central din Budapesta, terminând în 1877. S-a căsătorit cu Laura Papp. A fost hirotonit în 10 martie 1878.

A început prin a fi cooperator la Leta Mare. Acolo s-a născut fiul Augustin (n. 1881-m. 1897 la Dindești, student fiind la teologie). În anul 1885 s-a născut la Ghenetea fiul George Grigore (viitor absolvent al Acad. de Drept Oradea, fost primar al orașului Oradea).

Din ianuarie 1887 a fost paroh în Dindești, loc unde a câștigat titlul de protopop onorar. Aici semna în registrele parohiale cu particula „de Istrău”, probabil urmare a descinderii tot dintr-o familie nobiliară românească cu originea sau cu proprietăți la Istrău. La Dindești s-au născut fetele: Laura Maria (n. 1887), Irina Silvia (n. 1889), Otilia (1891) și Cornelia (n. 1894, moartă după numai 6 luni). Tot aici a trebuit să treacă familia Egri și peste durerea despărțirii de tânărul Augustin, la numai 18 ani.

Este și locul unde a trecut la cele veșnice și Augustin Egri, în 14 ianuarie 1904, după 26 ani de preoție și 50 de viață. A fost înmormântat în cimitirul local.

Sub semnul fidelității, așa ar putea fi caracterizată pastorația lui *Aurel Mureșan*, care era născut tot la Sanislău (altă sursă precizează ca loc al nașterii, Pocei). A absolvit liceul la Beiuș în 1894. Teologia a terminat-o la Satu Mare în 1898. A fost hirotonit în 19 noiembrie 1899.

A început preoția prin administrarea parohiei Berzovia. Din octombrie 1904 drumul lui a coincis cu destinul parohiei Dindești. A fost alături de credincioșii parohiei în grelele zile când a aparținut și Dindeștiul de Ep. Hajdudorog, deși unele mărturii vorbesc despre o revoltă a țaranilor, una dintre ținte fiind tocmai parohul mureșan.

În 1922 a reușit, alături de credincioși zidirea actualului altar al bisericii din Dindești, repararea iconostasului și aducerea de sfinte moaște.

Ca o răsplată pentru meritele sale, în 22 septembrie 1923 a fost distins cu titlul de vice-arhidiacon onorar. A activat în cadrul Desp. Sătmărogocea al „Astrei”. În 1938 era încă paroh la Dindești.

Ajunși în pragul celui de-al doilea război mondial, întrerupem înșurirea slujitorilor altarului românesc din Dindești. Aveau să vină vremuri grele și pentru românii din această localitate. Vechea biserică, ridicată de strămoșii lor la 1800, le-a fost mereu o adevărată pavăză.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 206, 22 octombrie 2006, p. 5.

*Născut în 1877 la Eriu Sâncrai,
dr. Epaminonda Lucaciu a dus cu cinste
mai departe numele ilustrului său părinte*

Personalitatea dr. Vasile Lucaciu este destul de bine cunoscută sătmărenilor, deși loc de cinstire ar mai fi. Mai puține lucruri se cunosc despre familia marelui luptător. Din căsătoria sa cu Paulina Șerbac, fiica parohului Ioan Șerbac din Potău, au rezultat copiii: Vasiliu Cicerone Vergiliu (n. 1876, a trăit 3 luni), Epaminonda (n. 25 februarie 1877, preot), Maria Veturia (n. 1878, căsătorită cu medicul Ioan Munteanu din Buzău), Vasile Romulus (n. 1885 la Satu Mare, doctorand în drept, a căzut în primul război mondial) și Tulia (căsătorită cu prof. V. Meruțiu).

Dintre copii, primii trei s-au născut în localitatea Eriu Sâncrai, unde cel care avea să devină „Leul de la Șișești” a funcționat între anii 1875-1878. O personalitate care merită onorată de către noi, sătmărenii, este cea a lui dr. *Epaminonda Lucaciu*, asupra căruia ne vom opri în materialul de față. Majoritatea informațiilor le-am aflat în lucrarea domnului Valentin Băințan, „Șișeștii părintelui Dr. Vasile Lucaciu”, apărută în 1998 la Baia Mare.

Epaminonda Lucaciu își începe studiile primare la Satu Mare, desăvârșindu-le la Năsăud. Ajutat de cardinalul Ledochowschi, studiază la Institutul de Propaganda Fide din Roma, începând cu anul 1888. Acolo își ia bacalaureatul și licența în teologie și filosofie, în 1892, iar în 1898 obține titlul de doctor în teologie și filosofie.

Plin de mândrie și fericit de calea aleasă de fiul iubit, dr. Vasile Lucaciu îi scrie la Roma: „Iubite fiule. Nespună bucuria noastră auzind că te-ai așezat după dorința inimei noastre... că te afli bine în darul lui Dumnezeu”.

Reîntors în țară îl ajută o perioadă întru slujire pe părintele său la

Șișești. Din 1901 funcționează în parohia Cenadul Sârbesc, deci în părțile bănățene.

Apoi în 1905 devine misionar al organizării vieții spirituale a românilor greco-catolici din SUA. În 19 octombrie 1905 înființează la Cleveland prima parohie greco-catolică română și porcede la construcția unei biserici. În 1906 a fost inaugurat primul lăcaș greco-catolic de pe pământ american, „Sf. Helena”. Tot în acest oraș întemeiază „Românul din America”, prima gazetă românească din SUA, o revistă care a avut meritul de a fi realizat unitatea spirituală a tuturor românilor de dincolo de ocean.

În 1907 revine la Blaj pentru a duce în parohiile pregătite pe teren american tineri preoți români. Printre aceștia s-a numărat și Alexandru Nicolescu, viitor mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș, instalat la Cleveland. Părintele Epaminonda a trecut în parohia Aurora.

Epaminonda Lucaciu poate fi considerat ctitorul moral al multor construcții bisericești greco-catolice de pe pământul nord-american, amintim aici doar bisericile din Cleveland, Aurora și Trenton. În toate parohiile în care a funcționat a înființat coruri, echipe de teatru și dansuri, zbatându-se mult pentru păstrarea tradițiilor și a graiului românesc în sânul comunităților.

Se știe de misiunea pregătitoare a Marii Uniri, îndeplinită cu brio de către dr. Vasile Lucaciu pe tărâm american. Cu siguranță că un rol covârșitor în realizarea obiectivului l-a avut terenul pregătit de fiul Epaminonda. Acesta a fost ales în iunie 1918 președinte al „Ligii Naționale Române”, dovadă a recunoașterii meritelor sale. Cuvinte elogiatoare i-au fost adresate de însuși președintele american Woodrow Wilson.

În 1921 s-a întors în țară, stabilindu-se la Satu Mare, unde a funcționat ca preot militar la garnizoana locală. Din 1922 până în iulie 1923 a fost paroh al credincioșilor sătmăreni. I-a vegheat ultimele clipe din viață tatălui său, în noiembrie 1922 acesta dându-și obștescul sfârșit.

Călcând parcă pe urmele părintelui său drag, în 11 octombrie 1924 este numit paroh la Șișești, localitate unde și astăzi, pe drept cuvânt, familia Lucaciu are parte de o vie amintire. Menționăm că el a ajuns la Șișești după ce plecase de acolo o altă personalitate ecleziastică a Sătmarului, pr. Andrei Pop.

A activat acolo și pe plan politic, în cadrul organizației liberale. S-a remarcat de asemenea prin grija de a înfrumuseța ctitoria părintelui său, adăvrata poartă deschisă spre latinătate, Biserica Sfintei Uniri a tuturor

Românilor din Șișești.

Va sluji doar până în anul 1931 la Șișești căci era suferind de o boală de ochi, de care nu fusese scutit nici ilustrul său părinte. Boala l-a împiedicat să plece din nou în Statele Unite, unde i se oferise iarăși posibilitatea ocupării unei parohii.

A mai rămas în Șișești până ce a reușit să termine lucrările la cavoul din beton, unde au fost depuse în sicrie noi osemintele părinților săi.

Epaminonda Lucaciu a avut o mare contribuție în activitatea de colonizare a localității „Urmașii lui Lucaciu” (azi Lucăceni, jud. Satu Mare). Coloniștii primiseră pământ în hotarul comunei Bervenii, cei mai mulți dintre aceștia venind de la Șișești. Iată cum familia Lucaciu va avea parte de cinstire și aproape de granița țării.

Între 1923-1929 a fost președintele filialei Satu Mare a Asociației orfanilor de război, primind în această calitate Brevetul regal de acordare a distincției *Crucea Meritului Sanitar*. De menționat ar fi și implicarea sa în activitatea organizației cercetașilor români.

După sfârtecarea hotarelor României Mari devine președinte al „Asociației foștilor refugiați și expulzați din nordul Ardealului”, funcție deținută între anii 1940-1945.

Nici pentru dr. Epaminonda Lucaciu 23 august 1944 nu a adus bucurie, ci nenumărate necazuri. Întors la proprietatea familiei de la Viile Apei, va fi etichetat drept „chiabur, dușman al poporului”. Sufletul i s-a umplut de mâhnirea nerecunoștinței de care avea parte o familie luptătoare pentru drepturile românilor, din tată-n fiu.

Se pare că o perioadă de către apusul vieții a petrecut-o la Șomcuta Mare. Bolnav fiind, a repausat la Cluj în 29 iulie 1960, fiind înmormântat, după dorința lui, alături de părinții săi în cavoul bisericii din Șișești, ctitoria lui dr. Vasile Lucaciu. Locuitorii Șișeștiului l-au condus în număr mare pe ultimul drum.

Încercând să rezumăm viața lui Epaminonda Lucaciu, parcă nu i se potrivește mai bine altă expresie decât „Din stejar, stejar răsare”. A fost demn urmaș al neînfricatului luptător dr. Vasile Lucaciu, multele legături cu Sătmarul, în primul rând faptul că s-a născut la Eriu Sâncrai, impunând trecerea sa în rândul personalităților de vază care aparțin județului nostru.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 209, 12 noiembrie 2006, p. 5.

*Născut acum 170 de ani la Istrău,
episcopul Ioan Sabo provenea
dintr-o mare familie preotească*

Anul acesta în 16 august s-au împlinit 170 de ani de când a văzut lumina zilei la Istrău, în familia parohului local Demetriu Szabo de Cristelec și a Sofiei Pop, cel care avea să devină vreme de peste trei decenii (1879-1911) ierarh al greco-catolicilor români din dieceza Gherlei, *dr. Ioan Sabo*. Personalitatea și atitudinea lui au declanșat încă din timpul vieții sale numeroase controverse. Și astăzi părerile istoricilor sunt împărțite în ceea ce privește activitatea lui politică. Ne gândim aici, în primul rând la raporturile cu dr. Vasile Lucaciu și pleiada de preoți români patrioți din jurul său.

Istoria îl va judeca însă, necesar fiind a ține cont de împrejurările istorice în care a condus destinul Bisericii sale. Deoarece informațiile cunoscute până acum sunt lacunare, ne propunem astăzi să evocăm familia din care provenea cel care s-a născut acum 170 de ani pe meleaguri sătmărene.

Tatăl viitorului ierarh s-a născut în 1808. Era originar dintr-o familie de nobili scăpătați din Cristelec (localitate aproape de Șimleu Silvaniei), care însă și-a păstrat titlul. S-a căsătorit cu Sofia Popp, fiica pr. Ioan Popp de Vajmag, parohul din Căuaș. După hirotonire, până la obștescul sfârșit, Dumitru Szabo avea să slujească 44 de ani numai pe plaiurile Sătmarului.

Pentru început, din 1829 până în octombrie 1833 a slujit la Ghenci. A funcționat apoi la Istrău, în intervalul noiembrie 1833-mai 1850. În 1841 a activat câteva luni ca interimar și la Sânmiclăuș.

A păstorit după aceea la Dindești, din mai 1850 până la repausare. Aici va semna pentru prima dată, în 1853, Demetriu Szabo de Keresztelky, până la această dată în registre figurând cu numele de

Dimitrie Keresztelky. S-a preocupat la Dindești de dotarea cu cărți de cult a bisericii. În 1865 a subscris cu ceilalți intelectuali români sătmăreni la prezentarea unui memoriu comitelui suprem Károlyi, cu privire la proporționalitatea reprezentării în organele comitatense. A fost membru în „Astra”, încă din primii ani după înființarea acestei instituții.

Bărbat cu înaltă cultură clasică, citea din Horatiu, Cicero, Tacitus, Virgilius. Erudiția a rodit în familia sa, în care aveau să se formeze atâția intelectuali de seamă. Vom schița câteva portrete ale acestora, pentru început enumerând câțiva membri ai familiei Sabo de Cristelec: Samuil, Iuliana, Terezia, Ignațiu și Ioan.

Dumitru Sabo de Cristelec a trecut la cele veșnice în 21 februarie 1873, răpus de morbul hydropia. Își doarme somnul de veci la Dindești, acolo unde a slujit cu credincioșie vreme de aproape un sfert de veac.

Un frate al lui a slujit la Mihăieni, vreme de 15 ani (1834-1849). În acei ani localitatea Mihăieni avea o numeroasă populație românească, nemaghiarizată încă. Parohului Constantin Szabo i s-au născut în această localitate nu mai puțin de 9 copii.

Ca și fratele Ioan, Ignațiu a văzut lumina zilei în Istrău, mai devreme însă decât acesta, la 27 iunie 1834. Spre deosebire de ilustrul său frate, care urmasse teologia la Roma, Ignațiu a fost absolvent al Facultății de Teologie din Viena (Sfânta Barbara). Atitudinea lui națională a fost diametral opusă celei a fratelui său, lucru indicat și de numele cu care semna: Sabău.

Între 1858-1860 a activat ca profesor suplinitor la liceul din Beiuș. A avut o strânsă prietenie cu George Marchiș și Iustin Popfiu, de asemenea preoți-patrioți sătmăreni. A fost căsătorit cu Elisabeta, fiica parohului din Mădăras, Ioan Szeremi. În această localitate s-a născut în 1861 fiica Cornelia (c. cu pr. Ludovic Mărcuș).

Va sluji mai întâi în Bihor, la Fărnașiu. Apoi vine pe meleaguri sătmărene în parohia Boghiș, unde va petrece intervalul 1864-1873. Aici se va naște în 1870 fiul Ignațiu, decedat la numai 5 ani. În 1872 s-a născut la Boghiș fiul Aurel, dr. în drept. Ca realizare în parohie amintim înălțarea turnului bisericii, în 1871.

A fost corespondent al mai multor ziare și colaborator la “Foaie pentru minte, inimă și literatură”, remarcându-se prin zelul său. S-a numărat printre membrii de seamă ai “Astrei” pe aceste meleaguri.

A publicat predici în revista “Amvonul”. A militat în presa vremii pentru înființarea unui gimnaziu românesc pentru părțile sătmărene la

Seini, fiind prezent în această localitate în 12 septembrie 1861, când a fost adoptat actul fundațional al acestei dorite, dar nerealizate instituții.

Ultima parohie în care a funcționat a fost Tireamul, unde a slujit din martie 1873 până la repausare. Aici se vor naște în 21 martie 1876 gemenii Ignațiu și Alexandru, răpuși peste numai câteva luni de o boală necruțătoare. Cât s-a aflat la Tiream a îndeplinit și funcția de vice-arhid. surogat al locurilor.

S-a stins prematur din viață la 18 aprilie 1878, suferind la doar 44 de ani un atac de apoplexie. A fost înmormântat la Tiream.

Câtă vreme a slujit la Ghenci familiei Szabo i s-au născut copiii: Samuel și Iuliana. Samuel, născut în 1830, s-a căsătorit cu Ana Korhány, fata canonicului Ioan Korhány. A slujit în parohiile bihorene Șauaieu și Cordău. Din noiembrie 1881 până la repausarea sa din 1893, a slujit ca paroh la Supuru de Jos, îndeplinind concomitent și funcția de vice-arhidiacon al districtului protopopesc cu același nume. A avut băieții: Ioan, Ignațiu și Augustin, tustrei preoți, precum și fetele Cornelia (c. cu pr. Vasile Ardelean) și Amalia (talentată literar, s-a căsătorit cu pr. Sigismund Șincai).

Fiica Ana Iuliana, născută în 1831 s-a căsătorit cu pr. Ioan Cincea, care a ajuns să dobândească titlul de vice-arhidiacon emerit. Făcând parte tot dintr-o familie preoțească, după ce a absolvit teologia la Ungvár și a fost hirotonit, a funcționat o perioadă ca prof. la Gimnaziul din Beiuș. Și ei au avut doi băieți, Ioan și Victor, așijderea preoți, precum și o fiică, Ana, căsătorită cu pr. Iosif Mihalca.

Din august 1893 ajunge paroh la Pișcari, numit fiind și vice-arhid. de Mădăras. Aici a și trecut la cele veșnice în 2 ianuarie 1908.

În afară de fiii Samuil, Ignațiu, Ioan și fiica Ana Iuliana, în familia lui Dumitru Szabo s-a mai născut fiica Terezia (c. cu pr. Petre Ciceronescu, o altă figură emblematică a românismului sătmărean, slujitor la Roșiori).

Vorbind despre familia ierarhului, se cuvine să amintim câteva lucruri mai puțin cunoscute din biografia sa. A ajuns să studieze la Roma pentru că „pururea era cel dintâi la învățătură”. Seriozitatea sa impunea chiar și în fața profesorilor. Colegii săi i-au apreciat întotdeauna capacitatea și superioritatea.

În vlădicia-i a rămas vestită înverșunarea sa împotriva adevăratului trafic cu intențiile missale de care era roasă la un moment dat și Biserica greco-catolică românească.

A fost chinuit decenii în șir de o boală necruțătoare, ultimii cinci ani

din viață petrecându-i într-un cărucior, ceea ce l-a îndemnat pe un biograf al său să spună că, în acea ultimă perioadă, episcopul Sabo „s-a strecurat printre noi ca o umbră înclinată spre mormânt”.

Noi documente sau noi interpretări vor avea darul să scoată în evidență aspecte care vor contura mai bine personalitatea complexă a unuia dintre puținii episcopi născuți în părțile Sătm̃arului. Controversele nu se vor opri însă.

Incontestabilele lui calități, cele care l-au propulsat către fruntea ierarhiei, se datorează frumoasei educații primite în familia sa, despre care am înfățișat acum câteva aspecte.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 210, 19 noiembrie 2006, p. 5.

*După cum îi mărturisește într-o scrisoare
lui George Barițiu, preotul-cărturar Ioane Marcu
s-a născut în 6 iulie 1831 la Botiz*

Caracteristică pentru români este și uitarea pe care o lăsăm să ne acopere valorile. Nu facem excepție nici noi, sătmărenii. De aceea demersul lui Mircea Florian din această săptămână, în ceea ce privește scoaterea în evidență a valorilor acestui „creuzet uman și cultural” care este Sătmarul, ni se pare binevenit, salutar și necesar a fi realizat.

Una dintre personalitățile de notorietate date de către românii sătmăreni în secolul XIX este cea a preotului-cărturar Ioane Marcu. Deși are o operă consistentă, s-a scris puțin, atât despre opera, cât și despre personalitatea sa.

Vom face în continuare o rememorare a trecerii lui prin viață, aducând precizări inedite în ceea ce privește originile sale. Mulțumim pe această cale conjudețeanului nostru, istoricul Ioan Chindriș, actualul director al filialei din Cluj a Bibliotecii Academiei, care ne-a semnalat existența scrisorilor lui Ioane Marcu către George Barițiu, punându-ne la dispoziție și fotocopiile acestei corespondențe.

Cele două dicționare culturale apărute în anul 2000 la Satu Mare, precizează ca loc al nașterii lui Ioane Marcu, unul localitatea Botiz, celălalt Odoreul. Registrele parohiale din aceste localități nu consemnează vreo naștere a unui copil cu acest nume. În schimb, la decesul cărturarului, consemnat în municipiul Satu Mare, ca loc al nașterii este consemnat Botizul.

Suntem azi în măsură să afirmăm că data exactă a nașterii este 6 iulie 1831 la Botiz. În epistola adresată în 6 iulie 1883 lui Barițiu, îi mărturisește că în acea zi își aniversa nașterea. Mai precizează că data reprezenta și ziua numelui. Deci, după calendarul vechi, Ioane Marcu se născuse în ziua de Sânziene a anului 1831.

Vorbind cu două luni înainte despre o idee a ministrului maghiar Benjamin Kállay, scrie aceluiași Barițiu : „ambii suntem din Botiz, moșul lui Kállay a șezut în Botiz...” (scrisoarea din 30 mai 1883).

Lipsa numelui cărturarului din registrul nașterilor de la Botiz poate fi pusă pe seama faptului că, și în acele timpuri preoții erau tot oameni, supuși deci greșelii, numită în acest caz omisiune.

Legături cu Odoreul a avut însă, fiindcă a fost căsătorit cu Ana Pop, fiica pr. Ioan Pop (1809-1900, care a slujit 55 de ani la Odoreu, după ce înainte funcționase la Boinești). Hirotonirea a avut loc în 1857, bineînțeles după săvârșirea cununiei. Din păcate, nu avem nici documentul cununiei. Faptul însă că între anii 1870-1871 i-am regăsit mereu semnătura în scriptele parohiei Odoreu, demonstrează apropierea de familia soției. Încă un argument este reprezentat de un manuscris de predici aparținând cărturarului, care s-a mai aflat și în posesia pr. Victor Anderco, nepot al aceluiași pr. Ioan Pop.

După hirotonire până în 1858 Ioane Marcu a slujit la Cicârlău, localitate aflată pe acele vremuri în comitatul Sătmar.

Din noiembrie 1858 până în 1866 Ioane Marcu a funcționat la Craidorolț. Sosise în parohie după ce fostul slujitor al altarului de acolo ajunsese la Satu Mare. Acesta nu era nimeni altul decât Petru Bran. Faptele petrecute în acești ani ne îndeamnă să mai facem o presupunere. Ținând cont de faptul că Ioane Marcu este cel care a trimis lui Ioan cavaler de Pușcariu informațiile despre nobilii români din Craidorolț, amintind și de familia Marcu de Finteușu Mic, emitem ipoteza că preotul-cărturar făcea parte, probabil, din această familie înnobilită la 1658 de către George Rákóczi. Spunem acest lucru deoarece în registrele parohiale ale acelor ani nu am întâlnit la Craidorolț nici măcar un nume de familie Marcu. Afară de cel al parohului local.

În 1867 figurează ca slujind iarăși la Cicârlău, rămânând probabil acolo până în anul când destinul îi va fi legat strâns de parohia românească din municipiul nostru.

În toamna anului 1869, în urma necazurilor pe care le-a avut Petru Bran, a fost numit în parohia Satu Mare un preot originar tot din Botiz, Petru Anderco, membru al vestitei familii nobiliare sătmărene. Datorită scandalului izbucnit, Petru Anderco a trebuit să demisioneze înainte de a se arăta poporului.

Din iulie 1871 apare în scriptele parohiei Satu Mare, mai întâi ca pr. cooperador al parohului Petru Bran, apoi ca paroh și protopop Ioane

Marcu. Mergând pe urmele ilustrului său predecesor, va fi deosebit de activ pe tărâmul luptei pentru limba română și pentru drepturi naționale, deși împrejurările în care a funcționat nu i-au fost deloc favorabile.

Semnalăm doar faptul că după apariția în parohie, vreme de două luni a semnat „Ioane Marcu”, notând în registre în limba română, pentru ca din luna septembrie să semneze „Janos Márk” și, desigur, în limba maghiară. Vasile Scurtu (autorul monografiei dedicate lui Petru Bran), recunoscându-i probitatea științifică, consideră că nu a avut energia și calitățile de înflăcărat naționalist ale predecesorului său paroh sătmărean, Petru Bran. Semnificativ însă este faptul că după episodul luptelor lui Petru Bran, parohii sătmăreni nu îndrăzneau decât arareori să scrie românește nici măcar numele propriilor odrasle!

Teza latinistă promovată de el, deși astăzi pare exagerată, dovedește permanența latină pe aceste meleaguri. Conferința sa *Declarațiune în cauza limbei române* tipărită în 1880 la Satu Mare, a fost punctul de plecare al conferințelor intelectualilor sătmăreni, desfășurate în vara anului 1880 la Homorod și Satu Mare.

A luptat pentru o singură biserică românească, în acest sens publicând în 1883 lucrarea „Biserica română”, 1883. Lucru mai puțin știut este faptul că a trimis un exemplar din această carte prim-ministrului României, Ion Brătianu. Acest fapt vădește credința cărturarului că unirea celor două biserici românești era posibilă. S-a înșelat și de această dată, polemicile din zilele noastre dovedind cu prisosință acest lucru.

Pe plan politic, îndeosebi prin frunțașii intelectualității, românii au avut o activitate destul de intensă. Unul dintre principalii animatori ai luptelor politice a fost Ioane Marcu. În 1881 a fost prezent la Sibiu la Conferința Partidului Național Român, unde s-a hotărât redactarea unui *Memorial* adresat opiniei publice occidentale, care cuprindea dezideratele românilor transilvăneni. Un număr de 50 de exemplare au fost distribuite în zona Sătmăruului de către Ioane Marcu.

A purtat corespondență, printre alții, cu Vasile Alecsandri, Alexandru Roman precum și cu părintele presei românești transilvănene, George Barițiu, după cum am amintit deja. La Biblioteca Academiei Române s-au păstrat 35 din scrisorile adresate de Ioane Marcu lui Barițiu, în perioada 1880-1886. Din lectura acestora reiese însă faptul că și în anii anteriori între ei exista o legătură scrisă.

A adresat însă scrisori în scopuri naționale și regelui Carol, lui Ionel Brătianu, și chiar unor înalte fețe bisericești din Vechiul Regat, adică

ortodocși. Puțin cunoscute sunt articolele sale publicate în ziarul lui Barițiu, „Observatorul”.

A trecut la cele veșnice în 5 mai 1886, fiind înmormântat la Satu Mare. Treisprezece preoți, din ambele episcopii românești care jurisdicționau pe acea vreme Sătmăru, au ținut să fie alături de el pe ultimul drum. Înhumarea s-a săvârșit în cimitirul de lângă gară, deci pe drumul ce duce către Botizul nașterii sale.

La o jumătate de secol după repausarea sa, în 1936, astfel au fost rânduite lucrurile, încât familia Popp a construit lângă locul său de veci o frumoasă capelă. Pașii sătmăreanului doritor să vadă locul de veci al cărturarului Ioane Marcu au astfel parte și de liniștea micului lăcaș.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 211, 26 noiembrie 2006, p. 3.

*Romul George Marchiș,
membru în Marele Sfat Național
de la 1 Decembrie 1918*

Pe bună dreptate se spune că istoria lucrează prin personalități de excepție, care în anumite momente își asumă destinul. 1 Decembrie 1918, cea mai de seamă zi din calendarul neamului românesc, a aflat și la Satu Mare câteva personalități care au dus la îndeplinire visul de secole al românilor.

În acea zi, mai mulți sătmăreni au fost prezenți în cetatea morții lui Horia, dar și loc sortit învierii neamului românesc. Mai mult decât atât, câțiva intelectuali sătmăreni au făcut parte din Marele Sfat Național. Printre ei regăsim numele preoților Romul Marchiș, Constantin Lucaciu, Vasile Ardelean, dar și al avocaților dr. Coriolan Steer, dr. Ilie Carol Barbul, dr. Ioan Doboși și dr. Sever Pop de Băsești. Ulterior au fost cooptați și țărani George Filep din Santău, George Indre din Vezendiu și învățătorul Teodor Mureșan din Blaja.

Vom încerca astăzi să creionăm biografia unuia dintre membrii Marelui Sfat Național, arhidiaconul Romul George Marchiș.

Ne-am gândit să-l evocăm azi pe Romul George Marchiș, deoarece prezența lui la Alba Iulia, faptele de dinainte și de după Marea Unire, vin în continuarea remarcabilei activități desfășurate de tatăl său, atât pe plan național cât și bisericesc. Amintim în treacăt că, la câteva zile după Unirea Principatelor, tatăl său, în 1859 profesor la liceul românesc din Beiuș, expediasse o scrisoare însoțită de o frumoasă poezie, pe adresa ziarului bucureștean „Naționalul”. Autoritățile au oprit scrisoarea dincoace de Carpați, supunându-l pe tânărul și entuziastul dascăl român la un interogatoriu cu fel de fel de întrebări.

Acuza era că aspiră la „Dacoromânia”. Aveau dreptate, în felul lor, acuzatorii. Timpul n-a avut răbdare cu George Marchiș. Istoria a făcut

însă ca visul său să-l împlinească fiul Romul George. Pe plan literar, împlinirea lui George Marchiș a venit prin intermediul fiicei Otilia.

Romul George Marchiș s-a născut în 18 decembrie 1865 la Homorodu de Mijloc, în familia parohului local George Marchiș și a Iuliei Vultur, nași fiindu-i protopopul din Mădăras, Ioan Szeremi și d-ra Terezia Szeremi. Dacă după tată Romul era doar a doua generație de preoți, în partea mamei șirul slujitorilor altarului se pierde în negura istoriei. Bunicul său, Daniel Vultur (1813-1879), a slujit cu fidelitate la Bârsău de Sus vreme de câteva decenii.

Școala primară și gimnaziul le-a urmat la Carei, iar studiile liceale le-a făcut la Oradea, Brașov și Sibiu, oraș unde absolvă în 1884 examenul de capacitate. Teologia o urmează la Sem. rom.-cat. din Satu Mare, absolvind în 1888. Vorbind despre studii, nu trebuie să ignorăm nici în acest caz educația primită în familie. Atât George Marchiș, cât și copii lui vorbeau curent mai multe limbi de circulație.

S-a căsătorit cu Elisabeta Sarkadi. A fost hirotonit în 18 aprilie 1889. În primul an de preoție a fost administrator al parohiei Virtuș, localitate aflată azi în Ungaria.

Ivindu-se un post vacant în parohia Tămaia, a păstorit credincioșii acestui sat aparținător pe atunci comitatului Sătmar, vreme de aproape două decenii, între 1890-1908, întâi ca administrator parohial, iar din 1900 ca paroh. Încă din 1893 era membru al comitetului comitatens Satu Mare, susținând dezideratele românilor sătmăreni.

Trebuie să precizăm că în localitatea Tămaia văzuse lumina zilei în 1836 tatăl său, preotul-cărturar George Marchiș. Activitatea în parohie i-a fost încununată în 1898, când a fost terminată construcția bisericii de zid cu hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavril”. Putem spune că, prin ridicarea acestui lăcaș, Romul George Marchiș și-a adus prinosul de recunoștință pentru locurile copilăriei tatălui său. Cu siguranță a fost mare bucuria sătenilor care avuseră fericirea de a-i cunoaște pe amândoi.

Sătmarul poate fi recunoscător acestei localități, de aici ridicându-se familiile preoțești Luran, Marchiș, Ghitta și Popp.

Din 1908 trece la Carei, ca paroh și protopop, din 1909 cumulând și funcția onorantă de arhidiacon al părților sătmărene. Interesant este că tatăl său ocupase prin anii 1880 aceleași funcții la Carei. Ancorat și în activitatea culturală, a fost multă vreme casier al Desp. Sătmar-Ugocea al „Astreii” și președinte al Reuniunii învățătorilor greco-catolici din Arhidiaconatul Sătmar (această organizație a fost înființată din inițiativa

tatălui său). Pe plan politic a fost foarte activ, în 31 august 1909 fiind ales președinte al secției cercului electoral Carei al Partidului Național Român.

În calitate de arhidiacon al părților sătmărene s-a situat mereu în centrul luptei împotriva Episcopiei de Hajdudorog, nume de tristă amintire pentru românii sătmăreni. În 29 mai 1912 se numără printre delegații prezenți la adunarea de protest de la Alba Iulia, împotriva înființării amintitei episcopii. Protestează împotriva arestării pr. Gh. Mureșan și a celor 14 săteni din Moffinu Mic. A fost alături și de părintele Ciurdariu, care a avut mult de pățimit la Doba în acei ani.

În 12 noiembrie 1918 e ales membru în Consiliul Național Român comitatens Satu Mare, iar a doua zi e prezent la mitingul organizat în sala de consiliu a primăriei orașului Satu Mare, când românii sătmăreni au jurat credință C.N.R. Central din Arad și au proclamat ruperea parohiilor unite încorporate în 1912 la Ep. de Hajdudorog.

În 18 noiembrie este ales președinte al C.N.R. cercual Carei și vicar al nou constituitului Vicariat Național Român. După cum am precizat, a fost prezent la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918, fiind ales în Marele Sfat Național Român.

În 30 decembrie 1918 l-a întâmpinat în gara Carei pe gen. Berthelot, expunându-i în limba franceză durerile românilor din zonă.

Cunoaștem puține lucruri despre familia arhidiaconului Romul George Marchiș. Știm că a avut o fiică pe nume Gabriela, născută în 1890 la Fegiernic, repausată la vârsta de numai 16 ani în Tămaia. Tot la Tămaia s-au născut copiii: Adrian Eugen Iosif (1893, a fost o vreme medic șef al Spitalului orașenesc din Carei) și Maria Elisabeta (1895, căsătorită cu dr. Ioan Victor Vancea, fost primpretor și deputat).

După Unire Romul Marchiș a ajuns și senator în Parlamentul României Mari. La 25 septembrie 1923 episcopul Valeriu Traian Frențiu îl numește vicar foraneu pentru Arhidiaconatul Sătmarului, ca o recunoaștere pentru activitatea lui rodnică.

Pe plan literar, Careiul are a se mândri cu faptul că o altă membră a familiei Marchiș, Otilia, căsătorită Cozmuța apoi Bölöni, și-a trăit o parte din viață în acest oraș. Dacă nu există încă la Carei o stradă care să poarte numele vreunui membru al familiei Marchiș, considerăm că ar fi bine să fie denumită o stradă *Familia Marchiș*. O denumire inedită, dar cuprinzătoare pentru trecerea, cu atât de frumoase urme românești, prin această urbe a membrilor familiei Marchiș.

Identitatea destinului cu dragul lui părinte a mers atât de departe încât aceeași boală care i-a stins viața tatălui său, apoplexia, i-a adus și lui Romul George Marchiș sfârșitul. A trecut la cele veșnice în 4 aprilie 1925. Este înmormântat la Carei alături de părintele său.

Însemnătatea acestor doi bărbați pentru întregul Sătm̄ar este imensă. Adunate laolaltă, înfăptuirile lui George Marchiș și ale fiului său Romul George, pe plan cultural și bisericesc, deci național, sintetizează aspirația și lupta românilor sătm̄areni pentru îndeplinirea mărețului vis. Continuitatea luptei lor arată că Marea Unire nu a fost o întâmplare, o aventură sau un capriciu al istoriei, ci o necontenită luptă.

În 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, deopotrivă cu mulțimile entuziaste, cu siguranță și Romul George Marchiș a lăcrimat de bucurie. Gândul lui a zăbovit însă și la moștenirea lăsată de tatăl său, moștenire care la Alba Iulia doar își găsisese împlinirea.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 212, 3 decembrie 2006, p. 5.

*Cele două biserici românești din Corund,
dau mărturie despre credința
de neclintit a sătenilor*

Localitatea Corund este atestată documentar din anul 1383, când s-au făcut primele delimitări ale hotarelor. Așezat „pe-un picior de plai, pe-o gură de rai”, Corundul impresionează vizitatorul prin cele două construcții impozante care tronează în centrul satului: bisericile. Parcă voinde a sfida interminabilele certuri de prin alte localități sătmărene, aceste două zidiri, una construită sub greco-catolici (azi monument istoric), cealaltă sub ortodocși, găzduiesc cu căldură pe urmașii celor care de sute de ani își pleacă genunchii la rugăciune, cerând sănătate, belșug, dar mai ales îndurare de la Milostivul Dumnezeu.

Înfățișăm azi istoricul parohiei, prin înșiruirea scurtelor biografii ale slujitorilor altarelor de aici și prin descrierea frumoaselor biserici. Ne-am bazat în principal pe studiul monografic „Corund”, realizat în 1995 de către profesorul Lazăr Temian din Baia Mare, unul dintre fiii iubitori ai localității.

Biserica de lemn din Corund este considerată a fi cea mai frumoasă între puținele construcții ecleziastice de lemn rămase să dea mărturie despre trecutul de credință al românilor sătmăreni. Este datată în 1723. Ca prim slujitor al ei este amintit în conscripția episcopului Inochentie Micu-Klein, *popa Gabor*. Bolta bisericuței a fost pictată în întregime în anul 1798.

După anul revoluționar 1848 s-a hotărât mutarea bisericii de pe vechiul amplasament, „părăul Fagului”, în noua vatră. Explicația este simplă; după sângeroasele evenimente cele 31 de familii de iobagi au primit locuri de casă la drumul de țară, atunci trasat. Românii au hotărât să-și aducă aproape și lăcașul de închinăciune. Cei 300 de metri au fost parcurși vreme de doi ani, slujbele continuând să se țină.

A fost declarată monument istoric încă în anul 1950. Ultima liturghie în acest lăcaș a fost săvârșită în 15 iunie 1975.

Slujitor al credincioșilor din Corund, între 1758-1760 a fost *popa Filip*. El a copiat un „Molitvenic”, în românește, cu chirilice, de pe un „Molitvenic” tipărit la Alba Iulia în 1689 sau după un alt manuscris copiat după cartea de cult menționată. Manuscrisul este de format mic și conține o limbă cursivă și expresivă. Cuvintele și termenii liturgici slavoni nu întunecă cu nimic fondul românesc al limbii.

Ilustrăm cele afirmate cu câteva fraze din manuscris: „Doamne armă asupra diavolului crucea ta o ai dat nouă, că se scutură și se cutremură, nesuferind a căuta spre putearea ei; că morții i-ai sculat și moartea ai surpat. Pentru aceasta ne închinăm crucii tale și învierii tale”.

Manuscrisul se află din 1968 la Muzeul Episcopiei Ortodoxe din Oradea. Atât *popa Filip* cât și manuscrisul sunt puțin cunoscuți în literatura de specialitate.

În 1773 în Corund viețuiau 17 familii românești. Între 1784-1797, după cum reiese din documente, a slujit la Corund *popa Nicolae*. El a semnat patenta publicată de comisarul cercual de la Chieșd, Gheorghe Barabas, prin care se căuta a se opri extinderea răzvrătirii „Horii” și pe aceste meleaguri. După cum se vede, autoritățile erau panicate de o eventuală extindere către ținuturile nordice a răzmeriței moșești. Nu degeaba un jurnalist interbelic îi numise pe codreni „moșii Sătmarului”.

Evenimentele pașoptiste au fost sângeroase și în părțile acestea, setea de libertate a iobagilor români fiind temperată cu ajutorul terorii. Există la Corund un loc numit „La acastauă”, înspre Giorocuta, pe un deal, ales tocmai acolo probabil pentru a-i înspăimânta pe alți eventuali aspiranți la libertate, unde a fost spânzurat în toamna anului 1848 iobagul Ilie Chimieș.

Slujitor al altarului era *Grigore Popdan*, care a funcționat la Corund, cel puțin între anii 1838-1849. Familia Popdan a dat o sumedenie de preoți, slujitori în părțile noastre. Rebelii maghiari l-au obligat să citească Proclamația lui Kossuth, atât la Corund cât și la Supuru de Jos, unde preotul se îmbolnăvise.

După Grigore Popdan, într-o perioadă de aproximativ 30 de ani, au slujit la Corund preoții *George Costea de Ciolt*, reprezentant de asemenea al unei vechi familii preoțești, *Dumitru Popp* (ginerel preotului cărturar Dimitrie Hossu din Sanislău), *Vasile Sfura* (1868-1872, originar din aceeași localitate, Vzendiu, cu Dimitrie Sfura, tânăra speranță a litera-

turii sătmărene, prematur repausat). Câțiva ani au slujit interimar la Corund parohii din satul vecin, Giorocuta, *Ioan Conțiu* (1872-1876) și *Dumitru Cușsa* (1877-1880).

Născut în 1855 la Giorocuta, preotul *Ioan Farcău*, ginere al patriotului Ioan Galu, căsătorit fiind cu Cornelia, una dintre cele două fiice ale acestuia, avea să slujească la Corund din 1880 până către sfârșitul anului 1899, deci aproape două decenii. S-a remarcat prin participarea la mișcările memorandiste.

După plecarea lui Ioan Farcău în parohia Eriu Sâncrai, vor mai funcționa la Corund preoții *Laurențiu Avram* (1900-1901, 1906-1920), *Victor Vașvari* (1901-1906, 1921-1934) și *Ioan Filip* (1934-1947). Acest ultim slujitor își doarme somnul de veci în curtea bisericilor din Corund.

Absolvent de teologie greco-catolică la Oradea, părintele *Andrei Blaga* a început slujirea la Corund din anul 1948. Se știe că interzicerea Bisericii Române Unite cu Roma s-a întâmplat în toamna aceluiași an. În vară însă corundanii hotărâseră să-și construiască un nou lăcaș de închinăciune. Construcția a mers greu, căci România trăia atunci cu intensitate o epocă a demolării valorilor spirituale, în primul rând. În 1961 lucrările au fost chiar întrerupte, reluate fiind abia în 1969. Credincioșii creștini din Corund au dat adevărate lupte cu autoritățile comuniste. Credința lor a învins, astfel că în 22 iunie 1975 a avut loc târnosirea mult doritului loc de închinare, oficiată de către episcopul ortodox dr. Vasile Coman.

Păstorirea părintelui Andrei opinăm că este o sinteză a creștinismului sătmărean, ca parte a celui românesc. Deși greco-catolic, a slujit cu credincioșie și ca ortodox. A rămas în memoria sătenilor ca o pildă de probitate și conștiinciozitate, plecând din sat doar odată cu pensionarea sa, în 1978. Fiul lui, Lucian, așijderea preot (ortodox), slujește cu fidelitate de mulți ani în parohia Andrid.

Peste un sfert de veac (1978-2004) sfințele slujbe le-a săvârșit vrednicul preot *Traian Nicoară*. În răstimpul păstoririi sale a fost executată pictura bisericii, în stil bizantin cu puternice accente românești, de către maestrul Petre Achițenie. Sfințirea picturii s-a oficiat în prezența aceluiași ierarh orădean în 30 octombrie 1988.

Din 2004, cu elan tineresc, atent însă la respectarea tradiției strămoșești, conducător spiritual al obștii din Corund este părintele *Marius Perșe*.

În Corund lumea te va recunoaște că ești străin, prin faptul că vei

saluta cu „Bună ziua!”. Nu, la Corund a da binețe înseamnă a rosti „Lăudat să fie Domnul nostru Iisus Hristos!”. Credem că este unul din puținele locuri din județ unde acest salut este încă de actualitate.

Așa cum inspirat se spune în monografia satului, pentru corundani cel mai solid reazem rămâne biserica, izvorul refacerii și trăirii spirituale. Răspândiți prin colțurile țării și chiar ale lumii, gândul celor născuți la Corund zboară adesea nostalgic către bisericile care împodobesc satul lor.

„Informația de duminică”, an IV, nr. 213, 10 decembrie 2006, p. 5.

Familia preoțească Gitta, peste un secol de slujire pentru credincioșii sătmăreni

În epoca deșteptării naționale, Sătmarul a avut parte de o mișcare națională românească activă. În fruntea luptei naționale s-au aflat preoții greco-catolici, căci acestei confesiuni îi aparțineau românii sătmăreni. Remarcăm mai multe familii preoțești care au slujit cu fidelitate Sfântul Altar, dar și idealul național. Vom încerca astăzi să evocăm familia Gitta, cu informațiile pe care le deținem până în acest moment. Adunând anii de funcționare pe plaiurile Sătmarului a preoților familiei Gitta, vom constata că aceștia depășesc un secol de slujire. Și ce secol tumultuos, cu câte lupte, dar și cu multe izbânzi. Suferința și-a făcut și ea loc. Putem însă spune că vorbim despre o familie învingătoare, faptul că Sătmarul se mândrește și azi cu intelectuali purtând numele Ghitta fiind elocvent.

Prezentând fotografia familiei, realizată către anul 1900, avem bucuria de a ilustra cu o dovadă cuvintele ce nu pot fi decât frumoase când vorbim despre o reprezentativă familie de intelectuali români sătmăreni din perioada deșteptării naționale. Mulțumim pe această cale profesorului Alin Pop, realizatorul monografiei localității Valea Vinului, pentru materialul fotografic pe care ni l-a oferit cu sollicitudine.

Antoniu Gitta, pe care l-am putea numi întemeietor al acestei familii preoțești s-a născut la Tămaia (azi în jud. Maramureș, pe atunci însă în comitatul Satu Mare) în 20 iulie 1834, în familia țăranilor Paul Gitta (n. 1802) și Maria. Această mică localitate din împrejurimile Ardușului a dat mai multe personalități ecleziastice sătmărene, constituite în adevărate familii preoțești : Lauran, Marchiș, Popp și Gitta.

Precizăm că după revoluția pașoptistă românii scăpaseră de iobăgie, abia atunci fiindu-le și lor deschis cu adevărat drumul către școli. Antoniu a absolvit liceul la Beiuș în 1856. A urmat apoi Seminarul teologic din Oradea, absolvind în 1860. S-a căsătorit cu Ana Leucuția, fiica lui George Leucuția, paroh vreme de 15 ani la Tătărești. Hirotonirea a

avut loc la 7 octombrie 1860.

A început preoția prin administrarea parohiei Șimand. În 1863 a fost administrator parohial în Bocsig, iar din 1864 până în 1871 administrator în Sinteia, toate aceste localități fiind situate în părțile Aradului.

Din 1871 este paroh în Sărsig (jud. Bihor), îndeplinind din 1874 și funcția de înlocuitor al vice-arhidiaconului de Fărnașiu.

La Șimand, s-a născut fiul său Corneliu, viitor preot. La Sărsig se naște fiul Augustin, absolvent al Academiei de Drept Oradea. La Sinteia, după cum vom vedea, se naște un al treilea fiu, Victor, de asemenea ajuns preot. A mai avut două fiice, Paulina (căsătorită cu pr. Ioan D. Szilágyi, ulterior Sălăgeanu) și Irina.

Din septembrie 1882 se întoarce către locurile natale, preluând parohia Valea Vinului. Va sluji credincioșii cu devotament până la repausare. Anul 1885 a asigurat interimatul și la Lipău, iar în 1900 a suplinit și la Cărășeu.

S-a distins prin lupta sa pentru afirmarea românismului pe aceste plaiuri. Încă de la înființarea Desp. local al „Astrei” a participat activ la realizarea obiectivelor acestei instituții culturale.

Anul 1895 îl găsește în funcția de vice-arhidiacon al Someșului, iar din 1903 este asesor consistorial. S-a săvârșit din viață în 23 august 1912, adunând la cei 88 de ani de viață mai mult de 50 de ani de slujire a Sfântului Altar.

După cum am amintit, Corneliu Gitta s-a născut în 11 martie 1862 la Șimand. Precum părintele său, și el a absolvit liceul la Beiuș în 1880. Încă elev fiind, a donat bani pentru ostașii români răniți în Războiul de Independență. Teologia a urmat-o la Seminarul romano-catolic din Satu Mare, absolvind în 1884. S-a căsătorit cu Elisabeta Kőkönyesdi. A fost hirotonit în 11 decembrie 1887.

Începe misiunea preoțească prin administrarea parohiei Sarcău. Din 1890, vreme de 2 ani, a fost administrator în Virtuș. În 1891 se naște fiul Aurel, absolvent ulterior al Facultății de Litere, Filosofie și Istorie din Cluj. În 1892 s-a născut fiul Ioan Sever (mort în 1893 la Gerăușa).

Din ianuarie 1893 vine pe meleagurile sătmărene slujind vreme de 14 ani la Gerăușa, deci până în octombrie 1906. Aici îl vor găsi anii zbaterilor memorandiste când va fi în fruntea sătenilor, întru sprijinirea luptătorilor pentru drepturile românilor. La Gerăușa s-a născut în iunie 1893 fiul Emilian, viitor preot, precum și, probabil în 1902, fiica Elena (căsătorită cu pr. Gheorghe Marian).

Din 1907 până la săvârșirea din viață a fost paroh la Tătărești, remar-

cându-se prin patriotismul său. A fost membru activ al Desp. Sătmar al „Astrei”. În 31 august 1909 este ales membru în Cercul electoral Cărășeu a Partidului Național Român Satu Mare. S-a distins ca unul dintre cei mai de seamă membrii ai acestei formațiuni politice românești. A avut o activitate remarcabilă în alegerile din 1910, sprijinind candidatura părintelui Constantin Lucaciu. În 13 noiembrie 1918 a fost ales în cadrul C.N.R. cercual Ardud, situându-se și în zilele Marii Uniri în fruntea locuitorilor români din zonă.

A trecut la cele veșnice în 1 noiembrie 1922.

În 2 ianuarie 1869 se naște la Sinteia al treilea băiat al familiei Gitta, Victor. A absolvit cu strălucire liceul la Cașovia. Teologia a studiat-o la Seminarul din Blaj, terminând în 1893. Hirotonirea sa a fost oficiată în 3 noiembrie 1895.

A debutat în preoție ajutându-l întru slujire pe tatăl său, fiind deci capelan la Valea Vinului. A trecut apoi la administrarea parohiei Bicău, unde va sluji din 1898, cel puțin până în 1909. S-a remarcat în acești ani ca unul dintre fruntașii mișcării naționale românești, membru în comitetul Desp. Sătmar – Ugocea al „Astrei”.

A fost vreme îndelungată legat apoi de părțile Aradului, între cel puțin 1917 și 1938 știm că era paroh și protopop în Șiria, aparținând, din 1930, de episcopia Lugojului. Dar, în același timp, era assessor consistorial în cadrul episcopiei unde activase atâta vreme, cea a Oradiei. Încă în 1917 avea titlul de vice-arhidiacon onorar, dobândind și titlul de protopop emerit. După Unire, membrii familiei vor prefera a-și scrie numele sub forma Ghitta.

Unul dintre ginerii părintelui Antoniu Gitta, Ioan D. Szilágyi, a venit pe lume în 20 iunie 1874 la Popești (Bihor). A urmat și el teologia la Seminarul latin din Satu Mare. Era căsătorit cu Paulina Gitta. A fost hirotonit în 3 martie 1901.

După hirotonire a slujit o perioadă la Valea Vinului, unde era paroh socrul său, pr. Antoniu Gitta. A continuat apoi slujirea ca preot cooperador la Leta Mare. După aceea a administrat parohia Vîrtiș (ambele parohii aparțin azi statului ungar).

Din 1907 a funcționat iarăși ca și cooperador pe lângă parohul Antoniu Gitta, apoi ca titular, la Valea Vinului. Aici se vor naște copiii : Silviu-Victor (1908), Elena-Maria (1909), Aureliu Nicolae (1912) și Augustin (1918).

Zilele premergătoare Unirii îl găsesc foarte activ pe plan național.

Astfel, după ce în 10 noiembrie 1918 organizase în localitate C.N.R. și Garda Națională Românească iar în 21 noiembrie îl trimitea ca delegat la Alba Iulia pe tânărul teolog, viitorul cărturar Aloisie L. Tăutu, în 29 noiembrie a fost ales în cadrul C.N.R. cercual Seini. Va avea mult de pătit pentru aceste fapte.

Tulburele și sângeroasele evenimente ale începutului de an 1919 îi vor aduce acuzațiile de agitații produse în rândul locuitorilor din sat, adică “și-a chemat credincioșii să organizeze un program, cu aceea că...vin soldații români”. După ce i-a fost distrusă gospodăria a fost ridicat și purtat timp de trei zile între baionete de la un comandament militar la altul. Judecat la moarte, urma să fie împușcat. Viața i-a fost salvată de venirea armatei române.

A slujit la Valea Vinului, deținând titlul de prot. onorar până în 1933. Trece apoi în parohia Ferneziu, azi cartier în Baia Mare, în 1936 traducându-și numele de familie în Sălăgeanu. La Ferneziu a și decedat, fiind înmormântat în curtea vechii biserici greco-catolice.

Emilian Gitta s-a născut în 14 iunie 1899 la Gerăușa, în familia pr. Corneliu Gitta și a Elisabetei Kökönyesdi. A urmat gimnaziul la Beiuș. Teologia a studiat-o la Oradea. După hirotonire, care a avut loc în 1922, a slujit în parohia unde tocmai repausase părintele său, Tătărești, vreme de 3 ani, adică până în 1925.

Din martie 1926 a slujit în parohia Culciu Mare, cu filiile Culciu Mic și Corod, ca administrator parohial, iar apoi ca paroh. A participat cu avânt la viața culturală a parohiei organizând numeroase șezători. A avut o fiică, Lucia, căsătorită cu pr. Sever Paul.

În 1952 slujea încă la Culciu Mare și Cărășeu. A fost arestat în 14 februarie a acestui an, cu lotul Episcopiei de Maramureș, o altă sursă consemnându-l ca ortodox, dar cu numele de Emil Ghiță. Altă sursă precizează 15 august 1952 ca dată a arestării. A trecut prin lagărele de muncă de la Galeș și Peninsula.

Putem spune că acest reprezentant al familiei Gitta a plătit cu vârf și îndesat toate meritele înaintașilor săi. Merite considerate ca fiind păcate de către hoardele sovietice atee, fără Neam și Dumnezeu, atunci instăpânite în Republica Populară Română.

Aidoma altor familii preoțești românești slujitoare pe plaiurile sătmărene, și familia Gitta merită recunoștința posterității.

Sătmărenii și cetatea culturală a Beiușului

Una dintre marile înfăptuiri ale episcopului de frumoasă amintire Samuil Vulcan este ctitorirea liceului, gimnaziu superior cum s-a numit la început, din Beiuș, instituție care peste ani avea să-i poarte numele. Actul de naștere precizează că liceul s-a înființat „întru folosul și cultura națiunii române lipsite cu totul de ajutor și cultură...”.

Această realizare venea la câțiva ani după ce ierarhul reușise să aducă la Dieceza Oradiei 72 de parohii și filii românești din comitatul Sătmărulei, aparținătoare înainte Episcopiei de Muncaci.

Însemnătatea înființării acestei școli pentru românii sătmăreni este foarte mare. Imensa majoritate a intelectualilor români sătmăreni din secolul XIX au trecut prin școlile Beiușului. Ceea ce a fost Blajul pentru românii din Transilvania a însemnat Beiușul pentru românii din părțile sătmărene. S-a spus că prin numirea lui Samuil Vulcan ca ierarh la Oradea și prin înființarea liceului din Beiuș, școlile Blajului au trimis cele dintâi raze de lumină către românii din părțile zise ungurene. Prin punerea bazelor liceului beiușan, Samuil Vulcan a fundamentat o adevărată cetate culturală românească.

Pentru a cuprinde numele tuturor personalităților sătmărene formate la Beiuș ar fi nevoie de un volum, care, cine știe, va apărea poate vreodată. Azi ne-am propus să relevăm o parte din contribuția sătmărenilor la propășirea școlii fondate de episcopul Samuil Vulcan.

Ajuns ierarh de Oradea în 1879, *Mihail Pavel* (1827-1902) va izbuti să lase în uitare moștenirea tristă lăsată de predecesorul său, episcopul Ioan Olteanu. Renovarea zidurilor școlilor beiușene, dar nu numai, a fost o prioritate a activității vlădicului născut în comitatul Sătmăr, la Recea. El este cel care a înființat fondul de pensii pentru profesorii beiușeni, promovând astfel zelul și dragostea de muncă a dascălilor.

Pentru atenuarea influenței ungurești din liceu, în 1891 a izbutit să deschidă o „casă românească”, un internat care avea să fie consacrat ca Pavelean. Din cei 100 de băieți români, jumătate primeau hrană și

îmbrăcăminte gratuit, din fondurile înființate de episcop.

În 1896 a reușit înființarea, într-o clădire nouă și frumoasă, a unui nou așezământ școlar, „Institutul de fete”, o școală medie dotată de asemenea cu internat, pentru fetele române. Este cazul să precizăm aici că așezământul era deschis „pentru o sută de copile, - aparținătoare oricăreia din cele două Biserici românești”. Imperiul austro-ungar nu binevoise a sprijini demersul episcopului.

Pentru toate realizările sale, episcopul Mihail Pavel poate fi considerat al doilea ctitor al școlilor Beiușului.

Primul director originar din Sătmar al liceului din Beiuș a fost *Theodor Kövari-Chioreanu* (1819-1906). A condus destinele școlii din 1860 până în 1876, când a fost ales vicar general episcopesc. Nu stăruim asupra personalității acestuia întrucât relativ recent i-am dedicat un material în ziarul nostru (17 septembrie 2006).

Născut în anul primăverii libertății la Carei, *Ioan Buteanu* (1848-1914) a fost profesor la Beiuș din 1871. Din 1889, vreme de 18 ani a condus destinele liceului. S-a impus prin deosebitul său tact și prin înțelepciunea cu care a condus corabia culturală românească prin furtunile din acei ani. Pentru a-l caracteriza este suficient să amintim că a fost catalogat ca ciparian din vechea generație de cărturari ardeleni, îndatoritor și pașnic.

Nepot de mamă al arhidiaconului Toma Șorban de Cernești, *Victor Borlan* (1862-1934) s-a născut la Pir. A absolvit liceul tocmai la Beiuș, unde în 1887 avea să înceapă o prodigioasă activitate, până la repausare, drept pentru care a fost numit „bunul și pașnicul nestor al corpului didactic”. A fost prezent în 1 Decembrie 1918 în calitate de reprezentant al liceului la Alba Iulia. Între anii 1924-1926 a asigurat conducerea interimară a liceului.

Camil Selăgianu (1873-1932) a văzut lumina zilei la Moftinu Mic, în numeroasa familie a preotului-patriot Ioan Silviu Selăgianu. Și el a absolvit liceul la Beiuș, studiind apoi teologia la Budapesta și literele la Cluj. Și-a legat destinul de școlile Beiușului din 1901 când a fost numit profesor suplinitor. A fost ulterior director atât al liceului de fete cât și al celui de băieți. Pentru deosebitele merite pe tărâm cultural și național a fost decorat cu Coroana României, în grad de ofițer și Steaua României în grad de cavaler.

Puținătatea spațiului ne împiedică să amintim o listă mai lungă, necum exhaustivă, a profesorilor originari din Sătmar sau a preoților

care au funcționat atât ca dascăli la liceul beiușan cât și în calitate de parohi în satele noastre. Vom rememora totuși, în ordine cronologică, câțiva profesori mai importanți.

Printre primii profesori la Beiuș, având strânse legături cu Sătmarul, îi găsim pe preoții: *Gh. Söter* (slujitor la Gerăușa), *Ioan Papp* (a funcționat la Pișcolt), *Mibail Nagy* (născut la Domănești, a fost paroh la Tiream), *Petru Bura* (a slujit la Petea, unde a și repausat), *Petru Ciceronescu* (ctitor al bisericii din Roșiori, acolo unde-și doarme și somnul de veci), *Grigore Nistor* (paroh la Pișcolt), *Ioan Corneliu Moldovan* (slujitor la Soconzel și Roșiori), *Simion Pop de Băsești* (născut la Supuru de Sus).

Apoi, în jurul anului 1850 îi întâlnim pe: *Gheorghe Jubasç* (a funcționat la Moftinu Mic și Supuru de Jos), *Dimitrie Papp* (repausat în calitate de paroh la Moftinu Mic), *Ioan Antal* (paroh la Boghiș, Medișa, Moftinu Mic și Ciumești), *Ioan Cîncă* (protopop la Pișcari), *Mibail Bandiciu* (profesor emerit, paroh la Pișcolt, unde a și trecut la veșnicie).

Un remarcabil grup de profesori beiușeni, aprigi patrioți români, este constituit din sătmărenii: *Ioan-Silviu Selăgean*, *G. Marchiș*, *Ignățiu Sabău*, *Gavril Lazăr de Purcăreți*, *Augustin Antal*, *Vasile Leșianu*. Memoria culturală a locurilor a înregistrat mai bine biografiile acestora.

Făclia va fi dusă mai departe de preoții-profesori: *dr. Ioan Ardelean* (doctor în teologie la Roma, a slujit la Amați), *Ioan Clintoc* (paroh la Racova), *Coriolan Ardelean* (născut la Cinghir, arhidiacon la Carei), *dr. Florian Stan* (originar din Iegheriște, vicar general cu titlul de episcop-titular de Axiopolis), *dr. Antoniu Cigbi* (născut la Chegea), *Radu Ghedeon* (născut la Satu Mare, ziarist remarcabil în presa catolică maghiară, către finele vieții a ajuns să fie foarte mândru de originea sa românească), *dr. Alexandru Pteancu* (născut la Borlești, după Marea Unire inspector general al învățământului secundar din Transilvania), *dr. Ioan Ossianu* (originar din Homorodu de Mijloc, multă vreme director la liceul „Simion Bărnuțiu” din Șimleu Silvaniei, mort în lagărele comuniste).

După Marea Unire îi remarcăm pe: *Augustin Maghiar* (născut la Sanislău, paroh la Petea, senator de Bihor, decedat în temnița Sighet), *Ludovic Vida* (născut la Carei, vicar general la Baia Mare, trecut și el prin teroarea închisorilor), *Victor Popovici* (născut la Oar, strănepot al lui Moise Sora Noac, profesor de geografie, multă vreme și secretar al liceului), *Augustin Dănilă* (originar din Tiream, un frate al său, Mihai Dănilă, așijderea preot, a fost asasinat mișelește în 1919 de către secuii bolșevici), *Grigore Rițiu* (născut la Doba, profesor la Sighet, privat și el de liber-

tate după înstăpânirea comunismului), *Traian Tămaș* (născut la Satu Mic, întemnițat sub comuniști) și *Teodor Nagy-Odeșteanu* (de baștină din Boghiș).

Un motiv de mândrie pentru noi, sătmărenii, este faptul că întâia monografie a faimoasei școli beiușene a fost realizată de către un preot-profesor la Beiuș, originar însă de pe plaiurile noastre. Este vorba despre *Traian Fărcaș* (1854-1926). Născut la Hodișa într-o familie preoțească, a studiat teologia la Blaj, având însă și intense preocupări literare și publicistice. În afară de scrisul istoric, ilustrat de realizarea lucrării „Istoria gimnaziului greco-catolic de Beiuș. 1828-1895”, a avut, după cum am amintit, preocupări ziaristice și literare.

Astfel, împreună cu un alt preot-profesor originar din Sătmar, *Ioan Fersigan* (1861-1908), născut la Resighea, a scris „Gramatica limbii latine” și „Legendar și exerciții latine”.

Sătmărenii trebuie să fie recunoscători școlii din orașelul bihorean, însă și instituția beiușană păstrează în memorie contribuția dascălilor și conducătorilor ei născuți în părțile sătmărene.

Anul viitor se vor împlini 180 de ani de la înființarea celebrei școli. Reconcilierea între cele două Biserici Românești ar putea începe din pilda conviețuirii elevilor ortodocși și greco-catolici în cetatea culturală a Beiușului.

„Informația de duminică”, an V, nr. 217, 14 ianuarie 2007, p. 5.

*În 29 ianuarie se împlinesc 70 de ani
de la trecerea la veșnicie
a arhiereului Ioan Boroș*

Arhiereul-istoric Ioan Boroș poate fi trecut în rândul personalităților culturii și teologiei românești, istoriografia considerându-l „un cercetător de mare merit”. A fost un venerabil intelectual ardelean care și-a slujit cu credință biserica dând în același timp numeroase contribuții la cunoașterea trecutului politic și bisericesc al românilor transilvăneni.

Deși a trăit majoritatea vieții pe meleagurile Banatului, el nu și-a uitat locurile de obârșie, studiile și articolele scrise de el referitoare la Sătmar fiind elocvente. Îi cinștim azi memoria cu încredințarea că figura lui merită așezată la locul care i se cuvine în galeria sătmărenilor iluștri.

Faptul că Ioan Boroș nu este îndeajuns de cunoscut este demonstrat și de confuzia referitoare la anul morții sale, care apare în unele lucrări ca fiind 1936, iar în altele 1937. De fapt, repausarea a survenit în 29 ianuarie 1937, lucru lămurit de necrologul scris de către D. Neda în revista greco-catolică blăjeană, „Cultura creștină”, nr. 2-3, februarie-martie 1937, p. 179-180.

A văzut lumina zilei în 20 octombrie 1850 la Carei, în familia nobililor Ioan Boroș și a Mariei Varga. Se pare că numele familiei fusese Pop înainte vreme. Școala primară și gimnaziul inferior le-a absolvit în localitatea natală, probabil la piariști, acolo unde învățase alt român celebru, Simion Bărnuțiu.

Studiile liceale le-a urmat la „Samuil Vulcan” din Beiuș, absolvind în 1869. A urmat apoi teologia la Seminarul „Sfânta Barbara” din Viena, în 1873 trecând examenele finale. De asemenea, a absolvit și filosofia la Universitatea din capitala Imperiului. A făcut parte din ordinul călugărilor augustinieni.

După absolvire a ajuns la Lugoj, promovând cu repeziciune în ie-

rarhia ecleziastică, datorită pregătirii și destoiniciei de care a dat dovadă. Astfel, în 1873 era cancelist, pentru ca în anul următor să fie viconotar consistorial. În 1878 ajunge diacon, iar în 1879 a fost hirotonit ca preot celib, fiind și asesor consistorial. Din anul următor până în 1897 a slujit în parohia Zăbrani, de lângă Lipova, unde a funcționat cu devotament vreme de 17 ani. Din anul 1894 a îndeplinit și funcția de președinte al Reuniunii înv. gr.-cat. din părțile Lugojudului.

Din 1896 a fost secretar episcopal și cancelist al Episcopiei de Lugoji. În 1897 este numit canonic prebendat, din 1898 inspector școlar diecezan. Apoi, din 1901 este canonic custode, pentru ca peste doi ani să fie prelat pontifical, iar din 1910 vicar general capitular. În 1911 ajunge prepozit capitular, iar în 1922 este iarăși vicar general episcopal, primind titlul de „Thesbiensis”. Se număra și între asesorii consistoriali ai Episcopiei de Oradea.

A fost o mândrie a Bisericii greco-catolice și unul dintre stâlpii acesteia. Era cumpănit la vorbă și măsurat la mers. Unde era el, se cunoștea. Acolo domneau disciplina și munca. Nu îi cruța pe alții, dar cel mai exigent era în primul rând cu sine.

Activitatea lui de istoric este centrată pe trecutul Banatului, cu deosebire el urmărind ecoul răscoalei lui Horea și al mișcării conduse de Tudor Vladimirescu în zona Carașului, precum și personalitatea lui Eftimie Murgu. Din 1929 a fost președintele Comisiei pentru conservarea monumentelor istorice, secția Banat. Harnic strângător de informații și de material documentar referitor la trecutul românesc al Transilvaniei, a publicat 14 broșuri și 131 articole.

În urma lui au rămas mai multe manuscrise inedite: 24 din domeniul istoric, vreo 20 din domeniul liturgic și pastoral, o întregă colecție de predici și o mulțime de notițe istorice neprelucrate. Pentru activitatea sa științifică a fost ales membru al Secțiunii Istorice a „Astrei”, fiind totodată și membru ordinar al „Asociațiunii”.

S-a remarcat ca una dintre cele mai impunătoare figuri bisericesti din Episcopia Lugojudului. Printre cele mai importante opere ale sale remarcăm „Șematismul istoric al diezei Lugojudului”, partea istorică fiind redactată în întregime de către el.

Despre scrisul său s-a spus că nu era strălucitor ca formă literară, dar era întotdeauna bine gândit și excelent documentat, fiind totodată un model de autodocumentare critică.

A contribuit la editarea primei enciclopedii românești, apărută la

Sibiu la cumpăna secolelor XIX și XX sub auspiciile „Astrei”, în 3 volume, avându-l drept coordonator pe dr. C. Diaconovich, cu peste 130 de articole de la secțiunea liturgică.

S-a aflat în corespondență cu George Barițiu, aidoma atâtor alți patrioți români ai vremii, păstrându-se 18 scrisori trimise către acesta. A înființat la Lugoj banca „Poporul”, la a cărei conducere s-a și aflat vreme de 10 ani.

Și-a dovedit calitățile de român integru și neșovăielnic, precum și iubirea de neam în 1916, când a refuzat semnarea declarației de fidelitate către tronul și patria austro-ungară, deși semnătura îi fusese insistent cerută.

Deosebit de activ a fost pe tărâmul publicistic, el colaborând, printre alte publicații la: „Preotul român”, „Unirea”, „Transilvania”, „Răsunetul”, „Foaia școlastică”, etc. Multă vreme a fost în comitetul de redacție al publicației oficiale a diecezei Lugojului, „Păstorul sufletesc”.

Dintre operele bisericești amintim : „Ritual sau explicarea riturilor sacre ale Bisericii grecești catolice...”, Lugoj, 1881; „Rugăciunea Domnului sau Tatăl nostru”, Gherla, 1888 (ed. a II-a, Gherla, 1899); „Dumnezeiasca Liturghie a celui dintre sfinți părintelui nostru Ioan Chrisostom”, Gherla, 1888; „Ierarhia bisericească sau explicarea ceremoniilor sacre prescrise la hirotonia gradelor s. Ierarhice”, Gherla, 1894; „Șematismul istoric al diecezei Lugojului”, Lugoj, 1903 (partea istorică); „Monografia parohiei românești unite din Timișoara”, Timișoara, 1907; „Unirea românilor din Lugoj. Istoricul parohiei în anii 1836-1880”, Lugoj, 1926 (reeditată la Lugoj în 2001, Ed. Dacia Europa Nova), „Explicarea rugăciunii Tatăl nostru, Directoriul serviciului divin, Ierarhia bisericească (tom I)”.

Dintre cele peste 130 de studii și articole enumerăm aici doar câteva care au atingere cu trecutul istoric sătmărean: *Unirea Românilor din părțile Sătmarului și Mănăstirea Sf. Mihai din Peri; Relațiuni eclesiastice ale Românilor din Ungaria și Transilvania în veacul XV; Unirea bisericii române din Ungaria și Transilvania dar mai ales din părțile bănățene ale diecezei Lugojului.*

Hărnicia și modestia au caracterizat cel mai bine viața și scrisul acesteia distinse figuri bisericești, care nici la bătrânețe n-a lăsat condeiful să-i odihnească.

După cum am precizat, arhierul-istoric Ioan Boroș a trecut la cele veșnice în 29 ianuarie 1937, la Lugoj, fiind înmormântat în cripta bisericeștii din cimitirul uniților lugoieni, ridicată și împodobită din daniile

sale.

Prezența numelui său în multe dintre enciclopediile românești, fiind un nume de referință pentru o anumită perioadă a cercetării istorice, cât și faptul că activitatea lui a fost remarcată de prof. Mircea Păcurariu, apreciat istoric și teolog ortodox, îndreptățește așezarea personalității episcopului și istoricului Ioan Boroș în rândul marilor intelectuali sătm̃ăreni, a căror recuperare este necesară.

„Informația de duminică”, an V, nr. 219, 28 ianuarie 2007, p. 5.

110 ani de la nașterea cărturarului Leontin Ghergariu, care a copilărit la Terebești

În 13 ianuarie s-au împlinit 110 ani de la nașterea omului de cultură Leontin Ghergariu. Am folosit titulatura de om de cultură deoarece, în dicționarele biografice în dreptul său sunt trecute numirile de: profesor emerit, publicist, lingvist, etnograf, folclorist.

Aniversarea ne prilejuiește readucerea lui în memoria celor care l-au cunoscut, dar și prezentarea vieții și activității sale celor care nu cunosc prea multe amănunte despre personalitatea sa. În unele lucrări se afirmă în mod eronat că Leontin Ghergariu s-ar fi născut în județul nostru. De fapt, venirea lui pe lume s-a petrecut în Nădlac, localitate din județul Arad, unde tatăl său era paroh greco-catolic.

Este adevărat însă că aproape toți anii copilăriei și i-a petrecut la Terebești. Acest fapt, activitatea depusă la catedră în Carei, colaborările lui la publicații sătmărene din diferite epoci și regimuri politice, dar mai ales atitudinea lui din preajma lui Decembrie 1918 ne-au îndemnat să creionăm în aceste rânduri un portret al său.

Leontin Ghergariu provine dintr-o familie preoțească. Tatăl său, preotul Ioachim Ghergariu, s-a născut în 16 decembrie 1869 la Băița, comitatul Bihor. A absolvit liceul la Beiuș în 1889. Studiile teologice le-a făcut la Ungvár, absolvind în 1893. S-a căsătorit cu Leontina Szilagy.

Părintele Ioachim a slujit în părțile arădene, la Nădlac (unde s-a născut în 1897 fiul Leontin), în parohiile bihorene Borozel și Borod, iar din decembrie 1899 va fi, pe rând, preot cooperador, administrator și în cele din urmă paroh în Terebești.

S-a distins ca un activ membru al „Astrei”, în 1913 făcând parte din comitetul director al despărțământului atunci înființat la Satu Mare și ca priceput conferențiar. S-a străduit să-i alfabetizeze pe săteni, înființând școala pentru adulți. Stins din viață în 17 aprilie 1924 a fost înhumat la Terebești. Tradiția preoțească a familiei a fost continuată de către fiul

Victor Petru.

Ioachim Ghergariu îi urmase în parohie socrului său, pr. Ignațiu Szilagy (1847, Rătești-1902). Acesta slujise ultimul deceniu din viață la Terebești, loc unde își doarme și el somnul de veci. După repausarea pr. Ioachim Ghergariu, în fruntea parohiei a trecut Victor Szilagy, fiu al lui Ignațiu.

Leontin Ghergariu a urmat școala elementară în Terebești, avându-l învățător pe Ioan Muthu, un dascăl ilustru al satelor sătmărene. Studiile liceale le-a urmat la Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș, absolvind în 1915.

Deși nu avea vocație preoțească s-a înscris la Seminarul de teologie din Blaj, absolvind în anul Marii Uniri. Nu se va hirotoni, căci imediat se înscrie la Facultatea de litere din Cluj-Napoca, secția filologie-istorie, pe care o va absolvi în 1923. Ca atâția alți tineri români (cazul lui Lucian Blaga este notoriu), a urmat teologia doar pentru a nu fi obligat să lupte în război pentru o cauză străină și contra neamului său.

S-a căsătorit cu profesoara Lucia Cupcea, fiica pr. Petru Cupcea. Socrul său a fost slujitor vreme de peste trei decenii în părțile sătmărene, mai întâi ca profesor la Carei, apoi în parohia Supuru de Jos, ulterior ajungând vicar la Șimleu Sivaniei.

După terminarea studiilor de filologie, Leontin Ghergariu a primit catedră la Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei. S-a numărat printre membrii fondatori ai primelor librării și tipografii românești la Carei.

A fost numit apoi director la Liceul de băieți din Zalău, funcție pe care o va părăsi numai odată cu refugiul din toamna Dictatului din 1940. A fost nevoit să se refugieze datorită bogatei activități pe plan național. Până după terminarea războiului a predat la renumitul liceu „Moise Nicoară” din Arad. În perioada 1946-1948 a fost inspector secundar, iar după aceea inspector general șef la Inspectoratul regional Cluj.

Pentru prodigioasa activitate, la 28 iunie 1965 i s-a conferit titlul de profesor emerit.

Pe plan publicistic de asemeni a fost foarte activ, colaborând cu interesante articole și înainte de război, dar și după aceea. Menționăm aici faptul că în perioada interbelică a scris la „Neamul nostru” din Carei (având o colaborare sistematică) dar și la gazeta din municipiul de pe Someș, „Satu Mare”. După schimbarea regimului semnătura i-a apărut câteodată în paginile „Cronicii sătmărene” (spre exemplu un articol interesant cu privire la personalitatea lui Ioan Silviu Selăgeanu).

Sigur și aici trebuie să amintim contribuțiile sale la dezvoltarea presei sălăjene, a înființat gazeta „Meseșul”, a fost redactor la „Școala noastră”, tipărend și unicul număr, apărut în 25 august 1940 – cu câteva zile înainte de semnarea odiosului Dictat de la Viena, al revistei „Țara Silvaniei”. Precumpănitoare sunt însă valoroasele articole de lingvistică, etnografie și folclor apărute în revistele de specialitate.

În toamna anului 1918 și la Terebești pluteau în atmosferă idei înnoitoare, zvonul destrămării Imperiului austro-ungar nu avea cum să ocolească nici acest sat. Un manifest al Comitetului Național Român ajunsese și în această localitate. Parohul Ioachim Ghergariu, înțelept de vârstă, era de părere să nu se întreprindă nici o acțiune, pentru a nu învrăjbi locuitorii comunei, respectiv românii cu șvabii, aflați dintotdeauna în bună înțelegere.

Elanul tineresc al feciorului Leontin era însă de nestăvilit. L-a convins pe tatăl său să adune obștea la școală, să citească apelul C.N.R. și să formeze consiliul național local. A luat cuvântul și Leontin, arătând nedreptățile suferite de românii transilvăneni, vorbind și despre schimbările care se petreceau în lume. S-a format consiliul, tineretul, după ce a smuls emblema imperiului dualist de pe frontispiciul școlii, a plecat cântând prin sat „Marșul lui Iancu”.

Acțiunea a stârnit reacția autorităților. A doua zi dimineața jandarmii din Craidorolț au venit să-l aresteze pe agitator. Acesta însă, prevenit de notarul satului își îndreptase deja pașii către Blaj și apoi Alba Iulia, unde a fost prezent în ziua Marii Uniri.

Crescut în dragostea de țară, îndeosebi în anii petrecuți la Zalău, Leontin Ghergariu a susținut o bogată activitate sub auspiciile „Astrei”. A condus școala țărănească de la Șimleu Silvaniei, iar pentru tineretul de la sate a înființat unitatea „Șoimii Carpaților”, organizație de educație fizică și sport a lui Iuliu Hațieganu. A înființat la Zalău o casă de cultură cu bibliotecă și sală de lectură, un muzeu de istorie și etnografie. A sprijinit săpăturile arheologice efectuate în anii 1939-1940 la Porolissum.

Considera că cea mai importantă „operă” a sa era vie, reprezentată de mulțimea elevilor împliniți profesional, cu care se întâlnea pe străzile Clujului, unde avea să decedeze în 11 iunie 1980, sau care îi trimiteau scrisori și felicitări.

Membrii familiei au slujit neîntrerupt aproape 30 de ani la Terebești. Cărturarul avea obiceiul să vină la mormintele alor săi. Dragostea pentru trecut dar și grija pentru viitor este dovedită de mărinimia cu care a

donat Arhivelor Naționale documente rezultate din multiplele activități care i-au umplut viața, memorii și autobiografii, lucrări în manuscris. Cercetătorul care se va apleca vreodată asupra istoriei Terebeștiului, trebuie neapărat să țină seama de urmele lăuate în localitate de membrii familiei Ghergariu.

„Informația de duminică”, an V, nr. 220, 4 februarie 2007, p. 3.

*Născut în 24 iunie 1882 la Odoreu,
preotul Ioan Artur Artemiu Anderco
a descoperit celebrul „Manuscris de la Ieud”*

Un mănunchi de personalități sătmărene își au originea în familia nobiliară Anderco. „Oameni din Sătmar”, dicționarul personalităților sătmărene realizat în 2000 de către Claudiu Porumbăcean și Bujor Dulgău, cuprinde numele a nu mai puțin de șase membri ai familiei Anderco, unul dintre aceștia regăsindu-se și în „Dicționar 1700-2000” realizat de George Vulturescu în același an.

Mulți reprezentanți ai familiei s-au afirmat pe meleaguri învecinate, spre exemplu în Maramureș, de aceea uneori se vorbește în istoriografie de originea maramureșeană a familiei Anderco. Cînul preoțesc însumează mulți membri ai familiei Anderco, câțiva dintre aceștia ajungând către fruntea ierarhiei ecleziastice.

Vom vorbi astăzi despre un preot, membru al familiei Anderco, afirmat într-adevăr în mirificile locuri ale Maramureșului istoric, de obârșie însă din Odoreul Sătmarului. Contribuția culturală a acestuia este de luat în seamă, astfel că și personalitatea lui Artemiu Ioan Anderco trebuie așezată la loc de cinste în galeria „oamenilor din Sătmar”.

Artemiu Ioan Anderco s-a născut în 24 iunie 1882 la Odoreu, în familia pr. Vasile Anderco și a Tereziei Pop. Botezul a fost oficiat de către bunicul său, pr. Ioan Pop (1809-1900, din 1845 paroh peste cincizeci de ani la Odoreu). Tatăl său, pr. Vasile Anderco (1849-1909), a văzut lumina zilei la Botiz, a fost însă paroh de-a lungul întregii vieți doar la Odoreu. Victor Anderco, fratele lui Ioan Artemiu închide cercul slujirii de un secol a acestei familii la Odoreu, în 1945.

A primit la botez numele Artur Artemiu Ioan, în memoria unui alt membru al familiei Anderco, literatul – dar și student la medicină – Ioan Artemie Anderco (fiu al preotului din Borșa, Alexie Anderco – născut și

el la Botiz, și al Anei Mihalyi de Apșa), considerat de către Nicolae Iorga, care a publicat în 1934 jurnalul acestuia, a fi un scriitor „de speța lui Ion Codru Drăgușanu”. Ioan Artemie Anderco, o certă speranță a literaturii române ardelen, fusese doborât de fuzie în 1877, lăsând în urmă nenumărate regrete.

Ioan Artemiu (cel născut la Odoreu) a urmat școala secundară la Satu Mare, luându-și bacalaureatul la Liceul Romano-Catolic (azi Colegiul „Mihai Eminescu”). A urmat apoi teologia la Gherla. S-a căsătorit cu Alexandrina, fiica pr. Alexandru Pop din Apa și a Elenei Breban. Alexandrina provenea de asemenea dintr-o veche familie preotească, și unul din străbunicii ei (pr. Andrei Pop, 1788-1850) fiind preot în părțile sătmărene. Artemiu a fost hirotonit în 1905, ocupând pentru început funcția de cooperator al parohului la Baia Mare, concomitent fiind și profesor de religie la gimnaziul băimărean până în anul 1909.

Din acest an până în 1917 a slujit ca administrator parohial la Cuhea, localitate care azi poartă numele Bogdan-Vodă, în memoria voievodului descălecător. A activat în acei ani în cadrul despărțământului local al „Astrei”. Pe parcursul mai multor ani l-a găzduit pe scriitorul Radu Rosetti, care a făcut cercetări filologice în acea zonă. Acest lucru dovedește atașamentul față de frații de dincolo de munți.

Din 1917 a fost numit paroh la Ieud, deținând și funcția de notar districtual. A slujit la Biserica din Deal, cunoscută sub numele de „biserica voievodului Balcu”. Peste puțin timp a fost numit protopop al tractului Iza, ridicat la rangul de arhidiacon.

În noiembrie 1918 a fost ales membru al Sfatului Național Român, ales la Adunarea populară din Piața Sighetului. A fost prezent apoi în 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, conducând delegația maramureșeană de pe Valea Izei.

Implicat în viața politică după Unire, în 1927-1928 a fost ales senator, reprezentând județul Maramureș în Senat.

Căsătoria i-a fost binecuvântată cu patru copii: Alexandrina (căsătorită cu avocatul Nicolae Boca), Artur (avocat, 1908-1943, conducător al săptămânalului „Graiul Maramureșului” din Sighet), Tiberiu (mort în 1938) și Elena (căsătorită cu căpitan Ștefan Dăncuș).

A trecut la cele veșnice în 7 octombrie 1932, pe când primise titlul de arhidiacon onorar, fiind slujitor în aceeași parohie, Ieud. A fost înmormântat în țintirimul Bisericii din Deal din comuna Ieud, localitate unde a slujit cu credincioșie vreme de 15 ani.

A rămas în memoria locurilor ca un vajnic luptător pentru interesele țărănilor români din Maramureș. Lupta lui pentru ridicarea țaranului român a fost continuată de fiul său, dr. Artur Anderco. Acesta a refuzat să se refugieze din Maramureș după Dictatul de la Viena, preferând să îndure suferințe alături de țărani maramureșeni.

Ioan Artemiu Anderco este cel care a descoperit în podul Bisericii din Deal din Ieud celebrul manuscris cunoscut și sub denumirea de „Codicele de la Ieud”, considerat a fi cea mai veche scriere în limba română. Unii cercetători afirmă că manuscrisul a fost scris prin anii 1391-1392 de către copiiști de manuscrise de la vechea mănăstire cu hramul „Sfinții Trei Ierarhi” unde funcționa o școală cu trei profile de pregătire: preoți, cântăreți la strană și copiiști de manuscrise.

A donat acest manuscris în luna august 1921 Muzeului Maramureșului, cu ocazia expoziției organizate de către Departamentul „Astra” din Sighetu Marmației. Andrei Bârseanu a sesizat valoarea manuscrisului („un volum afumat”, cum a fost catalogat la început), ce cuprindea „Legenda Duminicii” și două omilii, legate de Joia și Duminica Paștelui. Acesta a prezentat la 11 noiembrie 1921 manuscrisul în cadrul ședinței Academiei Române.

În 1924 Al. Rosetti, într-o lucrare publicată la Paris, îl datează în sec. XVII. Înregistrat la Academia Română sub nr. 5032, Ion Bianu publică manuscrisul în facsimil în 1925, datându-l în perioada 1560-1580. Manuscrisul a ajuns în posesia Bibliotecii Academiei la stăruințele aceluiași Ion Bianu, căruia i se datorează și denumirea sub care a intrat în istoria culturii române, „Manuscrisul de la Ieud”. După zeci de ani, prof. Dumitru Șerbu, îl datează, cu dovezi clare, în anul 1391.

Situându-ne deasupra discuțiilor referitoare la datarea manuscrisului, noi sătmărenii suntem mândri că descoperitorul acestei scrieri vechi este un intelectual născut pe plaiurile noastre, preotul Ioan Artemiu Anderco.

„Informația de duminică”, an V, nr. 221, 11 februarie 2007, p. 3.

*În publicația ‘Foaie pentru minte, inimă
și literatură’ a apărut în 1853
o micromonografie despre Hurezu Mare*

Și în acest an la ceasul bilanțului editorial sătmărean, partea românească a (și-a) deplâns numărul mic al monografiilor apărute. Între localitățile sătmărene, Hurezu Mare are un oarecare statut privilegiat, deoarece o celebră publicație românească, ne referim la „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, găzduia prin 1853 în paginile sale o micromonografie a satului așezat pe malurile pârâului Nanda, realizată de către Moise Sora Noac. O vale despre al cărei nume Dariu Pop afirmă că „...ar fi de origine pur dacică și păstrat nealterat până astăzi”. Dealtfel, însăși localitatea a purtat denumirea de Nanda, sau Nantü cum îi spunea populația șvăbească, până ce M. S. Noac avea să consacre numele de Hurez.

A doua șansă a Hurezului a reprezentat-o prezența unui strălucit învățător, Traian Cionfi, care a publicat în 1933 o monografie a școlii hurezane în revista sălăjană “Școala Noastră”. Nu ar fi reușit acest lucru dacă un demn urmaș al lui M.S. Noac în parohie, pr. Ioan Mihalca, slujitor aici între 1893-1907, nu ar fi început în 1893 scrierea „Cronicii parohiale” a Hurezului, valorificând prețioase documente, astăzi dispărute.

Se pare că în vechime vatra satului era situată tot pe Nanda, dar mai spre nord. Mutarea de pe vechiul amplasament s-a făcut în urma disputelor sângeroase între contele Karoly și rivalul său, contele Dragfy. Astfel, o parte dintre săteni au mers pe Nanda în amonte, spre codru, întemeind la ieșirea dintre dealuri satul Bolda, iar ceilalți locuitori au mers pe Nanda în jos, punând fundamentul Hurezului de azi.

Această nouă Nandă, cea din aval, era înconjurată de păduri imense, unde își aveau sălaș mulțime de păsări sălbatice, dintre care cele mai

multe erau păsările nopții, huhurezii. Locuitorii satelor învecinate, ziceau în formă de glumă noului sat Huhurez, care cu timpul s-a prescurtat în Hurezul de astăzi.

Pentru prima dată în protocoale a fost înscrisă noua denumire în 1851, de către parohul M. S. Noac. Iată deci că, după ce în 1850 – într-o scrisoare adresată lui August Tr. Laurian la Viena inaugurase toponimul Satu Mare în loc de Szathmar, M. S. Noac introduce în circuitul oficial denumirea de Hurez pentru fosta localitate Nanda.

Noua vatră având o poziție mai prielnică traiului, în satul locuit exclusiv de români, au venit începând cu sfârșitul celui de-al XVIII-lea secol coloniști șvabi. Ei au întemeiat gospodării prospere, stimulându-i și pe români, care au împrumutat multe deprinderi bune de la germanici, îndeosebi în privința agriculturii și a portului. Cu timpul nu s-a mai putut face diferența între aspectul exterior al sătenilor.

Apartinători unor popoare pașnice, religioase și sânguincioase, românii și șvabii din Hurez au trăit întotdeauna în bună înțelegere, lucru caracteristic pentru români și șvabi.

După 1989 aportul preoților de-a lungul istoriei a fost reconsiderat, inclusiv de către edilii localităților. Astfel, școala generală din Hurezu Mare a primit numele celui care a fundamentat învățământul „adevărat” (expresia îi aparține cronicarului Ioan Mihalca), noi azi înțelegem învățământ sistematic, pe aceste locuri: Moise Sora Noac. Cronicarul consemnează mărturisirea unui localnic, Mihai Mureșan, în vârstă de 99 de ani în 1905, acesta afirmând cum că el știa de la bătrânii satului că școală existase dintotdeauna la Hurez. Cu o expresie consacrată, am putea spune că începutul școlii hurezane se pierde în negura vremii.

Introducerea învățământului sistematic, eliminat de tarele întâmplării, inconsecvenței și neseriozității, are o istorie aparte la Hurezu Mare, totul desfășurându-se tocmai în anii evenimentelor de la 1848, când toate popoarele din Imperiul habsburgic își puseseră speranțe, iluzorii din păcate, că ziua libertății venise pentru toate națiile. Este reconfortant să descoperi în Sătmarul acelor vremuri un preot conducător al obștii, bineînțeles „cu crucea în frunte”. Spațiul nu ne permite să amintim aici decât faptul că Moise Sora Noac a reușit să scape de “acasta” (spânzurători în graiul codrenesc), numai prin iscusința – însoțită de mita, cunoscută ca balcanică, prezentă însă și în civilizatul imperiu.

Preotul-cărturar M.S. Noac și-a luat în serios rolul de conducător și îndrumător spiritual la Hurezu. Astfel, nemulțumit de comportamentul

învățătorului Pop Ilie, care „abuza de beutură și comitea multe greșeli în funcțiunea sa”, a adus ca dascăl un absolvent al Preparandiei careiene, Dimitrie Mărcuș. Acest învățător, rămas multă vreme o amintire frumoasă pentru poporenii din Hurez, va servi cu fidelitate școala locală vreme de 32 de ani.

Ca un amănunt care să întărească ideea de continuitate, precizăm că următorul lui M.S. Noac în parohie, pr. Ioan Sopronyi i-a îndrumat pe românii din Hurez până la trecerea sa la cele veșnice, deci în intervalul 1853-1894, preț de aproape patru decenii!

Șirul dascălilor de frumoasă amintire este întregit de Teodor Groza, care a funcționat vreme de 16 ani și apoi de Ioan Fathi care a descoperit tainele cărții pentru copiii hurezani cu 3 ani mai mult decât predecesorul său.

În urma noii legi administrative din 1925, la 1 ianuarie 1926 Hurezul a fost alipit județului Sălaj. Pentru a se evita confuzia cu cealaltă localitate din Sălaj purtătoare a aceleiași denumiri, s-a hotărât să-i fie atribuit numele de Hurezu Mare, folosit și astăzi.

Va lumina destinele învățăcelilor hurezani o bună bucată de timp învățătorul-director Traian Cionfi, împreună cu soția sa Ana. Lui îi datorăm tipărirea prețioaselor informații în revista școlară zălăuană. În fruntea parohiei va ajunge Romul Mihalca, fiul celui care a început scrierea „Cronicii parohiale”. Consemnăm și faptul că părintele Romul văzuse lumina zilei în 1897, tocmai la Hurezu Mare.

Șocul instaurării „democrației populare” va fi mai ușor suportat prin osârdia parohului Iuliu Robotin, un om care s-a arătat puternic ca o stâncă în slujirea la Hurez, izbit cumplit însă de valurile vieții în preajma Orăzii. Hurezul se va întoarce sub vechea administrația sătmăreană, când vor reapărea județele ca structuri administrative.

Un cărturar al locurilor, Ioan Ardeleanu-Senior, s-a arătat foarte interesat de anii petrecuți de Moise Sora Noac la Hurez; știm aceasta din corespondența sa cu un alt cărturar al spațiului cultural sătmărean, Mihai Bălaj. A fost rânduit ca doi dintre fiii lui să se afle în fruntea comunității hurezane multă vreme: parohul Iuliu Ardelean și profesorul Titus Ardelean, continuând ambii, cu consecvență și credincioșie munca iluștrilor înaintași. Un nou lăcaș de închinăciune va transforma, probabil, singura biserică care mai există în Satu Mare dintre cele în care a slujit Moise Sora Noac, în muzeu.

Spicuirea din materialele editate și inedite aflate de-a lungul timpului la

dispoziția noastră se constituie în primul rând într-un îndemn către fiii Hurezului de azi și ai Nandei de ieri să porceadă la scrierea „cărții satului”, lucrare necesară și pentru cei de azi, plină de recunoștință pentru jertfelnicia celor de ieri, dar și mai vârtos trebuincioasă celor de mâine.

„Informația de duminică”, an V, nr. 222, 18 februarie 2007, p. 3.

Erdös de Ugla – o familie pe nedrept uitată

Despre familia nobiliară Erdös de Uglya [Ugla, localitate aflată astăzi în Ucraina], Ioan cavaler de Pușcariu afirma în celebra sa lucrare „Date istorice privitoare la familiile nobiliare românești” că a fost înobilată de către regele Albert în 1440. Strămoșul familiei, „fost stegariu [...], perzându-și mâna cea dreaptă, în bătălie, până în cot, totuși, cu ciungareul mâinii încă, strângând steagul către trup, l-a ținut în sus, până la sfârșitul bătăliei”. Acestea sunt cuvintele, îmbibate cu parfumul epocii, pe care autorul monumentalei lucrări le folosește pentru a evoca sacrificiul și eroismul întemeietorului – putem spune – familiei nobiliare Erdös.

La data elaborării lucrării lui Ioan cavaler de Pușcariu urmași ai acestei familii se găseau pe teritoriul Sătmarului de astăzi „12 patrifamiliale”, în comunele Apa, Odoreu, Rața. La acea dată în Apa și Rața păstori spirituali ai românilor greco-catolici erau reprezentanți ai amintitei familii. Despre familia Erdös se crede că s-a numit inițial Codrea, la origine fiind din Maramureș.

Numărate sunt realizările membrilor familiei în parohiile sătmarene, exemplu fiind ridicarea bisericii din Apa, dar și mulțimea anilor dăruți slujirii credincioșilor sătmareni din Episcopia Muncaciului și apoi din cea a Gherlei. Vom încerca în cele ce urmează să trecem în revistă personalitățile și înfăptuirile membrilor familiei Erdös.

Simion Erdös de Ugla seniorul s-a născut în 1795 la Odoreu. Era căsătorit cu Iuliana Fenyvesi (n. 1808). A fost hirotonit în 1823. Probabil după hirotonire a slujit la Potău, unde cu siguranță se afla în 1825, și unde a continuat să slujească până la sfârșitul anului 1827.

Viața i-a fost legată de localitatea Apa unde a fost paroh, ajungând vice-arhidiacon de Seini încă din 1830, și asesor consistorial. A slujit aici începând cu 28 septembrie 1827, imediat după repausarea fostului paroh, George Buday. Va rămâne fidel slujitor până în mai 1868.

În familia lui s-au născut copiii: Alexandru (n. 1824, preot, prezentat

mai jos); Amalia (căsătorită cu pr. Petru Erdös, o altă ramură, din Odoreu, a familiei Erdös); Iuliana (n. 1831, căsătorită cu Paul Orosz, paroh în Tăuții de Jos, Leordina și Vișeu de Sus); Ana (n. 1834, căsătorită cu protopopul Ștefan Bîlțiu); Simion (n. 1836, preot în Trip și Certeze); Gavril (fost prim-pretor); Terezia (căsătorită cu pr. George Pop, paroh în Tăuții de Jos, este mama medicului maior Andrei Pop, participând la Războiul de Independență din 1877-1878, considerat un „Carol Davilla” sătmărean).

Suprema realizare în parohia Apa o reprezintă ridicarea bisericii de piatră cu hramul „Pogorârea Duhului Sfânt”, lucru întâmpat în jurul anului 1860.

A trecut la cele veșnice în 12 august 1868 la Rața, unde fiul său Alexandru era paroh. Elocventă pentru onoarea de care se bucura în districtul preoțesc este prezența a nu mai puțin de 17 preoți la înmormântarea sa.

Canonul Alexandru Erdösiu (Pădureanu sau Silvestru) s-a născut în 1824 (unele surse afirmă că la Apa, noi credem însă că la Potău), în familia parohului local, Simion Erdös, prezentat anterior.

La începutul preoției (a fost hirotonit în 1848 ca preot celib) a slujit în calitate de capelan la Negrești, secondându-l în parohie pe Ioan Anderco-Homorodanul, până în noiembrie 1850, când a fost cooptat în cadrul cancelariei episcopale din Ungvár. Urmare a revoluției de la 1848-1849, a semnat din ianuarie până în martie 1850 „Alexandru Pădureanu”, iar din martie până în noiembrie „Alexandru Silvestru”. Va rămâne totuși până la sfârșitul vieții, „Alexandru Erdösiu”, în tradiția vremii (adică cu „u” final).

Personalitatea lui fiind cunoscută, nu stăruim mai mult aici, menționând doar că în 1891 a fost numit canonic cancelist la Gherla. A repausat în urma unei boli de inimă, nu mult după aceea, în 31 august 1892.

Simion Erdös de Uglă, tânărul, era fiu al pr. Simion Erdös sen. S-a născut la Apa în 13 mai 1836, unde tatăl său era paroh. A absolvit gimnaziul la Satu Mare, iar în 1860 teologia la Gherla. S-a căsătorit cu Maria Szabo (1847, Șurdești-1920, Certeze), fata protopopului Teodor Szabo din Baia Mare. Soția era originară din familia nobiliară românească Szabo de Csenger-Ujfalu. A fost hirotonit în 1867.

Debutază ca preot cooperador la Apa, slujind o perioadă alături de tatăl său, iar după plecarea acestuia la Rața, a administrat parohia Apa

până în februarie 1870. A fost apoi administrator parohial la Trip până în aprilie 1888 când trece ca paroh la Certeze unde va sluji până la capătul vieții, o vreme fiind ajutat întru slujire de către fiul său Alexandru.

Căsnicia i-a fost binecuvântată cu 7 feciori și 2 fete: Maria (1871, căsătorită cu pr. Mihail Rednic); Alexandru (preot în Certeze); Eugeniu (1873, notar în Cămărzana); Theodor Francisc (1878, dr. în drept, fost prim-președinte al Tribunalului Județean Satu Mare); Anuca (1876, decedată la 2 ani); Mihail (1884, preot); Andrei (1880, a decedat în 1900); Iuliu (decedat de tânăr, absolvent al Facultății de Drept); Vasile (1887, preot).

A repausat în 16 iulie 1912, fiind înmormântat lângă biserica din Certeze.

Alexandru Erdős jun., era fiu al pr. Simion Erdős jun. S-a născut în 1871. A urmat studiile de teologie la Seminarul din Gherla. Hirotonirea sa a fost oficiată în anul 1899.

După hirotonire a slujit în calitate de cooperator al tatălui său în parohia Certeze. Între 1905-1920, cel puțin, a îndeplinit funcția de administrator parohial la Moșișeni, fiind primul slujitor al nou înființatei parohii.

A fost apoi legat de parohia Certeze unde a funcționat, cel puțin, din 1924 până în 1936. În acest ultim an a trecut ca preot II la Bixad, secundându-l întru slujire pe parohul Gheorghe Anderco. A avut doi copii, Anuca și Alexandru, nici unul nu s-a căsătorit. A trecut la cele veșnice în 1937.

Mihail Erdős, celibul, alt fiu al pr. Simion Erdős jun., (născut în 1884), a absolvit liceul la Beiuș în 1904. A fost hirotonit în 1911 ca preot celib.

Din octombrie 1911 a fost capelan al tatălui său la Certeze, administrator interimar după repausarea acestuia până în octombrie 1913. A funcționat după aceea în Boinești, din noiembrie 1913 până la trecerea la cele veșnice. Nu a slujit ca păstor duhovnicesc decât 10 ani întrucât a trecut la cele veșnice în etate fiind de doar 40 de ani. Se întâmpla acest lucru în 31 octombrie 1924, înmormântarea având loc în Boinești.

Petru Erdős, din ramura de Odoreu s-a născut în 1836 la Odoreu, în familia nobililor români Ioan Erdős (n. 1811) și Maria Tărșan (n. 1813). S-a căsătorit cu Maria Erdős (n. 1842), fiica pr. Simion Erdős sen. Hirotonirea s-a săvârșit în 1861.

La începutul preoției a slujit în calitate de capelan la Racșa până în 1866, acolo născându-se în 1865 fiica Elena, căsătorită cu pr. Vasile

Dredeanu. Între 1867-1877 a fost administrator parohial la Tăuții de Jos și filia Măgherăuș, distr. Baia Mare.

Din iulie 1879 până în anul repausării a funcționat la Tur. A trecut la cele veșnice în 2 decembrie 1902, fiind înmormântat lângă biserica din Tur.

Preoții Erdös la Iojib. Un preot cu numele Petru Erdös a slujit în parohia Iojib între anii 1799-1807. I-a urmat în funcție Ioan, poate fiul său, care a păstorit în aceeași localitate între 1814-1817.

Peste ani, în 1841 s-a născut la Iojib Vasile Erdös, în familia lui Gheorghe Erdös și a Anei Lazar. A terminat liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș în anul 1862. A urmat apoi teologia la Gherla, absolvind în 1866, an în care a și fost hirotonit. A fost căsătorit cu Irina Anderco.

Și-a început misiunea preoțească prin a fi preot – ajutor la Medieșu Aurit, slujind alături de parohul Dumitru Kerekes, și deținând și postul de învățător al școlii de băieți.

Începând cu anul 1873 până la sfârșitul anului 1891 a fost slujitor al altarului în localitatea natală, iar din 1891 până la moarte, survenită în 23 mai 1921, a fost administrator parohial, apoi paroh la Racșa. Observăm o continuitate de slujire la Racșa a membrilor familiei Erdös de 70 de ani.

Vasile Erdös jun., alt fiu al pr. Simion Erdös jun., născut în 1887. A urmat teologia la Gherla. S-a căsătorit cu Mărioara Valeria Dredean, fiind hirotonit în 1914.

După hirotonire, până în 1921 a fost capelan la Târșolț. A slujit apoi la Lechința, din septembrie 1921 până cel puțin în 1938. A avut mai mulți copii, dar i-au rămas în viață doar Simion, Maria, Iuliana și Valeria.

În 1942, după repausarea socrului său, pr. Eugen Dredean, slujitor al altarului la Târșolț, trece în această parohie. După 1948 a continuat să slujească și ca ortodox, plecând însă din Târșolț.

* * *

Acesta este și momentul în care derularea poveștii noastre despre familia Erdös se termină, după 1948 începând o altă perioadă istorică pentru Biserica Românească. S-ar putea spune mult mai multe lucruri despre activitatea clericilor acestei familii. Cert este că aportul familiei Erdös trebuie adăugat contribuțiilor altor familii preoțești la viața spirituală, politică și culturală în ținuturile sătmărene.

„Informația de duminică”, an V, nr. 223, 25 februarie 2007, p. 3.

*Trei fii de seamă ai Tireamului:
George Mureșan, Augustin Dănilă
și Mihai Dănilă*

Personalitatea preotului greco-catolic George Mureșan este cunoscută sătmărenilor, îndeosebi din valoroasa carte a istoricilor Bujor Dulgău și Claudiu Porumbăcean, „Oameni din Sătmar”. Anul viitor se vor împlini 150 de ani de la nașterea patriotului sătmărean. Împlinirea acestui număr de ani obligă urmașii la o aducere aminte a faptelor sale, ceasul aniversar trebuind să fie bine pregătit. Încercăm să reconstituim portretul părintelui Mureșan, aducând și unele adăugiri la cele consemnate de valoroșii istorici în amintitul volum, în special referitoare la locul său de origine, precum și alte date despre familia sa.

Materialul de azi ne oferă prilejul de a aminti alți doi oameni de seamă ai Tireamului, preoții Augustin și Mihai Dănilă, amândoi fiind nepoții părintelui George Mureșan.

Canonul onorar George Mureșan s-a născut la 5 iulie 1858 la Tiream, părinții săi fiind țărani săraci, George Mureșan și Floarea Bonea.

A absolvit liceul la Oradea în 1878. După aceea a studiat teologia la Budapesta, absolvind în 1882. S-a căsătorit cu Silvia Maria Pereni, fiica parohului din Rușeni. A fost hirotonit la 4 ianuarie 1885.

La începutul preoției George Mureșan a fost administrator parohial în Bozânta Mare, localitate aflată în acel timp în comitatul Sătmar. Din 1888, vreme de șase ani, adică până în 1894, a funcționat ca preot capelan și, în același timp, profesor la gimnaziul catolic din Carei, predând aici limba română și religia. Paroh și vice-arhidiacon al locurilor era pe atunci Chiriac Barbul (1820-1896), cu care era în strânsă colaborare.

În acești ani George Mureșan a militat pentru ajutorarea gimnaziului românesc din Beiuș. De asemenea a desfășurat o vie activitate în cadrul

Reuniunii învățătorilor sătmăreni din zonă.

Din 1894 până în 1904 a fost paroh la Rușeni și în filia Hrip. Deceniul său de slujire la Rușeni vine în continuarea celor două decenii în care păstorise turma credincioșilor socrul său, pr. George Perenyi, și el o figură prea puțin cunoscută sătmărenilor. Amintim în treacăt faptul că acest preot (născut în 1842 la Domănești și decedat în 1907 ca paroh la Sătmărel), în vremea când slujise în părțile Aradului, susținuse lupta publiciștilor români pentru drepturi politice.

Părintele Mureșan, dimpreună cu credincioșii din Hrip au reușit în 1896 zidirea noii biserici de piatră cu hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavril”.

Din ianuarie 1905 George Mureșan a slujit cu atașament în parohia Moftinu Mic, până în 1935. Pe timpul funcționării în această frunțașă parohie a avut de înfruntat, dimpreună cu fideli enoriași, tulburele evenimente ale alipirii la Episcopia de Hajdudorog. Împreună cu 14 săteni a fost târât într-un proces penal la Satu Mare. Apărătorul lui a fost Iuliu Coroianu, iar sătenii au fost apărați de către alți celebri avocați români: Pordea, Boilă și Bohățiel.

Între aprilie-iulie 1913 a executat penitența, care de fapt era de un an și șase luni, dar la intervenția împăratului s-a amânat restul de condamnare, din cauza evenimentelor politice care prevesteau prima conflagrație mondială. S-a spus atunci despre părintele Mureșan că este „păstorul care-și pune sufletul pentru oile sale”.

Din 1912 a fost numit protopop și asesor consistorial. De asemenea, între 1891-1893 a deținut și funcția de președinte al Reuniunii înv. gr.-cat. din Arhid. Sătmar. A activat în cadrul Desp. Sătmar-Ugocea al „Astrei”.

Preotul-profesor Augustin Dănilă

Sora părintelui Mureșan, Ana, căsătorită cu Mihai Dănilă, l-a adus pe lume la Tiream în 20 iulie 1884 pe Augustin. Acesta a absolvit liceul la Beiuș în 1904, urmând apoi teologia la Oradea. S-a căsătorit cu Irma Aloisia Perenyi. Fiind într-o relație de rudenie, „de ordin II și grad V”, ceremonia cununiei s-a oficiat cu dispensă episcopală.

După hirotonirea din 1909 a slujit în calitate de capelan la Moftinu Mic, slujind pe lângă unchiul său, pr. George Mureșan. A trecut apoi în parohia Băița, districtul Beiuș, ca administrator parohial.

Din 1919 a fost numit profesor suplinitor la Liceul “Samuil Vulcan” din Beiuș. A absolvit cursurile Facultății de știință de la Universitatea din

Cluj, și dându-și examenul de capacitate, în 1922 e numit prof. titular provizor. În 1924 renunță la preoție și e numit profesor la liceul „Gheorghe Șincai” din Baia Mare, unde a funcționat o perioadă îndelungată de timp.

Nepotul martir

În aceeași familie Dănilă s-a născut în 14 noiembrie 1888 tot la Tiream, Mihai, care a avut o cruntă soartă. Semnalat de către autoritățile vremii încă din studenție ca un element primejdios, după ce fusese eliminat de la Facultățile de Teologie din Oradea și Satu Mare, a absolvit cu greutate la Ungvár.

După o scurtă perioadă în care a slujit în parohia Chereluș (din părțile Aradului), a fost transferat la Dijir (parohie bihoreană), îndeplinind și funcția de învățător, remarcându-se ca un iscusit îndrumător al mulțimilor. Preot de mare merit, iubit de poporeni, s-a remarcat prin hărnicie și bunătate. Trăia o viață spirituală înaltă dar iubea și munca fizică.

În prima duminică de după 1 Decembrie 1918 a slujit, înălțând rugăciuni de mulțumire și sfințind steagul tricolor, în timp ce enoriașii intonau „Deșteaptă-te române”. A vrut să predice, l-au năpădit însă lacrimile.

A fost ucis mișelește de către trupele bolșevico-secuiești în 14 februarie 1919, pe drumul dintre Dijir și Iteu. A fost învinuit că a făcut rugăciuni pentru România Mare, că a sfințit tricolorul românesc, că a deșteptat sentimentul național în păstoriți. După ce l-au ucis, asasinii i-au devastat și casa. Trupul său ciuruit a fost găsit de credincioși la 5 km. de parohie. A fost înmormântat inițial la Dijir, în 16 februarie. După ce vremurile s-au mai liniștit, a fost exhumat și înmormântat cu toată cinstea cuvenită unui martir la Popești. În urma sa a rămas soția văduvă cu doi copii mici.

Răsplata misiunii îndeplinite

Pentru meritele sale, în 1922 pr. George Mureșan a fost numit canonic onorar. A fost decorat cu ordinele „Ferdinand I”, „Răsplata Muncii”, „Coroana României” în grad de comandor și „Steaua României” în grad de ofițer. La 30 septembrie 1938 primăria orașului Carei i-a oferit titlul de cetățean de onoare și locuință pentru tot restul vieții. Asemenea, și localitatea Moftinu Mic i-a acordat titlul de cetățean de onoare. Presa vremii l-a numit simplu, „un om al datoriei”, dar ce

mult înseamnă și azi acest lucru.

Unirea religioasă a românilor

După cum se vede, George Mureșan a fost un exemplu în jurul său, chiar rude apropiate urmându-l în dragostea pentru Biserică și neam, plătind chiar cu viața. Faptele părintelui trebuie să rămână mereu în amintirea urmașilor. Sunt demne de amintit însă pentru noi, cei de astăzi, cuvintele pe care le-a rostit în 1935, la o sărbătorire a sa. Referindu-se la unirea religioasă a românilor, prin deceniul 4 al sec. XX dorită, a spus : „Să trăiesc s-o mai văd și pe asta, nu canonic, ci făt m-aș băga.”

Repausând la Carei în 25 aprilie 1939, părintele George Mureșan nu a apucat să vadă unirea religioasă a românilor, urmașii lui speră însă cel puțin la o armonie confesională.

„Informația de duminică”, an V, nr. 224, 4 martie 2007, p. 2.

Biserica din Bârsău de Jos a fost construită acum 140 de ani

Bârsău de Jos, este o localitate situată la poalele dealurilor Codrului, atestată documentar în 1470. Satul a fost dintotdeauna populat în majoritate covârșitoare de locuitori români. Se pare că și Bârsăul de Jos, aidoma altor sate din zonă, a aparținut cândva familiei Dragfi. Vom vorbi în cele ce urmează despre biserica din localitate și slujitorii ei, deoarece se împlinesc anul acesta 140 de ani de la ridicarea lăcașului de piatră cu hramul „Sfinții Arh. Mihail și Gavril”. Ne-am folosit la realizarea acestui material de „Istoricul parohiei Bârsău de Jos”, realizat în 1973 de către pr. Vasile Popa, precum și de cercetarea registrelor parohiale și a bibliografiei aferente.

Primul slujitor al altarului de care avem știre la Bârsău de Jos a fost *popa Nikita*. În 1733 conscripția (recensământul) efectuată la inițiativa episcopului de frumoasă amintire Ioan Inochentie Micu Klein precizează că popa Nikita era „neunit”, adică rămăsese încă la legea veche, ortodoxă.

Abia în 1790 avem informații despre alt preot la Bârsău de Jos, *Todor Cionca*, un nume foarte des întâlnit în această localitate. La acea dată în sat mai existau familiile nemeșești (nobile) Samoșan și Codran, știm acest lucru din darea către armată făcută de bârsăuani.

Către mijlocul următorului secol a slujit preotul *Petru Tămășan* (născut în 1820). Avem confirmarea funcționării sale la Bârsău de Jos în perioada 1856-1861, probabil însă că slujise și înainte.

Următorul păstor sufletesc, ctitorul bisericii de zid, *Ioan Simeon*, s-a născut în 1833 la Copalnic Mănăștur. După căsătoria cu Suzana Iuga a urmat hirotonirea din 1857. A fost atașat de parohia Bârsău de Jos, unde a funcționat din august 1861 până la repausare.

În cei 37 de ani de slujire aici, puține au fost dățile în care a consemnat în registrele parohiale alt preot, ceea ce înseamnă că păstorul nu

s-a îndepărtat mai deloc de turmă.

Se număra printre preoții cei mai avuți din zonă, deținând pământ în suprafață de 130 de iugăre. În 1868 a semnat alături de alți intelectuali români din zona Codrului un protest contra instaurării dualismului, în spiritul Pronunciamentului de la Blaj. În 1869 a militat împreună cu locuitorii satului pentru păstrarea caracterului confesional, adică românesc, a școlii din sat, în pericol datorită politicii dualiste. A fost membru al „Astrei”. S-a remarcat și prin strângerea de bani pentru ajutorarea soldaților români aflați în războiul pentru cucerirea independenței.

Încă din 1877 deținea și funcția de notar al districtului protopopesc iar din 1898 și pe cea de asesor consistorial.

La Bârsău de Jos s-au născut copiii: Basiliu, Valeria (n. 1873, căsătorită cu pr. Emil Bran, viitor vicar al Episcopiei de Oradea). A mai avut o fiică, Elena (n. 1861, c. cu pr. Iuliu Bran). Se afla în bune relații cu parohul vecin, Daniel Vultur din Bârsău de Sus, acesta fiind nașul copiilor săi.

A trecut la cele veșnice în 16 iunie 1898, din cauza „slăbiciunii finale”, fiind înmormântat în Bârsău de Jos, unde slujise cu însuflețire aproape patru decenii. A fost condus pe ultimul drum de către preoții Alex. Varna, Ioan Vașvari, Vasile Pop, Ioan Pop, Iuliu Lobonțiu.

Pe locul unde a fost construit lăcașul de azi exista o biserică de lemn, demolată în 1867, anul zidirii celei de piatră. Înainte acelei biserici existase un alt lăcaș, cu siguranță o construcție mult mai modestă. S-a cheltuit pentru construirea bisericii de piatră un capital de peste 20 mii de coroane, sumă mare în acea perioadă.

Pe locul altarului vechii biserici a fost înmormântat în 9 iunie 1880 preotul Iuliu Bran (născut în 1855 la Asuaju de Jos, în familia pr. Ioan Bran). A absolvit teologia la Gherla. Căsătorit în 28 august 1879 la Bârsău de Jos, cu Elena Simon, fiica parohului local. După hirotonire a slujit puțină vreme alături de socrul său, căci o boală des întâlnită în acea vreme, tuberculoza („oftica”), l-a doborât la o vârstă atât de fragedă.

Biserica de piatră, a fost renovată în 1922, anul următor fiind cumpărate două clopote. Renovări exterioare, dar și interioare, au fost făcute și în 1948, când a fost și pictată de către renumitul pictor Ziber.

Viitorul paroh, *Dumitru Cionca*, a fost un fiu al Bârsăului de Jos, născut în 1868 în familia învățătorului Longin Cionca. A urmat cursurile Seminarului Teologic din Gherla. S-a căsătorit în 23 octombrie 1892 la Bârsău de Sus cu Aurelia Oșian, fiica notarului Ioan Oșian. Au fost

cununați de către pr. Constantin Lucaciu. A fost hirotonit în 1893.

A făcut parte din Societatea de lectură a teologilor uniți din Gherla „Alexi-Șincaiana”. S-a numărat printre redactorii revistei manuscrise „Stea mării”. Știm că a tradus „novela franceză” *Caractere nobile*. De asemenea a cules pentru această revistă cântece de dor și satirice.

În 1898 era administrator parohial la Poptelec, distr. Bred. Apoi, din iulie 1899 cariera lui preoțească a fost strâns legată de parohia Bârsău de Jos, localitatea de baștină, unde a slujit până în 1933. Deținea titlul de protopop onorar încă din 1922, având în 1932 și funcția de asesor al distr. Silvania.

La Bârsău de Jos au văzut lumina zilei copiii : Aurelia (1900), Veturia-Maria (1901), Demetriu Teofil (1904, absolvent de Drept), Octavian (1906).

Deosebit de activ pe tărâm național și cultural, a activat în rândurile „Astrei”. Pe plan politic, în 1906 a fost unul din aprigii sprijinitori ai candidaturii la alegeri a lui George Pop de Băsești. În 1918 a fost ales președinte al C.N.R. local, organizând și Garda națională română. A slujit la Bârsău de Jos până în 1933.

În 1938 era casier al administrației capitulare, asesor la Serviciul de conturi diecezan și asesor consistorial al Episcopiei Maramureșului, locuind probabil la Baia Mare.

Următorul paroh, *Simion Pop*, s-a născut în 1893 la Fersig. Căsătorit cu Victoria, fiică a fostului paroh Dumitru Cionca. Hirotonirea lui s-a oficiat în 22 martie 1920.

După hirotonire a fost numit administrator parohial la Băița, iar după aceea în aceeași funcție la Gârdani, distr. Băsești, probabil până la venirea ca paroh la Bârsău de Jos. Aici ajunge în iunie 1933, înlocuindu-l pe socrul său, și va sluji cu devotament până la pensionarea survenită în 1965.

A locuit apoi la Satu Mare, slujind multă vreme la Catedrala „Sf. Arh. Mihail și Gavril”, dar a suplini și în celelalte parohii din municipiu, uneori chiar din județ, neputând trăi departe de sfințele slujbe.

A trecut la cele veșnice la o venerabilă vârstă, în 1986, și este înmormântat în cimitirul de lângă gară, din Satu Mare. Este încă un exemplu elocvent de preot român care și-a făcut datoria de păstor, atât înainte cât și după momentul 1948, atitudinea lui exemplară rămânând în memoria generațiilor din parohia despre care am vorbit azi, Bârsău de Jos.

150 de ani de la nașterea ierarhului Florian Stan

Situată pe o vale șerpuitoare, localitatea Iegheriște este atestată documentar din anul 1272, când apare sub numele de Styliteluk. Există controverse asupra originii numelui, unii cercetători afirmând că acesta ar veni din limba maghiară, alții că din germană. Ipoteza maghiară susține că în 1723 a luat ființă la Iegheriște o fabrică de sticlă, de unde denumirea preluată din maghiară, „oiagă”. În germană vânătorului i se spune „jäger”, iar cum la Iegheriște exista un mare teren de vânătoare, ipoteza originii germane a numelui localității și-a găsit și ea partizani. Se pare însă că înainte vreme localitatea s-a numit și Vălenii Codrului, lucru de crezut, după așezarea satului de-a lungul văii.

S-a scris destul de puțin despre această localitate în care au văzut lumina zilei câteva personalități ecleziastice, greco-catolice, aparținătoare familiei Stan: Florian, Gavril și Vasile. În 17 martie aniversăm 150 de ani de la nașterea episcopului Florian Stan, cu această ocazie încercăm să rememorăm viața și activitatea sa.

Florian Stan s-a născut la 17 martie 1857 în Iegheriștea Veche, cum se numea în acea perioadă localitatea. Tatăl său, pe nume Ioan, era țăran. Florian a studiat liceul și teologia la Oradea, în cadrul Seminarului latin. Între timp și-a împlinit și datoria de soldat. Pe cale particulară și-a aprofundat studiile teologice la Budapesta, devenind doctor în dreptul canonic. A fost hirotonit ca preot celib de către episcopul Mihail Pavel în 10 aprilie 1887.

Faptul că a reușit să ajungă să studieze teologia i se datorează în primul rând lui, dar și noilor condiții de care aveau parte țăranii români, scăpați de iobăgie abia după „primăvara libertății popoarelor”, sângeroasele evenimente din 1848-1849. Accesul la școală este una din dovezile că românii au ieșit biruitori după 1849.

A fost pentru puțină vreme administrator parohial la Chereuș, local-

itate aflată în comitatul Arad. Între 1881-1886 a studiat la Academia de Drept din Oradea, în 1888 obținând titlul de doctor în științe juridice tot la Budapesta.

În orașul de pe Dunăre trece și examenul de profesor, licențiat fiind în latină și germană, astfel că din 1889 a funcționat ca suplinitor, iar din 1892 titular la liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș. Orașelul bihorean, acest Blaj al părților noastre, a avut la catedră numeroși dascăli născuți în Sătmar. În 1896 primește titlul de vice-arhidiacon onorar, fiind ales și asesor consistorial.

În 14 decembrie 1906 a fost numit canonic (făcea parte din cercul sfătuitoarelor, consilierilor episcopului orădean), iar în 9 iunie 1915 a ajuns prepozit, o funcție catolică de rang înalt. Între anii 1907-1916 a fost rector al seminarului teologic orădean. Datorită asprelor și șovinilor legi ale lui Apponyi, nu a putut să se ocupe de instituție așa cum și-ar fi dorit. Au existat numeroase conflicte în perioada rectoratului său. Purtarea lui energică, bărbătească și categoric românească a împiedicat închiderea Seminarului. Referențială a fost diplomația cu care a aplanat conflictul din 1912, soldat cu eliminarea a 12 studenți teologi români de la Oradea. După 1910 s-a numărat printre intelectualii români orădeni care intenționau scoaterea unui ziar românesc în acest colț de țară.

Preocupat de progresul neamului său, în 1887 îl găsim printre membrii fondatori ai Băncii „Silvania” din Șimleu.

De la vizitele canonice ale episcopului greco-catolic Vasile Erdelyi, efectuate în 1845 și 1846, până după Marea Unire, parohiile sătmărene aparținând de Episcopia de Oradea nu au mai fost cercetate de către ierarhi. După numirea în funcția de canonic Florian Stan și-a luat în serios rolul, efectuând în anii 1908 și 1909 câte o vizită canonică pe meleagurile natale. În 1909 am depistat semnele trecerii sale prin nu mai puțin de 20 de localități sătmărene: Tiream, Sânmiclăuș, Doba, Moftinu Mic, Borlești, Aciuva, Roșiori, Pomi și altele.

În 19 octombrie 1912 ajunge vicar general episcopesc, iar în 5 august 1916 a fost distins cu titlul de protonotar apostolic. În 1917 era președinte al oficiului exactorial diecezan. Din 3 octombrie 1922 a fost numit arhieru-episcop titular de Axiopolis, fiind consacrat în ziua de 19 decembrie a aceluiași an.

În 3 noiembrie 1918, în casa avocatului Aurel Lazăr, a fost ales membru în Consiliul Național Român din Oradea. S-a remarcat în acele zile

fierbinți prin spiritul său organizatoric. În primele luni ale anului 1919 abia a scăpat de furia vechilor stăpânitori ai Ardealului, neîmpăcați cu mersul firesc al istoriei. Astfel, în 1 aprilie 1919 a trebuit să părăsească împreună cu episcopul Radu reședința episcopală din Oradea, salvându-și astfel viața.

Prin anii 1921-1922, a făcut numeroase drumuri la București. Primind răspunsuri evazive la solicitările sale, a spus celor din Minister: „Acu știu eu pentru ce se scrie în emblema țării noastre: *Nihil sine Deo*. Asta nu înseamnă, cum credeți Dumnevoastră: <<nimic fără Dumnezeu>>; nu, eu am fost profesor, Vă pot spune, asta înseamnă: nimic nu lăsa lui Dumnezeu...”. Constatăm aici, încă o dată, fermitatea și hotărârea românilor transilvăneni, dezamăgiți de unele atitudini delăsătoare la compatrioții de dincolo de Carpați.

A fost vicar general sub doi episcopi: Demetriu Radu și Valeriu Traian Frențiu. I-a revenit sarcina de a anunța credincioșilor tragica moarte a episcopului Radu de la Senat, ucis de bomba pusă de teroristul comunist Golbderg. În vacanța scaunului episcopesc, adică între 9 decembrie 1920 și 4 mai 1922 a fost vicar capitular, îndeplinind prerogativele ierarhului. După cum am amintit, în decembrie 1922 a fost consacrat ca episcop de Axiopolis (un titlu onorific).

Ca profesor a fost sever dar drept, versat în studiile sale. Avea o metodă foarte bună și practică de a împărtăși învățăceilor limbile latină și germană, dar a predat și cursuri de stenodactilografie, din dorința de a da o pregătire cât mai înaltă elevilor și studenților români. Sunt interesante mărturiile foștilor săi elevi de la Beiuș, cea a omului de cultură Teodor Neș fiind elocventă.

A repausat în 15 mai 1924, fiind înmormântat în cimitirul municipal din Oradea. Și-a lăsat întreaga avere ca fundație pentru scopurile ce le va fi aflat conducerea Bisericii Române Unite.

Deopotrivă, Iegheriștea natală și cultura sătmăreană aduc un omagiu ilustrului fiu născut acum 150 de ani pe aceste plaiuri.

„Informația de duminică”, an V, nr. 226, 18 martie 2007, p. 3.

Cetăți și mănăstiri dispărute

Problema edificiilor dispărute a pasionat dintotdeauna un important segment al cercetătorilor, precum și pe mulți dintre cei preocupați de istorie și iubitori de trecutul pământurilor natale. Am ales pentru azi cazul a două mănăstiri, Cuța și Santău. Considerăm că este important să amintim sau să reamintim despre existența acestora, mai ales că avem foarte puține informații despre așezămintele monastice din colțul nostru de țară. De asemenea, prezentăm și o cetate care a existat la Hodod, semnalată în presa românească din a doua parte a secolului XVIII.

Mănăstirea dintre Cuța și Soconzel

O mănăstire ortodoxă a funcționat la Cuța, informații documentare în acest sens aflăm în 1618. În acest lăcaș și-a avut reședința, după cât se pare, episcopul Eutihiu, care a fost hirotonit în 18 septembrie 1618 de către ierarhul de la Muncaci pe seama credincioșilor din părțile sătmarene. Există părerea că în urmă cu mulți ani satele Cuța și Soconzel au avut o biserică comună, situată la jumătatea distanței dintre ele. Și astăzi căii care duc spre locul unde se presupune că a ființat lăcașul de închinare al celor două sate i se spune „Drumul mănăstirii”.

Istoricul Ștefan Lupșa afirmă că lăcașul dintre Cuța și Soconzel era tipic pentru românii transilvăneni din acea vreme, cu 2-3 călugări ostentivi în muncă și rugăciune.

Din păcate alte amănunte în ceea ce privește amplasamentul ori istoria lăcașului, după 1618 nu mai cunoaștem.

„Fortăreața” de la Hodod

Presa transilvăneană a sec. XIX ascunde încă multe informații despre Sătmar. Astfel în „Familia” anilor 1870, pe lângă alte interesante date, am aflat amănunte despre o „fortăreață” care a existat la Hodod. Autorul nesemnat al articolului notează faptul că despre această cetate se face mereu pomenire în istoria Transilvaniei. A avut o mare însem-

nătate pe vremea principilor, dar cu timpul s-a ruinat, nu atât din cauza intemperiilor vremii ci mai mult prin „nepietatea” și cruzimea oamenilor, care nici atunci nu știau prețui monumentele sfinte ale trecutului.

Până în 1791 construcția se afla în starea ilustrată de fotografia reprodusă din „Familia”. După ce ajunsese o ruină, cea mai mare parte din materialul ei a fost folosită pentru clădirea edificiilor moderne din Hodod. Astăzi, Hododul este vestit pentru conacul Wesseleny-Degenfeld, unul dintre cele mai reprezentative ansambluri de arhitectură civilă barocă din Transilvania.

În final, cel care semnalase dispariția, nota cu întristare faptul că astfel de lucruri, adică lăsări în păărăginire – conducătoare la ruinare – se petreceau și în alte părți.

Santău, centru al răzmeriței

Ceva mai multe date avem despre o mănăstire care a existat la Santău. Cunoaștem de aici chiar și numele unor monahi sau ieromonahi care au slujit. Unele surse datează ființarea acesteia în sec. XVII, de când există informația că un clopot de dimensiuni mici a fost turnat pe seama aceluia lăcaș. Primul paroh despre care avem știre la Santău, nu știm însă dacă slujea la mănăstire sau la biserica de mir a parohiei, a fost popa Petru, care în 1733 aparținea cultului ortodox.

Informații avem apoi în a doua jumătate a sec. XVIII. La Santău a avut loc în 1760 un sinod local, al ortodocșilor. În fruntea tulburărilor iscate și în Sătmar de mișcarea antiuniatistă declanșată de Sofronie din Cioara și George din Abrud s-a aflat parohul-protopop de Cig, Gavrilă Papp. Se pare că el ar fi trimis scrisori în orașe și sate, prin care invita pe oameni să participe la adunarea de la Santău. Acolo a citit o hârtie iscălită de călugărul Sofronie, în care se anunța că regina a lăsat libertatea românilor de a alege între preoții uniți și cei ortodocși.

Un an după acest eveniment mănăstirea rămâne cu un singur slujitor, pe care proprietarul pământului pe care se afla lăcașul, îl alungă. La plecare călugărul a luat cu sine o parte din lucrurile mănăstirii. Acesta a fost momentul în care mănăstirii i-a fost schimbată apartenența cultică.

În 1765 slujeau doi preoți de mir. Certitudinea că lăcașul era deja greco-catolic o avem în 1767. Despre hram, loc de amplasare sau clădirile aparținătoare avem puține informații. Cert este că în 1772 biserica necesita reparații. În pomenitul an egumenul Grigore era autorizat să strângă mile pentru astfel de lucrări. Tot atunci era nevoie de un clopot

nou, deoarece cel vechi dispăruse în timpul mișcărilor din 1760.

Vicarul Augustin al Santăului a primit în 1777 vizita lui Ignatie Darabant, pe atunci vicarul Episcopiei Făgărașului, ulterior ajuns episcop la Oradea. În 1775 exista deja un clopot nou. Distrugerea mănăstirii se pare că s-a produs în 1786.

În orice caz, popa Dorothei a slujit la mănăstirea din Santău, înainte de 1790. Între 1791 și 1798 acesta slujea probabil la Pir, semnătura lui am regăsit-o însă sporadic și în registrele parohiei Santău.

Una dintre sutele de școli românești înființate pe pământul Transilvaniei de către corifeul "Școlii Ardelene", Gheorghe Șincai, este și cea din Santău, atestată documentar în 1 noiembrie 1784. Ioan Ardeleanu Senior afirmă într-un articol publicat în „Cronica sătmăreană” că acesta este momentul când la Santău a fost introdus învățământ sistematizat, cu învățători plătiți din casele statului dar că, învățământ monastic tradițional exista la Santău cu mult înainte, cărturarul precizând că lăcașul se afla situat în partea locului numită Olosig. De asemenea Ioan Ardeleanu Senior afirmă în 1969 că în urmă cu 35-40 de ani, cercetând locul, a găsit „urme și amintiri destul de evidente”.

Toate cele trei subiecte prezentate în acest articol merită să stea în atenția istoricilor sătmăreni, cercetarea lor ar putea aduce prețioase informații despre trecutul acestor locuri.

„Informația de duminică”, an V, nr. 227, 1 aprilie 2007, p. 3.

Vasile Pătcașiu –75 de ani de la trecerea în veșnicie

Pe parcursul a nici cinci decenii localitatea Portița a dat patrimoniului cultural și ecleziastic sătmărean trei personalități de prim rang: canonicul Theodor Kövari-Chioreanu, Vasile Pătcașiu și folcloristul Ioan Kövari-Chioreanu. Primului dintre ei, director multă vreme la Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș, ziarul nostru i-a dedicat un amplu material în 16 septembrie 2006. Asupra folcloristului Ioan Kövari-Chioreanu urmează să ne ațintim atenția într-unul din numerele viitoare. Azi, pentru că în data de 5 aprilie s-au împlinit trei sferturi de veac de la repausarea sa, ne vom opri asupra personalității preotului greco-catolic, cunoscut în istoriografia sătmăreană sub numele de „cronicarul de la Hotoan”, pr. Vasile Pătcașiu.

A văzut lumina zilei în 25 decembrie 1844 la Portița, în familia iobagilor Ioan Pătcașiu și Floarea Mesaroșiu. Iobăgia avea să fie abolită când pruncul Vasile începea să descifreze tainele lumii. Părinții săi vor dobândi cu timpul o moșie întreagă, adică aproximativ 20 iugăre cadastrale. Tatăl său, de asemenea născut la Portița, avea să trăiască 96 de ani, decedând în 1914 la Hotoan.

Studiile primare le-a urmat în localitatea natală, unde l-a avut învățător pe Gavril Șanta, un dascăl foarte apreciat de contemporanii săi. În 1855 a trecut la Carei, unde va studia vreme de trei ani. Studiile liceale le-a urmat la „Samuil Vulcan” din Beiuș, absolvind în 1862. A fost sprijinit la studii de către consăteanul său, viitorul canonic, Theodor Kövari-Chioreanul.

„Cronicarul Hotoanului” nota în 1915 într-o „Autobiografie”: „Conștiu de starea materială nu prea favorabilă a părinților mei, când eram în clasele inferioare, m-am susținut făcând servicii de casă când la unul când la altul, iar ca studinte de cl. III-a și a IV-a gimn.[aziale], eram pe lângă profesorul Augustin Antal, binefăcătorul meu”. Augustin Antal este și el sătmărean, originar dintr-o veche familie preoțească.

Vasile Pătcășiu a absolvit în 1871 teologia greco-catolică la Seminarul din Gherla. Hirotonirea sa a fost oficiată în 26 septembrie 1872 în catedrala Blajului.

Înainte de a fi hirotonit lucrase un an ca secretar de cancelarie la Pretura plășii Tășnad. După hirotonire a slujit câteva luni la Seredeiu (jud. Sălaj).

A ajuns în parohia Hotoan în martie 1873 și a slujit cu fidelitate până aproape de data repausării, urmându-i întru slujire parohului George Costea. Parohia Hotoan a făcut parte până în anul 1930 din Episcopia Greco-Catolică a Gherlei, abia în acest an, penultimul al slujirii lui Vasile Pătcășiu, trecând la Episcopia de Oradea. Parohia se număra între cele de mijloc în cadrul districtului protopopesc Sărăuad.

Ca orice început, și colaborarea dintre părintele Pătcășiu și poporeni din Hotoan a întâmpinat greutăți, depășite pe măsură ce enoriașii au înțeles devotamentul și pricepera pusă în slujba lor. A organizat aici școala confesională românească (greco-catolică), școala de duminică și sărbători, un „grânar bisericesc”, pentru a veni în sprijinul nevoiașilor. De asemenea a reușit formarea unui cor, cuprinzând inițial elementele dotate din tinerimea satului, care va deveni faimos în epocă, exemplar pentru localitățile din împrejurimi.

A devenit membru al „Astrei” din 1875, concomitent cu dr. Vasile Lucaciu, slujitor începând cu acel an în parohia învecinată Eriu Sâncrai. S-a aflat în 1907 printre primii membri ai Desp. Tășnad al „Asociațiunii”.

Cu volume editate de către „Astra”, a pus bazele unei frumoase biblioteci, inițiativă sprijinită material și de către George Pop de Băsești. Peste ani va constata cu mândrie procentul mare de alfabetizați ai localității, în comparație cu comunele din jur, consecință a strădaniilor sale întru luminarea credincioșilor. A fost membru fondator al Reuniunii învățătorilor români sălăjeni.

A publicat cartea de rugăciuni și cântări bisericești „Icoana sufletului”, care a cunoscut foarte multe ediții. Autorul o considera „un mijloc de mângâiere sufletească și de inițiere la cântările corale bisericești”.

A corespondat cu George Barițiu, păstrându-se 5 scrisori către acesta. Dealtfel relația lui cu gazetele românești ale vremii era foarte strânsă, fiind abonat la cele mai multe dintre periodicele de atunci.

Nu i-a fost străină nici lupta fraților de peste munți, în 1878 vărsându-și și el, aidoma multor sătmăreni și sălăjeni, ofranda soldaților români

răniți în Războiul de Independență.

Posteritații a lăsat o minuțioasă și prețioasă „Cronică parohială”, în care a consemnat multe evenimente semnificative petrecute pe plan național și zonal. „Cronica Hotoanului”, formează un tot organic, deși însemnările au fost risipite prin protocoalele parohiei. Netipărirea ei privează cititorul interesat de foarte multe informații prețioase.

Știm de existența unei monografii în manuscris, dedicată localității Hotoan, lucrare bine documentată și însoțită de acte doveditoare a vechimii locuitorilor români în Hotoan. De asemenea, posteritații a lăsat și o „Autobiografie”. Ambele zac poate undeva, acoperite de colbul uitării, ori au fost distruse.

S-a remarcat ca unul dintre cei mai activi membri ai Partidului Național Român pe aceste meleaguri. În 1892 a fost prezent, împreună cu cantorul-învățător din Hotoan, Teodor Medan, și cu fruntașul George Filepp, între cei 300 de delegați memorandiști la Viena. De asemenea, în 1894 a fost prezent la procesul de la Cluj. Dealtfel, iarăși împreună cu învățătorul Teodor Medan și cu fruntașii Hotoanului se solidarizase cu dr. Vasile Lucaciu, protestând împotriva suspendării acestuia de către ep. Ioan Sabo.

Activitatea economică a reprezentat o preocupare permanentă și de căpătâi a lui Vasile Pătcașiu. În 1902 la Hotoan pune bazele unei cooperative de consum. A fost membru fondator al băncilor românești „Sylvania” din Șimleu și „Vulturul” din Tășnad.

Toamna Marii Uniri l-a găsit în centrul evenimentelor. Prezidează în 22 noiembrie 1918 la Tășnad, adunarea de constituire a C.N.R. cercual, fiind ales președinte. De asemenea a fost prezent în 1 decembrie 1918 la Alba Iulia. A fost însoțit de consătenii săi Constantin Albu, Traian Sălăjean, Gheorghe Sălăjean și Gavril Varga. S-a văzut silit apoi să se refugieze la Carei și după aceea la Oradea până în 8 aprilie 1919, când a fost posibil să se reîntoarcă acasă. După o săptămână de repaus, a săvârșit Sf. Liturghie pentru poporeni în 13 aprilie, în Duminica Floriilor.

În 25 mai 1919, aflat în fruntea corului sătesc i-a întâmpinat în gara Carei pe regele Ferdinand și regina Maria. Frumoasele cântări ale corului i-au făcut pe Majestațile Lor să solicite repetarea unor piese.

Ca o recunoaștere a meritelor sale a fost numit arhidiacon onorar și decorat cu „Steaua României” în grad de cavalier.

A trecut la cele veșnice în 5 aprilie 1932, la patriarhala vârstă de 88

de ani. Viața și faptele sale ne dovedesc cu prisosință că idealul său, urmărit cu asiduitate, și l-a îndeplinit.

A fost o energie constructivă a satului sătm̃ărean, în acele împrejurări vitrege în care și-a desfășurat activitatea. Pe bună dreptate s-a scris despre el că a reprezentat un adevărat focar de cultură. Memoria lui trebuie cinstită cum se cuvine acum, la 75 de ani de la trecerea în eternitate.

„Informația de duminică”, an V, nr. 228, 8 aprilie 2007, p. 3.

Preotul-profesor Victor Borlan a format generații de elevi la Liceul din Beiuș

Zilele acestea s-au împlinit 145 de ani de la nașterea unei impunătoare personalități ecleziastice sătmărene, preotul-profesor Victor Borlan. Pentru că viața și activitatea lui sunt puțin cunoscute în Sătmarul originilor sale, am considerat util a-i prezenta un scurt portret în următoarele rânduri.

Victor Borlan s-a născut în 19 aprilie 1862 la Pir în familia parohului greco-catolic local, Grigore Borlan. Tatăl său era originar tot din comitatul Sătmarului, născându-se în 10 februarie 1836 la Borlești, în familia lui Constantin Borlan și a Anei Miklos. Grigore Borlan a absolvit teologia la Oradea. S-a căsătorit cu Iuliana Șorban (născută în 1838 la Tiream), una dintre cele trei fiice ajunse preotese ale vice-arhidiaconului de la Carei, Toma Șorban. După mamă, Victor Borlan făcea parte din familia nobiliară românească Șorban de Cernești.

Tatăl său a fost hirotonit în 5 decembrie 1858 de către episcopul Vasile Erdelyi. După hirotonire până în octombrie 1862 a fost paroh la Pir. Poate părea ciudat că a funcționat în această parohie care ținea de fapt de Episcopia greco-catolică românească de Gherla. Delegarea lui a fost posibilă tocmai pentru că intrase în familia lui Toma Șorban.

La Pir a văzut lumina zilei în aprilie 1862 fiul Victor. Grigore Borlan a funcționat și în filia Sărvăzel, loc unde s-a născut în 1860 fiul Toma Alexandru, decedat după numai un an în aceeași localitate.

Preotul Grigore Borlan a slujit apoi în parohii aparținând Episcopiei de Oradea (Fegiernic, Sarcău, localități bihorene, și Leta Mare – azi în Ungaria), ajungând să dețină și titlul de vice-arhidiacon onorar. S-a mutat la cele veșnice în 12 martie 1894.

Am amintit parohiile unde a slujit tatăl său pentru a preciza locurile pe unde și-a petrecut următorii ani de viață Victor Borlan. Școala primară a urmat-o în urbea bunicului său, Carei. Cursurile liceale le-a

absolvit la Beiuș în 1880. Anul viitor avea să treacă la veșnicie bunicul său, Toma Șorban, înmormântat la Carei.

Studiile universitare le face la Budapesta, urmând acolo atât teologia, între anii 1880-1884, cât și științele naturii, între 1884-1887.

În 22 aprilie 1897 este hirotonit de către episcopul Mihail Pavel. După cum se vede, Grigore Borlan nu a apucat să-și vadă fiul preoțit.

În 1887 debutează într-o îndelungată și fructuoasă activitate de profesor de științele naturii (a predat biologie și geologie) la Liceul Român Unit „Samuil Vulcan” din Beiuș. Începutul îl găsește ca suplinitor, în 1893 obținând titlul de profesor titular definitiv.

A servit mai bine de patru decenii liceul beiușan, între 1924-1926 asigurând chiar conducerea interimară a prestigioasei instituții. Se va pensiona în anul aniversării centenarului școlii de care a fost atât de legat, 1928.

Împreună cu profesorul-director Vasile Dumbravă a prelucrat după Hugo Sterenyi „Istoria Naturală” (apărută în 1903), pentru clasele inferioare ale școlilor medii.

A fost unul dintre primii membri ai Desp. Beiuș al „Astrei”. A realizat articolele de ornitologie din monumentală „Enciclopedie Română” apărută sub auspiciile „Asociațiunii”, lucrare coordonată de către dr. Corneliu Diaconovich.

Urcă cu repeziciune treptele ierarhiei, astfel că din 1906 este protopop onorar și asesor consistorial.

S-a remarcat în perioada premergătoare Unirii din 1918 prin patriotismul său. A fost prezent la Marea Adunare Națională din Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918 în calitate de reprezentant oficial al Liceului din Beiuș. S-a numărat printre preoții slujitori la înmormântarea martirului dr. Ioan Ciordaș, fiul unei alte personalități ecleziastice care a slujit pe plaiurile sătmărene, pr. Mihai Ciurdariu.

Ar fi de precizat că fiul lui Victor Borlan, Silviu (născut în 1898 la Beiuș, absolvent de Drept) a luptat ca voluntar în armata română. A mai avut un fiu, Emil, absolvent de asemenea al Academiei de Drept din Oradea.

În memoria absolvenților beiușeni a rămas ca „bunul și pașnicul nestor al corpului didactic de la acest liceu”. A trecut la cele veșnice după 69 de ani de viață și 34 de preoție, în 16 aprilie 1931. Își doarme somnul de veci la Beiuș, locul unde a studiat și el, dar mai ales orașul unde a format generații de elevi care au făcut cinste apoi întregului neam românesc.

„Informația de duminică”, an V, nr. 231, 22 aprilie 2007, p. 2-3.

Ioan Miclea – un filosof născut la Racova

O vorbă încetățenită printre români spune că „și la Moldova nasc oameni”. Parafrazăm aceste cuvinte prin rândurile dedicate preotului filosof Ioan Miclea, născut acum 105 ani în mijlocul Codrului sătmărean, la Racova.

Dacă personalitatea filosofului ar fi cunoscută precum ar merita, s-ar spune despre Racova că este locul de origine al celui mai mare filosof neotomist român. Vă vom prezenta în cele ce urmează principalele repere din viața și opera părintelui Ioan Miclea.

S-a născut la Racova în 25 aprilie 1902 într-o familie de țărani cu 8 copii. Mezinul familiei, fratele lui Ioan, Teodor, a călcat pe urmele fratelui mai mare, ajungând preot. L-a chiar întrecut pe fratele său, prin numărul anilor petrecuți în temnițele comuniste.

Ioan Miclea a descoperit tainele literelor la școala din Racova, iar studiile secundare le-a urmat la liceul din Șimleul Silvaniei. Ultimele clase liceale le-a absolvit la Blaj, unde îi va avea printre colegi pe viitorii episcopi: dr. Ioan Suciuc, dr. Tit Liviu Chinezu, Vasile Cristea. De asemenea teologia o urmează la Blaj, absolvind în 1929. Este hirotonit în același an la 26 noiembrie.

Scurtă vreme după hirotonire va fi paroh la Vaidei (Mureș). După aceea, aproape un deceniu, va preda religia la Școala Normală, precum și la liceele „Al. Papiu Ilarian” și „Francez” din Târgu Mureș. Refugiat la Blaj după dictatul de la Viena, își continuă activitatea didactică predând religie la liceele „Sf. Vasile” și „Sf. Ecaterina”.

Din 1943 studiază filosofia la Sibiu și apoi Cluj (după eliberarea Ardealului). Și-a susținut licența în 1948 cu lucrarea „Coordonatele culturii medievale”. Lucian Blaga a apreciat „înalta calitate filosofică a tezei”, care ar fi putut fi lesne prezentată și ca teză de doctorat, concluzionând că Ioan Miclea dovedea un nivel intelectual neobișnuit.

În vara lui 1948 este numit profesor la catedra de filosofie a Academiei Teologice Greco-Catolice din Blaj, dar nu reușește să

funcționeze decât pentru foarte puțin timp, întrucât este arestat în 7 noiembrie, împreună cu patru canonici blăjeni. Erau zilele în care reprezentanții celor „fără Neam și Dumnezeu” purceseră la răstignirea Bisericii Greco-Catolice Românești.

A trecut prin închisorile Sibiu, Dumbrăveni și Cluj. Deși a fost eliberat în 1949, i s-a stabilit domiciliu forțat și nu a mai putut practica de-a lungul vieții decât umile meserii, fiind ținut departe de Sfântul Altar.

A trecut la cele veșnice în 2 octombrie 1982, la toamnă vom comemora deci 25 de ani de la repausare. La înmormântarea care a avut loc la Blaj a oficiat viitorul mitropolit Alexandru Todea, asistat de 101 preoți.

Dintre cărțile publicate în timpul vieții amintim: „Jacques Maritain, omul, filosoful și creatorul”, „Tangente Românești la filosofia Creștină”, „Principii de Pedagogie Creștină”, „Filosofiile și filosofia creștină”, „Oare așa s-a gândit Hristos sau Evangheliile din Evanghelie”, „Realismul în Filozofia Românească”. Multe scrieri au rămas în manuscris, așteptând o schimbare politică, venită prea târziu pentru autor. După 1989 au văzut lumina tiparului, printre altele, „Teoria originalității în filozofie”, iar în 2005 romanul „Geniul cocoșatului”.

De asemenea a publicat numeroase studii și articole de teologie, filozofie, pedagogie și critică literară. Dintre publicațiile la care a colaborat amintim : „Cultura creștină”, „Gândirea”, „Revista de filozofie”, „Viața Românească”.

Alexandru Popșor, unul dintre numeroșii elevi care i-au prețuit devotamentul și priceperea a dedicat în 1999, părintelui Ioan Miclea și profesorului Dumitru Mărtinaș o lucrare intitulată „Contribuții la biografia unor dascăli români de neuitat”.

Mica Romă a românilor, Blajul, l-a sărbătorit pe Ioan Miclea la centenar, în primăvara anului 2002, așa cum merită. Ne vom mărgini să înșiruim în cele ce urmează numele câtorva dintre personalitățile prezente la simpozion. Cuvântul de deschidere a aparținut I.P.S.S. Lucian Mureșan. Apoi, fiul părintelui Miclea, prof. univ. dr. Felician Miclea (director la Grădina Botanică „Alexandru Borza” din Cluj), a prezentat comunicarea „Ioan Miclea, familist”. Remarcăm apoi lucrările prof. univ. dr. Ion Buzași, „Ioan Miclea, exeget al poeziei religioase românești”; pr. conf. dr. Ioan Mitrofan, „Centenarul Ioan Miclea”; pr. prof. Tertulian Langa, „Oratoriu”.

Ioan Miclea și-a mărturisit crezul de viață în „Memoriile” sale: „Dorul de-a cunoaște, de-a pătrunde tainele existenței m-a muncit toată

viața. Am căutat cu înfrigurare răspuns la marile interogații existențiale. Ce ești? De unde ești? Unde mergi? Ce este lumea aceasta? A existat un moment în care nimic n-a fost? De ce există ceva când este mai ușor să nu existe nimic? Lumina mi-a venit din partea gândirii tomiste, care îmi împăca exigențele raționale cu cele ale credinței creștine. Drumul parcurs a fost lung și greu, dar toate au fost recompensate prin bucuria adevărului...”

Încercând să se definească pe sine, îmbrățișa cuvintele poetei Maria Noel: „Când m-a creat Dumnezeu, poate că a suflat prea tare, dându-mi un suflet prea mare în raport cu trupul meu și cu aspirațiile sădite în el”.

Cu certitudine că teroarea istoriei a oprit de la împlinire un filosof și de la predicare un păstor priceput la vorbă și întocmai la faptă. Memoria mirificelor plaiuri ale Racovei poate fi mândră cu viața și opera preotului-filosof Ioan Miclea. Personalitatea sa dovedește că... și la Racova s-au născut oameni mari.

„Informația de duminică”, an V, nr. 232, 29 aprilie 2007, p. 2.

135 de ani de teatru românesc la Satu Mare

După cum se știe, municipiul nostru găzduiește între 4 și 20 mai un festival de teatru. Poate că nu este o simplă coincidență faptul că în această lună se împlinesc 135 de ani de când Sătmăru a fost pentru câteva zile capitala teatrului românesc din Transilvania. În zilele de 1 și 2 mai 1872 Societatea pentru fond de teatru român din Transilvania și-a ținut ședința ordinară în orașul nostru. Nu trecuseră decât doi ani de la înființarea societății, lucru întâmplat în zilele de 4-5 octombrie 1870 la Deva.

Revista „Familia”, care apărea în 1872 la Pesta, a alocat un întreg număr evenimentului petrecut în părțile sătmărene.

Solemnitățile au început de fapt în 30 aprilie pe peronul gării Sătmărel (Jidani, cum se numea pe atunci localitatea), unde cei doi reprezentanți ai comitetului central al societății, Iosif Vulcan și Alexandru Roman, au fost salutați de vreo 500-600 de persoane, tineri și bătrâni, femei și copii.

La lumina făcliilor, căci se lăsase deja întunericul, sosirea oaspeților a fost salutată cu intonarea imnului național „Deșteaptă-te Române”. Pentru scurtă vreme, căci șuieratul locomotivei a înecat strigătele entuziaste de „Să trăiască!”.

În gara Satu Mare a venit rândul comitetului organizator și a „intelligenței” române sătmărene să-i salute pe cei doi oaspeți de vază. O cuvântare de bun venit a rostit președintele comitetului de organizare, canonicul onorar Ioan Darabanth. În entuziasmul general a răspuns profesorul Alexandru Roman. Seara s-a încheiat la cina găzduită de hotelul „Coroana”. Aici, cunoștii vechi se revăzură, iar necunoscuții făcură cunoștință între ei.

Pare greu de crezut, dar adunarea societății teatrale transilvane a prilejuit românilor sătmăreni o primă mare adunare în orașul Satu Mare. Deși, să nu uităm că ne aflăm în anii când protopopul Petru Bran (prezent și el la adunare) era atât de urgisit aici; și, dimpreună cu el și limba română.

Adunarea generală s-a deschis dimineața la orele 10 și „un pătrar?”. A luat cuvântul mai întâi secretarul societății, Iosif Vulcan, care a făcut anunțul că dr. Iosif Hodoșiu, președintele societății, din cauza unor împrejurări nefavorabile nu a putut veni în Sătmăr, dar a adresat o telegramă din Baia de Criș. Președinte al adunării a fost ales Alexandru Roman.

În numele sătmărenilor a vorbit părintele Gavril Lazăr de Purcăreți. Au fost aleși apoi doi secretari ad-hoc: preotul George Marchiș și avocatul George Ștefiu.

S-au citit telegramele de felicitare venite de pe tot cuprinsul Transilvaniei: Oravița, Deva, Dej, Șomcuta, Făgăraș, Cluj, Sighet, Turda. Printre semnatari găsim numele multor personalități de prim rang ale românilor transilvăneni.

Interesant de semnalat este un mesaj venit de la Torino, o telegramă trimisă de către doi studenți la medicină: Ioachim C. Drăgescu și Artemiu Anderco. Acesta din urmă, veritabilă speranță a literaturii române din Transilvania, avea rădăcini în Sătmăr, tatăl lui născându-se la Botiz.

A doua zi s-au luat hotărârile prevăzute pe ordinea de zi a lucrărilor. S-a hotărât, printre altele, ca banii societății să fie mutați de la „casa de păstrare” din Pesta, la banca „Albina”. Noii membrii sătmăreni ai societății au cotizat cu o sumă totală în valoare de 230 florini. Următoarea adunare generală s-a stabilit să aibă loc la Timișoara.

Venirea distinșilor oaspeți a mobilizat energiile românești sătmărene, la sfârșitul adunării, adică în 2 mai, fiind organizat un bal românesc, primul de acest gen la Satu Mare. Sala cea nouă a hotelului „Coroana” se umplu de un frumos public românesc, dar erau prezente și câteva familii maghiare. Balul fu deschis de „Ardeleana”, 80 de perechi bucurându-se să danseze pe acele ritmuri. În pauza de dans tinerimea a executat câteva piese muzicale în cvartet, iar Alexandru Catoca și Sigismund Șincai au cântat un duet mult aplaudat de asistență.

Iosif Vulcan, cel care a relatat pentru cititorii „Familiei” desfășurarea adunării, deci și a balului, enumeră în paginile revistei numele câtorva doamne și domnișoare prezente la bal. Adaugă la finalul articolului faptul că, deși aceste nume compun o frumoasă cunună, lipsesc cu siguranță „dintr-însa multe floricele plăcute!”.

Balul a adus un venit societății de 161 florini și 30 creițari, în totalitate acesta ieșind peste așteptările organizatorilor.

Pe lângă sătmărenii deja amintiți, am remarcat prezența preoților Ioane Marcu, Ignațiu Sabău, Vasile Catoca, Samuil Szabo, Vasile Pop (slujitor la Santău), Vasile Pop (paroh la Bușag), Augustin Pelle. Au fost prezenți de fapt la adunare 15 protopopi, 25 de preoți și 120 de intelectuali mireni de pe cuprinsul comitatului Satu Mare.

Iosif Vulcan și-a luat la revedere de la sătmăreni cu cuvintele: „Am voit a procura fraților sătmăreni o dulce bucurie, Românilor adunați aici o înaltă-ndestulare, și românismului o sublimă serbare! Dorința mea s-a realizat în zilele trecute. Frații îndepărtați se îmbrățișară, lucind în ochii lor lacrimile bucuriei, limba dulce strămoșească răsună propagând cultura națională – și geniul națiunii surâse cu fericire...”.

Prin intermediul „Familiei” suflarea românească din toate orizonturile afla cu bucurie că și în Sătmar teatrul, „menit a răspândi în toate părțile lumina și iubirea de limbă”, a găsit sprijinitori de nădejde.

„Informația de duminică”, an V, nr. 233, 6 mai 2007, p. 4.

*Părintele ieromonah Roman Braga
a slujit trei ani la Negrești*

Unii observatori, privind România din punct de vedere spiritual, asemuie zilele noastre cu traversarea unui imens deșert. O vreme în care oamenii își pierd timpul în deșertăciuni. Salvarea vine de la oazele care sunt presărate de Pronia Cerească în locurile trăite (și) de români. Aceste oaze sunt reprezentate de marii duhovnici, trăitori ai învățăturilor creștine, îndrumători spirituali ai neamului românesc. Dintre cei rămași încă printre noi îi amintim aici pe duhovnicii Arsenie Papacioc, Iustin Pârvu, Ioanichie Bălan și Roman Braga.

Ultimul dintre cei înșirați a împlinit recent frumoasa vârstă de 85 de ani. Un lucru mai puțin cunoscut este faptul că vreme de trei ani părintele ieromonah a păstorit la Negrești Oaș.

În 2 aprilie 1922 aproape de vestita mănăstire basarabeană Căpriana s-a născut duhovnicul de azi Roman Braga. Vecinătatea cu ctitoria lui Ștefan cel Mare influența în mare măsură viața locuitorilor. În casa părintească totul era conceput ascetic: mâncarea, lecturile, însuși modul de a da sens vieții. Mama părintelui s-a călugărit imediat după ce a rămas văduvă.

Roman a intrat de la frageda vârstă de 12 ani în obștea mănăstirii Căldărușani, din preajma Bucureștilor. Peste un an începe cursurile la Seminarul de la Cernica. În urma evenimentelor din ianuarie 1941, cunoscute în istorie sub numirea de „rebeliune legionară”, Seminarul a fost desființat, pentru „crima de cântec” (corul școlii participase în toamna anului 1940 la mai multe manifestații legionare). Părintele a absolvit astfel seminarul aproape de meleagurile natale, la Chișinău.

În 1948 ieromonahul Roman Braga a suferit o primă arestare. Trece prin „experimentul Pitești”, ieșind de acolo cu convingerea că în Cereasca Împărăție se poate intra doar prin „poarta cea strâmtă”. A suferinței. Eliberat în 1953, va studia teologia și filosofia. Teologia a

absolvit-o cu calificativul „magna cum laudae”.

S-a apropiat de gruparea intelectualilor „mistici” (în fapt trăitori creștini) cunoscută sub numele de „Rugul aprins”. Făceau parte din grupare, printre alții: Vasile Voiculescu, Paul Sterian, Alexandru Mironescu, Andrei Scrima, Sandu Tudor.

Anul 1959 este cunoscut ca apogeul luptei puterii de atunci contra călugărilor și misticilor. A urmat o nouă condamnare și pentru Roman Braga. Ieșirea din temniță s-a petrecut în 1964, în contextul internațional bine știut, sub presiunea puterilor occidentale.

Înalți ierarhi români îl apreciau pe monahul Roman Braga. Curajul de a-l hirotoni, cu toate că purta stigmatul de pușcăriaș politic, l-a avut însă episcopul de Oradea, Valerian Zaharia, care i-a și oferit un post în parohia Negrești Oaș. Paroh și protopop la Negrești pe atunci era iconomul stavrofor Ioan Ursu. În istoricul parohiei Negrești acesta spune despre părintele Roman Braga: „... cu aleasă pregătire teologică și de o desăvârșită ținută morală, a lăsat amintiri frumoase în inima și mintea credincioșilor fiind profund regretată plecarea sa din Negrești”.

Dar, să ascultăm cuvintele părintelui Roman Braga despre perioada negreșteană: „Poporul acela din Negrești tare mult m-a iubit. Le-am spus de la prima Duminică: să-mi aduceți copiii la școala duminicală. Când au auzit ei așa ceva tare s-au bucurat: nu li se mai întâmplase o invitație ca aceasta, de când era protopopul Demian, greco-catolicul. Duminica era plină biserica de copii, după Vecernie. Căci făceam Vecernie, se spărgea hora, intrau fetele la biserică, flăcâii după ele, după aceea copiii – și eu făceam lecții cu ei în prezența părinților și a tuturor celor maturi, căci nici ei nu știau nimica și voiau să învețe”.

Părintele greco-catolic amintit era Cecil Paul Demian (1903-1946), slujitor aproape 25 de ani la Negrești (împreună cu tatăl și bunicul său, slujirea lor însumează 80 de ani în această parohie !). Iată ce frumoase amintiri au lăsat în inimile credincioșilor oșeni păstorirea unui preot greco-catolic al locului și a unui călugăr basarabean. Dovezi ale unității creștinismului românesc.

Incomod prin trăirea sa pentru puterea ateistă, Roman Braga a fost mutat în 1967 la Sârbi (jud. Bihor), unde a continuat să catehizeze pionieri. Patriarhul Iustinian Marina, care de asemenea l-a prețuit mult, i-a propus să plece în Brazilia, sugerându-i cu discreție să rămână pentru ajutorarea spirituală a românilor de acolo. Părintele Braga nu s-a mai întors în România decât după 1989, în scurte vizite. Din 1972

funcționează pe teritoriul S.U.A., chemat fiind acolo de către episcopul Valerian Trifa.

Părintele Roman este convins că ortodoxia este aceeași pretutindeni, dar fiecare neam îi dă o trăsătură proprie, ipostaziind-o în chipul său. Știe prea bine că trăiește acolo numai pentru a deschide porțile duhovniciei. Vorbindu-le despre duhovnicie americanilor, fascinați, aceștia întrebă cum ar putea s-o organizeze...

Prin armonia dintre vorbele și faptele sale, cât și pentru exemplul său de totală dăruire în slujba Bisericii și a oamenilor, prin puterea de a transforma golgota suferințelor în optimism și seninătate, Roman Braga se numără printre duhovnicii, călăuzitori prin deșertul copleșitor pe care ne este dat să-l străbatem.

Amintirile lăsate de Prea-Cuvioșia Sa pe plaiurile negreștene vor rămâne vii, așa cum și el își amintește cu drag de bunii credincioși oșeni.

„Informația de duminică”, an V, nr. 235, 20 mai 2007, p. 3.

Sătmărenii și Memorandumul

Se vor împlini în curând 115 ani de la intenția românilor din Imperiul austro-ungar de a prezenta împăratului „Memorandumul”, acea petiție prin care își cereau drepturile legitime. Se știe că împăratul a refuzat să primească delegația celor 300 de patrioți români care au bătut drumul Vienei, trimitând petiția guvernului ungar de la Budapesta. De asemenea, este cunoscut aportul și rolul sătmărenilor Vasile Lucaciu și Iuliu Coroianu la ceea ce a intrat în istorie sub denumirea de mișcarea memorandistă.

Nu vom căuta să vorbim astăzi despre aceste două ilustre personalități românești originare din Sătmar ci ne vom aținti atenția, asupra câtorva patrioți români care funcționau atunci în părțile sătmărene. Majoritatea fac parte din cler, biserica românească, în speță greco-catolică pentru zona noastră, constituindu-se multă vreme ca principalul factor catalizator al mișcării naționale.

Pe lângă cei doi corifei amintiți deja, lista memorandiștilor sătmăreni îi mai cuprinde printre alții și pe: Vasile Pățcașiu, Antoniu Băliban, Alexiu Berinde, Constantin Lucaciu. Ne oprim puțin doar asupra autorului „Cronicii de la Hotoan”, pr. Vasile Pățcașiu, pentru a sublinia faptul că a fost însoțit la Viena de către „învățătorul din loc Teodor Medan și poporeanul Georgiu Filep”. Ironia soartei face ca acesta din urmă, „poporeanul Georgiu Filep”, să aibă în cimitirul din Hotoan un frumos monument funerar, spre deosebire de cronicarul acelu sat...

Nu vom vorbi însă nici despre cei amintiți mai sus, întrucât interesante informații pot fi regăsite în cartea „Oameni din Sătmar” a distinsilor istorici Bujor Dulgău și Claudiu Porumbăceanu, ci vom scutura colbul uitării, readucându-i în memorie pe alți memorandiști sătmăreni, cu toții preoți greco-catolici.

* * *

Ștefan E. Cucu (1856-?). Era căsătorit cu Maria Rezei, fiica parohului

din Bicău, Ioan Rezei. A fost hirotonit în 1883. A slujit în parohia Pir și în filia Sărvăzel între iunie 1883 și noiembrie 1904. Abia trecuseră 3 ani de la căsătorie și a trebuit să ia povara văduviei, soția repausând în 1886.

Sub pastorația sa a fost construită în 1889 biserica de zid cu hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavril” din filia Sărvăzel. S-a numărat printre primii membri ai „Astrei” de pe aceste meleaguri.

Ioan Fărcașu (1855, Giorocuta-1904, Eriu Sâncraii). A urmat studiile teologice la Seminarul din Gherla. Este unul dintre ginerii preotului-patriot Ioan Galu, fiind căsătorit cu Cornelia, fiica acestuia. Hirotonirea lui s-a săvârșit în 1879.

A slujit la Corund între februarie 1880 și decembrie 1899. Din 1900 până la repausare a funcționat în parohia Eriu Sâncraii.

Ioan Fărcașiu (1845-1928). A absolvit gimnaziul la Arad în 1869. Teologia a urmat-o la Blaj, desăvârșindu-și studiile în 1874, an în care a și fost hirotonit, după căsătoria cu Rachila Cosma.

A slujit între 1875 și mai 1893 ca administrator parohial la Sudurău. După aceea a funcționat în parohiile Pria și apoi Bădăcin, unde în 1898 era administrator interimar, în 1903, iar din 1914 paroh.

Corneliu Gitta (1862, Șimand-1922). A absolvit liceul la Beiuș în 1880. Teologia a terminat-o la Satu Mare în 1884. Era căsătorit cu Elisabeta Kökönyesdi. A fost hirotonit în 11 decembrie 1887.

Încă elev fiind, a donat bani pentru ostașii români răniți în Războiul de Independență.

Din ianuarie 1893 vine pe meleagurile sătmărene slujind vreme de 14 ani la Gerăușa, deci până în octombrie 1906. Din 1907 până la săvârșirea din viață a fost paroh la Tătărești, remarcându-se și aici prin patriotismul său. A fost membru activ al Desp. Sătmar al „Astrei”. În 13 noiembrie 1918 a fost ales în cadrul Consiliului Național Român Arad.

Vasile Mureșan (1843-1924, Săuca). A urmat cursurile seminarului Teologic din Gherla. S-a căsătorit cu Ana Pop. A fost hirotonit în 1869.

În 1878 a slujit în calitate de administrator parohial la Giumelciș. S-a remarcat în acești ani prin zelul cu care a strâns ajutoare pentru ostașii români care luptau pentru cucerirea independenței.

A slujit apoi multă vreme la Săuca, începând din iulie 1883 până la repausare. În 1898 este consemnat și ca notar al distr. protopopesc Sărauad. Patriotismul lui este dovedit și de activitatea neobosită dusă în ogrorul Desp. Tășnad al „Astrei”. În 1905 a fost numit chiar membru pe viață al acestei prestigioase instituții culturale românești. În 1881 s-a

numărat printre membrii fondatori ai Reuniunii femeilor sălăjene, la Șimleul Silvaniei.

Atașamentul pentru parohia Săuca a fost materializat în 1911 prin terminarea lucrărilor la biserica de zid.

Augustin Pelle (1834-1895, Pomi). A absolvit teologia la Ungvár, căsătorindu-se apoi cu Maria Kerekes. A fost hirotonit în 16 februarie 1857.

A debutat prin a sluji în părțile arădene și bihorene, păstorind credincioșii din Nădariu, Sarcău, Șemlac și Șeitîn.

Din 1868 viața lui se leagă de parohia Pomi unde slujește până la moarte. În 1869 contribuie la ridicarea noii biserici din localitate.

Încă de la venirea pe plaiurile sătmărene se remarcă prin spiritul patriotic, semnând în iulie 1868 un protest împotriva instaurării dualismului.

Prieten cu părintele Lucaciu, a rostit predica de la liturghia din august 1891, săvârșită cu ocazia sfințirii noii biserici din Șișești, închinată Unirii tuturor românilor.

În vremea studenției a avut și încercări literare (*Din tainele munților biboreni*). Mare cuvântător și iubitor al culturii naționale, a colaborat la „Gutinel”.

Iuliu Pop (1866, Eriu Sâncrai-?). Studiile teologice le-a urmat la Gherla. A fost hirotonit în 30 aprilie 1891.

A fost foarte legat de parohia Mecențiu (azi Ady Endre) și filia Ghirolt, slujind aici între ianuarie 1892 și noiembrie 1930.

S-a remarcat ca un activ membru al „Astrei” pe aceste meleaguri. În 1901 a reușit, alături de credincioși, să termine construcția bisericii de zid din Mecențiu, cu hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavril”. Costurile lucrării s-au ridicat la peste 16 000 de coroane.

Peste 7 ani, în 1908 reușește ridicarea unui lăcaș de zid, cu același hram, în filia Ghirolt. Aceasta fusese cândva o parohie vestită. Construcția acestei biserici a costat de asemenea peste 16.000 coroane. În 1934 se număra printre preoții pensionari ai diecezei de Oradea.

Ștefan Pop de Nireșu Mare (1822-1898, Babța). Era originar dintr-o familie înrudită cu cea a lui George Pop de Băsești. A fost hirononit în 1844.

Și-a început misiunea preoțească prin administrarea parohiei, pe atunci, Ghirolt, unde a slujit din 1845 până în 1850. Dedicat neamului

său, a avut de suferit de pe urma atitudinii din primăvara anului 1848, când se pare că a fost întemnițat la Carei, alături de un alt slujitor al altarului, Moise Sora Noac.

Și-a legat apoi misiunea sacerdotală de parohia Babța, unde a slujit din februarie 1850 până la repausare. Spiritul lui patriotic este vădit și de dărnicia dovedită față de soldații români răniți în Războiul de Independență. A fost membru de vază al „Astrei”.

George Stanciu jun. (1863, Năpradea-1926, Medieșu Aurit). Fiu de preot, a rămas orfan încă de la vârsta de 3 ani.

A absolvit gimnaziul din Baia Mare în 1884. A urmat apoi teologia la Gherla, desăvârșind aceste studii în 1887. A fost hirotonit în 1888.

A funcționat pentru început în parohia Zalnoc (Sălaj). Între februarie 1891 și octombrie 1905, a slujit la Sărăuad. Ca realizare în parohie menționăm ridicarea în 1893 a bisericii de piatră din Tășnad.

În 1896 semnează o adresă de adeziune a poporenilor din Sărăuad la linia politică promovată de către dr. Ioan Rațiu și dr. Vasile Lucaciu în cadrul P.N.R. Tot în acest an remarcăm intensă activitate în cadrul Desp. XVI sălăjan-chioran al „Astrei”. În 31 august 1909 a fost ales membru în cadrul P.N.R. comitatens Satu Mare. Copiii săi au fost botezați de către dr. Vasile Lucaciu.

Din noiembrie 1905 până în ianuarie 1908 a slujit la Botiz, iar apoi a fost paroh la Craidorolț, din 1916 până la sfârșitul anului 1921. În 12 noiembrie 1918, la Baia Mare, a fost ales membru în C.N.R. comitatens Satu Mare. A doua zi este ales în cadrul C.N.R. cercual Ardud. A adus elogii politicii președintelui Willson.

Ultima parohie în care a slujit a fost Medieșu Aurit, unde a început păstorirea din mai 1923.

Ioan Vașvari (1837, Oarța de Jos-1915). A absolvit liceul la Beiuș în 1857. S-a căsătorit cu Ana Hossu (1844-1916, originară din Lozna de Sus). A fost hirotonit în 1862.

S-a remarcat ca unul dintre fruntașii mișcării naționale din zonă. A slujit mai întâi la Urmeniș. În 11 iunie 1866, în această localitate, împreună cu peste 70 de alegători din localitate și cu alți preoți și credincioși din zonă, protestează împotriva deciziei prefectului Wesselényi, care îi suspendase din funcții pe primpretorii Alexandru și George Pop, precum și pe juristul Mihai Pop din Băsești.

În 1868 a fost prezent la adunarea de solidaritate cu Pronunciamentul de la Blaj a românilor din zona Codrului. A militat pentru păstrarea caracterului confesional, deci românesc, al școlii din localitatea Urmeniș.

Din ianuarie 1881 a slujit la Bârsău de Sus. A avut parte și de neazuri acolo, în 1893 bisericii arzându-i turnul, în urma fulgerării. Comunitatea a reușit însă reconstruirea turnului, prevăzându-l cu „parafulger”.

În alegerile din primăvara anului 1910 a sprijinit cu însuflețire candidatura dr. Ioan Erdeli. A fost un apropiat al marelui luptător național George Pop de Băsești. A activat în cadrul Desp. Șimleu al „Astreii”, încă de pe vremea slujirii la Urmeniș, fiind un membru marcant. Nu și-a văzut visul cu ochii, împlinirea unității naționale.

* * *

Precizăm că puținătatea spațiului ne-a făcut să ne oprim la prezentarea numai câtorva membri ai mișcării naționale de pe plaiurile sătm̃arene.

„Informația de duminică”, an V, nr. 236, 27 mai 2007, p. 2-3.

Antoniu Băliban, 140 de ani de la naștere

Preotul-patriot Antoniu Băliban este cunoscut în primul rând ca unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui George Pop de Băsești. El a văzut lumina zilei la Cig, a slujit aproape de locul de baștină, la Unimăt și Acâș, vreme de peste un sfert de secol. Întreaga lui activitate merită readusă în atenție acum la acest ceas aniversar, când iată, se împlinesc 140 de ani de la nașterea sa. Trăind 80 de ani, la toamnă vom comemora 60 de ani de la trecerea sa în veșnicie. Aceste motive ne-au îndemnat să evocăm astăzi personalitatea ilustrului nostru conjuđețean.

Antoniu Băliban s-a născut la Cig în 31 mai 1867, în familia păstorului de vite Ilie Băliban și a fiicei parohului greco-catolic local Grigore Popp, Tecla.

Studiile liceale le-a urmat la Satu Mare, Oradea și Beiuș. În această ultimă localitate a obținut în 1886 bacalaureatul. A absolvit apoi teologia la Seminarul din Gherla. S-a căsătorit cu Terezia Bran, fiica unui proprietar de pământ din Unimăt, în 23 ianuarie 1891.

A fost hirotonit în vara aceleuiași an, slujind până în 1894 la Unimăt, la început în calitate de capelan (preot ajutor) pentru parohul Vasile Vankay, o altă personalitate a locurilor, pe nedrept lăsată în uitare. La Unimăt tânăra familie a trebuit să treacă peste durerea stingerii din viață a primului născut (în 1892) Coriolan Horea, în vârstă de doar 5 luni.

În 1894 Antoniu Băliban devine paroh la Acâș, succedându-i în funcție preotului Grigore Pop de Nireșu Mare. Este locul să amintim aici faptul că în această parohie au funcționat slujitori ai altarului dar și patrioți luminați, luminători ai poporului în același timp: Ioan Vicaș, George Stanciu sen., Ioan Popdan. În vremea acestui din urmă slujitor, în 1871, a fost construită biserica de zid din Acâș cu hramul „Sfinții Arh. Mihail și Gavril”.

Va sluji cu vrednicie în localitatea apropiată de locul originii sale până în 1902. Acolo s-a născut în 1894 fiica Volumnia, de profesie medic, căsătorită cu dr. Vasile Caba.

S-a alăturat luptei memorandiștilor români, fiind prezent în 1892 în delegația celor 300 români care au purces cu atât de mult entuziasm la Viena, precum și în 1894 la Cluj, cu prilejul răsunătorului proces. Este unul din puținii români care au asistat la procesul dr. Vasile Lucaciu la Dobrițan, unde a fost huiduit și lovit cu pietre. A luat parte și la alte procese, ca reporter pentru gazetele românești: „Gazeta Transilvaniei”, „Tribuna”, „Lupta”, „Dreptatea”.

După cum am precizat, părintele Băliban este cunoscut în special datorită apropierii sale de „badea George”, exemplarul intelectual și proprietar român din Băsești. Din 6 iunie 1902 până în 26 noiembrie 1915 va sluji ca preot-protopop la Băsești, îndeplinind și funcția de secretar personal al marelui patriot român.

A activat în acești ani cu însuflețire în cadrul Desp. Șimleu al „Astrei”. A luat parte la încercările electorale românești de la începutul secolului trecut. La alegerile din Cehu Silvaniei a fost lovit în cap, pierzându-și temporar vederea.

În 1912 îi moare soția, rămânându-i misiunea de a-și crește singur cei 6 copii rămași în viață. Doi dintre aceștia au fost preoți: Virgil (prezent în 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, ca delegat din partea unimătanilor) și Teofil. Acest din urmă pomenit fiu, fost profesor la școlile Șimleului și redactor la revista „Flori de crin” din același oraș, va avea o cruntă soartă. Pedepsit pentru naționalismul său și pentru atașamentul față de Biserica Unită va fi întemnițat multă vreme, după înstăpânirea comuniștilor. Decedat în temnița Aiudului, își doarme somnul de veci, alături de alți mărturisitori români pe Dealul Robilor din orașelul transilvan.

Știm că Antoniu Băliban a mai avut o fiică, Maria Valeria (născută în 1903 la Băsești) căsătorită cu Atanasiu Pușcă, fiu de preot ortodox. Și acest fapt demonstrează relațiile dintre credincioșii celor două Biserici Românești în perioada interbelică, a României Mari.

Din toamna lui 1915 revine la Unimăt și în fruntea protopopiatului Eriului. Probabil că apropierea de rudeniile sale îi ușura întrucâtva greaua sarcină de creștere a copiilor.

Aidoma mentorului său, George Pop de Băsești, a avut și el de suferit de pe urma terorii dezlănțuite de hoardele secuiești în zilele de după Unire, scăpând de furia lor cu ajutorul sătenilor din Unimăt, care l-au ascuns.

În anii care au urmat împlinirii idealului național a primit titlul onorific de arhidiacon, ca o binemeritată răsplată pentru credincioșia cu

care și-a servit Biserica și Neamul.

Mai ales în perioada studenției a manifestat interes pentru folclor; asta și pentru că încă nu se avântase în vâltoarea luptelor politice. A scos la lumină câteva creații populare, prin intermediul revistelor „Gutinel” și „Gazeta Transilvaniei”. Astfel, a publicat în „Gutinel”, una dintre primele publicații românești din părțile noastre, texte populare din Sălaj, Chioar și Eriu. Subliniem aici faptul că zona Eriului este necunoscută aproape cu desăvârșire din punct de vedere folcloric.

În prestigioasa „Gazeta Transilvaniei” a publicat balada *Gruia lui Novacu*. Se pare că deținea o colecție de manuscrise (culegeri de folclor) publicate ulterior în Ungaria de către unul dintre ginerii săi, dr. Vasile Caba, în lucrarea „Szilágy vármegye román népe és népköltészete” („Poporul, limba și poezia populară românească din județul Sălaj”).

A colaborat și la „Amicul familiei”. Exemplificăm aici cu articolul *Mihail Eminescu*. Deși cu inexactități de amănunt asupra vieții lui Eminescu, este prezentată laudativ opera poetului, lucru mai puțin la modă în acel timp.

Din 1930 a funcționat ca paroh și protopop la Marghita. Se întâmpla acest lucru după ce episcopiile românești greco-catolice de Oradea și Gherla fuseseră reorganizate, astfel părintele Băliban trecând în eparhia orădeană, după ce aproape cinci decenii activase în episcopia cu reședința la Gherla.

Ajuns la anii pensionării, se va stabili la Cluj, la unul dintre copiii. Acolo a și trecut la cele veșnice, în 27 octombrie 1947. Conform ultimei dorințe, a fost înmormântat alături de fostul său mentor și susținător, „badea George”, la Băsești, în 1 noiembrie 1947. Odată cu sfârșitul lui se îndrepta către apus o întregă epocă istorică, alta așteptând să se nască... Dumnezeu a vrut probabil să-l ferească pe părintele Băliban de alte dezamăgiri, după cea provocată de sfârtecarea idealului național – România Mare – pentru care luptase întreaga viață.

„Informația de duminică”, an V, nr. 237, 3 iunie 2007, p. 3.

*Preotul-învățător Valeriu Bărbosu,
ctitorul și îndrumătorul satului Traian*

Dintre localitățile care au apărut pe harta județului Satu Mare în urma împrumietării de după Marea Unire, Principele Mihai (astăzi localitatea Traian) era vestită în perioada interbelică pentru avântul pe care îl luase. În puțini ani după înființarea din 1926, s-a reușit ridicarea unei școli, a unui frumos lăcaș de rugăciune. Toate realizările se datorau personalității centrale a localității, preotul Valeriu Bărbosu, un adevărat îndrumător spiritual, cultural, dar și călăuză prin hățșurile societății românești interbelice.

Vom parcurge în cele ce urmează filele istoriei celor 81 de ani ai localității care astăzi se numește Traian, cu evocarea celui care a fost adevăratul ctitor al satului.

Mulțumim pe această cale domnului prof. dr. Ioan Corneanu și doamnei Rodica Bărbosu, fiica părintelui, pentru prețioasele informații pe care ni le-au furnizat.

În anul 1926 au fost împrumietărite pe locul unde azi se află satul Traian, în jur de 70 de familii venite din părțile estice ale județului Satu Mare (în configurația pe care o avea atunci) și din Maramureșul istoric. Terenurile fuseseră obținute prin exproprierea latifundiarului Ókány Schwartz.

Fiecărei familii i-a fost repartizat câte un lot de 16 iugăre cadastrale și loc de casă – pe care le-au plătit statului în decursul mai multor ani.

La înființare sătucul a primit denumirea Principele Mihai, adică numele tinerei mlădițe regale, în care românii, încă sub vraja entuziasmului național care domnea pe atunci în România Mare, își pusese mari nădejdi.

Părintele Valeriu Bărbosu s-a născut în 1888 la Ciocotiș, localitate aflată astăzi în județul Maramureș, tocmai în zona de unde proveneau majoritatea coloniștilor sosiți în 1926.

A slujit în colonia Principele Mihai încă de la înființarea acesteia, fiind întâiul paroh din localitate. Biserica, a cărei construcție a început în 1931 și s-a terminat în 1933 a fost pictată în întregime de vestitul pictor, profesorul Alexandru Ujházy, absolvent al Academiei de Belle Arte din Budapesta. Printre picturile care împodobesc frumosul lăcaș de remarcă este „Cina cea de taină”, realizată după celebra frescă a lui Leonardo da Vinci.

Valeriu Bărbosu a fost numit în noua localitate ca director școlar și preot paroh, fiind și președintele cercurilor culturale din această parte a județului. Prin grija sa a fost deschisă prima sală de învățământ în sat – cu 7 clase. În aceeași clădire s-a instalat și a funcționat și capela noii parohii ortodoxe române, până în anul 1933, când s-a terminat cu mari greutăți și sacrificii construcția bisericii ortodoxe din loc și la a cărei edificare a avut parohul un sprijin deosebit din partea harnicului gospodar Alexandru Pop – crâsnicul bisericii.

Vrednicia părintelui Bărbosu a fost răsplătită și prin acordarea funcției de protopop. Ortodoxia românească din Satu Mare datorează mult osârdiei părintelui Bărbosu.

Recompensa cea mai mare a venit însă din partea enoriașilor. Respectul față de dânsul a fost atât de mare încât toți copiii veniți pe lume în Traian au fost nașiți de către Valeriu Bărbosu!

În anii 1926/1927 directorul Valeriu Bărbosu a înființat și instruit prima formație de cor a satului, întâia formație de teatru și corul bisericii, interpretând melodii de D.G. Kiriac, D. Cunțan și Timotei Popoviciu. În anul 1929 școala a fost mutată într-o cameră mai spațioasă din locuința proprie construită în 1927, pe care a pus-o la dispoziție în mod gratuit directorul școlii. În toamna anului 1938, comunitatea din Principele Mihai raporta o nouă realizare: s-a terminat construirea noii școli primare.

Progresele obținute în școala din localitate erau cunoscute în tot județul, primele locuri la examenele de absolvire ale cursului primar (7 clase) erau deținute, în fiecare an, de absolvenții din această localitate. De altfel, pentru rodnică activitate didactică dascălul Valeriu Bărbosu a primit decorația „Răsplata Muncii”.

Liniștea coloniștilor a fost tulburată de cumplitul Dictat nazisto-fascisto-hothyst de la Viena din 30 august 1940. Dimpreună cu enoriașii săi, și Valeriu Bărbosu a avut de suferit din partea administrației fascisto-horthyste, fiind nevoit să se refugieze în ceea ce mai rămăsese din

România. Din cauza acțiunilor teroriste ale noilor stăpâni, familia protopopului Valeriu Bărbosu – după ce fuseseră bătuți la sânge doi dintre fiii săi, a plecat în refugiu în octombrie 1940 la Arad. Impresionante sunt cuvintele testamentare consemnate de către parohul Bărbosu pe un proces verbal: „Din pragul despărțirii vă doresc din inimă cea mai deplină fericire și liniște sufletească zicându-vă tuturor: Ascultați de Dumnezeu și poruncile Lui ca bine să vă fie. Fiți ca frații, ajutați-vă, nu fiți trădători, urmați poveștile câte vi le-am propovăduit din fața Sfântului Altar și cu alte ocazii”.

În primăvara anului 1941 familia Bărbosu a fost urmată de toate familiile satului, românii nemaiputând răbda asuprașii ocupanților horhythști și multele nedreptăți ce li s-au făcut.

Prin grija familiei V. Bărbosu, toate familiile venite din colonia sătmăreană au fost plasate în jud. Arad, majoritatea pe o mare moșie expropriată în apropierea orașelului Ineu, unde au stat până la terminarea războiului când s-au reîntors pe plaiurile sătmărene, în satul căruia ei îi dăduseră viață.

În noile condiții politice de după terminarea celei de-a doua conflagrații mondiale, păstrarea vechiului nume al localității nu mai era posibilă. Actualul nume al localității, Traian, a fost propus de către secretarul notariatului Eugen Bărbosu (fiul părintelui Valeriu), după numele împăratului roman Traian. Nu a fost ușor pentru săteni să înceapă o nouă viață, dar aceasta a fost soarta, ei și-au dus crucea cu răbdare, traversând cu demnitate încercările puse în cale de „teroarea istoriei”.

Despre familia părintelui Bărbosu cunoaștem că a avut doi băieți, Eugen (1917-1965, notar) și Mircea Leon, profesor, care a realizat prin anii 1970 un scurt istoric al localității Traian. Mezină familiei se numește Rodica, locuitoare și astăzi în Traian. Întregul sat o numește „nașa”, în memoria iubitului său părinte.

Părintele Valeriu Bărbosu a repausat în 26 decembrie 1966, fiind înmormântat în curtea ctitoriei sale din localitate. L-au petrecut pe ultimul drum pământesc toți fiii săi duhovnicești, întreaga obște a satului jelindu-și bunul păstor.

Pe crucea de căpătâi, care-i veghează somnul de veci, este amintit faptul că „a servit 57 de ani pe altarul credinței și științei fiind un model de dăruire profesională și familială”. Bunicii din Traian povestesc și azi nepoților despre vrednicul părinte. Într-o viitoare lucrare care va trata istoria localității înființate în 1926, cu siguranță un spațiu binemeritat îl

vor avea realizările și amintirile despre cel care a pus fundamentul satului Traian, preotul, dascălul și îndrumătorul Valeriu Bărbosu.

Semnat împreună cu Lacrima Teocan
„Informația de duminică”, an V, nr. 238, 10 Iunie 2007, p. 12.

*Preotul-patriot Lazăr Iernea,
ctitor al bisericilor din Bicău și Iegheriște*

În interesantul material din „Informația de duminică” din data de 10 iunie a.c., semnat de către prof. Ioan Belean cu privire la activitatea proto-popului Lazăr Iernea, autorul preciza că se cunosc puține date biografice despre parohul Ciumeștiului. Sfertul de deceniu slujit în cele două parohii sătm̃arene, Bicău și Ciumești, cele două ctitorii înălțate în timpul păstoririi sale, activitatea cultural-politică pusă în slujba neamului românesc de pe aceste plaiuri, ne-au îndemnat să completăm portretul merituosului preot cu datele biografice pe care le avem momentan la îndemână.

Lazăr Iernea s-a născut la Sintea (azi în județul Arad) în 18 martie 1844. Studiile gimnaziale le-a efectuat la liceul românesc din Beiuș fiind coleg, printre alții, cu Francisc Hossu-Longin, celebrul avocat și patriot român, ginerele altui corifeu al luptei naționale, George Pop de Băsești. Liceul l-a absolvit la Oradea în 1868. Tot în acest oraș a frecventat cursurile teologice.

În vremea anilor de studenție de la Seminarul latin din Oradea a deținut funcția de bibliotecar al „Societății de lectură” din acest oraș, dovedindu-se a fi unul dintre cei mai activi membri. Avea un deosebit talent de recitator. A terminat studiile teologice în 1871. În 1870 i-au apărut mai multe poezii, după cum afirmă Ștefan Mărcuș în lucrarea dedicată județului nostru, probabil în presa românească a vremii.

A fost căsătorit cu Antonia Ciceronescu, fiica pr. Petru Ciceronescu. Soția făcea parte dintr-o familie preoțească, doi frați ai săi fiind preoți cu strălucite studii. Tatăl ei s-a remarcat prin patriotismul dovedit în zilele tulburi ale revoluției pașoptiste. Tânărul Lazăr era un element în care românimea își punea speranțe, cununia lor fiind anunțată în „Familia”, revista lui Iosif Vulcan. A fost hirotonit în 17 mai 1874.

Între 1871-1874 a lucrat în cadrul cancelariei diecezane la Oradea,

făcând deci parte din curtea episcopilor greco-catolici Iosif Pop-Szilagy și, după decesul acestuia, Ioan Olteanu. Din 1874 până în 1877 a fost administrator parohial în localitatea bihoreană Cihei, unde funcționase până în 1874 tatăl soției sale.

Din noiembrie 1877 începe slujirea pe meleagurile sătmărene, într-o primă etapă, până în 1889, funcționând în parohia Bicău. Slujiseră în mica parohie înaintea lui, renumiți preoți sătmăreni: Moise Sora Noac și Chiriac Barbul. Aici s-a născut în 1878 fiica Iuliana Maria Iernea (căsătorită cu medicul George Anca din Copalnic Mănăstur). În 5 iunie 1884 a primit dispensă de la susținerea examenului prosinodal.

Pe timpul păstoririi sale au fost construite biserici de zid la Bicău, 1880 (1883) cu hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavril” și în filia Iegheriște, cu hramul „Sf. Mare Mucenic Gheorghe”, în 1880.

S-a remarcat și în această perioadă ca un bun patriot. Era membru al „Astra”, participând alături de ceilalți intelectuali sătmăreni la luptele pentru obținerea de drepturi pentru poporul român. În 1885 a votat în cadrul adunării generale comitatense împotriva impunerii unui nou impozit, dorit a fi folosit pentru învățarea limbii maghiare.

Între 1889-1895 a fost paroh în Tarcea, de asemenea o localitate bihoreană, apropiată însă de limita de azi a județului Satu Mare, pentru ca după aceea, vreme de 2 ani, între 1895-1897 să slujească în parohia românească din Leta Mare (localitate aflată azi în Ungaria). În această parohie își găsisese sfârșitul un mare predicator originar se pare tot din Sătmar, Iustin Popfîu. Din anul plecării în parohia Leta Mare, Lazăr Iernea a primit titlul de vice-arhidiacon onorar, fiind numit și asesor consistorial.

Din 1897 și până în anul morții sale a slujit ca preot la Ciumești. În anii când a slujit în această parohie a deținut funcția de președinte al filialei Carei-Eriu a Reuniunii învățătorilor greco-catolici. Era în imediata vecinătate a unui alt mare patriot român sătmărean, Gavril Lazăr de Purcăreți, slujitor până la moarte în Sanislău.

În 1904 a repausat în casa familiei Iernea dr. Ioan Ciceronescu, fratele soției sale. Acesta fusese paroh la Borlești vreme de 8 ani.

În 20 august 1907 părintele Iernea a fost amendat cu 100 coroane pentru că a îndemnat poporeni din Ciumești să țină la limba lor românească. În 31 august 1909, cu puține zile înaintea morții, a fost prezent la constituirea filialei Satu Mare a Partidului Național Român.

Lazăr Iernea a fost un apropiat colaborator și susținător al tribunului

Vasile Lucaciu. A participat la inaugurarea și sfințirea impunătoarei biserici a „unirii tuturor românilor” din Șișești. Dar, a fost alături de părințele Lucaciu și la greu. Astfel, în noiembrie 1892 a fost prezent la procesul acestuia la Debrețin. De altfel, cât a funcționat pe meleaguri sătmărene, Lazăr Iernea era un obișnuit al întâlnirilor din casa avocatului Ferenciu din Satu Mare, loc de adunare a intelectualilor patrioți români sătmăreni.

A trecut la cele veșnice în 11 septembrie 1909, fiind înmormântat la Ciumești. Din cei 65 de viață, 35 a slujit oamenilor. La ceremonia de înhumare au oficiat 11 preoți, alături de protopopul Alexa Pop.

Cercetate cu multă atenție, viața și activitatea lui Lazăr Iernea conturează una dintre personalitățile cele mai interesante din Sătmarul anilor luptei pentru drepturi naționale.

„Informația de duminică”, an V, nr. 239, 17 iunie 2007, p. 12.

*Cimitirul vesel din Săpânța
s-a născut la ideea preotului
Grigore Rițiu din Doba*

În localitatea Doba au văzut lumina zilei câteva remarcabile personalități ecleziastice. Andrei Bogdan, Ioan Nistor și Augustin Olah sunt câteva exemple. Anul 1892 a marcat nașterea în familia parohului din localitate Ioan Marchiș a unui băiat care va ajunge preot român dincolo de Ocean, Vasile Marchiș, dar și venirea pe lume a lui Grigore Rițiu. Și el a ajuns preot greco-catolic, cu un destin marcat de suferință, poate pentru a-i pune la încercare credința.

Grigore Rițiu s-a născut în 17 februarie 1892 la Doba. A fost botezat de către parohul Ioan Marchiș. Acesta însă avea să repauseze în toamna aceluiași an. Parohia Doba a fost apoi deservită cu vrednicie și cu mult zel întru românism de către părintele Mihai Ciurdariu (1845-1921) până în anul 1917. Astfel, pașii micului Grigore au fost vegheați cu atenție de către directorul școlar Ciurdariu. Remarcându-se prin râvna dovedită la școală, Grigore a fost îndrumat să urmeze teologia, pe care a absolvit-o la Oradea.

A activat aici în societatea literară „Sf. Ioan Gură de Aur”, distingându-se ca unul dintre membrii de frunte. În 1 Decembrie 1918 a fost prezent la Alba Iulia, fiind delegat al Academiei Greco-Catolice orădene, a participat deci la actul Marii Uniri. A făcut parte și din Consiliul Național Român orădean, fiind chiar notarul acestuia.

A activat ca profesor de latină la Liceul din Beiuș, apoi la cel din Sighet. A ajuns în extremitatea nordică a țării, după ce s-a căsătorit cu Laura Balea, fiica preotului-cărturar, memorandistul Simion Balea. A fost hirotonit în 17 mai 1925.

În 1934 era deja profesor titular la Liceul din Sighet, predând și la Școala Normală din localitate.

În 1940 a fost destituit de la catedră de către horthyști, pentru prea multă sârguință românească, fiind numit paroh la Săpânța. Acolo funcționase cu fidelitate până la decesul din 1938 socrul său, pr. Simion Balea. A iubit mult localitatea, același sentiment nutrindu-l și sătenii Săpânței pentru el. Părintele Rițiu este autorul moral al „Cimitirului vesel” din Săpânța, el fiind cel care l-a inițiat, îndrumat și încurajat pe Ion Stan Pătraș, țăranul cioplitor al crucilor cu versuri din cimitir.

După scurtă vreme ajunge protopopul locurilor. Suspectat în permanență de horthyști, a fost urmărit, apoi arestat și dus într-un lagăr din Ungaria. Eliberat în 1944, i s-a fixat domiciliul la Teceu (localitate aflată acum în Ucraina).

La 21 februarie 1945, în timpul tulburilor evenimente din nordul Maramureșului, a fost arestat de Odoviciuc, exponentul dorinței de alipire a întregului Maramureș istoric la Uniunea Sovietică. Manevra lui Odoviciuc nu a reușit pe de-a-ntregul, astfel părintele fiind eliberat.

Pe mai departe, cu administrația comunistă – deci atee – părintele Grigore Rițiu nu a avut o viață ușoară. După interzicerea Bisericii Unite Române, a refuzat părăsirea credinței greco-catolice, refugiindu-se în munții Gutinului. Ani de-a rândul, alături de alți preoți și credincioși fugari, mulți călugări aparținând obștii călugărești de la Bixad, a săvârșit noaptea Sfinte Liturghii.

Prins și el în cele din urmă, a fost arestat în 28 octombrie 1950, făcând ani grei de închisoare, fiind maltratat pentru curajul apărării credinței sale. A trecut prin cumplitele închisori Aiud, Gherla și Caransebeș.

Mai mult decât atât, în 1951 au fost arestate și soția cu fiica lor Melania. Fiica a fost eliberată după 6 luni de ședere la securitatea din Sighet. I s-a spus că este eliberată pentru a se reîntâlni cu mama sa. De fapt s-a întors în pustiu, căci casa și avutul le-au fost confiscate. Despre mama sa nimeni nu știa să-i spună ceva. Laura Balea-Rițiu avea să-și încheie viața în închisoarea din Oradea în 1954. Pentru ca totul să fie și mai dureros, „organele” de atunci au dispus chiar și de cadavrul Laurei, corpul fiind dat pentru disecții, bineînțeles fără acordul familiei!

Melania trecuse în 1950 peste o altă dramă. Logodnicul ei, student în anul șase la medicină, Gheorghe Rednic, fusese exterminat în 1950 în temnița Aiudului, după doi ani de detenție. Pentru aceeași vină de a-și fi iubit prea mult neamul. Nici logodnicul și nici mama Melaniei nu au morminte.

Eliberat în 1955, părintele Grigore Rițiu a găsit la întoarcere o lume

schimbată. În rău. Va supraviețui în închisoarea mai mare care era România acelor grei ani, până în 1969, când a trecut la cele veșnice. Odată cu viața se încheia lungul șir al pătimirilor unui preot român, neclintit în credința sa.

Printre atâtea suferințe, părintele Grigore Rițiu a găsit răgazul de a-l îndemna pe vestitul cioplitor de piatră din Săpânța întru a realiza acel unic obiectiv turistic care este Cimitirul Vesel din Săpânța.

Localitatea Doba poate fi mândră cu faptul că un astfel de exemplar slujitor al lui Dumnezeu a văzut lumina zilei și a făcut primii pași în viață tocmai pe plaiurile sătmărene.

„Informația de duminică”, an V, nr. 240, 24 iunie 2007, p. 4.

75 de ani de la trecerea în eternitate a părintelui Athanasie Doroș

În galeria personalităților sătmărene preotul greco-catolic Athanasie Doroș are un loc aparte, privilegiat, îndrăznim să spunem. Da, pentru că, spre deosebire de alți patrioți sătmăreni care nu au un mormânt cum se cuvine, sau chiar deloc, „leul din Tarna Mare” – folosim sintagma consacrată pentru părintele Lucaciu, are un loc de veci care se constituie la ceasurile comemorative într-un adevărat loc de pelerinaj.

Și în acest an comunitatea din Tarna Mare, însuflețită de acești adevărați restituitori ai părintelui Doroș care sunt prof. Doina Molnar și secretarul Primăriei, Marcel Andercău, a omagiat cei 75 de ani de la trecerea în veșnicie a eliberatorului celor câteva sate românești din nordul județului, rămase după Marea Unire în afara fruntariilor tânărului stat român.

În demersul din acest an Consiliul Local Tarna Mare a fost sprijinit de trei instituții culturale sătmărene, ca o mulțumire peste ani adusă unei personalități de prim rang a județului. Ne vom strădui în cele ce urmează să prezentăm viața și activitatea părintelui Athanasie Doroș.

Athanasie Doroș s-a născut în 14 august 1886 la Slatina, localitate cu o populație majoritar românească, pe malul drept al Tisei (azi în Ucraina), ca fiu al protopopului Ioan Doroș din Sighet și al Rozaliei Bud. Mama sa era născută tot într-o familie preoțească, fiind soră cu vicarul de la Sighet, celebrul folclorist Tit Bud.

A urmat liceul la „Samuil Vulcan” din Beiuș, absolvind în 1904. A studiat teologia la Seminarul greco-catolic din Gherla, fiind hirotonit în 1910. S-a căsătorit cu Elisabeta Covaciu (născută în 1891 la Potău), fiica parohului din Tarna Mare, pr. Antoniu Covaciu (prieten cu Eminescu în perioada studenției vieneze), și a Mariei Anderco. Ambii părinți ai miresei făceau parte din vechi familii nobile românești, mulți înaintași de-ai lor fiind slujitori ai Sfântului Altar.

Între 1910-1918 a funcționat ca profesor de limba română și de religie în cadrul liceului piariștilor din Sighet, în același timp slujind în calitate de capelan al vicarului Tit Bud în parohia Sighet. S-a remarcat în acei ani și prin ajutorul dat tatălui său, formatorul unui vestit cor la Slatina. Părintele Athanasie cânta foarte bine și la vioară, dar avea și o voce minunată.

În vara anului 1918, preot militar fiind, e numit paroh la Tarna Mare, în locul socrului său, repausat în luna aprilie a aceluiași an. Doi preoți ai familiei Covaciu, Andrei și Antoniu cumulaseră împreună aproape o jumătate de veac de vrednică slujire în parohia Tarna Mare. Prin Athanasie Doroș, familia Covaciu continua să păstorească credincioșii din parohia Tarna Mare.

În 1 Decembrie 1918 a fost prezent la Adunarea Națională de la Alba Iulia, semnând Credenționarul Unirii din partea zonei Ugocea. Conferința de pace de la Paris a trasat granițele injust, astfel că cinci sate din nord-vestul extrem al țării au fost acordate Cehoslovaciei.

Nemulțumirea oșenilor a fost profundă. Cine putea însă a le redacta jalbele? La 20 mai 1920 părintele Athanasie Doroș a conceput petiția locuitorilor din Tarna Mare și Valea Seacă, iar în 27 mai 1920 pe cea a sătenilor din Bocicău, adresate Comisiei române pentru revizuirea frontierelor din București, condusă de gen. Petalla.

După multe tergiversări, Unirea pentru satele Tarna Mare, Bocicău, Comlăușa, Valea Seacă și Văgaș a venit în 30 iunie 1921. Această dată ar trebui cinstită cu bucurie dar și cu smerite gânduri de recunoștință către unificatorul, îndrăznim să-i spunem, Athanasie Doroș.

Părintele are meritul de a fi înființat în 28 noiembrie 1925 Desp. Ugocea al „Astrei”. Între anii 1925-1930 a pus bazele filialei Tarna Mare a Băncii „Albina”. De asemenea, merită menționată străduința sa de a înființa bibliotecă sătești în zona Oașului. După repausarea sa, în 1935, s-a înființat o bibliotecă la Tarna Mare. Urmașa acestei instituții poartă cu mândrie numele inițiatorului „Athanasie Doroș”, constituindu-se ca un exemplu pentru celelalte „case ale cărții” de pe cuprinsul județului.

După Marea Unire, cunoscându-i-se zelul patriotic dar și bagajul cultural, părintelui i s-au oferit mai multe posturi, printre acestea și cel de director al Bibliotecii Universitare din Cluj-Napoca. A refuzat și această funcție de vază, deoarece nu putea să-și părăsească credincioșii. Astăzi ar fi încântat să vadă cum visul său, biblioteca localității, a devenit realitate. Trebuie să menționăm aici sârguința și dragostea de carte dovedită

de fostul bibliotecar, Marcel Andercău, cel care a făcut ca visul părintelui să reînvie.

Căsătoria părintelui a fost binecuvântată cu copii frumoși, inteligenți și numeroși, așa cum obișnuit se nășteau în casele românilor. Crescuți în frica, dar și iubirea de Dumnezeu, au avut de înfruntat vitregiile aduse de „teroarea istoriei”. Refugiați după Dictatul de la Viena în zona Severinului, doi dintre copii, încă adolescenți, Sabin și Veturia, au fost deportați în urma unei greșeli voite în marea Uniune Sovietică. Au fost readuși în țară după multe cereri și intervenții. Sabin a fost multă vreme dascăl în municipiul nostru. Veturia (căsătorită Cosma), împreună cu mezina Angela (căsătorită Mălăescu) au onorat cu prezența dânelor manifestările din acest an, oferind celor prezenți o adevărată lecție de viață.

Primul născut al familiei Doros, Liviu, un jurist foarte bine pregătit, a fost „gratulat” de cei „fără Neam și Dumnezeu” cu 10 ani cumpliți de temniță. A decedat în anul 1985 la Brăila. Tot din familia Doros mai făceau parte copiii: Sever, Leontina și Lucian.

Învățăturile primite în familie le-au fost de mare ajutor urmașilor părintelui Athanasie, aceștia reușind să facă, vorba lui Radu Gyr, „din suferință pod de aur, pod înalt, iar din lacrimă velință, ca-ntr-un pat adânc și cald”.

Firea sa hotărâtă și dornică de a face lucrurile cu punctualitate și în spiritul Evangheliei i-a atras multe invidii și răutăți. Deși era incomod pentru mulți superiori, totuși din octombrie 1926 pr. Athanasie Doros a primit titlul de protopop onorific.

O boală cumplită a grăbit despărțirea de enoriași și de iubita familie. Athanasie Doros a repausat în 27 iunie 1932, fiind înmormântat în curtea bisericii din Tarna Mare. Credincioșii din localitate nu l-au uitat. Nici când trecuseră doar câțiva ani de la înveșnicire, nici în 1986 – la sărbătoarea centenarului nașterii – în vitregele condiții de atunci – nici în 1997 și nici acum, iată, în 2007, când am comemorat 75 de la trecerea sa la cele veșnice.

„Informația de duminică”, an V, nr. 241, 1 iulie 2007, p. 13.

*Bud de Budești, o mare familie preotească
cu origini nobile*

Între familiile preotești cu origine nobiliară se numără și Bud. Originile acestei familii sunt, probabil, maramureșene, particula „de Budești” arătând locul în care domiciliau strămoșii care au fost înnoblați. Actul înnoblării a fost săvârșit de către Matei Corvin în 1481, ulterior nobilitatea fiind întărită de Ulászlo în 1494 și 1510.

În cele ce urmează ne vom opri asupra câtorva membri ai familiei Bud de Budești, preoți în marea majoritate, care au funcționat în părțile Sătmarului, cu precădere în zona Oașului.

Primul membru al familiei preotești Bud despre care avem știre că a avut legături cu Sătmarul este *Ioan Bud*. S-a născut în 1811 la Baia Mare. Era căsătorit cu Tekla Berger, originară dintr-o familie franceză, care i-a dat, între alții, pe episcopul de Kossice Ioan Berger (Perger). A fost hirotonit în 1836.

Este tatăl preotului Tit Bud, distins istoric și folclorist. De asemenea, cunoaștem că a mai avut copiii Corneliu, George, Aloisia Ludovica și Rozalia. După cum vom vedea, patru dintre copii au avut legături directe cu părțile oșenești.

Ioan Bud a fost paroh la Bixad, cel puțin din anul 1856, după cum atestă registrele parohiale. În această calitate a repausat în 14 decembrie 1859, la Bixad fiind și înmormântat. Soția lui se înrudea cu protopopul de Turț, George Molnar. După repausarea sa, o parte din familie, adică soția cu trei dintre cei cinci copii, s-au mutat în casa protopopului George Molnar.

Fiul cel mare al familiei Bud, *Corneliu*, s-a născut în 1840 la Sat-Șugatag. S-a căsătorit cu Emilia Popp (m. 1924, Gherța Mare), fiica parohului din Gherța Mare, Dumitru Popp. A fost hirotonit în 1863.

A slujit pentru început la Bixad, fiind numit apoi în parohii mai depărtate de Sătmar, la Biușa și Botiza, adică în Sălaj și, respectiv, Maramureș.

A fost foarte atașat după aceea de parohia Gherța Mare, slujind aici

de la începutul anului 1878 până la trecerea în veșnicie. A avut și el o familie frumoasă, aici le amintim însă doar pe fiicele Anna (căsătorită cu pr. Iustin Pop) și Emilia (căsătorită cu pr. Petru Doboși jun.), iar despre fiul Ambroziu ne vom referi în cursul materialului.

În 1895 (1893) eforturile sale în parohie au fost încununate prin ridicarea bisericii din piatră și cărămidă arsă cu hramul „Adormirea Preacuratei”.

A repausat în 6 octombrie 1904 la Gherța Mare, fiind înmormântat în cimitirul localității unde slujise mai mult de un sfert de veac.

De Crăciunul anului 1846 mare bucurie a venit în familia parohului Ioan Bud din Sat-Șugatag. Anume nașterea fiului, care avea să se dovedească de-a lungul întregii vieți un spirit enciclopedic. Preot, aidoma tatălui și fratelui mai mare, Tit va dovedi constante preocupări pentru ridicarea spirituală și culturală a credincioșilor săi. A fost paroh o perioadă în localitatea de obârșie, fiind promovat apoi, datorită vredniciei sale, în funcția de vicar de Maramureș.

Puțin știut este faptul că Tit Bud s-a aplecat cu cercetările folclorice și lingvistice și asupra părților oșenești, răspunzând unui chestionar privind limba română, inițiat de B.P. Hașdeu, cu material cules din Oaș și Ugocea. Nu va uita de binefăcătorul său unchi George Molnar (1806-1873, paroh la Odoreu și Turț, decorat cu „Crucea de Aur”), tipărindu-i lucrarea „Cuvântări funebre și iertăciuni din auctori și din scriptele repausatului Georgiu Molnar, fost paroh protopop în Turț. Prelucrate de Tit Bud”, două volume apărute în 1878, respectiv 1887.

Registrele parohiale consemnează multe evenimente din familiile rudelor sale la care Tit Bud a fost prezent. Spre exemplu, aproape toți copiii familiei protopopului Demian l-au avut ca naș pe vicarul de la Sighet.

A repausat în august 1917, înainte de a vedea cu ochii împlinirea marelui vis al românilor.

Una dintre fiicele lui Ioan Bud, *Rozalia*, s-a căsătorit cu pr. Ioan Doroș. Acesta se pare că era originar din părțile Oașului. Important este pentru istoria Sătmarului că în această familie avea să vadă lumina zilei Athanasie Doroș, preotul care a reușit să repare nedreapta uitare a satelor oșenești din nordul județului nostru, în frunte cu parohia sa, Tarna Mare, în afara hotarelor României Mari.

Cealaltă fiică, *Aloisia*, s-a căsătorit cu un alt preot de frunte al românilor sătmăreni, Athanasie Demian. Amintim aici doar că în urma celor 18 ani petrecuți la catedra seminarului din Gherla a dobândit titlul

de profesor emerit de teologie. A predat istoria și dreptul bisericesc. După aceea a păstorit cu vrednicie la Negrești vreme de peste 35 de ani. Personalitatea lui vastă merită o abordare specială. Amintim doar că Dumnezeu a binecuvântat familia lui Athanasie Demian și a Aloisiei Bud cu foarte mulți copii.

Un vlăstar al familiei Corneliu Bud se născuse în 1866, purtând numele de *Ambroziu*. Student teolog, familia își punea mari nădejdi în viitorul său. S-a preocupat de culegerea folclorului din părțile în care a copilărit. O parte din materialul folcloric cules de el a fost valorificat ulterior de către un alt teolog cu preocupări identice, Emil Bran.

Promițătorul tânăr nu a ajuns să-și împlinească visele. A repausat în 23 martie 1889, pe când era student teolog la Gherla în anul III. A fost doborât de tuberculoză, sau hectică, în limbajul epocii, o boală care făcea ravagii în acei ani. Șapte preoți din district au ținut să-l conducă pe ultimul drum. A fost înmormântat la Gherța Mare.

Un alt reprezentant al familiei Bud, fiul învățătorului George, a fost *Tit* *V*, născut în 1881. A absolvit teologia la Seminarul din Gherla. Era căsătorit cu Maria Pop, fiica pr. Vasile Pop din Ferneziu. A fost hirotonit în 1907. După hirotonire a funcționat în calitate de capelan al vicarului foraneu la Sighet, unchiul său Tit Bud, despre care am vorbit deja. A slujit apoi la Ferneziu și Trip. În 15 martie 1914 a trebuit să treacă peste durerea despărțirii de soția sa, decedată în vârstă de numai 29 de ani. Imediat după deces va pleca în parohia Ferneziu, distr. Baia Mare, slujind acolo cel puțin până în 1930, având în acest ultim an deja titlul de protopop onorar.

În 1936 funcționa ca paroh la Gârdani, districtul Silvania. Între 1937-1942 a slujit iarăși pe plaiuri sătmărene, de această dată la Someșeni. A trecut la cele veșnice în 1946, fiind înmormântat în cimitirul de lângă gara din Satu Mare. Iată că avem un reprezentant al familiei Bud care-și doarme somnul de veci în municipiul nostru. Fratele său, *Ioan*, ajunsese prin 1925 ministru de finanțe al Ungariei.

Am prezentat în aceste rânduri o parte din înfăptuirile membrilor familiei Bud de Budești pe plaiurile sătmărene, în special în părțile oșenești. Sigur, personalitatea folcloristului Tit Bud, de la a cărui repausare se împlinesc luna aceasta 90 de ani, este covârșitoare, dar considerăm că și ceilalți membri ai familiei Bud de Budești merită recunoștința noastră.

*Iuliu Coroianu, 160 de ani de la naștere,
80 de la moarte*

Anul acesta s-au împlinit 160 de ani de la nașterea și 80 de ani de la moartea celui care a fost avocatul Iuliu Coroianu. Născut în județul nostru, istoria românilor îl consemnează ca pe unul dintre principalii artiștii ai mișcării memorandiste din anul 1892. Vom încerca să-i schițăm un scurt portret, completat cu informații despre ceilalți membri ai familiei sale, accentuând legăturile acestora cu meleagurile sătmărene.

Iuliu Coroianu a văzut lumina zilei în 14 iunie 1847 la Craidorolț. A absolvit facultatea de drept la Budapesta. După ce a fost vreme de un an notar în Crasna, din anul 1874 a funcționat ca avocat în Cluj, oraș unde se va stabili.

În 1881 a fost promovată, alături de alți tineri, în comitetul de conducere al Partidului Național Român. Legăturile lui cu Sătmărul s-au reluat în anii 1889 și 1893, când l-a apărat cu strășnicie pe prietenul său, dr. Vasile Lucaciu, în două răsunătoare procese.

De menționat este faptul că Iuliu Coroianu a fost cel care a elaborat textul Memorandului. S-a hotărât că ar fi fost bine ca documentul să fie văzut și de frații de peste munți. Doi delegați au fost trimiși la București, prezentând textul regelui Carol, lui Kogălniceanu, I.C. Brătianu și D.A. Sturdza. Acești doi delegați nu au fost alții decât sătmărenii Iuliu Coroianu și Vasile Lucaciu!

Nu avea să știe, când i-a fost apărător „Leului de la Șișești”, că peste puțin timp avea să ia și el loc în boxa acuzaților, căci în procesul intentat în 1894 la Cluj memorandiștilor români a fost condamnat la doi ani și jumătate închisoare.

După Marea Unire, a făcut parte din parlamentul României, în calitate de senator. A trecut la cele veșnice în 31 martie 1927 și a fost înmormântat la Cluj.

Tatăl lui Iuliu Coroianu, *Demetriu*, s-a născut în Așchileu Mare (comi-

tatul Dăbâca) la 26 octombrie 1814, în familia pr. Antoniu Coroianu și a Ecaterinei Munteanu, fiica preotului din Noșig. Tatăl său era originar din familia Coroianu de Coruieni și Vîma Mică (descendenți ai familiei Coroi de Bârsana).

Școala primară și liceul le-a urmat la Cluj, la piariști. Teologia a absolvit-o la Blaj. Pe parcursul tuturor studiilor urmate a fost un elev eminent. Vreme de doi ani, între 1837-1839, a fost profesor de fizică la gimnaziul din Blaj, fiind coleg, printre alții, cu Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu și Ștefan Moldovan. El i-a urmat la catedră lui George Barițiu, plecat la Brașov.

După căsătoria cu Iuliana Pop, a fost hirotonit în 1841 ca preot în Bobota. În urma căsătoriei au rezultat copiii: Clara (n. în 1842, mama lui Iuliu Maniu), Iuliu, Sabin și Lucreția. În iulie 1843 ajunge ajutor de preot la Craidorolț, iar din 1846 devine preot titular și protopop. În această calitate l-a însoțit pe vicarul Alexandru Șterca Șuluțiu la Adunarea de la Blaj din 3-4 mai 1848.

Din 1850 este numit vicar al Silvaniei, mutându-se la Șimleu. În casa lui a fost definitivat protestul înaintat Curții de la Viena în 1861 împotriva anexării Partium-ului la Ungaria.

A fost fondator, în 1871, și primul director al Desp. Sălăjean al „Astrei”. De asemenea, a întemeiat și a fost primul președinte al Reuniunii Învățătorilor Români Sălăjeni.

În 1873 devine canonic al Ep. de Gherla. Din 1874, vreme de 15 ani a fost rector al Seminarului Teologic din localitate. Deținea titlul de cavalier al ordinului Francisc Iosif I. A trecut la cele veșnice în 28 decembrie 1891 la Gherla, fiind înmormântat în cimitirul bisericii parohiale.

Lucreția Coroianu s-a căsătorit cu pr. Ioan Erdelyi. Acesta, un student foarte bun, urmasa teologia la Seminarul Central greco-catolic Sf. Barbara din Viena. A fost hirotonit în 10 ianuarie 1862. După hirotonire a funcționat o perioadă în calitate de capelan al catedralei episcopale orădene.

A slujit apoi la Tătărești, din 29 mai 1872, până la repausare. Din 1894 a dobândit și funcția de asesor consistorial. Apropiat al frunțașilor mișcării naționale românești din zonă, a fost un obișnuit al casei avocatului Ferențiu din Satu Mare, loc de întâlnire în acea vreme a celor mai de seamă români sătmăreni.

Din numeroasa-i familie îi amintim aici doar pe copiii: Traian (1877-1932, dr. în științe politice, prim-pretor la Satu Mare), Romul (n. 1881,

viitor preot celib, paroh la Cehei, profesor la Șimleu) și Cornelia (directoare a internatului școlii Normale din Șimleu).

În vremea păstoririi pr. Ioan Erdelyi au fost ridicate biserici de zid în Tătărești și filia Viile Satu Mare. Mai întâi în Viile Satu Mare, în 1880, apoi la Tătărești, în 1892, ambele cu hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavril”.

Sabin, cel mai mic dintre băieții familiei lui Demetriu Coroianu, s-a născut în 1859, la Șimleu Silvaniei. A studiat teologia la Oradea. S-a căsătorit cu Emilia Iuliana Lupu, fiica asesorului Teodor Lupu. A fost hirotonit în 1884, cu ocazia consacrării bisericii din Năsăud, de către ep. Ioan Szabo.

O bună perioadă a fost administrator parohial la Dăbâca și notar districtual al Lugierdului. A dobândit și titlul de vicarhidiacon onorar. În 1894, alături de alți patrioți români, i-a însoțit pe memorandiștii care urmau să fie întemnițați la Seghedin.

Din iunie 1910 a funcționat în parohia Botiz, fiind totodată și protopop al locurilor. În 1912, alături de pr. Victor Anderco, parohul din Odoreu, însoțind o delegație de 100 de săteni, a fost prezent la Alba Iulia, la manifestația de protest împotriva alipirii samavolnice a unor parohii sătmărene, printre care și Botiz, la Episcopia de Hajdudorog.

A depus o vie activitate în cadrul „Astrei” sătmărene, înființate în martie 1913, făcând parte din primul comitet director, dar activase și la Dăbâca în cadrul „Asociațiunii”. Deținea în acești ultimi ani titlul de protopop emerit. Știm că a avut trei copii: Livia (c. Deciu), Iuliu (dr. în drept, deputat liberal în mai multe legislaturi) și Clara (c. cu Zaharia Boilă).

A repausat în 14 februarie 1914, pe când funcționa la Botiz, în urma șicanelor venite din partea superiorilor, conducătorii artificialei Ep. de Hajdudorogh. Își doarme somnul de veci la Botiz.

Un alt membru al familiei Coroianu a fost *Dumitru jun.* Se născuse în 1842. Tatăl său se numea Paul, slujea la nașterea fiului său ca paroh la Cățălu Unguresc (Sălaj), și era frate cu Demetriu Coroianu sen. Mama lui Demetriu Coroian jun. se numea Ana Pop.

A absolvit liceul la Beiuș în 1864. S-a căsătorit cu Iuliana Baști, fiica parohului din Ghirolt, Vasile Baști sen. Hirotonit în 1869, începe preoția prin a fi între decembrie 1869 și ianuarie 1875 slujitor al altarului în parohia Silvaș și filiile Cean și Moara Banfy.

A slujit în parohia Santău din februarie 1875 până la repausare, îndeplinind funcțiile de protopop și arhidiacon al locurilor. În 1886 a

fost lovit de decesul soției, în vârstă de numai 35 de ani. De notat că 11 preoți au ținut să o conducă pe ultimul drum. Peste trei ani a repausat și mama sa.

În 1900-1901 a reușit, sprijinit pe ostenele credincioșilor, ridicarea bisericii de zid cu hramul „Bunevestiri”. Construcția a costat peste 30 000 coroane.

A fost membru pe viață apoi chiar președinte al Desp. Tășnad al „Astra”, preocupându-se de luminarea credincioșilor, îndeosebi militând pentru înființarea de biblioteci populare.

În mai 1892 a făcut parte din delegația celor 300 de români care au fost la Viena. Protestează împotriva Legii Trefort. De asemenea, în 7 aprilie 1907 s-a alăturat protestului românilor din zona Tășnad împotriva legii școlare Apponyi. În același an este numit în fruntea nou-înființatului Desp. Tășnad al Reuniunii Înv. Sălăjeni.

A fost delegat de drept la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. După Unire, în 16 februarie 1919, a fost arestat de soldații secui, escortat la Tășnad. A rămas acolo 3 zile în arest, fiind apoi transferat la Debrețin, unde a fost „maltratat în modul cel mai barbar”.

A trecut la cele veșnice în 8 ianuarie 1924, după 55 de ani de preoție, din care aproape o jumătate de secol slujise neînterupt la Santău.

Se poate spune că noi sătmărenii am cinstit memoria lui Iuliu Coroianu. Astfel, în centrul localității sale de baștină a fost amplasat în 1994 un bust realizat de către sculptorul Radu Ciobanu. În municipiul Satu Mare, după 1989 o stradă îi poartă numele. Rândurile acestea au încercat să aducă aminte activitatea cultural-națională depusă și dr. Iuliu Coroianu dar și de alți membri ai familiei Coroianu.

„Informația de duminică”, an V, nr. 247, 12 august 2007, p. 3.

Timotei Cipariu și sătmărenii

În curând se vor împlini 120 de ani de la trecerea la cele veșnice a cărturarului Timotei Cipariu, cunoscut în istoria culturii ca „părintele filologiei românești”. Ajuns unul dintre pilonii de rezistență ai cetății culturale românești care a fost Blajul, Timotei Cipariu a venit pentru români ca o fericită continuare a corifeilor „Școlii Ardelene”: Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior.

Îl readucem în memorie în cele ce urmează, subliniind legăturile cu sătmărenii contemporani lui.

În monografia localității de origine a lui Timotei Cipariu, Pănade (jud. Alba), satul este comparat cu un „leagăn uriaș” așezat între dealuri. Acolo a văzut lumina zilei în 21 februarie 1805 cel care avea să devină profesor la Blaj, canonic al Bisericii greco-catolice, vicepreședinte al Academiei Române.

Bun cunoscător a nu mai puțin de 12 limbi străine, între care araba, turca și ebraica, Cipariu a avut o dragoste fără de sfârșit pentru cărți. Făcea achiziții din îndepărtate zone în care vedeau lumina tiparului minunatele obiecte care mai sunt încă și astăzi cărțile.

Obișnuia să călătorească, în scopuri culturale și naționale. A rămas însă credincios Micii Rome a românilor, loc unde își doarme somnul de veci din 3 septembrie 1887.

Nenumăratele sale merite sunt încununete de dragostea de neam, ilustrată de propriile cuvinte: „... sufletul meu încă va via întru acest popor pe care Providența mi l-a asemnat ca să-mi fie pe pământ părinte și frățietate, și de care nice după moarte-mi nu voi a mă despărți”.

Alături de George Barițiu, blândul canonic de la Blaj a fost pionierul presei românești din Transilvania. Se va vedea cum existau abonați la foile sale și pe îndepărtatele meleaguri sătmărene.

Un lucru mai puțin știut este faptul că numeroase articole nesemnate apărute la Brașov și Sibiu, în ordinea orașelor unde a editat publicații românești Barițiu, îi aparțineau de fapt lui Timotei Cipariu. El a fost

poate cel mai de nădejde colaborator al lui Barițiu.

Cipariu a editat la Blaj „Organul Luminării”, devenit apoi „Organul Național” (primul ziar românesc cu litere latine), „Învățătorul poporului” iar în cele din urmă „Arhivă pentru filologie și istorie”, prima revistă românească de filologie.

Correspondenții sătmăreni ai lui Cipariu

Ion Pop Suduranu (1792-1872), a predat câțiva ani la Blaj, slujind după aceea la Mecențiu (Ady Endre) și Sărăuad. În 1847, entuziasmat de apariția foii lui Timotei Cipariu, „Organul Luminării”, cere cu insistență un abonament.

Petru Bran (1821-1877), cu o biografie cunoscută. Amintim aici doar faptul că spre binele învățământului românesc sătmărean a purtat corespondență, printre alte personalități, și cu Timotei Cipariu.

Petru Ciceronescu (1824-1884), paroh la Cărășeu și Roșiori, ctitorul bisericii din ultima localitate pomenită. Din corespondența lui cu Ioan Micu Moldovan, știm că în 1870 a comandat două exemplare din „Gramatica limbii române” a lui Timotei Cipariu.

Demetriu Coroian (1814-1891), paroh la Craidorolț, vicar al Silvaniei, apoi canonic la Gherla. Vreme de doi ani, între 1837-1839, a fost profesor de fizică la gimnaziul din Blaj, fiind coleg de catedră cu Timotei Cipariu.

Dumitru Kerekes (1805-1875), paroh aproape trei decenii la Medieșu Aurit. A fost întemnițat în timpul evenimentelor din 1848-1849. S-a preocupat de bunul mers al școlii românești din Medieș, purtând corespondență cu Timotei Cipariu în vederea achiziționării de manuale cu Timotei Cipariu.

Theodor Kövari-Chioreanu (1818-1906). Multă vreme director al liceului „Samuil Vulcan” din Beiuș. Pentru bunul mers al vestitei școli românești a purtat de asemenea corespondență.

Literatului și editorului Cipariu îi va scrie preotul-cărturar *Moise Sora Noac* (1806-1862), abonat, colaborator și răspânditor al publicațiilor lui Cipariu în spațiul sătmărean.

Noac a funcționat în parohii sătmărene aproape 20 de ani. Îi scrie lui Cipariu în 1855, pe când era paroh la Almoșd, parohie greco-catolică românească pe atunci, azi o localitate pierdută cu desăvârșire pentru români, aparținătoare statului ungar. După ce „asudase” nouă ani la traducerea operelor lui Vergiliu, pașoptistul sătmărean se adresa lui Cipariu în speranța tipăririi traducerii în Blajul unde și el urmasa parte

din gimnaziu.

Redăm în continuare părerea lui Moise Sora Noac despre Cipariu: „... mai mare zel și adevărat foc patriotic cătră literatură și naționalitate nu pociu cunoaște decât togma în peptul măriei voastre; deci și eu încă m-am dețarmurit într-acesta, ca scumpu-mi acesta făt să-l încred mărinitatei măriei voastre subt aceste condițiuni”. Precizăm că „scumpul făt” era un manuscris cu traduceri din Vergiliu. Vor fi tipărite doar unele fragmente, după zeci de ani de așteptări...

Energia lui Timotei Cipariu îi va inspira pe discipolii ieșiți din școala sa. Îi amintim aici doar pe Ioan Micu Moldovan, Augustin Bunea și Ioan Bianu. Personalități care au crescut și s-au manifestat de-a lungul întregii vieți călăuziți de dragostea de neam și de litera scrisă, insuflate lor tocmai de către acest autentic spirit benedictin care a fost cărturarul născut la Pânade.

Abnegația sa pentru luminarea poporului era cunoscută și în părțile nordice ale românismului. Ecoul venit din multiplele sale activități i-a fascinat și pe reprezentanții inteligenței românești din Sătmar, dându-le un necesar imbold pentru a-și putea susține lupta de emancipare culturală și națională.

Cuvintele scrise de Nicolae Iorga, cu referire chiar la Timotei Cipariu, se constituie într-un îndemn valabil și pentru noi, cei de azi: „... puterea unui popor vine și din cunoștința limpede a tuturor oamenilor aleși, pe care i-a avut și-i are, și din cultul dezinteresat al acestor eroi”.

„Informația de duminică”, an V, nr. 249, 26 august 2007, p. 11.

Localitatea Pomi, omagiată la 600 de ani de la prima atestare documentară

Localitatea Pomi se va afla în sărbătoare sâmbătă și duminică. Respectând un obicei statornicit în timp, de Sfântă Mărie Mică, hramul bisericii din localitate, fii satului cu personalități, cum i s-a dus faima în județ satului Pomi, se vor întoarce la izvoare. Anul acesta sărbătoarea este jubiliară, deoarece se împlinesc 600 de ani de la atestarea documentară a localității.

Onorabilul purtător al „steagului de neuitat al satului”, distinsul domn profesor Gheorghe Cosma, ajutat întru elaborarea lucrării și de această dată de către jumătatea vieții dumnealui, doamna profesoară Rozalia Cosma, au reușit să aducă un frumos dar aniversării de la Pomi. Este vorba despre lucrarea „Omagiu celor care au fost și celor care sunt, Pomi 1407–2004, 600 de ani”, tipărită la Editura „Solstițiu”, care va fi lansată cu acest prilej.

Îndrăznim să numim acest volum ca al doilea din ciclul monografic dedicat de autori localității Pomi. Spre deosebire de „Comuna Pomi, străveche vatră românească” (apărută în 2002 la aceeași editură), cartea recent ieșită de sub tipar este consacrată numai localității (deci nu comunei) Pomi. Marele merit al autorilor, pe lângă faptul că au reușit să asigure continuitate primului demers monografic, este că au reușit să mobilizeze energiile creatoare ale unor iluștri fii ai satului, interesantele lor amintiri de pe meleagurile pomnene așternute pe hârtie având darul de a da o notă de autenticitate și culoare volumului.

Consemnăm aici interesante pagini semnate de către acad. Gabriel Ștrempel, Maria (Dunca) Taloș, prof. univ. dr. ing. Ioan Vida-Simiti, Emil-Flaviu-Ioan Oșan, Aurel Dunca, prof. univ. dr. Viorel Miclăuș, Maria (Roatiș) Bodescu, Dr. Constantin Rațiu, precum și un poem aparținând reputatului antrenor de handbal Ioan Băban.

Se aduc completări la datele istorice apărute în volumul din 2002,

lucru dovedit de lista intelectualilor născuți la Pom̃i, de materialul referitor la vestita familie Barbul, interesante informații și considerații asupra celor întâmpate în zonă după odiosul Dictat de la Viena. Am remarcat paginile dedicate influenței culturii latine asupra destinului românesc, dar și culegerile de folclor din zonă, aparținând prof. univ. dr. Ninuca Oșanu Pop și Gheorghe Șimon. Probabil că fără insistența autorilor volumului, truda celor doi culegători de folclor ar fi rămas în manuscris.

Fiecare sătm̃ărean pasionat de istoria locurilor sale va găsi o bucurie în lectura acestui volum. Se regăsesc în carte numeroase evenimente istorice din zbuciumata perioadă a luptei naționale a românilor din aceste părți, nu doar din localitatea Pom̃i.

Felicitând autorii volumului omagial, le dorim să aibă putere de muncă în continuare, și, folosim iarăși cuvintele academicianului Gabriel Ștrempel, să aibă mulțumirea de a găsi vrednici purtători ai „steagului de neuitat al satului”. „Omagiu celor care au fost și celor care sunt” se constituie ca o prețioasă călăuză pentru pomnenii care vor veni după cei de azi.

„Gazeta de Nord-Vest”, an XVIII, nr. 5141, 6 septembrie 2007, p. 5.

180 de ani de la nașterea episcopului greco-catolic Mihail Pavel

Printre ierarhii originari din părțile noastre la loc de cinste se află și episcopul greco-catolic Mihail Pavel. Zilele acestea s-au împlinit 180 de ani de la venirea sa pe lume. Această aniversare, dar și faptul că a studiat o vreme și în Sătmar, precum și numeroșii ani cât a condus destinele credincioșilor români sătmăreni ne-au îndemnat să-l readucem în memorie.

A văzut lumina zilei în 6 septembrie 1827 la Recea, aproape de Baia Mare, localitate situată pe atunci în comitatul Sătmar. Tatăl său, Constantin, a fost învățător și cântăreț bisericesc iar mama se numea Maria, născută Ardeleanu. Părinții erau de origine nobilă, ambele familii însă erau scăpătate la ceasul nașterii pruncului. Tatăl său făcea parte din familia nobiliară Pavel de Peteritea, înnobilită în 4 octombrie 1658 de către George Rákóczi.

Cinci clase gimnaziale le-a urmat la călugării Minorități din Baia Mare, iar cele două de liceu sau filosofia, cum erau denumite în acel timp, în Satu Mare și Cașovia. A fost trimis de către episcopul Muncaciului - de care ținea atunci Recea - la Institutul „Sf. Barbara” din Viena, pe care în 1848, din cauza sângeroaselor evenimente din timpul revoluției, a trebuit să-l părăsească înainte de terminarea studiilor. A absolvit teologia la Seminarul din Ungvár în 1851.

După absolvire, încă în același an, a voit să se căsătorească. În momentul când era pe punctul de a-și împlini vrerea, n-a mai putut, deoarece logodnica sa, o fată de preot din Borșa, a decedat. Drept urmare, hotărăște să să urmeze calea preoției ca preot celib. Potrivit acestui gând și-a găsit „o altă mireasă care nu se îmbolnăvește, nu se ofilește și nu moare în veci: Sfânta Biserică, veșnic tânăra și frumoasa mireasă a lui Hristos.”

A fost hirotonit preot de episcopul Muncaciului, Baziliu Popovici.

După hirotonire a fost numit notar consistorial la Episcopia Muncaciului și referent pentru credincioșii români din acea eparhie. În anul 1852 a fost trimis ca slujitor în parohia românească Apsa de Jos (azi în Ucraina).

Luând ființă Episcopia Gherlei, la care au trecut o mare parte din parohiile românești din eparhia ruteană a Muncaciului, Mihail Pavel a fost chemat în 1856 la sediul din orașul de pe Someș și numit notar consistorial. În 1860 îi este încredințată parohia Slatinei (azi în Ucraina), cumulând și funcția de protopop al locurilor, iar în 1862 este denumit vicar al Maramureșului. În 1870, călătorind la Roma, a reușit, cu ajutorul mitropolitului Ioan Vancea, care era acolo cu ocazia Conciliului ecumenic Vatican I, să obțină dezmembrarea parohiei române unite Sighetu Marmatei de la eparhia ruteană a Muncaciului și anexarea ei la eparhia Gherlei. Confirmarea trecerii parohiei de la Muncaci la Gherla făcându-se prin decretul Nunțiatunii Apostolice din Viena abia la 18 aprilie 1881, demonstrează cu câtă greutate s-a putut face acest transfer în beneficiul națiunii române din Transilvania și părțile ungurene.

Prin stăruințele sale s-a înființat în 1860 „Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș”, cea mai veche societate culturală a românilor, și, de asemenea, Preparandia pentru formarea învățătorilor de la sate.

La 1 septembrie 1872, după transferul episcopului Ioan Vancea de la Gherla ca mitropolit la Blaj, Mihai Pavel a fost numit episcop al Gherlei. A fost confirmat de către Papa Pius al IX-lea la 23 decembrie 1872 și hirotonit în catedrala din Blaj la 29 ianuarie 1873 prin Mitropolitul Ioan Vancea, iar la 23 februarie 1873 a fost instalat oficial în scaunul episcopal al Gherlei.

Ca ierarh al Gherlei, fiind un bun organizator și versat în administrația bisericească, a pus rânduială în problemele cancelariei diecezane, impunând protopopilor și preoților să înainteze regulat, periodic, statistici de informare, pentru a se cunoaște în orice moment starea eparhiei sub toate aspectele, inclusiv privind învățământul din dieceză.

După câțiva ani de păstorire rodnică la Gherla, la 29 ianuarie 1879, a fost numit episcop la Oradea, transfer confirmat de Sfântul Scaun la 15 mai același an, instalat fiind la 8 iunie 1879. Activitatea sa pastorală la Oradea e remarcabilă atât prin împlinirile materiale cât și în viața spirituală, la care a stăruit nu numai prin viu grai și îndemnuri ci și prin exemplul său, cerându-le preoților să fie și ei pildă vie pentru credincioșii lor.

Continuând, ca și la Gherla, cu introducerea disciplinei în administrația bisericească, pe lângă publicarea decretelor Conciliului provincial, ținut la Blaj în 1872, prin care s-au adus importante hotărâri, a întocmit personal statute și regulamente pentru toate ramurile administrației bisericești.

La Beiuș a deschis în 1887 internatul de băieți, iar în 1896 a înființat școala civilă (sau medie) de fete împreună cu internat. A ridicat în localitate o frumoasă casă parohială.

La Oradea a renovat catedrala, a zidit o școală de aplicație, a zidit cinci case pentru canonici, a creat Fundațiunea subsidiară Paveliană prin care să fie completate fondurile de pensie ale profesorilor din Beiuș, de ajutorare cu îmbrăcăminte a elevilor săraci și îndeosebi a fetelor orfane, fiice de preot din internatul școlii de fete din Beiuș.

A descoperit și amenajat ca loc de odihnă peste vară minunata stațiune climaterică Stâna de Vale.

Probabil că de la Samuil Vulcan Episcopia de Oradea nu a avut un conducător de talia sa. Încununarea faptelor sale a fost fundația lăsată posterității. S-a numărat printre cei mai mari mecenai ai neamului românesc, donând de-a lungul vieții pentru beneficiul instituțiilor cultural-politice românești cca. 4 milioane de florini aur.

Episcopul Mihail Pavel a avut de suferit mult, uneori chiar de la conașionalii săi. Presa maghiară, mai ales cea orădeană, l-a atacat cu toată furia. În vara anului 1892, după prezentarea Memorandului la Viena, în seara zilei de 28 iulie, șovini maghiari, incitând și studențimea de la Academia de Drept și „canaliile străzilor”, vociferând și urlând la adresa episcopului Mihail Pavel: „Jos cu mizerabilul valah, puturos, opincar, trădător de patrie, belciug în nasul lui”, i-au zdrobit ferestrele cu bolovani de câte 3-4 kg. fiecare.

Demnă de amintit este atitudinea manifestată în 1899 când, împreună cu mitropolitul Victor Mihali au refuzat să fie prezenți la Congresul catolic de ambele rituri, solicitând dreptul de a convoca un Congres mitropolitan propriu.

Pentru meritele sale împăratul i-a acordat distincția de cavaler al ordinului Francisc Iosif I. A fost apoi decorat cu „Coroana de fier” clasa I, după ce înainte fusese numit consilier intim.

A fost de două ori la Roma, Sfântul Părinte conferindu-i titlurile de conte roman, asistent la tronul pontificiu și prelat papal.

Nebănuț de multe legături există între Sătmăr și localitatea Slatina

din Maramureșul istoric. Amintim aici faptul că în Slatina de pe malul ucrainean al Tisei au slujit de-a lungul anilor preoții sătm̃areni: Ioan Anderco-Homorodanu, Alexiu Berinde, Ioan Doros̃ (în calitate de capelan chiar al lui Mihail Pavel) și s-au născut alte figuri proeminente ale românismului sătm̃arean: Nicolae Bota (paroh la Vezendiu) și Athanasie Doros̃ (cel care a alipit satele din preajma Tarnei Mari la România Mare).

Un eveniment trist s-a produs acolo în 1 iunie 1902, când episcopul greco-catolic Mihail Pavel s-a stins din viață la băile Slatina. O boală de inimă a curmat firul unei vieți dedicate Bisericii și neamului românesc din părțile Transilvaniei. A fost așezat în cripta bisericii parohiale din Slatina, zidită pe cheltuiala sa. A fost plâns de întreaga Episcopie, deopotrivă înaltul cler, iubiții săi preoți și credincioși.

„Informația de duminică”, an V, nr. 251, 9 septembrie 2007, p. 9.

*80 de ani de la trecerea în veșnicie
a părintelui Alexa Pop*

În 18 noiembrie 1927 se împlinesc 80 de ani de la repausarea celui care a fost un luptător neînfricat pentru drepturile românilor sătmăreni, preotul greco-catolic Alexa Pop, păstor sufletesc al românilor din Sanislău vreme de două decenii.

A văzut lumina zilei în 10 mai 1858 la Bozânta Mică, în familia parohului greco-catolic local Ioan Pop. Școala primară a urmat-o în satul natal, iar studiile secundare la Baia Mare și Beiuș, unde trece capacitatea în 1876. Teologia o absolvă în 1880 la Satu Mare.

Alexa Pop s-a căsătorit cu Aurelia Nuțiu. Născută în 1865 la Chioag (județul Bihor), soția lui făcea parte din numeroasa familie a preotului gr.-cat. Alexandru Nuțiu și a Teclei Geran. Merită să insistăm puțin asupra familiei Nuțiu. Din anul 1867 Alexandru Nuțiu va sluji în Sătmar, succesiv funcționând la Resighea, Petea, Tămaia (pe atunci în comitatul Sătmar), Chilia și, în cele din urmă la Lipău, unde-și va da obștescul sfârșit în 1908, după ce slujise în această parohie vreme de aproape un sfert de veac.

Afară de Aurelia, născută, după cum am precizat, pe meleaguri bihorene, în familia Nuțiu s-au născut nu mai puțin de 14 copii! Aceasta în parohiile cercetate de noi, deci după 1867. Prenumele acestora? Ioan Axinte Sever, Titu Liviu Adrian, Octavian Augustin; rezonanța dovedește dorința arzătoare a părintelui de a nu putea fi stălcite prenumele copiilor.

A fost caracterizat în epocă drept „naționalist înflăcărat, preot energetic și de model”. Desigur, în acea vreme cuvântul naționalist nu căpătase conotația infamantă de astăzi.

Alexa Pop a fost hirotonit în 17 aprilie 1881, după nunta cu Aurelia Nuțiu, ceremonia căsătoriei fiind oficiată la Chilia. Începe preoția prin a fi administrator iar din 1887 paroh la Bușag, adică aproape de locurile

natale și de Valea Someșului. În 1885 trece examenul prosinodal. A înființat în această parohie un grănar, din roadele căruia s-a zidit mai târziu școala primară.

Între 1893-1907 păstorește tot în zonă, adică la Săsar, în imediata vecinătate a Băii Mari, ridicând acolo noua biserică. Încă de când slujea la Săsar a fost ales membru pe viață al „Astrei”. A sprijinit material Reuniunea de cântări „Hilaria” din Oradea.

Din 3 martie 1907 până la sfârșitul vieții funcționează la Sanislău. A slujit cu vrednicie și aici, obligat și de personalitatea predecesorului său în parohie, nimeni altul decât Gavril Lazăr de Purcăreți. Va reuși, desigur împreună cu obștea satului, construirea unei biserici impunătoare, pe măsura hărniciei și bogăției oamenilor locului. Lăcașul are hramul „Sfinții Arh. Mihail și Gavril” și a fost terminat în anul 1910.

S-a implicat atât pe plan politic, cât și pe plan cultural în emanciparea românilor sătmăreni.

Printre funcțiile pe care le-a ocupat în diferitele forme de organizare a intelectualilor români sătmăreni, menționăm că a fost membru al comitetului Desp. Sătmar-Ugocea al „Astrei” și președinte al Reuniunii învățătorilor greco-catolici din Arhidiaconatul Sătmarului.

A protestat vehement contra artificialei Episcopii de Hajdudorog, înființată pentru și mai accentuata deznaționalizare a românilor. La 18 august 1912 a organizat la Sanislău o mare adunare de protest, la care au participat dr. Ioan Ciordaș și pr. Constantin Lucaciu.

Între timp fusese avansat arhidiacon onorar și asesor consistorial în cadrul Episcopiei greco-catolice de Oradea. În 18 noiembrie 1918 a fost ales în conducerea C.N.R. cercual Carei. A activat politic și după Unire, în cadrul formațiunii naționale, ulterior devenită național-țărănistă.

Marea Unire i-a adus și reactivarea în protopopie, din care demnitate fusese destituit în vremea Hajdudorogului. În 1923 a înființat a doua parohie a Sanislăului.

A trecut la veșnicie în 18 noiembrie 1927, fiind înmormântat în cimitirul din Sanislău.

Rândurile de față ne-au prilejuit evocarea unuia dintre cei mai vajnici apărători ai drepturilor neamului românesc din Sătmar. Se vor însă aceste gânduri doar o semnalare a celor 150 de ani de la nașterea lui Alexa Pop, care se vor împlini în luna mai a anului viitor. Nădăjduim că autoritățile sătmărene nu vor omite din calendarul lor frumoasa aniversare. Ideal ar fi ca și forurile culturale din Maramureș, în special oficial-

itățile din Bozânta Mică, Bușag și Săsar să-și aducă aminte de acest eveniment. Conlucrarea forurilor competente din cele două județe ar aduce un frumos omagiu întru cinstirea memoriei părintelui Alexa Pop.

„Cronica sătmăreană”, an I, nr. 173, 19 noiembrie 2007, p. 4.

Familia preoțească Covaciu, devotată plaiurilor sătmărene

Între familiile preoțești greco-catolice care au făcut cinste românilor de pe plaiurile sătmărene, se distinge și Covaciu. La origine membrii familiei se numeau Faur de Berința, strămoșul lor fiind înnobilit de către principele Transilvaniei Mihail Apaffi în 1681. Covaci se talmăcește în românește faur, fierar. Teroarea istoriei a făcut ca și numele acestei familii românești să fie maghiarizat.

Principalul membru al familiei este, neîndoielnic, Antoniu Covaci. Se crede că în vremea studenției l-a cunoscut pe Mihai Eminescu. În rândurile de față ne vom concentra asupra personalității sale, dar vom oferi și date despre ceilalți membri ai familiei.

Primul reprezentant al familiei Covaci despre care avem noi știre este *Andrei*. S-a născut în 1819. Era căsătorit cu Iulia Molnar. Născută în 1826 la Amați, și ea făcea parte dintr-o familie preoțească, tatăl fiind paroh la Amați. Andrei Covaci a fost hirotonit în 1845.

După hirotonire până în 1852, cel puțin, a funcționat la Potău. În acești ani s-au născut fiii Andrei (1845) și Antoniu (1848), ambii ajunși preoți, precum și o fiică, Iulia (născută în 1854), căsătorită cu preotul Ioan Anderco.

Apoi, cel puțin din 1858 până la data repausării, a slujit în aceeași funcție la Tarna Mare și în filiile Bocicău și Valea Seacă. Acolo se vor naște copiii: Ioan (1859, mort pe când era elev la gimnaziu), Anna (1860) și Maria (1862, căsătorită cu pr. Antoniu Șerbac).

Ideea afirmării naționale îi era apropiată, el participând cu însuflețire la o colectă efectuată pentru sprijinirea studenților români sătmăreni.

A trecut la veșnicie în 6 decembrie 1883, fiind înmormântat la Tarna Mare. Soția lui repausase cu un an înainte.

Primul născut în familia pr. Andrei Covaci sen. s-a născut în 1845, purtând același prenume ca și tatăl său, *Andrei*. A studiat teologia la

Gherla. S-a căsătorit cu Otilia Bud. Născută la Botiza, într-o familie de asemenea preotească, era soră cu vicarul de la Sighet, cunoscutul istoric și folclorist Tit Bud. Andrei jun. a fost hirotonit în 1872.

Pe parcursul anului 1874 a slujit în calitate de capelan la Turț. Acolo s-a născut în același an fiica Iulia.

A slujit apoi cu fidelitate părțile Maramureșului istoric. Astfel, cel puțin între anii 1877-1888 a fost administrator parohial la Vișeu de Mijloc, districtul omonim.

A fost apoi foarte legat de parohia Bârsana, unde a slujit cel puțin din 1890 până ce și-a dat obștescul sfârșit.

A repausat în 21 noiembrie 1918, adică în zilele premergătoare Unirii.

Antoniu Covaciu s-a născut în anul 1848 (1851, după o altă sursă) la Potău, unde tatăl lui, preotul Andrei Covaciu era slujitorul sfântului altar.

Absolvă liceul la Beiuș, unde a activat în cadrul Societății de lectură, îndeplinind funcția de notar al ședințelor.

Și-a continuat apoi studiile la Viena, ca bursier, începând cu data de 1 octombrie 1868, la Institutul „Santa Barbara”, unde a studiat și Titu Maiorescu, printre alți studenți români. Termină studiile teologice în anul 1872. În perioada vieneză a avut probabil legături cu Mihai Eminescu. Admirația Luceafărului poeziei române pentru frumusețea graiului românesc din Sătmar ar fi putut avea originea în prietenia lui Antoniu Covaciu cu poetul nepereche.

Antoniu Covaciu s-a căsătorit cu Maria, fiica preotului Vasile Anderco, paroh al Batarcilor. Socrul său făcea parte din vestita familie nobiliară românească din Sătmar, Anderco, el fiind născut la Botiz.

După 1872, anul hirotonirii, Antoniu Covaciu a slujit vreme de un deceniu, până în august 1883 în calitate de capelan sau cooperador al parohului și socrului său, Vasile Anderco.

S-au născut la Batarci copiii: Maria Iuliana (n. 1874), Ioan (n. 1875, m. 1882), Iulia Ana (n. 1876, m. 1881), Anna (1877, m. 1878), Anna (n. 1879, m. 1904 la Tarna Mare), Antoniu (n. 1881, m. 1883), Iulia (n. 1882, m. 1884 la Potău).

Apoi va ocupa funcția de administrator parohial în localitatea sa natală, Potău, din octombrie 1883 până în martie 1890. Aici s-au născut copiii: Ioan (1885, a repausat în 1912 după ce absolvise teologia), Elisabeta (1889, căsătorită cu pr. Atanasie Doroș) și Iulia (n. 1884, m.

1888).

Autoritățile austro-ungare îl considerau, îngrijorate, ca pe unul dintre „noi apostoli români”.

Între 1890-1900 îl găsim la Strâmtura (Surduc) în Maramureș, cumulând funcțiile de paroh, vice-arhidiacon al distr. Iza și inspector al școlilor gr.-cat. din acel district, administrând protopopiatul cu tot zelul. A cumpărat o frumoasă casă parohială de piatră.

La cerere, din iunie 1900 va fi paroh în Tarna Mare, fiind în același timp și protopop al Tractului Turțului, precum și inspector școlar al districtului.

A trăit multe bucurii familia Covaciu dar tot aici vor repausa trei copii, după cum vom arăta mai jos.

A fost membru al Desp. Sătmăru-Ugocea al „Astreii”. S-a numărat printre cei mai vehemenți protestatari împotriva înființării Episcopiei de Hajdudorog.

S-a stins din viață în data de 18 aprilie 1918. În parohie i-a succedat Athanasie Doroș, despre ale cărui fapte memorabile s-a mai scris.

Neiertătoarea boală numită tuberculoză a adus multă jale și în familia Covaciu, în anii petrecuți la Tarna Mare. Întâi, cumplita boală l-a secerat pe fiul *Antoniu*. Născut la Batarci, probabil în 1879, s-a stins din viață, în 30 aprilie 1903, pe când era student în anul II de teologie la Budapesta. A fost înmormântat cu multă jale la Tarna Mare. Al doilea fiu, *Ioan*, care văzuse lumina zilei în 1885 la Potău, a trecut la cele veșnice în 9 martie 1912, doborât de același morb. A fost înmormântat cu tristețe la Tarna Mare. Familia a fost iarăși îndurerată, mai cu seamă că acest fiu reușise să absolve teologia. Tot în acei ani a fost răpusă de aceeași boală și fiica Maria. Se pare că familia Antoniu Covaciu a mai avut un fiu, așijderea teolog și mort la o fragedă vârstă, *Basilus (Vasile)*.

Dacă socotim că și Athanasie Doroș făcea parte din familia Covaciu, realizăm faptul că peste o jumătate de secol parohia Tarna Mare a fost slujită cu fidelitate și consecvență de către membrii acestei familii. În curtea vechii biserici românești din localitate își dorm somnul de veci Antoniu Covaciu senior și Athanasie Doroș, amintind sătenilor și tuturor trecătorilor de fidelitatea preoților familiei Covaciu față de credințioșii din Tarna Mare.

„Cronica sătmăreană”, an I, nr. 179, 26 noiembrie 2007, p. 6.

35 de ani de la repausarea părintelui Ignățiu Chirvai

În ultima zi a acestei luni se împlinesc 35 de ani de la trecerea la veșnicie a unei personalități sătmărene, preotul greco-catolic Ignățiu Chirvai. S-a născut în 30 august 1889 la Sanislău, în familia țăranilor Vasile Chirvai și Terezia Ardelean (Erdei). Cu 5 ani înainte se născuse fratele său Vasile, de asemenea preot greco-catolic. Școala primară a urmat-o în localitatea natală, iar liceul la Oradea.

Teologia a studiat-o în mai multe localități, silit de împrejurări, la Kalocsa, Oradea și Blaj. Pe când se afla ca student la Oradea a fost implicat într-un scandal iscat de câțiva studenți maghiari. Solidarizându-se cu doi colegi români, s-a numărat și el printre cei 12 studenți români eliminați.

S-a căsătorit în 1915 la Amați cu Fabiola Salomeea Murășian. Aveau să aibă o frumoasă căsnicie, binecuvântată cu copii care au ajuns fala învățământului românesc sătmărean.

A fost hirotonit în 1916, slujind întâi la Nojorid, aproape de Oradea. În 21 august 1916 a fost pus sub pază preventivă, pentru simțămintele sale românești. Apoi, în 20 ianuarie 1917, în baza unui ordin ministerial maghiar secret, a fost internat la Sopron, lăsat fiind la vatră abia în 6 mai 1918, deși trebuia să fie eliberat în ianuarie 1918.

După eliberare a slujit în altă parohie bihoreană, Vintere. În zilele următoare Marii Uniri a fost căutat de secuii bolșevici, scăpând numai datorită fugii.

A revenit apoi în Sătmarul natal, fiind numit în 1919 ca administrator parohial la Amați. Din 1923 a fost paroh, iar din 1941 protopop onorar și inspector catehetic. A continuat să slujească și după desființarea bisericii greco-catolice rămânând nedespărțit de iubiții credincioși din Amați până la moarte.

Pentru meritele sale deosebite a fost decorat cu „Coroana României”

în grad de ofițer. În septembrie 1930 a fost ales secretar al Asociației foștilor condamnați, după ce refuzase funcția de președinte care de fapt i se propusese.

Politic a fost atașat de P.N.Ț., al cărui membru însemnat a fost între anii 1920-1928.

A trecut la cele veșnice în 30 noiembrie 1972 în Amați, unde a și fost înmormântat. Slujise cu fidelitate acolo vreme de peste o jumătate de veac. Teroarea istoriei nu l-a împiedicat să-și păstorească cu blândețe credincioșii, el ținând mai mult la această menire decât la eventuala opunere față de tăvălugul comunist. Iar judecata nu este la oameni ci la Bunul Dumnezeu. Pioasă amintire îi poartă sătm̃ărenii, dar îndeosebi locuitorii din Amați, unde amintirea părintelui Ignațiu Chirvai este încă vie.

„Cronica sătm̃ăreană”, an I, nr. 183, 30 noiembrie 2007, p. 4.

*Preotul-profesor sătmărean
George Marchiș saluta în 1859
Unirea fraților de peste munți*

Despre preotul George Marchiș (1836-1884) se cunosc relativ multe lucruri, deși aprofundându-i viața și opera constatăm că ar mai fi atâtea de adus la cunoștința cititorilor. Istoria literară consemnează atribuirea câtorva poezii semnate de el (cu pseudonim) lui Eminescu. Onorant, desigur. Un istoric literar care stăpânește valorile nordului literar românesc, mai bine decât mulți alții, afirmă despre George Marchiș că: „Meritul său principal însă este acela de a fi tatăl cunoscutei scriitoare și publiciste româno-franco-maghiare Otilia Cosmutza Bölöni, prietenă cu Brâncuși, A. France și Rodin...”

Nu împărtășim deloc acest îngust punct de vedere, asta nu înseamnă însă că nu apreciem felul în care preotul-cărturar și soția Iulia Vultur (fiica preotului Dănilă Vultur din Bârsău de Sus) și-au crescut urmașii direcți. Dar, în deplină cunoștință de cauză, afirmăm că timpul îi va face dreptate lui George Marchiș.

Dorim să vă prezentăm astăzi, în amintirea Unirii din 24 ianuarie 1859, o părticică mai puțin cunoscută din crezul de viață al lui George Marchiș.

Acțiunea cea mai importantă desfășurată de profesorul George Marchiș la Beiuș, unde a funcționat cam din preajma fericitelor evenimente pentru români, de la începutul lui 1859, văzută din perspectiva evenimentelor istorice, ni se pare expedierea unei scrisori cu o poezie către redacția publicației bucureștene „Naționalul”. Scopul era publicarea poeziei; în caz că redacția dorea același lucru cu scrisoarea, expeditorul roagă să fie semnată „G.P.”. Avea menirea corespondența de a aduce știre „fraților îndepărtați”, adevărata stare a românilor din părțile ungurene.

Poezia *Un glas de peste Carpați*, a fost scrisă în 30 ianuarie 1859, la nici o săptămână de la Unirea Principatelor, într-o stare de entuziasm printre românii din toate orizonturile. Marchiș dă glas sentimentelor sale naționale, iar în final nu ezită să-și exprime dorința realizării unității tuturor românilor, fie ei moldoveni, munteni sau transilvăneni. Soarta scrisorii nu a fost să ajungă dincolo de munți, interceptată fiind de autorități. Atât de vigilentele față de români autorități...

Poezia a fost publicată de către cercetătoarea Iudita Călușer, în publicația orădeană „Crisia” în anul 1981.

În tradiția locurilor beiușene a rămas amintirea profesorului Marchiș care „saluta la liceu și în oraș cu formula: <<Să trăiască badea Ion>>, apelație în care, [...], se elogiază chipul lui Al. I. Cuza și unirea de la 1859”, acestea demonstrând legătura organică între simțirea politică a românilor din nordul Transilvaniei cu frații de peste munți.

Totuși reacția autorităților ni se pare interesantă, sau ciudată, tocmai prin întârzierea de care au dat dovadă în luarea deciziei de pedepsire. Astfel, după discutarea acțiunii în ședința consistorială din 16 februarie 1861, George Marchiș se va prezenta în 28 februarie pentru a răspunde rechizitoriului de judecată. Trecuseră doi ani de la expedierea – și interceptarea scrisorii. Faptul că George Marchiș fusese un student eminent la Viena a cântărit probabil foarte mult în tolerarea lui printre cadrele liceului românesc din Beiuș.

Cărturarul va avea o poziție fermă, recunoscând ca propriu conținutul scrisorii și neretractând nimic din cele declarate în privința românilor din Bihor. Va protesta chiar împotriva confiscării epistolei sale, invocând secretul corespondenței, cerând chiar restituirea scrisorii. Părerea cercetătoarei care a publicat poezia și rechizitoriul este că desfășurarea ședinței consistoriale demonstrează că „ceea ce a lezat în mod direct și imediat acest for au fost afirmațiile care lezau persoana episcopului Erdelyi și nu ideile generoase care emanau din context”.

George Marchiș acceptă să-și ceară iertare personal de la ierarh. El făcuse în scrisoare anumite referiri la atitudinea nedecisă și de compromis a episcopului Vasile Erdelyi, un ierarh cu dese atitudini condamnable. Învinuit că i-a atârșat pe profesori la nesupunere, a fost mutat la parohia Chioag.

La sfârșitul anului 1863 George Marchiș revine în Sătmar (era născut la Tămaia, comitatul Satu Mare pe atunci), slujind succesiv în parohiile Resighea, Homorodu de Mijloc și Carei, acolo unde a îndeplinit și

funcția de vice-arhidiacon al locurilor, și unde își doarme, din 1884, somnul de veci. Ca o încununare a luptei familiei Marchiș, printre sătămărenii aleși în Marele Sfat Național Român la Marea Unire din 1918 a fost și fiul lui George Marchiș, conducătorul vicariatului de Carei, Romul Marchiș.

Un glas de peste Carpați

Cum saltă păsărica din ram în ram voioasă,
Și vesel ciripește, și zboară-n sus și-n jos,
Când dulcea primăvară cu fața sa frumoasă
Apare, coperită cu vâl de flori pomposu:
Așa inima-mi saltă de-o dulce bucurie
Și frageda mea liră resună-n vesel cânt
La-a voastră fericire, ce astăzi vi se îmbie
La mândra primăvară pe-al vostru scump pământ.

Și cum să nu mă bucur și eu și-orice Român,
O frați de-același sânge! Ai Romei strănepoți!
Și cum să nu sălteze a mea inimă-n sân,
Și cum să nu esalte voiși Românii toți:
Când orizontul vostru de nori acoperit
De-odată înseninează și-n loc de nori apare
Pe el cu voioșie un soare strălucit,
De-a cărui raze calde fuge-orice supărare!

A soartei vitregie putu să ne dezbine
Să fim trupește seculi de-olaltă depărtați,
Dar inimile noastre și sângele din vine
Nu sunt supuse soartei: noi v-am rămas tot frați;
Căci sângele în apă nicicând nu se preface,
Iar cel român ce-i sânge măreț de Semizeu,
Orice fatalitate, orice rău să-l atace,
El nu degenerază...o știe Dumnezeu!...

De seculi noi gemut-am și gemem tot mereu
Sub jugul soartei crude, ce, vai! Ne-a rupt de voi!

Dar să pierim cu totul n-a vrut nici Dumnezeu,
Și n-au putut să facă pășite nevoi; -
Ma lunga suferinșă și grelele neazuri!
Ne fuseră chiar școală;...în ea ne-am învășat
A crede, că Românu în a furtunei valuri
Nu poate să apună, ca cel ce-a disperat.

Chiar vitrega-ne soartă și cruda asuprire,
Ce-a noastră existenșă atât ameninșară
Ne garantează o viașă, dulce fericire,
Pe care vom gusta-o, sperăm, cu timpul iară; -
Sub multele neazuri, ce noi le suferirăm,
Oricare altă gintă demult s-ar fi surpat, -
Iar noi cu toate acestea sperând mereu trăirăm, -
Și asta e virtute, ...că nu am disperat! -

De-aceea triumful vostru, triumful libertășii,
Ce v-a creat o viașă, o soartă fericită, -
Triumful confrățirei, triumful dreptășii
Nespusa bucurie în noi de-aceea escita. -
Deci vă urăm din inimi o dulce fericire
În seculi durătoare, iubișilor confrății!
Ci-n zilele plăcerii voioși de mulșumire
Pe cei cu voi de-un sânge... ah!, nu ... să nu-i uitașii!!!

„Informașia de duminică”, an VI, nr. 271, 27 ianuarie 2008, p. 5.

*100 de ani de la trecerea la veșnicie
a părintelui Augustin Antal*

Despre importanța centrului școlar românesc de la Beiuș în perioada modernă a istoriei românilor ardeleni s-a scris și probabil se va mai scrie, mai ales că anul acesta se împlinesc 180 de ani de la ctitorirea de către episcopul Samuil Vulcan a școlii care avea să-i poarte numele până astăzi.

Mai multe date se cunosc despre preoții greco-catolici originari din Sătmar, care au predat la catedrele beiușene: Theodor Kövari-Chioreanu, George Marchiș, Iustin Popfiu, Ioan Silviu Sălăgeanu, Gavril Lazăr de Purcăreți. Lista profesorilor sătmăreni care au făcut cinste nobilei datorii la Beiuș este însă mult mai lungă. Din mulțimea numelor celor mai puțin cunoscuți ne vom opri astăzi asupra preotului greco-catolic Augustin Antal. Nu întâmplător, ci pentru că recent am comemorat centenarul repausării sale.

Augustin Antal a văzut lumina zilei la Dindești în 29 noiembrie 1838, în familia parohului greco-catolic local Ioan Antal și a Anei Opray (1806 – 1880, Tămaia). După cum precizează Ioan Cavaler de Pușcariu, familia nobiliară Antal de Jozsifalva [Târgu-Lăpuș], era urmașa unuia dintre pușcașii nobilitați de Gheorghe Rákoczi în anul 1658, desigur pentru fapte de vitejie. O seamă de preoți greco-catolici sătmăreni făceau parte din această familie.

Între 1829 și martie 1833 tatăl lui Augustin, Ioan Antal, a funcționat la Bicău, unde s-a născut în 1830 fiul Ioan, viitor preot celib, o perioadă și el profesor la Beiuș, care va repausa în 1897, pe când era paroh la Ciumești.

Din aprilie 1833 până în septembrie 1850 Ioan Antal tatăl a servit credincioșii din parohia Dindești. A continuat acolo slujirea de peste două decenii (1809-1832) a unui alt paroh cu numele Antal, Ștefan, poate tatăl său. După cum se știe, în 15 octombrie 1834 puternicul

cutremur înregistrat în zonă a ruinat biserica satului Dindești.

La Dindești s-au născut copiii: Teofil Aloisiu (1834), Iosif (1836), Augustin (1838, viitor preot, subiectul articolului de față), Emilia (1840), Ștefan (1843) și Amalia Carolina (1846).

Studiile gimnaziale și liceale Augustin Antal le-a urmat la Oradea. A activat în cadrul „Societății de lectură” din acest oraș, îndeplinind pentru o vreme chiar funcția de notar al ședințelor. A absolvit apoi teologia la Viena în 1861. Despre compania în care și-a făcut studiile în capitala imperiului menționăm doar faptul că în acei ani și-au desăvârșit acolo cunoștințele teologice și, printre alții, sătm̃ărenii George Marchiș și Iustin Popfiu. Rodnica activitate literară a studenților români din Viena își așteaptă încă cercetătorii.

Augustin Antal s-a căsătorit cu Irina Papp-Szilagyi, care provenea dintr-o veche familie preoțească. Hirotonirea s-a săvârșit în 23 august 1863.

Încă dinaintea hirotonirii, mai precis din 1861, până în 1870, Augustin Antal a funcționat ca profesor la Gimnaziul românesc din Beiuș. Dealtfel, în acest orașel cu atâtea merite în emanciparea elevilor români avea să-și petreacă aproape întreg restul vieții.

S-a remarcat prin strictețea față de elevi, dar și prin amabilitate, școlarii ajungând să-l considere a fi cel mai iubit profesor, cu el „învățatul mergea mai cu zor”, așa cum aprecia peste ani unul dintre elevi.

A fost paroh și apoi vice-arhidiacon al districtului protopopesic Beiuș. A trecut examenul prosinodal în 1869. Din 1878 a fost casier, iar din 1890 administrator al domeniului episcopal din Beiuș. A dobândit titlul de arhidiacon onorar, era asesor consistorial, membru de asemenea al Exactoratului Diecezan, dar și director al școlilor primare din urbea bihoreană.

Din datele cunoscute de noi până acum, în Beiuș s-au născut fiii: Augustin (1864-1926, preot greco-catolic), Cornel (1880, dr. în științe juridice), Sabin (1885, absolvent al Facultății de Farmacie din Budapesta).

Militant pentru drepturile românilor, în 1892 Augustin Antal a fost ales membru în comitetul de conducere al Partidului Național Român din Beiuș. A fost activ apoi și după ieșirea din pasivitate a formațiunii românești. Silit de împrejurări, în alegerile din 1905 (era paroh la Petrani, localitate de lângă Beiuș) a fost agent al candidatului guvernamental, Ioan Buteanu, un alt sătm̃ărean.

A fost unul dintre întemeietorii Desp. „Astrei” la Beiuș. În 1907 a luat atitudine, împotriva samavolnicilor legi ale lui Apponyi. De menționat ar fi și ajutorul bănesc acordat soldaților români răniți în Războiul de Independență.

Augustin Antal a fost un adevărat ocrotitor pentru elevii mai puțin înzestrați material, dar cu râvnă întru învățătură. Părintele Vasile Pățașiu, cronicarul Hotoanului, când evoca anii petrecuți la Beiuș într-o autobiografie spunea despre părintele Antal: „Conștiu de starea materială nu prea favorabilă a părinților mei, când eram în clasele inferioare, m-am susținut făcând servicii de casă când la unul când la altul, iar ca student de cl. III-a și a IV-a gimn.[azială], eram pe lângă profesorul Augustin Antal, binefăcătorul meu”.

Monograful școlilor beiușene, dr. Constantin Pavel ni-l descrie astfel pe părintele Antal: „Bărbat cu multă prestanță personală, preot cu aleasă demnitate de păstor sufletesc. Avea o voce sonoră și moale. Când se afla în fața Sf. Altar, în glasul lui tremura emoția sufletului și puterea credinței, ce trebuie să stăpânească toată ființa unui preot liturghisitor. Era unul din cei destinați pentru poezia măreață a ceremoniilor și a ritului oriental. În aceeași vreme Augustin Antal era din cei mai renumiți preoți și protagoniști ai vieții noastre sociale și culturale românești”.

Părintele Augustin Antal a trecut la cele veșnice acum 100 de ani, în 26 ianuarie 1908. Localitatea de baștină se poate mândri cu încă un fiu care i-a făcut cinste, acolo, în citadela școlară românească a Beiușului.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 272, 3 februarie 2008, p. 3.

*În anul 1870 preotul Alexiu Anderco
din Botiz a realizat monografia localității Borșa*

Istoria modernă a românilor sătmăreni consemnează faptele unei strălucite pleiade de reprezentanți ai familiei nobiliare Anderco de Homorod. După cum se știe, familia Anderco era originară din părțile Homorodului și a fost înnobilită în jurul anului 1600. Printr-un schimb de moșii cu contele Károlyi, strămoșii familiei s-au mutat la Botiz. Am mai avut prilejul de a mai scrie în acest colț de pagină despre intelectuali din această familie.

Astăzi vom căuta să-i schițăm un portret parohului greco-catolic al Borșei, Alexiu Anderco, fiu al Botizului. Și, cuceriti de frumoasele cuvinte cu care l-a caracterizat fiul său Ioan Artemiu, un scriitor talentat literar prea devreme răpus de o cruntă boală, ne vom sluji de jurnalul acestuia, reeditat în anul 2001 de Liviu Papuc la Iași, la editura „Alfa”.

Alexiu Anderco s-a născut în 5 octombrie 1821, la Botiz, în familia lui Simeon Anderco și a Mariei Ombödi, fiind frate cu Ioan Anderco-Homorodanul, canonicul greco-catolic. A studiat teologia la Târnăvia. S-a căsătorit cu Ana Mihalyi de Apșa, de asemenea dintr-o mare familie nobiliară românească, dar din părțile Maramureșului.

După hirotonirea din 1845 a slujit câteva luni, pe parcursul amintitului an, alături de fratele său Ioan, pe atunci paroh la Negrești.

Cel puțin din 1849 până la repausare Alexiu Anderco a slujit numai la Borșa, parohia de Sus, fiind multă vreme și protopopul zonei. A iubit foarte mult locurile, prin anii 1870 realizând o schiță monografică a localității. Se pare că și el a fost foarte îndrăgit de popor, încă din primii ani de slujire, căci în 1852 i-au fost dăruite pielea și coarnele ultimului zimbru cunoscut în Maramureș, împușcat la Țibău.

A scris câteva studii de popularizare precum: *Cine a inventat literele*, *Despre creșterea albinelor*, *Despre trecutul istoric al comunei*. Fragmentul de monografie al Borșei a apărut în „Familia” lui Iosif Vulcan în anul 1870.

În timpul pastorației sale s-au construit biserica românească de piatră, casa parohială precum și două școli pentru copiii din Borșa.

A avut o familie frumoasă și numeroasă, „a crescut și măritat patru fete – tusp patru preotese: Isabela Dannu, Iulia Manu, Emilia Coman (de asemenea dotată cu talent literar, n.n.), Anița Mihali, a crescut și crește patru feciori și o fetiță: Floricica, Artemiu (eu adecă), Aurelian, Abel, Cuza-Coriolan, dând tuturor o educație dintre cele mai complete, care nu e inferioară niciuneia [de] pe la noi, fie și în sânul familiilor avute, când reflectezi la toate acestea, privind pe acel om, simt în toată mărimea ei iubirea lui către noi”.

Sunt cuvintele fiului cel mare, Ioan Artemiu, căruia, deși tradiția familiei l-ar fi îndreptat către teologie, tatăl i-a dat libertatea de a-și alege drumul în viață. Primind o bursă din partea vestitei Societăți „Transilvania”, Artemie va studia în străinătate medicina. Patriotismul lui Alexie Anderco este vădit și de prenumele dat unui fiu născut după Unirea din 1859: Coriolan-Cuza!

Se spune despre Alexiu Anderco că „a avut frumoase studii teologice, a luptat pentru drepturile românilor prin numeroase articole în presa vremii și a fost un foarte bun psiholog și pedagog, cunoștințe ce s-au revărsat apoi cu dragoste” asupra fiilor și nepoților.

Sunt mișcătoare cuvintele lui Artemiu: „Tată-meu – am mai spus-o într-un alt loc – este mândria mea: e omul învățat. Biblioteca lui e cea mai mare dintre bibliotecile domnilor dimprejur; masa de citit a lui e cea mai bine înzestrată cu periodice științifice, cu ziare politice sau literare; grădina lui e vizitată de cei ce voiesc să învețe ceva pomicultură, apicultură, floricultură. <<cu stupii am crescut și cresc un cocon>>, zice cu oarecare mândrie vizitatorilor; albinele îi produc 200-250 de florini pe an.

Casa lui e casa omului de știință. Acestui simț, parte din caracterul tatei, îi mulțumim noi educația noastră. Acestui simț îi sacrifică el veniturile sale, cu multe sudori câștigate. Desigur avuții nu ne vor rămânea nouă, fiilor preotului din Borșa, dar ne va rămâne o avuție și mai mare, un capital care va da sută pe sută: capitalul inteligenței dezvoltate, crescute.”

În continuare, lăsăm să curgă cuvintele lui Artemiu: „Tată-meu are și el din caracterul oamenilor de știință răceala în cele ce privesc raportul exterior cu familia. Eu nu l-am văzut niciodată sărutând pe copiii săi, jucându-se cu cei mici, devenind, cum zicea un mare om de stat, <<copil, ca să fie fericit>>. Când veneam acasă pe vacanță, purtând în

buzunar atestatul cu <<eminențele>>, nici o vorbă, îl citea, mi-înnapoia; și eu, copil, fugeam în brațele mamei cu ochii plini de lacrimi, plângându-mă de asemenea primire. Mama mă consola, zicând că așa e totdeauna; că, cu toate acestea, mă iubește mai mult decât mulți părinți care ling și înalță la cer pe copiii lor. Și mama avea dreptate: acel om rece, care înaintea nimănuî nu s-a fălit cu fiul său, îl iubea mai mult decât mulți părinți; acel om înțelegea pe fiul său; când se trată [fu vorba] de studii, de progres, nici un ajutor nu-i fu refuzat.”

Nu este de mirare că Artemiu a ajuns o mare speranță a literaturii române din Maramureș, căci în casa lui părintească se vorbea de multe ori despre limba română, adeseori fiind evocați Laurian și Cipariu.

Tubitul fiu Artemiu, aflat la studii în străinătate, a ajuns într-o disperată situație, astfel că a solicitat tatălui său un împrumut de 120 de florini. Iată ce răspuns a primit: “Îmi scrii să-ți dau bani **împrumut**”: puțin cugeți, puțin, dar crede-mă că aceasta e vătămare. Până oi avea și oi trăi, din cât oi avea, voi da și ție și la ceilalți. Știi tu că eu nu sunt băutor, nu mă joc în cărți, nu o duc luxos, ci tot și de tot trăiesc vouă. Pentru aceea nu trebe a se și sperie și a lamenta; numai nu cugeți că te-oi lăsa în țară străină să nu știi ce face; da-mi scrie, că, iată, atâta acum și cheltuiiale ie atâta; mai trebe atâta funcțiune, de a nu a-ți face supărare? Spaimă, să te bolnăvești încă mai tare? Ți[i] buget [bughet, n.n.] a fi așa de înstrăinat.

Pentru aceea îți trimit 150 de fiorini valută austriacă. Tu ai cerut 120; îți trimit încă 30. Da numai și numai să-i adaugi către cost, adică să mănânci oarece mai bine, să nu slăbești din corp, că apoi ce folos că ai văzut Parisul, ori toată lumea, de îi fi tot bolnav și slab? Te întărește în fine și inima; nu fi fricos, ci îți fă curaj!

Vieți în minte că de astăzi **în un an** ai fi în Borșa, acasă, trecut peste pulberea școalei, domn independent, ce îi mai frumos în lume.

Pe coconi îi gătim la școală; peste 10 zile se duc: trebe cămeși, ciobote, cioareci și câte toate. Ne-a ajuta Dumnezeu părinților noștri.

Da mai multe împrumuturi nu cere de la mine, da nici de la alții să nu ceri. Să-ți ajute Dumnezeu! Îmi scrie de ai fi în orice necaz de deficit și, din cât oi avea, ți-oi da; da nu împrumut, da din amarul părintesc cu care am fost și oi fi până oi trăi...”

Alexiu Anderco a trecut la cele veșnice în 12 aprilie 1884. Din vara anului 1877 însă a trăit tot restul vieții cu o mare durere în suflet, cauza-tă de moartea celui mai mare dintre feciorii săi, Ioan Artemiu, „talentul

sculptor” care în așa frumoase cuvinte și-a zugrăvit părintele drag. Numele lui Artemiu a rămas mereu în memoria familiei Anderco, căci un alt vlăstar din familie, născut în 1882 la Odoreu, în familia pr. Vasile Anderco și a Tereziei Pop a primit la botez prenumele *Artur Artemiu Ioan*. Ajuns de asemenea preot greco-catolic în mirificul Maramureș istoric, acesta a descoperit într-un pod de biserică veche celebrul „Manuscris de la Ieud”.

La prima tipărire a *Jurnalului* lui Ioan Artemiu, fapt întâmplat în 1934 la Vălenii de Munte, editorul, nimeni altul decât Nicolae Iorga, îl asemăna pe Ioan Artemiu Anderco cu Ion Codru Drăgușanu, considerându-l singurul scriitor autentic din Maramureșul secolului XIX. Îngrijitorul ediției din 2001 are convingerea că „și celelalte pagini rămase în manuscris, se bucură de aceleași calități”, necesar fiind a le tipări.

Eminentul student medicinist, neîmplinit literar și neavând răgazul de a-și exercita meseria pe care o deprinse la Torino, ne-a lăsat neprețuite pagini despre modul în care intelectualii români din nordul Transilvaniei își creșteau copiii în secolul deșteptării naționale, și cum le era răsplătită jertfa. Exemplul părintelui Alexiu Anderco de Homorod, fiu al Botizului, este cât se poate de elocvent, multe din povețele sale constituindu-se și astăzi în repere ale educației copiilor.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 274, 17 februarie 2008, p. 3.

*În 12 martie s-au împlinit 100 de ani
de la înființarea băncii românești
„Vulturul” din Tășnad*

Importanța instituțiilor bancare românești în Transilvania imperială este binecunoscută. Și părțile sătmărene se pot mândri cu o rodnică activitate pe acest tărâm. În 12 martie s-au împlinit 100 de ani de la constituirea băncii românești „Vulturul” din Tășnad. Desigur, în acei ani Tășnadul aparținea administrativ de județul Sălaj, dar printre membrii fondatori găsim și români din comitatul Sătmar. Și, mai important lucru, printre cei care au beneficiat de serviciile acestei instituții bancare s-au numărat desigur și sătmăreni.

În lista membrilor fondatori se regăsesc preoți, avocați, învățători, proprietari, dar și simpli țărani, economi cum li se spunea în limbajul epocii; țărani harnici, deci cu o stare materială destul de bună, este poate necesar a preciza.

În 12 martie 1908 membrii fondatori au redactat o adresă cu hotărârile luate în acea zi, lista cu cei care au înființat banca, făcându-se totodată apel la intelectualii și patrioții români din toate orizonturile, întru a da „mână de ajutor la înființarea insitutului prin câștigarea câtor mai mulți acționari”. Se dădea un termen pentru a trimite coala de subscriere, 5 iunie 1908. Adresa era semnată de avocatul tășnădean dr. Coriolan Șter (Steer), poate principalul element în materializarea ideii de a înființa o bancă românească în aceste ținuturi.

Vom evoca în continuare succint personalitățile semnatărilor actului elaborat acum 100 de ani, concentrându-ne asupra avocatului Coriolan Șter, se va vedea mai jos din ce motive.

O componentă importantă între membrii fondatori era constituită din preoții greco-catolici. Regăsim aici numele lui Coriolan Ardelean (arhidiaconul Careilor în acea vreme) precum și ale protopopilor:

Grigore Pop (paroh la Unimăt), Demetriu Coroian jun. (slujitor la Santău). Apoi, dintre numele mai cunoscute constatăm prezența „cronicarului de la Hotoan”, Vasile Pătcașiu, a lui Ioan Lobonțiu (pe atunci paroh la Sărăuad) lista continuând cu personalități ale Bisericii peste care s-a așezat astăzi praful uitării: Vasile Sfura (Blaja), Victor Mărcuș (Pir, fost coleg de liceu cu Coriolan Șter), Vasile Hoblea (Cig), Patriciu Lobonțiu (Silvaș), Paul Nodiș (capelan al pr. Patriciu Lobonțiu la Silvaș), Vasile Mureșan (Săuca), George Filep (Căuaș), Ioan Trufașiu (Acâș). Este datoria noastră a celor de astăzi, precum și a celor care vor veni după noi, să scoată de sub colbul uitării faptele înaintașilor noștri.

Alături de preoți, este știut lucru că dascălii satelor erau aducătorii luminii și a speranței în sufletele românilor. Și la acest eveniment este atestată prezența a doi învățători din satele de pe cuprinsul județului nostru, și anume Grigore Rus (Tășnad) și Teodor Mureșan (Blaja), neprețuite ajutoare ale preoților din localitățile unde au slujit.

Între figurile de proprietari se detașează numele ilustrului George Pop de Băsești, el fiind în fapt mare proprietar – ca să respectăm adevărul istoric, un cunoscut susținător al tuturor inițiativelor românești din părțile noastre. Apoi remarcăm numele lui Vasile Pustai (Săuca), George Molnar (Tășnad), Ioan Filip (Santău), din aceeași localitate George Filep, Mihail Bohățiel (Supuru de Sus). Sunt reprezentanți exponențiali ai satelor românești din părțile Sătmarului, prezenți și ei la toate chemările neamului din acea perioadă.

Fruntașii satelor, oameni distinși prin hărnicie și atașament față de valorile naționale au fost de asemenea prezenți în număr destul de mare: George Pop (Săuca), Vasile Plosca, Vasile Caraba, Mihail Borhidi (tutrei din Unimăt).

O notă aparte aduce prezența printre semnatarii documentului de înființare a băncii „Vulturul” a dr. Ștefan Cicio-Pop (1865-1934), deputat dietal în acel an. Prezența lui în părțile noastre este surprinzătoare pentru necunoscători. De fapt, rămas orfan de mic, Ștefan Cicio-Pop a fost crescut în casa unchiului său, preotul greco-catolic Vasile Pop (1832-1894), paroh vreme de aproape 15 ani la Santău, în chiar perioada copilăriei viitorului om politic român.

În casa lui Ștefan Cicio-Pop din Arad a fost pregătită Marea Unire din 1 Decembrie 1918. Adunarea de la Alba Iulia din acea zi sfântă a fost deschisă chiar de către el. După fericitul eveniment a fost activ în plan politic, deținând de câteva ori ministeriatul, iar în câteva legislaturi a fost

ales deputat. S-a numărat printre puținele persoane care i-au câștigat încrederea lui Iuliu Maniu.

Coriolan Șter s-a născut în 1879 pe meleaguri bihorene, la Beliu ori Santăul Mare, după altă sursă. A văzut lumina zilei într-o familie preoțească, a parohului greco-catolic din Beliu, Vasile Șter și a Iulianei Ardelean. Lucru mai puțin știut este faptul că ambii părinți aveau rădăcini sătmărene. Astfel, tatăl său era originar din Sătmărel, născut fiind în 9 decembrie 1854 la Sătmărel, în familia lui Ioan și a Etelcăi Șuta. Mama sa era fiica parohului George Ardelean din Terebești, fiind soră cu viitorul vice-arhidiacon al Sătmarului, Coriolan Ardelean.

Dealtfel, numele sub forma Steer era des întâlnit la Sătmărel, ulterior el păstrându-se sub forma reromânizată de Șter sau Știreanu.

A rămas orfan încă de la 14 ani, tatăl său, care a păstorit se pare doar la Beliu, repausând în 15 octombrie 1893. Studiile gimnaziale și cele liceale le-a urmat la Liceul romano-catolic din Oradea, afară de ultima clasă de liceu, pe care a urmat-o la „Samuil Vulcan” în Beiuș. Printre colegii săi remarcăm și alte personalități ale Sătmarului precum Victor Bolchiș sau viitorii preoți greco-catolici: Iosif Demian sen., Pompiliu Vasile Tămaș, Victor Mărçuș.

A început să studieze dreptul la Academia din Oradea. A trecut după doi ani la Cluj. În acei ani, sentimentul de dragoste pentru Avram Iancu, cel care simboliza lupta pentru eliberare națională, devenise predominant în rândurile tinerilor intelectuali clujeni. Pe de altă parte, ministrul de interne ungar oprise o colectă pornită printre români în vederea ridicării unui monument „Craiului munților”. În 31 decembrie 1899, trei tineri studenți români au pornit către Țebea, pentru a depune pe mormântul eroului o coroană de lauri pe care era scris: „Tinerimea română lui Avram Iancu. Dormi în pace, noi veghem”. La ceasul îngemănării celor două veacuri istorice, la Țebea studenții împliniseră o datorie de onoare. Acești tineri erau Ioan Scurtu, George Novacovici și viitorul avocat din Tășnad, Coriolan Șter.

Pentru atitudinea lui românească a fost eliminat. Și-a continuat studiile la Budapesta, unde a dobândit și diploma de doctor în drept, deschizându-și după aceea un birou de avocatură la Tășnad. Aici, în afară de rolul avut în fondarea băncii românești „Vulturul”, aniversată în aceste zile, s-a distins ca unul dintre cei mai activi membrii ai intelectualității românești implicați în emanciparea națională. Un rol important a avut și în zilele premergătoare Marii Uniri, fiind ales în 22 noiembrie

1918 în comitetul Consiliului Național Român din Tășnad. Delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, a avut marea bucurie de a fi fost ales în Marele Sfat Național Român. A trecut în eternitate, în plină putere de muncă, în anul 1924.

Anul viitor se vor împlini 130 de ani de la nașterea și trei sferturi de veac de la trecerea la cele veșnice a celui care a fost dr. Coriolan Șter. Tășnadul, în primul rând, are datoria – onorantă – de a aminti generațiilor de azi de faptele vrednice de urmat realizate de către acest patriot român.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 279, 23 martie 2008, p. 3.

*Ioan Chindriș, un istoric sătmărean
la ceas aniversar*

Studierea epocii moderne a istoriei ne-a dat adeseori prilejul de a redescoperi pentru tezaurul românesc sătmărean o seamă de personalități aflate în negura istoriei. De cele mai multe ori le-am împărtășit opiniei publice din acest colț de pagină. În majoritatea covârșitoare a cazurilor era vorba despre personalități trecute de multă vreme la cele veșnice.

De această dată avem bucuria de a vă prezenta un istoric literar și istoric al fenomenului cultural-religios activ încă, originar din Sânmiclăuș, puțin cunoscut însă de sătmăreni. Prilejul de a-l evoca ne este oferit de împlinirea în ziua echinocțiului de primăvară a frumoasei vârste de 70 de ani.

Mărturisim că vom încerca să spicuim doar din bogata-i activitate. O listă bibliografică a titlurilor magistrului Ioan Chindriș ar necesita cu siguranță un volum. Acest material își propune să-l reamintească celor care îl cunosc și să-l facă cunoscut celor care nu știu de originea lui sătmăreană.

Ioan Chindriș a văzut lumina zilei în 21 martie 1938, la Sânmiclăuș. Localitatea se situa atunci în județul Sălaj. Astăzi, și cu mult timp înainte însă Sânmiclăușul a aparținut și aparține județului nostru. Este fiul lui Ioan și al Mariei (născută Bârsan), agricultori.

Cercetându-și arborele genealogic, istoricul și-a regăsit obârșia după tată în marea familie nobiliară românească Chindriș din Maramureș. Reprezentanți ai acestei familii s-au răspândit prin toată Transilvania. Dinspre mamă toate drumurile duc în Codrul Sătmarului, mai precis la Soconzel și Hurezu Mare.

Clasele primare le-a urmat în localitatea natală. Apoi, gimnaziul și studiile liceale la Liceul Mixt nr. 1 Carei, între 1949 – 1955. Peste ani va scrie despre anii de studiu în același oraș nordic ai unui mare patriot

român, Simion Bărnuțiu.

A urmat apoi Facultatea de Filologie a Universității din Cluj între 1957 – 1962. Doctoratul în filologie l-a obținut în 1977, avându-l ca magistru pe neuitatul om de cultură Iosif Pervain, căruia îi va fi mereu recunoscător. Îndrăgostit și de istorie dobândește titlul de doctor și în acest domeniu în 1994.

Debutază cu reportaj literar în ziarul „Pentru socialism” din Baia Mare (1957). Ca redactor la Studioul de Radioteleviziune Cluj (1962-1985), cultivă acest gen literar în emisiunile realizate, precum și în reviste ca „Vatra”, „Flacăra”, „Tribuna”, „Familia”. Complementar, abordează și alte genuri publicistice, ca reportajul-anchetă, „masa rotundă”, interviul etc. Își exersează condeiul pe o scară valorică amplă, de la ziarele de provincie, la revistele literare de frunte, cum este „Manuscriptum”, unde deține timp de două decenii o rubrică permanentă de document literar.

Legătura cu Sătmarul natal este întreținută prin câteva contribuții în publicațiile locale „Cronica sătmăreană” și „Satu Mare. Studii și comunicări”.

În opinia lui Ioan Chindriș, popoarele din Occident cultivă momentan un puternic și elevat naționalism, cu rostul de a „defini pentru veșnicie identitatea fiecărei națiuni.” Corifeii neamului românesc sunt cei care pot îndrepta, prin viața și activitatea lor, partea sănătoasă a corpului național către acest naționalism elevat. Opera lui Ioan Chindriș abundă de portrete ale eroilor neamului. Înainte de 1989 demersul acesta era o reacție personală la „hipertrofierea rolului maselor în istorie”, atrăgând atenția cititorilor și radioascultătorilor săi asupra rolului minimalizat al personalităților.

Tinerii însetați de istorie românească adevărată, citind textele lui Ioan Chindriș, vor putea lesne afla o busolă în hățușul care înconjoară de multe ori istoriografia românească de astăzi. Medalioanele lui Ioan Chindriș sunt adevărate poeme în proză, îmbibate de adevăr istoric.

Ioan Chindriș a debutat editorial cu volumul *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian* (coautor cu Iosif Pervain), în 1972. Pasiunea interdisciplinară între literatură și istorie o aprofundează după 1985, când devine cercetător la Institutul de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca, acolo unde a găsit o atmosferă de familie. Aici interdisciplinaritatea (istorie, paleografie, filologie) se profesa de decenii, prin marile corpusuri de documente ce formeaza programele de cercetare academică.

A editat un număr mare de opere rămase în manuscris sau scrieri mai puțin cunoscute ale reprezentanților Școlii Ardelene, în publicații de specialitate și în volume. Astfel sunt edițiile princeps ale *Arhieraticonului* lui Inochentie Micu-Klein și importanta scriere a lui Samuil Micu, *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor*, alături de ediții din lucrările lui Petru Maior și Gheorghe Șincai. Ultima lucrare tipărită este o monografie dedicată episcopului Petru Pavel Aron.

Acum câțiva ani Ioan Chindriș s-a despărțit, nu fără durere, de harnicul colectiv al Institutului, pentru a conduce destinele unei alte prestigioase instituții, filiala din Cluj-Napoca a *Bibliotecii Academiei*. Încă o dată se adevărește faptul că deși județul nostru are atâtea probleme cu bibliotecă județeană, sătmărenii conduc prestigioase citadele ale cărții.

Lui Ioan Chindriș îi aparține inițiativa, coordonarea, prefațarea și realizarea în bună parte a ediției critice a Bibliei de la Blaj, opera de vârf a Școlii Ardelene, apărută în condiții monumentale, în anul jubiliar 2000. Această operă este o manifestare esențială a celebrului curent de idei din literatura noastră veche. Editor coordonator al lucrării, este totodată autorul masivului studiu introductiv, adevărată monografie a vieții cultural-literare ardelene din secolul al XVIII-lea.

Ca un semn de admirație pentru munca echipei care a realizat acest monumental demers, Papa Ioan Paul II a acceptat calitatea de membru al Academiei Române. Este singurul caz în istoria papalității, când Pontiful de la Roma este membru al unei Academii, al unei organizații laice.

Ioan Chindriș a inițiat și a realizat în cea mai mare parte corpusul de corespondență literară *George Bariț și contemporanii săi* (10 volume apărute între 1973 –2003), oferind un model apreciat de punere în valoare a genului epistolar, bogat reprezentat în climatul social și literar al secolului al XIX-lea.

Avem convingerea că viitorul va aduce în fața cercetătorilor și cititorilor un volum intitulat *George Bariț și corespondenții sătmăreni*. În câteva biblioteci și arhive din țară s-au păstrat scrisori adresate de către cărturari sătmăreni *Nestorului* presei române, cum era numit Barițiu în epocă. Vasile Lucaciu, Ioane Marcu, Moise Sora Noac, Ioan Boroș sunt numai câteva nume care au ținut legătura cu comandamentul românesc transilvan, cum l-am putea numi pe Barițiu. Cărturari sătmăreni, aparent minori, precum Moise Sora Noac sau Dimitrie Hossu, au fost semnalati de către Ioan Chindriș.

Ca istoric al Școlii Ardelene, Ioan Chindriș a supus atenției publice aspecte necunoscute sau puțin cunoscute ale acestui curent literar, bazându-se pe documente de arhivă, manuscrise sau vechi tipărituri, devenite rarissime și inaccesibile. Istoricul literar a scos la lumină mai multe texte ale Școlii Ardelene, în ediții care, nu odată, contrazic sau dăruimă imagini vechi sau truisme, preluate de la autor la autor, tocmai din cauza necunoașterii punctuale a subsolului manuscris al Școlii.

Istoricul din Sânmiclăuș se numără între cei care echivalează generația spirituală de la 1848 cu o a doua vârstă a Școlii Ardelene. În această a doua generație s-au manifestat marile spirite prepașoptiste și pașoptiste ardelene, coresponzând preromantismului și romantismului. Spiritul preponderent investigator al istoricului literar s-a îndreptat din nou spre zone fertile, puțin cunoscute însă, ale scrisului epocii, cum ar fi opera lui Alexandru Papiu Ilarian, Simion Bărnuțiu sau George Bariț.

Numeroasele texte publicate de Ioan Chindriș au avut darul de a corecta imaginea plată a unui Ardeal lipsit de filonul literar, prin redescoperirea unor scriitori ca : Ioan Rusu, Vasilie Pop, Constantin Alpini (paroh câțiva ani în zona noastră, la Mecențiu), Timotei Cipariu sau Nicolae Pauleti. Acestuia din urmă Ioan Chindriș i-a dedicat în 1980 o ediție foarte reușită, prin care se redă literaturii noastre preromantice, cu argumente expuse într-un amplu studiu introductiv, un poet preromantic ignorat.

Nici un moment nu și-a uitat satul natal, frumoasa perioadă a copilăriei. S-a bucurat în 2004 când a apărut monografia Sânmiclăușului; lectura însă nu l-a satisfăcut pe deplin. Cartea este scrisă de un economist, deci un om al cifrelor. O slăbiciune a și așa puținelor monografii ale localităților românești din Sătmar este lipsa capitolului cu personalități. Astfel, alături de numele altor vestiți fii ai satului, nici numele lui Ioan Chindriș nu se regăsește în paginile monografiei.

În fapt, tezaurul localităților este reprezentat în primul rând de oameni. Căci *oamenii* făptuiesc, fără aportul lor nu ar putea exista cifrele. Poate însă că, pe lângă o carte cu înfăptuiri materiale și date statistice, Sânmiclăușul va avea privilegiul să își vadă într-o bună zi tipărită și cartea sufletelor, a oamenilor care i-au făcut cinste acolo unde destinul le-a purtat pașii. Carte pe care nu ar putea-o scrie nimeni mai bine decât sărbătoritul acestor zile, fiul Sânmiclăușului, istoricul Ioan Chindriș, căruia îi dorim în continuare o viață frumoasă cu alte realizări pentru cultura română.

Avocatul Ioan Nichita s-a stins din viață la 1900

Hotoanul pare a fi din multe puncte de vedere o localitate privilegiată în cadrul județului nostru. Cu pași repezi se apropie aniversarea celor 800 de ani de atestare documentară, lucru care se va întâmpla în anul 2013. Această venerabilă „vârstă” situează Hotoanul printre localitățile sătmărene cu cea mai veche atestare. Biserica românească a fost ridicată în jurul anului 1800, printre cele mai timpurii lăcașuri de zid românești sătmărene.

O altă favorizare din partea soartei a fost faptul că în această localitate care este situată la interfeșța dintre Sătmar și Sălaj, a funcționat cu devotament aproape 60 de ani fără întrerupere un îndrumător spiritual de talia părintelui Vasile Pățașiu, cronicar punctual al evenimentelor din parohie și împrejurimi, dar nu numai.

Astăzi dorim însă să readucem în memoria culturală sătmăreană un alt ilustru fiu al Hotoanului, luptător neînfricat pentru drepturile poporului în mijlocul căruia s-a născut, avocatul dr. Ioan Nichita.

S-a născut în 4 ianuarie 1841 la Hotoan în familia parohului greco-catolic Ioan Nichita (1813-1857, Pir) și a Florentinei Kövari (născută în 1817 la Portița), sora prepozitului capitular de la Oradea, Teodor Kövari. Tatăl său făcea parte din familia Nichita de Preluca, înnobilită la 18 februarie 1624 de către Gabriel Bethlen. Mama sa de asemenea era originară dintr-o veche familie nobiliară românească, de obârșie din părțile Chioarului, dar stabilită de multă vreme la Portița.

Între anii 1841-1850 pr. Ioan Nichita a slujit în parohia Hotoan. O realizare a sa în parohie este ridicarea turnului bisericii de zid, în 1842. Din martie 1851 până în vara lui 1855 a slujit în parohia Mihăieni, pe atunci o localitate cu mulți români. Aici a trebuit familia să treacă în 1854 peste durerea morții preotesei Florentina.

A funcționat după aceea ca paroh la Pir, din martie 1855 până la repausare. A trecut la cele veșnice în 12 aprilie 1857, astfel că elevul pe

atunci Ioan Nichita, precum și sora sa Maria (căsătorită cu pr. George Kerezi, slujitor ulterior chiar la Portița), au rămas orfani de ambii părinți.

A urmat liceul la Beiuș, ajutat fiind de către unchiul său Theodor, multă vreme director la această citadelă a învățământului românesc transilvănean. Ajutorul a venit îndeosebi după ce tânărul Ioan rămăsese orfan de ambii părinți. Absolvind cu eminentă, Ioan Nichita a studiat vreme de trei ani teologia la institutul Sf. Barbara din Viena. Nu a urmat misiunea preotească, renunțând în favoarea carierei juridice, din cauza unor neînțelegeri cu episcopul greco-catolic de Oradea, Iosif Papp-Szilagyi, o figură controversată a istoriei noastre. A terminat studiile juridice la Budapesta, și aici numărându-se printre cei mai de frunte studenți, reușind să obțină titlul de doctor în drept.

După desăvârșirea studiilor, dr. Ioan Nichita s-a căsătorit cu Reghina Colceriu, fiica vicarhidiacoului Ioan Colceriu (1815-1883, Săraud, unde a slujit din 1874 până la repausare), nu au locuit însă prea mult timp împreună.

Au avut totuși un fiu, Aurel (născut în 1872 la Șimleu Silvaniei), care a fost o dezamăgire pentru tatăl său. Prin testamentul său Ioan Nichita i-a lăsat totuși o avere frumoasă, deși era ferm convins că toate lăsamintele vor fi numai lucruri trecătoare în mâna lui. Surprindea cu dureroase și adânci cuvinte situația dramatică a fiului său: „Omul fără lucru și fără rugăciune e ca frunza pe apă, nu știe când se scufundă în marea nenorocire”.

Debutul în oficiul juridic și l-a făcut la Zalău ca jurat pretorial, distingându-se prin aptitudini și sârguință, impresionând prin calitățile sale nu numai cercurile românești, dar și pe cele maghiare, atât de exigente și severe cu reprezentanții celorlalte neamuri din cadrul bicefalului imperiului.

În 1889 a fost ales jurisconsult al Institutului financiar „Silvania” din Șimleu Silvaniei, reușind să contribuie la propășirea acestei instituții bancare românești, al cărei membru fondator fusese.

Activitatea lui juridică poate fi lesne caracterizată, afirmând că a fost „avocatul românilor” din aceste părți, de nenumărate ori el fiind apărătorul cauzelor persoanelor fizice și a instituțiilor românești.

A fost aproape de tinerii avocați români, ajutându-i mult, printre alții, pe Francisc Hossu-Longin (ginerele lui George Pop de Băsești), care îl numea „foarte bun prieten și protegiator al meu” dar și pe avocatul

Dumitru Suci (originar din Supuru de Sus), după examenul de stat acesta făcându-și stagiatura de avocat la dr. Ioan Nichita în Zalău.

Desigur, îi era încă proaspăt în minte ajutorul pe care-l primise la rându-i de la unchiul său, canonicul orădean. Acesta de altfel va trăi încă 6 ani, tot la Oradea, după dureroasa despărțire de iubitul nepot.

Biserica i-a fost dragă de-a lungul întregii vieți, încercându-l poate un gând nostalgic, la tatăl său și la anii de studenție teologică. A ajutat de multe ori bănește lăcașul sfânt din Hotoan. Prima biserică românească de zid din orașul Zalău a fost construită pe terenul donat chiar de către dr. Ioan Nichita.

Când se vorbește despre patriotismul sălăjenilor, sunt amintiți George Pop de Băsești, Andrei Cosma și Ioan Nichita. Andrei Cosma a locuit multă vreme la Supuru de Sus. Acești trei mari oameni politici români au fost nedespărțiți în luptele electorale, în lupta aprigă dusă pe toate fronturile pentru propășirea românilor.

Unul dintre memorandiștii cu care avem noi a ne mândri este și Ioan Nichita.

Felul în care și-a împărțit averea demonstrează atașamentul și recunoștința pentru neamul său: „Puțina mea avere o am de la poporul român, doresc ca bunătatea aceleia să o guste fiii aceluia popor.”

Gândindu-se că viața este o nesfârșită taină, și-a întocmit testamentul încă din anul 1896. În testament scrie că „oara morții ie nesigură, pe om în orice minută poate să-l ajungă, și nevoind că după moartea mea puțină-mi avere să ajungă obiect de risipă”, de aceea a purces din timp la întocmirea aceluia act final.

Am amintit mai sus faptul că deși unicul fiu, Aurel, îi adusese numai rușine de-a lungul vieții, i-a lăsat totuși o frumoasă avere. Testamentul său dovedește atașamentul pentru poporul în mijlocul căruia a văzut lumina zilei. A contribuit cu o mare sumă de bani pentru contul „Astrei”, punându-se de fapt temelie unei harnice fundații „dr. Ioan Nichita”, care va ajuta la formarea unor intelectuali ardeleni de primă mână.

Ioan Nichita a fost și în timpul vieții unul dintre principalii susținători ai „Astrei” în părțile unde a activat.

A trecut la cele veșnice în chiar ziua de început de anului 1900 la Oradea. După cum am precizat, la început de an venise și pe lume. Și-a manifestat dorința să i se facă „mormântare simplă și fără lucș după ritul nostru greco-catolic”. De asemenea, dorea ca pe crucea mormântului să

fie inscripționate cuvintele: „Omul ie o taină, vieța lui un vis. Sufletelor blânde ceriul stă deschis.” Nu știm dacă aceste dorințe exprese ale lui au fost respectate de cei care i-au organizat plecarea pe ultimul drum pământesc. Nu știm nici măcar dacă mormântul acesta mai există. Cert este însă că dr. Ioan Nichita a fost un suflet blând, un apărător și totodată un exemplu pentru românii acelor vremuri, pilda vieții lui putând fi urmată cu încredere de cei cu sufletele blânde, îndeosebi de tineretul necorupt. Astfel, cerul le va fi deschis!

„Informația de duminică”, an VI, nr. 277, 9 martie 2008, p. 4.

*Preoții din familia Barbul,
mândria localității Pomi*

Localitatea Pomi și-a sărbătorit anul trecut cei 600 de ani de atestare documentară. Cu această ocazie s-a lansat volumul „Omăgiu celor care au fost și celor care sunt: Pomi 600 de ani”, realizat de către profesorii Gheorghe și Rozalia Cosma. Nu vom mai stăruii astăzi asupra acestui al doilea volum din adevăratul început de ciclu monografic al soților Cosma. În schimb, dorim să subliniem prin acest material meritele preoților născuți în familia pomneană Barbul.

Vom face referire la șase membri ai acestei familii foarte înrămurite. Cercetările viitoare ar putea aduce informații prețioase la cele deținute până acum. Cei cinci ani scurși de la apariția primei lucrări monografice dedicate Pomilor, au avut darul de a aduce completări la conturarea biografiilor câtorva dintre reprezentanții familiei Barbul.

Noi ne mărginim să ne referim astăzi doar la preoții născuți în această familie. Precizăm că toți au împărtășit credința greco-catolică, unii dintre ei având mult de pățimit pentru atașamentul dovedit. Familia Barbul a fost înnobilită în 1326 pentru buna organizare a grănicerilor români pe drumul sării din zona Chioarului, nobilitatea fiindu-i întărită în 1680 de către principele Mihail Apafi.

Opinăm că *Chiriac Barbul* este cel mai de seamă reprezentant al preoților din familie. Îi prezentăm succint aici reperele biografice, deoarece am mai publicat în „Informația de duminică” un material dedicat personalității sale. S-a născut în 12 februarie 1820. A urmat Seminarul la Oradea. S-a căsătorit cu Ana Vaida-Voievod. A fost hirotonit în 18 decembrie 1844. Pentru început a funcționat în calitate de capelan la Șiria, în părțile Aradului.

Între 1846 și noiembrie 1864 a fost paroh la Bicău. Aici l-au prins evenimentele anilor 1848-1849. Dintr-o însemnare pe un „Chiriacodromion” aflăm părerea lui despre cele petrecute în zonă: „Am

însemnat, în anul 1849, Tiril Barbul, parohul locului. Să dă de știre posterității cum că [în] acest an au fost o rebelie mare, cu nume Koșutiana, țintită împotriva românilor și a împăratului, lângă care românii au rămas mai credincioși. 1849.”

Dragostea sa de neam este atestată în toamna lui 1861, când este prezent la Seini. Un grup de intelectuali români din Sătmar a încercat înființarea unui gimnaziu românesc în orașelul transilvan. În 1865 semnează alături de alți intelectuali memoriul către comitele suprem G. Károlyi prin care se solicita viitoarea reprezentare proporțională a românilor în forurile comitatense.

Destinul îi va fi foarte legat apoi de parohia Lipău, slujind acolo mai bine de două decenii, adică din noiembrie 1864 până în mai 1885. Până în 1867 a slujit alături de parohul emerit Vasile Vaida, probabil socrul său.

În iulie 1868 semnează un protest împotriva instaurării dualismului austro-ungar, în spiritul Pronunțamentului de la Blaj. În 1880 este prezent la conferința intelectualilor sătmăreni în chestiunea ortografiei limbii române. În 1884 este ales președinte al cercului electoral Cărășeu.

A ajuns apoi paroh al Careilor și arhidiacon al părților sătmărene, din 1885. A trecut la cele veșnice în 9 iulie 1896. A avut un fiu, Augustin, tatăl eminentului om politic și patriot Ilie Carol Barbul, și Eugen-Pavel Barbul, preot și cărturar de seamă, prezent în continuare în materialul nostru.

Eugen Pavel Barbul s-a născut la Lipău, în 23 ianuarie 1875, părinți fiindu-i Augustin Barbul și Vilhelmina Kolbusewski, este deci nepotul preotului Chiriac Barbul. Studiile gimnaziale le-a urmat la piariștii din Carei.

A urmat studii de teologie la Oradea, apoi la Budapesta, tot acolo fiind licențiat, obținând apoi doctoratul și în litere și filosofie. A funcționat ca profesor în orașul studenției, Budapesta, între 1900-1902, îndeplinind și funcția de bibliotecar al Universității. S-a căsătorit cu Lucreția Ionescu. Fiul lor Gheorghe a fost secretarul mareșalului Antonescu, în urma acestei experiențe scriind o carte de memorii intitulată „Al treilea om al Axei”.

În 1920 a fost numit director al Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj-Napoca, primul român care a deținut onoranta funcție. În anii 1919-1920, 1920-1921 și 1926-1927 a fost deputat în Parlamentul României.

A publicat : „Az avasvidéki nyelvjárás”(„Graiul - Dialectul român din Țara Oașului”, Tip. Soc. Franklin, Budapesta, 1900), în care prezintă date generale despre locuință, port, alimentație, datini de nuntă și înmormântare, precum și 54 de cântece și strigături în limba română. De asemenea a mai tipărit : „Catalog...” (1902), „Capitole din istoria literaturii române” (1912), „Costume românești din secolul XVII” (1935), „Biblioteca Universității Cluj” (1935) , „Istoriografia română până la 1820” (1912).

Comunitatea din localitatea natală i-a cinstit memoria, așezând în 6 martie 2005 o placă comemorativă pe fațada școlii din Lipău.

Ioan Barbul senior, născut în 16 aprilie 1844 la Pomi. A urmat cursurile liceale și apoi pe cele ale Seminarului din Oradea, ca bursier al Fundației împărătești. Și-a perfecționat studiile de teologie la Viena. A fost hirotonit în 30 septembrie 1869.

Din 1868 până în 1872 a funcționat ca profesor suplinitor la liceul din Beiuș.

Între 1878-1882 slujește la Stâna (Boldă de Sus, cum se numea în acea vreme). A repausat la o vârstă destul de tânără, 40 de ani. Se întâmpla acest lucru la 1 martie 1882, când era administrator parohial la Hodișa, recent numit acolo. Adunase 13 ani de preoție. A fost înmormântat în cimitirul bisericii din Gerăușa, unde probabil a repausat.

Ioan Barbul junior, s-a născut la Pomi în 13 iunie 1908, în familia țăranilor Ioan Barbul și Măriuca Dunca. A absolvit școala normală din Satu Mare, apoi Academia Teologică Greco-Catolică din Oradea. Cât a fost student la Oradea, a condus corul teologilor. I-a avut ca mentori pe ierarhii Ioan Suciuc și Iuliu Hossu.

A urmat și cursuri necesare pentru a deveni profesor, dedicându-se activității didactice. A avut aptitudini pentru muzică și limba română.

Patriot înverșunat, a deținut funcții de conducere în *Straja Țării*. După Dictatul de la Viena a refuzat să plece din Ardealul cedat, drept consecință a fost întemnițat și torturat de către autoritățile horthyste.

Deși împrejurările nu i-au fost favorabile, și a fost sfătuit să nu se hirotonească, nu a putut fi oprit. S-a săvârșit hirotonirea lui la Mănăstirea Curtea de Argeș, unde episcopii greco-catolici aveau domiciliu obligatoriu.

A slujit în clandestinitate. Până la săvârșirea din viață a trăit retras și

marginalizat, nepărăsindu-și însă credința. A repausat în 22 august 1965.

Vasile Barbul senior (al lui Viloc), s-a născut în 6 august 1879 la Pomi, în familia lui Ion Barbul și a Mariei Amota. A absolvit liceul la Beiuș în 1901. S-a căsătorit cu Helena Sfurlea. Hirotonirea sa a fost oficiată în 7 ianuarie 1907. Și-a început activitatea prin slujirea credincioșilor din Necopoi, începând cu aprilie 1907, dată la care filia Necopoi devine parohie.

În toamna anului 1918 a fost deosebit de activ, pe plan național. Astfel, în 12 noiembrie a fost prezent la constituirea CNR comitatens Satu Mare, fiind ales în consiliul acestuia. A doua zi a fost ales în cadrul consiliului CNR cercual Arduș. A convocat și organizat apoi în Necopoi un comitet național, prezidându-l, precum și o Gardă națională.

Mărturisește că „După actul unirii de la Alba Iulia am arborat steagul național”. Gestul nu a rămas fără urmări, fiind nevoit ulterior să se ascundă, împreună cu notarul Iosif Nistor, din calea secuilor bolșevici, totuși fiind arestat. După Unire a activat politic în cadrul formațiunii național-țărăniște.

Între august 1923 și 1948 a fost paroh la Borlești și în filia Aciuș. A deținut funcțiile și titlurile de protopop onorar, asesor ordinar al distr. Seini, vice-arhidiacon onorar. Acest din urmă titlu i-a fost conferit din anul 1923, ca o recunoaștere a meritelor sale. A trecut la cele veșnice în 1970.

Vasile Barbul (al lui Costanu Mitrii), s-a născut în 17 august 1894 la Pomi, tată fiindu-i Constantin (Vasile, cf. registrului de nașteri), mic proprietar, iar mamă Floare Iuhasz. A urmat cursurile Liceului Premonstratens din Oradea, susținând în 1913 examenul de maturitate. A studiat apoi teologia la Seminarul din Oradea, vreme de 3 ani, iar din 1917 încă un an la Budapesta. De-a lungul studiilor sale a avut numai calificativul „eminent”.

Meritele sale nu au rămas neobservate, activitatea-i rodnică fiind răsplătită cu urcarea pe treapta ierarhică.

Astfel, între 1 septembrie 1917 și sfârșitul anului 1919 a fost practicant în cadrul Oficiului Diecezan. Aflându-se pe meleagurile natale, în istoricele zile ale sfârșitului de an 1918 a fost nevoit să se refugieze la Baia Mare, dinaintea trupelor secuiești-bolșevice.

De la 1 martie 1920 până la 31 martie 1921 a fost arhivar diecezan.

Din 1 aprilie 1921 până în 30 septembrie 1923 a fost notar consistorial. A fost unul dintre membrii activi ai Reuniunii de cântări „Hilaria”.

În 8 septembrie 1923 s-a căsătorit cu Vilma, fiica pr. Vasile Terdic din Ghida, pentru ca în 21 a aceleiași luni să fie hirotonit. Imediat după hirotonire a fost numit pronotar al Consistoriului Episcopesc Oradea. Din 3 ianuarie 1924 a fost numit asesor consistorial, vice-arhidiacon onorar, având dreptul de a purta brâu roșu.

În 1934 era membru al exactoratului diecezan, fiind și secretar episcopesc. În 16 decembrie 1937 a fost numit director al Cancelariei diecezane. În 14 aprilie 1938 primește titlul de arhidiacon onorar. Din 16 noiembrie 1939 a devenit canonic custode al Capitlului Sfintei Biserici Catedrale din Oradea.

După 1948 a fost marginalizat, continuând să slujească în clandestinitate. A repausat în 2 octombrie 1973.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 281, 6 aprilie 2008, p. 5.

*S-au împlinit 185 de ani de la nașterea
avocatului George Filepp din Căuaș*

La 11 aprilie s-au împlinit 185 de ani de la nașterea la Căuaș a lui George Filepp, mare patriot român, unul dintre puținii intelectuali români din Transilvania care au reușit să treacă peste diferitele obstacole puse în calea ascensiunii sociale. Numeroși oameni de seamă ai Sătmarului, aparținători îndeobște acestei zone aflată la confluența dintre părțile sălăjene și cele sătmărene, au făcut parte din familia nobiliară Filepp (am depistat membrii ai acestei familii la: Acăș, Căuaș, Chisău, Ghirolt, Santău, Săuca, sporadic însă și în alte localități sătmărene).

Strămoșii familiei își câștigaseră nobilitatea în războaiele contra turcilor, primind diplome nobiliare de la Sigismund Báthori în 8 aprilie 1591, dar și în 1687. Întâlnim între reprezentanții familiei Filepp: avocați, preoți, dascăli; în general intelectuali români, aprigi luptători pentru izbăvirea neamului lor. Opinăm însă că faptele avocatului George Filepp pun în plan secund activitatea celorlalți membri, îndeosebi acum, la ceas aniversar.

George Filepp a văzut lumina zilei, după cum am precizat deja, la Căuaș în 11 aprilie 1823. Școala primară a urmat-o în satul natal, a plecat apoi la vestitele școli ale minorităților din Carei, continuându-și după aceea studiile la Arad. Dreptul l-a studiat la Kosice. După absolvirea studiilor juridice și-a făcut practica la Pesta, tocmai în fierbințile, și apoi și sângeroasele zile ale revoluției.

Asemenea altor patrioți români din Transilvania, și George Filep a căzut în capcana „libertății comune”, trâmbițată în primăvara lui 1848 de revoluționarii maghiari, intrând în tabăra kossuthistă. Evenimentele ulterioare aveau să dovedească imensa minciună din spatele frumoaselor lozinci.

George Filepp a funcționat între anii 1861-1863 în calitate de protonotar comitatens, după aceea a practicat avocatura la Tășnad până

către sfârșitul vieții, acoperindu-se de respectul tuturor concetățenilor, fiind admirat pentru inteligența sa. A ținut mereu legătura cu Căuașul, locul unde a văzut întâi lumina zilei.

Un moment important în istoria locurilor noastre îl reprezintă prima acțiune memorandistă din a doua jumătate a sec. XIX, consumată în 1861, avându-i în prim-plan pe George Filep, Ioan Galu și Ioan Maniu, cei care au înaintat la Viena actul prin care românii își spuneau păsul, cerându-și cuvenitele drepturi. După un deceniu de guvernare absolutistă, Curtea de la Viena era constrânsă în a acorda drepturi democratice națiunilor din cuprinsul imperiului.

Românii doreau însă în primul rând să repare o greșeală: anexarea către Ungaria a Zarandului precum și a celor două comitate din ținutul Sălajului (cuprinzând și multe localități din teritoriul de azi al județului nostru). Demersul intelectualilor români nu a avut succes, acțiunea lor a rămas însă în istorie ca un act de curaj politic, model de urmat, dătător de nădejdi pentru viitor. Notăm că printre participanții la elaborarea documentului s-au numărat și alți sătmăreni: George Marchiș, Ignațiu Sabău, Simion Popovici-Deseanu, Ioan-Silviu Sălăjeanu, Daniel Vultur și alți protagoniști ai vieții cultural-naționale românești.

A purtat corespondență cu George Barițiu, adresându-i o scrisoare în 26 septembrie 1876, au fost desigur mai multe, altele nu ni s-au păstrat însă. Personalitatea lui Barițiu poate fi comparată cu un adevărat comandament al românilor din Transilvania și Ungaria, de-a lungul secolului în care a trăit.

Numeroșii corespondenți ai lui Barițiu din părțile noastre dovedesc atașamentul elitei românești sătmărene la năzuințele conducerii neoficiale, dar atât de bine structurată și organizată, de la Brașov și, ulterior Sibiu, locuri unde a domiciliat „Nestorul presei române”, George Barițiu.

Este demn de precizat faptul că și George Filep, în calitatea lui de luptător, înțelegea să aducă la progres propriu-i popor prin exemplul personal. De notorietate este ferma lui George Pop de Băsești, dar un lucru mai puțin cunoscut este faptul că și George Filep și-a organizat o unitate model, oferind semințe, animale și îndrumări gospodărești micilor proprietari din părțile noastre. Iar dacă în 1887, scriind o broșură, și-a manifestat nemulțumirea față de practicile oneroase ale unui grup, căruia astăzi i se spune de interese, nu a făcut decât să pună degetul pe o rană care sângera în mai toate zonele locuite de români în

cadrul imperiului.

Biserica românească din Căuaș are hramul „Nașterea Maicii Domnului” și a fost construită în anul 1882, „cu ajutorul avocatului de pie memorie, George Filepp”, după cum precizează „Schita monografică a Sălajului”, scrisă exact acum 100 de ani. Paroh în localitate în anii ridicării sfânt-lăcașului era preotul greco-catolic Samuel Popp, tatăl artistului Aurel Popp. Familia artistului a slujit dealtfel neîntrerupt vreme de peste 85 de ani la Căuaș!

După prematura dispariție a preotului Samuel Popp (repausat în 1884), a urmat în parohie George Filepp, de asemenea fiu al satului, nimeni altul decât nepotul avocatului, care va sluji cu fidelitate din 1885 până în 1933, când și-a dat obștescul sfârșit.

O grijă deosebită a purtat avocatul George Filepp școlii din Căuaș, unde și el deprinsese tainele slovelor, sprijinind în dese rânduri bănește comunitatea.

Nu există realizare instituțională, culturală sau economică înfăptuită în acești ani în părțile noastre la care George Filepp să nu fi participat. O instituție cu deosebire dragă lui George Filepp a fost însă „Astra”, căreia avea să-i lase o frumoasă sumă de bani, înființând o fundație cu numele său. Cu mândrie constatăm hărnicia românilor originari din Sătmar, sau care au activat în zonă, pe tărâmul atât de roditor al „Astrei”. Ne gândim acum la faptul că alte trei fundații au prins viață datorită mărinimiei lui Ioan Nichita, Demetriu Suciu sau Ioan Gallianu.

Testamentul lui George Filepp este foarte interesant. Am reținut aici doar învățătura că, ajutorul dat unei comunități sau unui student, avocatul Filepp nu-l vedea ca pe un îndemn la lene, ori ca pe o pomană. Comunitățile care nu-și dădeau concursul în vederea realizării diferitelor obiective, neasigurând transportul sau mâna de lucru, le considera „ca nedemne de trăit”, în consecință „nu merită a fi ajutate din această fundațiune.”

Urmași direcți George Filepp nu a avut. Prima soție i-a decedat (nu am depistat numele acesteia), nu a avut copii nici cu a doua soție, Ana Poruțiu. Moștenitori însă, da, s-au găsit. Celebrul avocat a repausat la Tășnad în 3 februarie 1895. A fost înmormântat în cimitirul din Căuaș, deși inițial s-a dorit înhumarea la Tășnad, în curtea bisericii românești, alături de prima soție. Preotul George Stanciu din Sărăuad, parohie de care aparținea pe atunci Tășnadul, coleg memorandist cu George Filepp, nota în registrul parohial în dreptul decesului: „aparținătorii bogatului

defunct nevoind să speseze 300 florini, nu a fost înmormântat lângă biserică, unde era înmormântată prima soție.”

Moștenitorii aveau să se certe ani în șir după trecerea sa la cele veșnice. Acest comportament a debutat încă de la decesul avocatului.

Alături de George Pop de Băsești, Ioan Maniu, Ioan Nichita, Andrei Cosma și Demetriu Suciu, avocatul George Filep se situează în primele rânduri ale luptătorilor pentru drepturile românilor sălăjeni și sătmăreni din secolul XIX, binemeritând de la nașterea sa.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 282, 13 aprilie 2008, p. 3.

90 de ani de la nașterea lui Ioniță G. Andron

S-au împlinit recent 90 de ani de la nașterea omului de cultură Ioniță G. Andron. Destinul său s-a confundat cu mirificele locuri ale Țării Oașului. Tatăl său, preotul greco-catolic Ioan Andron, s-a născut în 22 noiembrie 1890 la Pribilești, într-o familie de țărani foarte săraci. Mama, Ghizela Olah, era învățătoare. După hirotonirea din 1916 tatăl a fost numit capelan în Racșa. Activitatea sa preoțească va fi legată doar de această parohie oșenească, slujind aici până la trecerea la cele veșnice (1954).

În 20 aprilie 1917 avea să se nască la Racșa întâiul copil al familiei Andron, Ioniță. Din pruncie acesta a străbătut Țara Oașului cu aparatul de fotografiat immortalizând imagini inedite încărcate de poezie și frumos. Mărturisește Ioniță G. Andron că „aproape că nu a trecut nici o zi în care să nu mă îmbăt de frumusețea sufletului oșenesc, devenind un admirator pentru totdeauna al Țării Oașului. Și pentru că oricât m-am aplecat asupra acestui suflet nu i-am putut pătrunde adâncimile și oricât m-am ridicat spre înălțimile sale nu i-am putut atinge piscurile, am încercat, după puterile mele modeste, să-l scriu cu lumină”.

A studiat dreptul la Cernăuți, pentru ca apoi, asemeni tatălui și fratelui său Mircea, să urmeze și teologia greco-catolică.

În timpul vieții a publicat volumele: „Privești dintr-un colț de țară”, Ed. Grafika, 1942; „Chemarea munților”, Ed. Sf. Nichita, Oradea, 1943.

Postum, au văzut lumina tiparului la editura băimăreană “Gutinel”, lucrările monografice „Racșa. Vatră de neam românesc”, 1996 și „Racșa, locuri și oameni”, 2001. Aceste două opere sunt și astăzi monografiile exemplare pentru județul Satu Mare. Se simte în cele două cărți dedicate Racșei nețărmurita dragoste a autorului pentru meleagurile natale, dar și probitatea afirmațiilor.

Contribuții etnografice interesante a avut la publicația muzeului sătmărean, „Satu Mare. Studii și comunicări”, cu studiile: *O colecție de artă populară*, vol. I, 1969, p. 187-200; *La o sâmbră a oilor în satul Racșa din Țara*

Oașului în urmă cu 50 de ani, vol. VII-VIII, 1986-1987, p. 367-371. Dealtfel, a fost adesea în prim-planul organizării marii sărbători pas-torale oșenești, realizând spre exemplu în 1972 lucrarea „Sâmbra oilor : Oaș- Huta Certeze”.

Fotografiile sale pot fi regăsite în lucrări fundamentale din cultura românească: G. Călinescu, „Istoria literaturii române”, C.C. Giurescu, „Formarea poporului român”, „Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până azi”, Episcop Ioan Suci, „Mama”. De asemenea, prestigioase reviste românești au găzduit fotografiile lui Ioniță G. Andron: „Argeș”, „Tribuna României”, „Cronica”, „Familia”, „Flacăra”, „Tribuna”, „Echinox”.

A trecut la cele veșnice în 23 septembrie 1989 la Negrești-Oaș, fiind înmormântat la Rața. S-a respectat astfel dorința exprimată de el, aceea de a-și dormi somnul de veci în pământul de care sufletește nu s-a despărțit niciodată, și care i-a fost „leagănul și scutul vieții”.

A lăsat în manuscris peste 20 de titluri de etnografie și folclor precum și peste 60.000 de clișee fotografice.

Greu de precizat care ar fi fost destinul cultural al lui Ioniță G. Andron dacă sferile de influență ar fi fost altfel împărțite după a doua conflagrație mondială. Cert este însă că priceperea, seriozitatea și râvna omului de cultură Ioniță G. Andron, în condițiile social-politice de până în 1989, au fost prea puțin puse în valoare. Opinăm că și în cazul său se potrivesc versurile lui Goga: „nu câte-au fost îmi vin în minte, ci câte-ar fi putut să fie”.

Abia în 1977, prestigioasa editură clujeană Dacia i-a publicat albumul Țara Oașului. Despre felul în care a fost realizat acesta, autorul afirmă: „Am rămas uimit cât de bine au reușit majoritatea reproducerilor, dar totodată am avut și strângeri de inimă văzând unele retușuri care nu fac cinste Întreprinderii Poligrafice Filaret București”.

Despre etnograful Ioniță G. Andron s-a afirmat că avea o „formație aparte”. Preluăm cu toată convingerea această caracterizare, ea potrivindu-se pentru toată viața și activitatea ilustrului nostru conjudețean, cel mai mare iubitor al sufletului românesc din Țara Oașului. Datoria noastră este de a-i păstra vie memoria și de a-i valorifica cât mai mult cu putință râvna întru descoperirea frumuseților locurilor și oamenilor din acest nord de țară.

*Ignațiu Sabău de Cristelec,
un colaborator fidel al revistei
„Foaie pñtru minte, inimă și literatură”*

Împlinirea a 130 de ani de la trecerea în veșnicie a protopopului onorar greco-catolic, consacratul publicist Ignățiu Sabău, se constituie într-un bun prilej pentru evocarea personalității sale. Prezent într-o mare enciclopedie românească apărută în 1940, elaborată de Lucian Predescu, „Cugetarea”, activitatea lui Ignățiu Sabău este prea puțin cunoscută în Satu Mare.

A văzut lumina zilei la 27 iunie 1834 în Istrău, unde tatăl său, preotul greco-catolic Dimitrie Szabo era paroh. Părintele era originar din Cristelec, localitate aflată în apropierea Șimleului Silvaniei. Făcea parte dintr-o familie de nobili scăpățați, care însă și-au păstrat titlul. A slujit multă vreme în parohii sătmărene. Interesant este că abia în 1853 a renunțat să semneze „Dimitrie Keresztelky”, pentru Demetriu Szabo, așa cum apare în mai multe documente. Soția sa, Sofia Papp, se născuse în familia parohului de Căuaș, Ioan Popp de Vajneg, strămoș al pictorului Aurel Popp.

Ignățiu Sabău este frate cu episcopul greco-catolic de Gherla Ioan Sabo și cu Samuel Szabo, și el protopop la Supuru de Jos multă vreme. Povestea acestei familii numeroase și cu multe merite pe plan cultural și național merită un articol separat. Azi vom vorbi numai despre Ignățiu Sabău.

Studiile liceale le-a urmat la Oradea. A absolvit Facultatea de Teologie din Viena (Sfânta Barbara), instituție unde s-a format o adevărată pleiadă de tineri greco-catolici transilvăneni, între care la loc de frunte sunt câțiva originari din Sătmar: Ioan Bonyi, George Marchiș și Ignățiu Sabău.

Între 1858-1860 va activa ca profesor suplinitor la liceul din Beiuș. S-

a căsătorit cu Elisabeta Szeremi, fiica parohului din Mădăras Ioan Szeremi, și el unul dintre corifeii sătmăreni ai luptei naționale românești. În această localitate din Sătmăr s-a născut în 1861 fiica Cornelia (căsătorită cu pr. Ludovic Mărcuș).

A fost hirotonit în 26 septembrie 1860. După depărtarea de catedra Beiușului va sluji mai întâi în actualul județ Bihor, la Fărnașiu. În 1862 a trecut cu succes examenul prosinodal.

Apoi, vine pe meleaguri sătmărene, în parohia Boghiș, unde va petrece un deceniu, în intervalul 1863-1873. Aici se vor naște copiii: Elisabeta (n. 1864, m. în 1867), Maria (n. 1865, m. 1867), o altă fiică Elisabeta (n. 1869, m. 1958, a fost căsătorită, probabil, cu pr. Aurel Pelle), Ignațiu (n. 1870, decedat la numai 5 ani, în Tiream), iar în 1872 gemenii Maria (repausată la câteva zile) și Aureliu (dr. în Drept, a decedat în 1934).

În 1865 a semnat memoriul românilor sătmăreni adresat comitelui suprem în vederea reprezentării proporționale în organele comitatense.

Ca realizare în parohia Boghiș amintim înălțarea turnului bisericii, în 1871. Epidemia de holeră care a năpăstuit Sătmărul în 1873, a dus la moartea a 48 de locuitori în intervalul aprilie-august și la Boghiș. Parohul Ignațiu Sabău părăsise însă la începutul aceluia an parohia.

A fost corespondent al mai multor ziare românești. A colaborat îndeosebi la „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, remarcându-se prin zelul său. Din contribuțiile sale la această neobosită publicație românească, amintim versurile funerare dedicate altui sătmărean celebru, Dimitrie Sfura, repausat la o fragedă vârstă.

De interes deosebit pentru noi sătmărenii este și relatarea unei dări de seamă în urma unui cerc pedagogic ținut la Sanislău. Preocupările sale pentru cultura populară sunt dovedite de recenzia făcută unor lucrări ale folcloristului Atanasie Marianu Marienescu. Tot în amintita publicație, Iustin Popfiu a scris în 1860 *Unu toastu. Inchinatu m.o.D.D. Ignatiu Szabo si George Marchisiu prof. in Beiusiu*, lucru doveditor al bunelor relații dintre cărturarilor cu origini sătmărene, George Marchiș, Iustin Popfiu și Ignațiu Sabău. A fost unul dintre membrii cei mai activi ai “Astrei” pe meleagurile sătmărene.

În revista „Amvonul” a publicat numeroase predici. A militat în presa vremii pentru înființarea unui gimnaziu românesc pentru părțile sătmărene la Seini, fiind prezent în această localitate în 12 septembrie 1861, când a fost adoptat actul care se voia întemeietor al acestei insti-

tuții.

După cum se vede din înșiruirea datelor nașterii vârstarelor familiei Sabău, mulți au decedat după naștere sau în copilărie. Vitregele condiții de viață din acele timpuri au făcut ca puțini copii din cei numeroși născuți să supraviețuiască.

Totuși, în familia primei născute din familia lui Ignațiu Sabău, Cornelia, căsătorită cu preotul Ludovic Mărcuș, avea să se nască un reputat artist, dar și un apreciat avocat, omul de cultură Ștefan Mărcuș. Suntem siguri că evocările personalității bunicului său au avut un rol esențial în formarea lui culturală, dar și în ceea ce privește dragostea pentru neamul în mijlocul căruia a văzut lumina zilei. Cărțile scrise de el privitoare la istoria Sătmarului sunt și astăzi lucrări de referință, însă, din păcate, greu de găsit în bibliotecile instituțiilor culturale sătmărene.

Ultima parohie în care a funcționat a fost Tireamul, unde a slujit din martie 1873 până la repausare. Este necesar să precizăm că la acea dată Tireamul se număra între parohiile cele mai bogate din Sătmar, aici slujind de-a lungul anilor unii dintre cei mai vrednici preoți ai locurilor.

La Tiream se vor naște în 21 martie 1876 gemenii Ignațiu și Alexandru, răpuși peste numai câteva luni de o boală necruțătoare. Când s-a aflat la Tiream a îndeplinit și funcția de vice-arhidiacon surogat al locurilor, secondându-l pe bunul său prieten, preotul-cărturar George Marchiș.

S-a stins prematur din viață la 18 aprilie 1878, suferind un atac de apoplexie. Strânsese doar 44 de ani de viață și 17 de sacerdoțiu. Ceremonia funerară desfășurată la Tiream a fost onorată de prezența tuturor preoților din district, în frunte cu arhidiaconul Toma Șorban, fost paroh și el la Tiream între anii 1833-1845.

Astfel, în țințirumul din Tiream își doarme somnul de veci încă un admirabil slujitor al altarului dar și al condeului de pe plaiurile sătmărene, Ignațiu Sabău din familia nobiliară românească de Cristelec.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 283, 20 aprilie 2008, p. 5.

*Alexandru Pteancu,
profesor vestit al perioadei interbelice
la școlile românești din nordul Transilvaniei*

În data de 1 mai s-au împlinit 130 de ani de la nașterea unui preot greco-catolic și profesor vestit la școlile românești din nordul Transilvaniei, Alexandru Pteancu. Și pentru că în anul 2006, care marca împlinirea semicentenarului trecerii sale la veșnicie, personalitatea sa nu a fost evocată în mediile culturale sătmărene, împlinim acum această datorie de onoare, readucându-l în fața memoriei Sătmarului care i-a dat viață.

Alexandru Coriolan Pteancu, așa cum figurează numele complet în registrul nașterii, s-a născut în 19 mai 1878 la Borlești. Este fiul învățătorului George Pteancu (1855-1939) și al Bertei Joódi. Tatăl său a fost unul dintre cei mai vestiți dascăli ai ținuturilor sătmărene, un patriot din gruparea care l-a avut în frunte pe neînfricatul Leu de la Șișești. În copilărie Alexandru a trebuit să treacă împreună cu familia toate greutățile care i-au fost scoase înainte vrednicului învățător, obstrucționat și nevoit în mai multe rânduri să-și schimbe localitatea în care deschidea mlădișelor românești orizonturile cunoașterii.

Privind palmaresul activității dascălului George Pteancu, premiat de multe ori și deținător al decorației „Steaua României”, pentru modul cum își împlinea menirea, constatăm faptul că a reușit să dea patrimoniului cultural sătmărean o mare personalitate izvorâtă chiar din familia sa, nimeni altul decât fiul Alexandru Coriolan.

Urmărind traseul lui Alexandru Pteancu, constatăm că studiile liceale le-a făcut la piariști în Carei, fiind coleg de clasă cu Ady Endre, dar și cu viitorii preoți sătmăreni Ioan Darabanth, Vasile Baști și Isidor Silaghi, cel din urmă pomenit fiind un martir al românismului. A obținut bacalaureatul în 1896.

A urmat apoi teologia la Budapesta între 1896-1900. A activat aici în cadrul Societății „Salba Literară” a teologilor români uniți, având chiar o funcție de conducere. Apoi a studiat filosofia și literele la Cluj între 1900-1902. În 1903 obține la Cluj diploma de profesor în greacă, latină și română, realizare încununată de primirea titlului de doctor în română și limbi clasice. S-a specializat apoi la Roma, în antichități și artă medievală, obținând de asemenea și titlul de doctor în litere și filosofie.

A funcționat ca profesor la Beiuș și Năsăud. La reputata instituție școlară beiușană a debutat în 1902 rămânând până în 1904 când a fost transferat la Năsăud, la vestitul liceu românesc din localitate. Aici a predat limbile maghiară, greacă și latină între anii 1904 și 1909, când revine iarăși la Beiuș.

În anii petrecuți la „Samuil Vulcan” din Beiuș s-a implicat în activitatea societății de lectură, demersurile sale, alături de cele ale altor dascăli, au reorientat activitatea societății în direcția promovării valorilor naționale reale. De asemenea, la Beiuș a îndeplinit funcția de notar al sediunțelor profesionale. Dragostea de istorie rezidă și din funcția de custode al colecției de arheologie și de istorie antică.

În 1919 a fost trecut de către ungurii șovini pe lista neagră a intelectualilor români bihoreni care trebuiau executați. O frumoasă prietenie îl lega de martirul dr. Ioan Ciordaș (fiul parohului greco-catolic din Doba, Mihai Ciurdariu), ucis cu cruzime de către dușmanii neamului românesc.

După Marea Unire din 1918 a fost numit director regional al învățământului din Oradea, în 1921 inspector general al învățământului secundar din Transilvania, iar din 1923 inspector general al învățământului secundar, însărcinat cu controlul învățământului particular minoritar din România.

Un fapt deosebit de important este consemnat în 1925, când a fost atașat pe lângă ministrul Petrescu Comnen, delegat al țării la Liga Națiunilor, pentru a susține răspunsul Guvernului român în chestia reclamațiilor ungurești din Transilvania, reclamații care au fost respinse, poate și datorită sfaturilor conjudețeanului nostru.

Dintre realizările sale pe plan cultural amintim faptul că a deținut un rol principal, fiind chiar președintele al comitetului de redacție al Enciclopediei „Minerva”, apărută în 1929 la Cluj.

Din scrierile sale amintim: „Viața și operele lui Petru Maior” („Maior Péter élete és működése”), Cluj, 1902, aceasta fiindu-i de fapt teza de

doctorat, în limba maghiară); „Gramatica limbii latine” (cu V. Bichigeanu), Gherla, 1906. De asemenea a publicat studiul *Reprivire peste trecutul școlii noastre*, în Anuarul liceului din Beiuș 1914/1915).

Ultimii ani din viață i-a petrecut, probabil, la Cluj. A deținut acolo funcția de paroh, cu titlul de protopop onorar. S-a mutat la cele veșnice în 1956. Numele lui însă va rămâne peste vremuri ca unul de referință în mediile culturale sătm̃ărene.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 284, 4 mai 2008, p. 5.

*Preotul-profesor Victor Popovici,
urmașul cărturarului Moise Sora Noac*

În urma unui articol publicat în „Informația de duminică” în 2006 am primit o impresionantă scrisoare de la domnul prof. dr. doc. Ioan Grecu din Cluj-Napoca. Articolul amintit era dedicat lui Moise Sora Noac, aflat în august 2006 la momentul aniversării bicentenarului nașterii sale. Afirmam în acel material că „șirul descendenților cărturarului l-am pierdut odată cu profesul Victor Popovici din Beiuș”. Distinsa doamnă Florica Grecu este fiica profesorului Popovici, căsătorită cu prof. dr. doc. Ioan Grecu. Prin bunăvoința dâșnilor am reușit să completăm șirul urmașilor marelui cărturar. Astăzi însă ne-am propus să evocăm personalitatea preotului-profesor Victor Popovici, care a văzut lumina zilei la Oar.

Anul acesta orașul Beiuș este în sărbătoare. Se împlinesc 180 de ani de când vrednicul de pomenire ierarh greco-catolic Samuil Vulcan a fondat liceul care avea să-i poarte peste ani cu mândrie numele. „Informația de duminică” a mai oferit de câteva ori prilejul cititorilor să cunoască aspecte din realizările acestei adevărate fortărețe culturale care a fost acest Blaj al nordului. Am căutat în precedentele articole să subliniem personalitățile originare din Sătmar care s-au aflat la conducerea instituției de învățământ din Beiuș.

La fel vom proceda și astăzi, când vom relata despre viața unui profesor născut în apropiere de Sătmar, care însă în bună măsură și-a confundat viața, trăind până în ultima clipă acolo, cu cetatea culturală a Beiușului.

Victor Popovici s-a născut în 5 octombrie 1890 la Oar. Localitatea aceasta, al cărui nume în limba maghiară înseamnă Cetatea Veche, cum dealtfel s-a și numit câțiva ani în perioada interbelică, se pregătește ca în 2012 să-și aniverseze cei 700 de ani de atestare documentară. Una din personalitățile ilustre care au văzut lumina zilei la Oar este și profesorul

Victor Popovici, fiu al preotului greco-catolic local Iosif Popovici și al Anei Chirilă.

Tatăl său, pr. Iosif Popovici, s-a născut în 23 septembrie 1859 la Leta Mare, astăzi în Ungaria. Liceul l-a terminat la Oradea în 1879, iar teologia a absolvit-o la Satu Mare în 1883. În 1885, la 6 august se cunună la Ciumești cu Ana Chirilă, fiica preotului Mihai Chirilă. Hirotonirea urmează în 13 decembrie a aceluiași an.

La Ciumești se va naște și primul copil, Corneliu Ioan Popovici (1886-1940, medic, a lucrat la Spitalul CFR Cluj, o perioadă conducând chiar destinele acestei instituții), botezat fiind de către Gavril Lazăr de Purcăreți.

Din același an slujește vreme de 11 ani la Oar, unde s-a născut, după cum am menționat deja, fiul Victor. Anul 1897 îl aduce în parohia Boghiș. În 31 august 1909 a fost ales membru al Partidului Național Român comitatens Sătmar, cercul Csenger (Cinghir, cum i se spunea de către localnici, încă români atunci).

Boghișul este și locul unde trece la cele veșnice. S-a întâmpat acest lucru în 29 martie 1910, doborât fiind de tuberculoză. Un frumos monument funerar din cimitirul vechi din Boghiș, înălțat de soția Ana și fiii Corneliu și Victor, amintește tuturor că a fost paroh la Boghiș.

Victor Popovici a urmat liceul la Beiuș, acolo unde avea să-și desfășoare cariera didactică, absolvind în 1908. A studiat apoi teologia la Liceul Episcopal din Satu Mare, perfecționându-se după aceea la Seminarul greco-catolic rutean din Ungvár. A fost hirotonit la 28 octombrie 1917 de către vrednicul de amintire episcop Demetriu Radu.

S-a căsătorit cu Amalia Sabău (1900-1971), fiica pr. Augustin Sabău, absolventă a gimnaziului „Ursulinelor” din Oradea. Soția sa era originară dintr-o altă celebră familie preoțească românească din Sătmar, din care provenea și episcopul Ioan Sabo.

Pe linie maternă Victor Popovici era strănepotul preotului-cărturar Moise Sora Noac, mama sa, Ana Chirilă, fiind fiica Teodorei-Francisca Noac, singurul copil al ilustrului cărturar sătmărean pașoptist.

În familie memoria cărturarului era cinstită așa cum se cuvine. Osteneala lui Moise Sora Noac întru a traduce în limba română scriitorii clasici ai antichității s-a materializat prin realizarea unui manuscris, conceput vreme de 7 ani, numai noaptea (pe când era paroh la Hurezu Mare), după cum consemna în epocă Aron Pumnul. Acest manuscris a fost păstrat cu sfințenie de către profesorul Victor Popovici. Venerabila

familie Grecu continuă cinstirea memoriei înaintașilor.

La fel cum Moise Sora Noac aștepta un Mecena după isprăvirea muncii de traducător, familia Grecu nădăjduiește în tipărirea manuscrisului. Istoria literară ar recupera un monument de la începuturile ei. Un interes deosebit îl reprezintă documentul pentru Sătmar, căci trudnicele nopți ale celor 7 ani de tălmăcire s-au petrecut la Hurezu Mare, unde Moise Sora Noac era „sufleter”, cum mai era numit preotul în epocă.

În 1919 Victor Popovici a fost numit profesor suplinitor la liceul din Beiuș, unde a funcționat neîntrerupt până în anul repausării. A absolvit ulterior și cursurile Facultății de Litere de la Universitatea din Cluj și dând examen de capacitate a fost numit profesor titular provizor. O perioadă a funcționat și în calitate de secretar al liceului.

A slujit de-a lungul anilor în parohia Negru, precum și în altele din jurul Beiușului. În 22 septembrie 1923, pentru merite deosebite primește de la episcopul Valeriu Traian Frențiu titlul de vice-arhidiacon onorar.

La instaurarea regimului comunist au început problemele pentru Victor Popovici. Înviniuit de atitudini și acțiuni antidemocratice (ce însemna acest lucru în viziunea puterii de atunci este clar pentru cei care au trăit, ori pentru cei care cunosc istoria acelor cumpliți ani), a fost scos din învățământ în septembrie 1949. Urmare a șocului avut, a repausat în după-amiaza zilei de 15 septembrie 1949, în timp ce preda actele și arhiva deținută de el, la secretariatul liceului. A fost înmormântat în cimitirul de pe deal din Beiuș, acolo unde își dorm somnul de veci mama sa și fiul său Victor.

S-a afirmat despre cei care au avut de pățimit în anii 1948-1949 că se constituie într-o nouă generație a pașoptiștilor români, de această dată ai secolului XX. Prin tragicul sfârșit profesorul Victor Popovici se alătură noilor pașoptiști.

Căsătoria profesorului Victor Popovici a fost binecuvântată cu patru copii: Maria (decedată la vârsta de un an), Mircea (1921-1998, inginer la Radiodifuziune și la Electrecord București), Florica (născută în 1925, absolventă a Facultății de Chimie din Cluj, căsătorită cu prof. dr. doc. Ioan Grecu) și Victor (1931-1943, decedat pe când era elev la Beiuș). După cum aminteam, distinsa doamnă Florica locuiește la Cluj-Napoca și îi poartă memoriei tatălui și strămoșilor dânzei și astăzi un respect deosebit.

Mulțumim soșilor Grecu și pe această cale pentru amabilitatea cu care ne-au oferit prețioasele informații și fotografia preotului-profesor Victor Popovici, personalitate cu care și plaiurile sătm̃ărene se pot mân-dri.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 286, 18 mai 2008, p. 5.

Sătmărenii și „Foaia pentru minte, inimă și literatură”

În 1926 Nicolae Iorga afirma: „Istoria ziaristicii ardelenice este cea mai frumoasă pagină din istoria Ardealului de o sută și mai bine de ani încoace”. Cuvintele acestea au fost validate de anii care s-au scurs de atunci, istoria acestui segment din istoria culturală a românilor transilvăneni fascinând și astăzi o seamă de vrednici cercetători.

Printre alte aniversări, cultura română are bucuria în acest an de a sărbători 170 de ani de la apariția „foilor” lui Barițiu, „*Gazeta de Transilvania*” și suplimentul cultural al acesteia, „*Foaia pentru minte, inimă și literatură*”.

Ne vom opri în cele ce urmează asupra „*Foii pentru minte, inimă și literatură*”. Intitulată „*Foaia literară*”, publicația și-a avut debutul în 1 ianuarie 1838, înaintea „*Gazetei...*” deci, din 2 iulie 1838 își va căpăta însă numele cu care s-a făcut cunoscută pe firmamentul presei românești.

Beneficiind de informațiile din reușita monografie a „*Foii...*” realizată de către G. Em. Marica în 1969 (o reeditare a lucrării ar fi binevenită!), am purces la întocmirea unui studiu referitor la colaborările sătmărenilor în paginile publicației. Am inclus în acest material zece colaboratori sătmăreni. Precizăm că toți au fost preoți greco-catolici, îndeplinindu-și cu abnegație datoriile față de credincioșii lor.

După cum afirmă doi istorici ai presei românești din Transilvania, „*Foaia pentru minte, inimă și literatură*” este de fapt „prima revistă literară a Transilvaniei în adevăratul înțeles al cuvântului. Ea adună în jurul ei, pentru prima oară în istoria acestei provincii, toate forțele literare de care dispune epoca și le canalizează în direcția unei activități creatoare precise”.

Monograful publicației îl include în grupul principalilor colaboratori pe Moise Sora Noac, din părțile Sătmarului. Punându-l pe același palier cu bănațeanul Nicolae Tincu-Velia, afirmă că: „Ambii scriu și discută de asemenea de toate: literatură, filologie, politică, istorie, etc...., în spiritul

enciclopedismului epocii însă și siliți de împrejurări; căci dat fiind numărul mic de intelectuali de atunci, ei erau solicitați pretutindeni, trebuiau multe urnite”.

Apărută în același an cu „*Gazeta...*”, „*Foia*” își va trăi perioada de glorie până la 7 martie 1849 când își încetează apariția, datorită ocupării Brașovului de către armata revoluționară maghiară. Din 5 decembrie 1849 reapare pentru două luni. Anii “50 înregistrează o criză, împreună cu „*Gazeta...*” fiind amenințată să dispară, în 1857 apărând doar 7 numere. „Din 1858 se reface destul de bine, dar nu pentru multă vreme, căci începând din 1863 iar dă înapoi, sfârșind definitiv în 1865”.

G. Em. Marica spune în concluzie că „*Foia*... prezintă o importanță regională. Însă rolul pe care l-a jucat în Transilvania, prin reflexele și consecințele sale și îndeosebi prin caracterul ei de anexă a Gazetei a depășit limitele provinciale”. Aceste foi ale lui Barițiu au fost opera întregii românimi, nimeni înaintea lor nu s-a ocupat cu atâta insistență de problemele naționale ale românilor. Ele reprezintă „creația spirituală cea mai însemnată a generației române ardelenе de la 1848, ambele demne de a sta alături de cele ale Școlii Ardelenе”.

Prin aceste două publicații întemeiate de către Barițiu, „românimea iese din- tr-un mutism istoric apăsător, la lumina culturii europene. [...] nume ca Andrei Mureșanu, Pavel Vasici, Moise Sora Noac, Vasile Pop, Iosif Many, Bariț însuși, răsar din spuza latentă a vechii generații luminate, lărgind neașteptat orizontul inspirației”.

Se poate afirma că foile lui Barițiu, înainte de a da naștere la revoluția pașoptistă, au revoluționat mentalitatea culturală românească, pregătind cu meticulozitate momentul „deșteptării”.

Înainte de a trece la enumerarea câtorva dintre colaboratorii sătmareni ai „*Foii...*” mai amintim faptul că mulți colaboratori înțelegeau să contribuie, în primul rând, la răspândirea „foilor românești”, distingându-se prin numeroasele prenumerații (abonamente) realizate. Listele cu numele abonaților publicate în cuprinsul „*Foii...*” vin să ateste cele afirmate.

De departe, cel mai harnic colaborator, devenit chiar confident al lui Barițiu, din Sătmar (s-au păstrat 16 scrisori expediate de acesta către Barițiu) a fost *Moise Sora Noac (1806, Hațeg-1862, Bozânta Mare)*. Menționăm din biografia sa aici doar faptul că a slujit din 1836 până la repausare doar în părțile Sătmarului istoric. A debutat în chiar anul de apariție a „*Foii...*” cu *Elegie. La preandurata denumire a mariei sale pre-*

luminatului domn Vasile Erdeli de episcop g.c. al Oradiei mari, (V, 1842, nr.42, p.334). De asemenea a mai publicat versuri de diverse facturi: *Anulu mercurescu 1851*, (XVI, 1853, nr.6, p.47-48); *Către conferența națională din Sibiu*, (XXIV, 1861, nr.12, p.96; nr.13, p.104); *Defăimarea*, (VI, 1843, nr.12, p.94-95); *Luna maiu din anul 1845*, (VIII, 1845, nr.21, p.172); *Numa poet să nu fi!*, (IX, 1846, nr.27, p.215-216); *Chora din Szaathmar*, (X, 1847, nr.7, p.56); *Cerere (Ceres) din anul 1847*, (X, 1847, nr.38, p.312).

Menționăm aici și fabula *Ochiul și ochenașul (Microscopium)*, (V, 1842, nr.39, p.310). O altă fabulă, *Țapul și oile*, a apărut sub pseudonim; vom vorbi despre ea într-un număr viitor al revistei noastre.

Pasionat traducător din clasicii latini, în „*Foaie...*” a publicat: *Ovidius Publ(ius) Nason: Trit(ia) L.IV Eleg. 6*, (II, 1839, nr. 17, p.135-136).

Dar Noac și-a făcut timp și pentru a publica o incipientă monografie a Hurezului Mare (pe atunci se numea Nanda): *Statistica satului Nanda, geografică, topografică și istorică*, (XVI, 1853, nr.6, p.43-44), precum și *Date statistice despre cele cinci puteri mari europene*, (XIX, 1856, nr.16, p.58-59).

Calitatea de reporter în teritoriu rezidă din articolul *Corespondința*, (XIV, 1851, nr.36, p.279-280). Era vorba aici despre o informație – destinată pentru „*Gazeta...*”, publicată în „*Foaie...*” numai din lipsă de spațiu – privitoare la o mare furtună, care a pricinuit pagube însemnate în regiunea Șimleului.

Apreciindu-i calitățile „*Foaie...*” anunță cititorilor sub titlul *Manuscrise românești cu litere avitice*, (XIV, 1851, nr.4, p.31-32), lista operelor lui Moise Sora Noac nepublicate: literare (traducere din Vergiliu cu glosar), istorice (originea romanilor și antichitățile lor), filologice (paralelism între limba română și cea italiană), teologice (predici). Redactorul Iacob Mureșianu sublinia într-o notă necesitatea tipăririi manuscriselor de către mecenați, pe baza avizului unei comisii literare.

Ioan Anderco-Homorodanu (1811, Botiz-1890, Ormani)

După ce a slujit peste 15 ani la Negrești a ocupat mai multe funcții în cadrul nou-înființatei Episcopii Greco-Catolice de Gherla, fiind numit chiar prepozit, apoi vicar general episcopal substituit. A avut cel puțin două fiice: Elisabeta (n. 1833, a decedat în 1840 la Negrești) și Maria (n. 1835, a decedat în 1852 la Negrești). La repausarea acesteia din urmă, în „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*” (XV, 1852, nr. 34, p. 135)

a apărut o elegie-epitaf intitulată *O fecioară*.

Petru Bran (1821, Tobat-1877, Budapesta)

Născut într-o familie preoțească, a fost paroh la Hidig, Chilioara apoi vreme de 7 ani la Craidorolț. Din 1857 până către apusul vieții va sluji în parohia Satu Mare, unde va întâmpina terorizante obstacole.

Lui i se datorează înființarea primei catedre de limba română în cadrul Gimnaziului catolic regal (azi Colegiul Național „Mihai Eminescu”) din Satu Mare. De asemenea, a pus bazele „Societății de lectură a elevilor români din Satu Mare”. A publicat în “Foaie...”: *Meditațiuni* (XVIII, 1855, nr. 31, 32-33, 34, 35, 36); *Oratiune la deschiderea catedrei de limba și literatura română în gimnasiulu din Satu Mare în 12 octobree 1859 disa de Petru Branu protopopulu locale și profesorele subst. Al limbei romane* (XXII, 1859, nr. 38); *Elegieă întru onoarea illustrisimului donn Alexandru Sterca Șuluțiu, nou confirmatului episcop al Făgărașului* (XIV, 1851, nr. 1); *Palestra vieței* (XXII, 1859, nr. 10); *Banulu de dare (Imitațiune)*, poem cu subiect religios, versificarea unui motiv din „Evanghelie” (XXII, 1859, nr. 18, 19); *Esametre mesurate*, Odă închinată națiunii române (XXIII, 1860, nr. 8).

Demetriu Coroianu de Coruieni și Vima Mică (1814, Așchileu Mare-1891, Gherla)

Paroh multă vreme la Craidorolț, a ocupat după aceea funcția de vicar al Silvaniei, din 1850 până în 1873, pentru ca ultimii ani din viață să-i petreacă la Gherla, în calitate de canonic. Vreme de 15 ani a fost rector al Seminarului Teologic din Gherla.

A publicat în “Foaie pentru minte, inimă și literatură” *Cuventarea tienută cu ocasiunea imormentarei mentorului natiunii noastre romane : Simeone Barnuti, prin R [everendi] smulu domnu vicariu Foraneu alu Silvaniei Demetriu Coroianu. In Bocsi”a romana, 2 iuniu s.n. 1864*, panegiric, cu considerații de ordin filosofic-social în prima sa parte (1864, nr. 5). Acest panegiric a apărut și în „Concordia” (XXVII, 1864, nr. 47, 48).

Theodor Kövari-Chioreanu (1818, Portița-1906, Oradea)

Multă vreme profesor și apoi director la Beiuș, un adevărat „proteguitor” al tinerilor români dornici de învățatură. A lăsat o fundație care ajuta studenții români în valoare de cca. 12.000 de coroane.

A publicat în „Foaie...” un studiu referitor la originea și evoluția calendarului, pronunțându-se pentru adoptarea de către români a calen-

darului gregorian : *Anulu julianu si gregorianu (seau calindarinlu vechiu si nou)*, (XX, 1857, nr. 2-5).

George Marchiș (1836, Tămaia-1884, Carei)

Profesor la Beiuș, apoi paroh la Resighea, Homorodu de Mijloc și, în cele din urmă arhidiacon la Carei, a fost cu siguranță, un spirit enciclopedic de factura celor amintiți de G. Em. Marica, deși el a apucat să colaboreze la prestigiosul supliment doar în anii de apus ai publicației.

Cunoaștem că această colaborare s-a materializat în publicarea poeziilor: *Amicului C. Gr... (Gramă)* (XXII, 1859, nr. 16, 13 mai, p. 122), *Suvenir umbrei amicului Vasile Gramă* (XXII, 1859, nr. 17, 20 mai), *Quisque fortunae suae faber est și Cândva și acum (M... ei)* (XXII, 1859, nr. 18, 27 mai).

Vasile Pop (1829-1878, Bușag)

Originar dintr-o familie preoțească sătmăreană, a slujit din 1852 până la trecerea la veșnicie numai la Bușag, deci în Sătmarul istoric. Cunoscător al mai multor limbi, a colaborat și la alte publicații prestigioase ale vremii precum „*Familia*” sau „*Sionul românesc*”.

Colaborarea la „*Foaie*..” se regăsește în: *Libertatea*, eseu asupra libertății, a înțelegerii ei adecvate, (XVII, 1854, nr. 14, p. 63-64; nr. 15, p. 71); *Lucrarea*, eseu moral asupra muncii, necesitatea și importanța ei, (XVIII, 1855, nr. 14, p. 69-70; nr. 16, p. 81-82); *Misiunea iunimei, în specie a celei romane*, îndemn către tineret în a cultiva știința și educația bazată pe morală, religie și patriotism, (XVIII, 1855, nr. 38-39, p. 211-212; nr. 40, p. 219-220); *Amicitia*, eseu moral asupra prieteniei, făcând apologia ei, (XVIII, 1855, nr. 44, p. 241-241); *Dissertatiune asupra folosului și necesității „Scolei de dumineci”*, propunere pentru întemeierea unor astfel de școli, (XIX, 1856, nr. 22, p. 83-84; nr. 23-24, p. 91-92); *Opiniune despre Adunari folositoare*, pledoarie în vederea întrunirilor preoților și învățătorilor, (XXI, 1858, nr. 23, p. 138-140); *Din partile Satumarelui. Ianuarie 1859*, polemică patriotică, protestând împotriva atitudinii antinaționale a unui preot român, (XXII, 1859, nr. 9, p. 65-66); *Costumulul nationalu*, despre neoportunitatea creării unui costum specific pentru pătura cultivată, mai oportun fiind purtarea, în anumite împrejurări a costumului național românesc, (XXIII, 1860, nr. 44, p. 340-343).

Ignățiu Sabău (1834, Istrău-1878, Tiream)

Frate al episcopului Ioan Sabo, a avut o atitudine națională contrară în multe momente celei a ierarhului de Gherla. După ce a predat la catedrala Beiușului câțiva ani, a revenit în Sătmarul natal, slujind cu fidelitate la Boghiș (1863-1873), iar din acest ultim an la Tiream, unde-și doarme somnul de veci.

Din contribuțiile sale la această neobosită publicație românească, amintim versurile funerare *Umbrelor lui Dimitriu Sfura teologu absolutu din diecesa Oradei Mare, reposatu in anulu 25 alu vietii 1858*, (XXI, 1858, nr. 34, p. 225-226); o dare de seamă în urma unui cerc pedagogic ținut la Sanislău, *Adunările tinute în cauza scoaleloru poporale din dieceza gr. cat. rom. a Orăzii-Mari in an. 1859* (XXIII, 1860, nr. 3, p. 19-22), și recenzia la „Balade” și „Colinde” culese și corese de d. At. Mariannu Marienescu (XXII, 1859, nr. 31, p. 237-240).

Dimitrie Sfura (1833, Vezendiu-1858, Oradea)

S-a remarcat ca unul dintre cei mai activi membri ai „Societății de lectură” din Oradea, fiind considerat ca unul dintre promițătorii membri, sub aspectul talentului literar. Multe dintre poemele lui au fost puse pe note, fiind foarte populare. Afară de cele amintite mai menționăm : *Fata Română, Rămas bun, Chilia studențească, Eldorado, Primăvara, Las”să fiu acela eu*. Cântecul *Mai turnați-mi!* l-a impresionat foarte mult pe poetul național. Se spune că Eminescu cânta *Mai turnați-mi*, „cu ochii scânteietori, în atitudine dramatică și cuprins de un adânc sentiment”. Celebra poezie a fost tradusă în limba maghiară de către pr. Ioan Clintoc și de Gh. Ember. Sub titlul *La vinu* a apărut postum în „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*” (XXIII, 1860, nr. 30, p. 232), fiind apoi republicată de Iosif Vulcan în „*Familia*”, în 1869.

Vasile Vankay (1818, Rătești-1881, Tiream)

Personalitate culturală remarcabilă, autor al unor cărți de rugăciuni, traducător al câtorva manuale pentru școlile confesionale. Participant la frământările anului 1848. Astfel, în 12 iunie a semnat „Proclamația de la Sarcău”, alături de câțiva preoți, printre care Ioan Munteanu și Ioan Popdan. A slujit apoi la Portița, până în 1878 când trece ca paroh la Tiream, unde repausează în 1881.

Știm despre colaborarea lui la „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*”, prin: *Cerculariulu d. v. protopopu Fernasiu, apel către preoți să contribuie la o colecție în favoarea licenlui din Beiuș*, (XVI, 1853, nr. 23, p. 170-171); *Unu ce*

Mitbologicu. Consiliu zecilor romani asupra fiului retecitu, alegorie mitologică cu privire la misiunea poporului român, care "se trezește din rătăcire, din somnul său cel de moarte", cu sfaturi în vederea ridicării lui, (XVI, 1853, nr. 10, p. 75-76; nr. 11-12, p. 83-84); Principiulu si detorinti" a Literaturiei. Spinusiu, 6 augustu, considerații asupra rolului literaturii, a funcțiilor ei sociale, în vederea îmbunătățirii limbii, (XVI, 1853, nr. 36, p. 271-272); Insemnatiunea unor"u plante la strabunii nostri romani, despre mitologia romană și locul pe care îl aveau unele plante în cadrul ei, (XVI, 1853, nr. 13, p. 90-91; nr. 14, p. 97-98).

Pentru a nu pierde parfumul epocii, am păstrat limbajul și ortografia folosite în coloanele „Foi pentru minte, inimă și literatură”. Contribuțiile sătmărenilor învederează faptul că și în nordicele ținuturi ale românis-mului, îndeosebi intelectualitatea era conectată la ideea națională.

Frumoasa pagină din istoria ziaristicii românești scrisă de Barițiu cu foile sale rămâne un model permanent pentru ziaristica devotată ideii naționale și spiritului dreptății de azi și de totdeauna.

„Citadela”, an II, nr. 2-3 (5-6), martie-iunie 2008, p. 38-39.

Bibliografie selectivă

A. Surse inedite

1. Fonduri arhivistice

Arhivele Naționale, Direcția Județeană Satu Mare:
Colecția registrelor parohiale și de stare civilă

Arhivele Naționale, Direcția Județeană Maramureș:
Colecția registrelor parohiale și de stare civilă

Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bihor:
Colecția registrelor parohiale și de stare civilă

2. Manuscrise

Ardeleanu Senior, Ioan, „Astra” în Țara Silvaniei. Din prilejul împlinirii a 75 de ani de existență a Despărțământului „Astrei” sălăjene, 1946.

Bărbosu, Mircea Leon, *Satul Traian – scurt istoric* – , 1977.

Bonea, Ștefan, *Memorii*, [Terebești].

Istoricul filiei Acina, întocmit de pr. Filip Glodan, 1973, 8 pag.

Istoricul filiei Mărinuș, întocmit de pr. Mihai Munteanu, 1973, 3 pag.

Istoricul parohiei Bărsău de Jos, întocmit de către parohul Vasile Popa, 1973, 4 pag.

Istoricul parohiei Craidorolț, întocmit de pr. Leontin Micu, 1973, 10 pag.

Istoricul parohiei Crucioșor, întocmit de pr. Mihai Munteanu, 1973, 4 pag.

Istoricul parohiei Mădăras, întocmit de pr. Gavril Susan, 1973, 14 pag.

Istoricul parohiei Negrești, întocmit de pr. Ioan Ursu, 1967, 10 pag.

Istoricul parohiei Petea, întocmit de pr. Cornel Hotea, 1972, 5 pag.

Istoricul parohiei Prilog, întocmit de pr. Dionisie Cornic, 1967, 17 pag.

Istoricul parohiei Turț, întocmit de pr. Dumitru Ciobănescu, 1967, 6 pag.

Istoricul parohiei Valea Vinului, întocmit de pr. Gavril Țura, 1973, 5 pag.

Istoricul parohiei Vetiiș, întocmit de pr. Petru Rusu, 1973, 6 pag.

Istoricul protopopiatului Satu Mare, întocmit de pr. Ioan Țolescu, 1973, 10 pag.

B. Surse editate

1. Documente, scrisori, șematisme

George Bariș și contemporanii săi, vol. I, Ed. Minerva, Buc., 1973.

George Bariș și contemporanii săi, vol. X, Ed. Enciclopedică, Buc.,

2003.

*** *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente 1848-1918*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., București, 1989.

Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională: Documente. 1848-1918, Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., București, 1981.

Neamțu, Gelu; Vaida-Voevod, Mircea, *1 Decembrie 1918. Mărturii ale participanților. Ioachim Crăciun. Documente la un sfert de veac de la Marea Unire*, vol. I, Ed. Academiei Române, Buc., 2005.

Polverejan, Șerban; Cordoș, Nicolae, *Mișcarea memorandistă în documente (1885-1897)*, Ed. Dacia, Cluj, 1973.

Schematismus historicus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis G.R.C. pro anno jubilarum 1900 a restaurata autem sacra cum sancta romana ecclesia unione anno 200, Magno-Varadini, Typis Samuelis Berger jun., 1900.

Șematismul Veneratului Cler Român Unit al diecezei de Maramureș, 1936, Baia Mare, 1936.

Șematismul Veneratului Cleru a nou înființatei diecese a Gherlei pre anulul dela Christosu 1867, Gherla, cu tipariulu diecesanu, 1867.

Timotei Cițariu. Corespondență primită, Ed. Academiei Române, Buc., 1992. *Timotei Cițariu. Epistolar. 1836-1877*, Ed. Academiei Române, Buc., 2005.

2. Volume

Achim, Valeriu, *Nord – vestul Transilvaniei – cultură națională – finalitate politică. 1848-1918*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1998.

Anderco, Ioan Artemie, *Jurnal (1876)*, Ed. Alfa, Iași, 2001.

Andron, Ioniță G., *Rața. Vatră de neam românească*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1996.

Ardeleanu Senior, Ioan, *Oameni din Sălaj. Momente din luptele naționale ale românilor sălăjeni*, Zălau, Așezământul tipografic „Lucașfăraș”, 1938.

Băișan, Valentin, *Ardusat – străveche vatră românească*, Ed. Cybela, Baia Mare, 1997.

Băișan, Valentin, *Arta corală din Maramureș*, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Maramureș. Centrul județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă Maramureș, Maramureș, Baia Mare, 1982.

Bălaș, Lucia; Bódis, Otilia, *Oameni de seamă ai Sălajului*, vol. I, A-K,

Bibl. Jud. "Ioniță Scipione Bădescu", Asociația "Prietenii Bibliotecii", Zalău, 2004.

Bălaș, Lucia; Bódis, Otilia, *Oameni de seamă ai Sălajului*, vol. II, L-Z, Bibl. Jud. "Ioniță Scipione Bădescu", Zalău, 2006.

*** *Bărbați ai datoriei. 1848-1849. Mic dicționar*, Totu, Dr. Maria (coordonator); Abrudan, It. – col. Paul; Florea, Petre; Ed. Militară, Buc., 1984.

Bărnuțiu, Elena, *Cartea veche românească din secolul XVIII în județul Satu Mare. Catalog selectiv*, Editura Muzeului sătmărean, Satu Mare, 1998.

Bojor, canonic dr. Victor, *Canonicii Diecezei greco-catolice de Gherla (1857-1937)*, Cluj, 1937.

Bota, prof. dr. Ioan; Ionițoiu, Cicerone, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948-1989). Biserica română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Biserica Romano-Catolică*, Ed. Patmos, 1998.

Bunea, dr. Augustin, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Ed. Tip. Seminarului arhiepiscopical, Blaj, 1900.

Caravia, Paul; Constantinescu, Virgiliu; Stănescu, Flori, *Biserica întemnițată. România 1944-1989*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Buc., 1998.

Călușer, Iudita, *Episcopia greco-catolică de Oradea*, Ed. Logos'94, Oradea, 2000.

Chindriș, Ioan, *Transilvania, I, Studii și secvențe istorice*, Ed. Cartimpex, Cluj, 2003.

Ciocian, Ioan, *Biserica și societatea românească din Transilvania. Vicariatul Silvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Ed. "Vasile Goldiș" University Press, Arad, 2000.

Ciubotă, Viorel, *Vicariatul național român din Carei*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1997.

Ciubotă, V.; Radosav, Doru, *1918 în Sătmar*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj, 1996.

Ciuhandu, Gheorghe, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț (1830-1840), pagini mai ales din istoria românilor crișeni*, Arad, 1935.

Cosma, Gheorghe; Cosma Rozalia, *Comuna Pomi, străveche vatră românească*, Ed. Solștițiu, Satu Mare, 2002.

Cosma, Gheorghe; Cosma Rozalia, *Omagiu celor care au fost și celor care sunt, Pomi 1407-2007, 600 de ani*, Ed. Solștițiu, Satu Mare, 2007.

Datcu, Iordan, *Dicționarul etnologilor români*, vol. II, Ed. SAECULUM I.O., București, 1998.

Diaconovich, dr. Corneliu, *Enciclopedia Română*, tom II, 1900, Sibiu,

publicată din însărcinarea și sub auspiciile „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului”.

Doboși, Andrei, *Din istoria Sătmarului*, Presa Liberă, Satu Mare, 1938.

Dragotă, Ioana, „*Revista Catolică*” a lui Vasile Lucaciu, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, Baia Mare, 2006.

Dudaș, Florian, *Cașania lui Varlaam în Transilvania*, Ed. Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1983, Oradea, 1991.

Dulgău, Bujor; Porumbăcean, Claudiu, *Oameni din Sătmar*, Ed. Solștițiu, Satu Mare, 2000.

Faur, Viorel, *Societatea de lectură din Oradea, 1852-1875 (studiu monografic)*, Ed. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1978.

Filipașcu de Dolha și Petrova, Prof. Alexandru, *Istoria Maramureșului*, ediția II-a, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1997.

Georgescu, Ioan, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Ed. Asociația culturală ASTRA, Oradea, 1935.

Georgescu, Ioan, *Istoria seminarului din Oradea*, Tipografia Gutenberg, București, 1923.

Georgescu, Ioan, *Momente din viața Bisericii Unite în ultimii zece ani (1918-1928)*, “Sfânta Unire”, Societate de editură, Blaj, 1929.

Ghitta, Ovidiu, *Nașterea unei Biserici. Biserica greco-catolică din Sătmar în primul ei secol de existență (1667-1761)*, Presa Universitară Clujeană, 2001.

Glodariu, Eugenia, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din monarhia habsburgică. 1860-1918*, Bibliotheca Musei Napocensis XVII, Cluj-Napoca, 1998.

Hossu – Longin, Francisc, *Amintiri*, Ed. Dacia, Cluj, 1975.

Iorga, Nicolae, *Istoria presei românești*, Ed. Muzeul Literaturii Române, Buc., 1999.

Lazăr, Ioan P.; Stoica, Dr. Dionisie, *Schița monografică a Sălajului*, Institutul tipografic și de editură “Victoria”, Șimleul-Silvaniei, 1908.

Marica, George Em., *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, E.P.L., Buc., 1969.

Matei, Pamfil, „*Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*” (Astra) și rolul ei în cultura națională (1861-1950), Ed. Dacia, Cluj, 1986.

Mărcaș, Ștefan, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Tipografia Românească Oradea, 1938.

Monografia-almanah a Crișanei, redactată de Aurel Tripon, Tipografia

diecezană Oradea, 1936.

Neamțu, Gelu, *Alexandru Roman, marele fiu al Biborului (1826-1897)*, Fundația culturală “Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1996.

Neamțu, Gelu, *Momente zbuciumate din lupta românilor pentru realizarea Dacoromâniei. 1848-1918*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2005.

Neamțu, Gelu, *Procese politice de presă antiromânești din epoca dualismului austro-ungar, 1868-1890*. * *Alte studii de istoria presei românești*, Ed. Societății culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2004.

Neamțu, Gelu; Faur, Viorel, *Iosif Roman (1829-1908), o personalitate biboreană mai puțin cunoscută*, Ed. Universității din Oradea, Oradea, 2004.

Neș, Teodor, *A doua carte despre oameni din Bibor*, Comitetul pentru cultură și educație socialistă al județului Bihor, Oradea, 1979.

Oros, Simion, *Almanahul dascălilor noștri. Viața și activitatea învățătorilor din județul Sălaj, ești la pensie și a celor decedați dela Unire (1919-1934)*, Ed. autorului, Zălau, 1934.

Pavel, Dr. Constantin, *Școalele din Beiuș. 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului Românilor din Bibor*, Tiparul Tipografiei “Doina”, Beiuș, 1928.

Păcurariu, preot prof. univ. dr. Mircea, *Dicționarul teologilor români*, ediția a doua, revăzută și întregită, Ed. Enciclopedică, Buc., 2002.

Pop, Alin, *Valea Vinului. Monografia localității*, [s.n.], Satu Mare, 2006.

Pop, Felician, *La margine de mijloc. Monografia comunei Odoreu, județul Satu Mare*, Ed. Daya, Satu Mare, 2003.

Popa, Mircea; Tașcu, Valentin, *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*, Ed. Tritonic, Buc., 2003.

Popescu, pr. Grigore N., *Preoțimea română și întregirea neamului – temnițe și lagăre*, Tip. “Vremea”, Buc., 1940.

Potoran, Eugen, *Poezii Biborului*, Ed. Societății de lectură “Ioan Gură de Aur”, Oradea, 1934.

Predescu, Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, Ed. SAECULUM I.O., Ed. Vestala, ediție anastatică, Buc., 1999.

Retegan, Simion, *Sate și școli românești din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea*, Ed. Dacia, Cluj, 1994.

Scurtu, Vasile, *Petru Bran. Un luptător al trecutului românesc din Satu Mare*, Tipografia Presa Liberă Satu Mare, Satu Mare, 1939.

Sigmirean, Cornel, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.

****Școala ardeleană (Poezii, proză, tălmăciri)*, Ed. îngrijită, prefață, note și glosar de Mihai Gherman, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977.

Tămaian, Petru, *Istoria Seminarului și a educației clerului diecezei române-unite de Oradea*, Tipografia și litografia românească, Oradea, 1930.

Temian, Lazăr, *Corund. Studiu monografic*, [s.n.], Baia Mare, 1995.

Tomi, Marian Nicolae, *Maramureșul istoric în date*, Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2005.

Vulturescu, George, *Cultură și literatură în ținuturile Sătmarului. Dicționar 1700-2000.*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2000.

Indice de persoane**A**

- Achitene, Petru, 104
 Acs (Aciu), familia, 76
 Ady Endre, 243
 Albert, rege, 129
 Albu, Constantin, 148
 Alecsandri, Vasile, 21, 96
 Alpini, Ana, 20
 Alpini, Constantin, 10, 19, 33, 58, 224
 Amota, Maria, 232
 Anca, George, 174
 Andercău, Marcel, 179, 181
 Anderco de Homorod (familia), 76, 79, 122, 213, 216
 Anderco, Abel, 214
 Anderco, Alexandrina, 123
 Anderco, Alexandru, 81
 Anderco, Alexie, 122, 213-216
 Anderco, Anița (c. Mihali), 214
 Anderco, Artemiu Ioan, 122-123, 156, 213-216
 Anderco, Artur, 123-124
 Anderco, Artur Artemiu Ioan, 11, 76, 122-124
 Anderco, Aurelian, 214
 Anderco, Coriolan-Cuza, 214
 Anderco, Elena, 123
 Anderco, Emilia, 214
 Anderco, Floricica, 214
 Anderco, Gheorghe, 131
 Anderco, Ghizela, 77
 Anderco, Ioan, 10, 20
 Anderco, Irina, 132
 Anderco, Isabela, 214
 Anderco, Iulia, 214
 Anderco, Maria, 179, 202
 Anderco, Petru, 95
 Anderco, Simeon, 213
 Anderco, Tiberiu, 123
 Anderco, Vasile (Odoreu), 76-77, 122, 216
 Anderco, Vasile (Batarci), 202
 Anderco, Victor, 76, 95, 122, 187
 Anderco-Homorodanu, Elisabeta, 252
 Anderco-Homorodanu, Ioan, 130, 197, 213, 252
 Anderco-Homorodanu, Maria, 252
 Andrassy (prof.), 16
 Andron, Ioan, 238
 Andron, Ioniță G., 238-239
 Andron, Mircea, 238
 Antal de Jozsifalva (Târgu-Lăpuș, familia), 79, 84, 210
 Antal jun., Augustin, 211
 Antal sen., Augustin, 84, 112, 146, 210-212
 Antal, Cornel, 211
 Antal, Ioan, 84, 210
 Antal, Ioan (celib), 84, 112
 Antal, Rachiela, 84
 Antal, Sabin, 211
 Antal, Simion, 84
 Antal, Ștefan, 84, 210
 Antonescu, Ion, 230
 Apaffi, Mihai, 50, 57, 76-78, 229
 Apponyi, contele, 41, 141, 212
 Ardelean, Coriolan, 71, 112, 217, 219
 Ardelean, Elisabeta, 71
 Ardelean, Eugen, 71

- Ardelean, George jun., 71
 Ardelean, George sen., 71, 219
 Ardelean, Ioan, 40, 112
 Ardelean, Iuliana, 71, 219
 Ardelean, Iuliu, 18, 127
 Ardelean (Erdei), Terezia, 204
 Ardelean, Titus, 127
 Ardelean, Toader, 32
 Ardelean, Vasile, 92, 98
 Ardeleanu, Maria, 194
 Ardeleanu-Senior, Ioan, 18, 127, 145
 Aron, Petru Pavel, 223
 Augustin, vicarul, 145
 Avram, Laurențiu, 104
- B**
- Balcu, voievod, 123
 Balea, Laura, 176-177
 Balea, Simion, 176-177
 Bandiciu, Mihail, 112
 Barabas, Gheorghe, 103
 Barbul (familia), 50, 193, 228
 Barbul, Augustin, 53, 230
 Barbul, Chiriac, 10, 32, 47, 49, 50-53, 133, 174, 229-230
 Barbul, Constantin, 232
 Barbul, Eugen Pavel, 53, 230
 Barbul, Eugeniu, 53
 Barbul, Gheorghe, 53, 230
 Barbul, Helena, 53
 Barbul, Ilie Carol, 50, 53, 98, 230
 Barbul, Ion (țăran), 232
 Barbul, Ioan (țăran), 231
 Barbul jun., Ioan, 231
 Barbul sen., Ioan, 231
 Barbul, Tia, 53
- Barbul jun., Vasile, 232
 Barbul sen., Vasile, 232
 Barițiu, George, 10, 17, 19-22, 32, 35, 61, 69, 80, 94-97, 116, 147, 186, 189-190, 223-224, 235, 250-251
 Baști, Iuliana, 187
 Baști jun., Vasile, 243
 Baști sen., Vasile, 187
 Bălînt Elek, 30
 Báthori, Cristophor, 78
 Báthori, Gavriil, 77-78
 Báthori, Sigismund, 58, 234
 Băban, Ioan, 192
 Băițașan, Valentin, 87
 Bălaj, Mihai, 18, 127
 Bălan, Ioanichie, 158
 Bălîban, Antoniu, 161, 166-168
 Bălîban, Ilie, 166
 Bălîban, Maria Valeria, 167
 Bălîban, Teofil, 167
 Bălîban, Virgil, 167
 Bălîban, Volumnia, 166
 Bărbosu, Eugen, 171
 Bărbosu, Mircea Leon, 171
 Bărbosu, Rodica, 169, 171
 Bărbosu, Valeriu, 169-172
 Bărnuțiu, Simion, 114, 186, 222, 224
 Bârsan, Maria, 221
 Bârseanu, Andrei, 124
 Belean, Ioan, 173
 Belme, Maria, 57-58
 Bercie, Ion, 31
 Berger, Ioan (episcop), 182
 Berger, Tekla, 182
 Berinde, Alexiu, 161, 197
 Berthelot, general, 100

- Bethlen, Gabriel, 77, 225
 Bianu, Ioan, 124, 191
 Bichigeanu, V., 245
 Biľiu, Ștefan, 31, 130
 Bistran, Victor, 63
 Blaga, Andrei, 104
 Blaga, Lucian (poet), 119, 152
 Blaga, Lucian (preot), 104
 Bob, Ioan, episcop, 16
 Boca, Nicolae, 123
 Bodescu (Roatiș), Maria, 192
 Bogdan, Andrei, 81, 176
 Bogdan, Maria, 84
 Bohățiel, Coriolan, 134
 Bohățiel, Mihai, 218
 Boilă, Romul, 134
 Boilă, Zaharia, 187
 Bojtor (Boitor), Paul, 76
 Bojtor de Vörösmart, (familia), 76
 Bolchiș, Victor, 219
 Bonea, Floarea, 133
 Bonyi, Ioan, 240
 Borhidi, Mihail, 218
 Borlan, Constantin, 150
 Borlan, Emil, 151
 Borlan, Grigore, 150-151
 Borlan, Silviu, 151
 Borlan, Victor, 111, 150-151
 Boroș, Ioan, 20, 114, 116-117, 223
 Boroș, Ioan (tatăl), 114
 Bota, Nicolae, 197
 Bota de Csernefalu (Cernești, familia), 78
 Brad, Dumitru, 23
 Braga, Roman, 158-160
 Bran, Dionisie, 81
 Bran, Emil, 138, 184
 Bran, George, 84
 Bran, Ioan, 138
 Bran, Iuliu, 138
 Bran, Petru, 29, 49, 51, 95-96, 190, 253
 Bran, Terezia, 166
 Brătianu, I. C. , 21, 96, 185
 Brâncuși, Constantin, 206
 Breban, Elena, 123
 Brendușian, Iacob, 25, 33
 Bud de Budești (familia), 182, 184
 Bud, Aloisia, 182-184
 Bud, Ambroziu, 183-184
 Bud, Anna, 183
 Bud, Corneliu, 182, 184
 Bud, Emilia, 183
 Bud, George, 182, 184
 Bud, Ioan (preot, Bixad), 182-183
 Bud, Ioan (ministru), 184
 Bud, Otilia, 202
 Bud, Rozalia, 179, 182-183
 Bud, Tit, 179-180, 182-184, 202
 Bud, Tit V., 184
 Buday, George, 129
 Bunea, Augustin, 191
 Bura, Petru, 112
 Buteanu, Ioan, 44, 111, 211
 Buzași, Ioan, 153
- C**
- Caba, Vasile, 166, 168
 Caraba, Vasile, 218
 Carol I, regele României, 21, 96, 185
 Catoca (familia), 79
 Catoca, Alexandru, 156
 Catoca, Vasile, 25, 157

- Călinescu, George, 239
 Călușer, Iudita, 207
 Chimieș, Ilie, 31, 103
 Chindriș (familia), 221
 Chindriș, Ioan (istoric), 19, 94, 221-224
 Chindriș, Ioan (tată), 221
 Chinezul, Tit Liviu, 152
 Chirilă, Ana, 63, 247
 Chirilă, Eleonora, 63
 Chirilă, Mihai, 62, 247
 Chirvai, Ignațiu, 204-205
 Chirvai, Vasile (tată), 204
 Chirvai, Vasile (preot), 204
 Ciarnău, Ioan, 83
 Cicero, 85, 91
 Ciceronescu (familia), 79
 Ciceronescu, Ana, 79, 81
 Ciceronescu, Antonia, 81, 173
 Ciceronescu, Ioan, 79, 81-82, 174
 Ciceronescu, Petru, 12, 79-80, 92, 112, 173, 190
 Ciceronescu, Samuel, 79, 81
 Cicio-Pop, Ștefan, 218
 Cighi, Anton, 112
 Cinca, Ana, 92
 Cinca, Ioan, 92, 112
 Cinca, Victor, 92
 Ciobanu, Radu, 188
 Cionca, Dumitru, 138
 Cionca, Dumitru-Teofil, 139
 Cionca, Longin, 138
 Cionca, Todor, 137
 Cionca, Victoria, 139
 Cionfi, Ana, 127
 Cionfi, Traian, 125, 127
 Ciordaș, Ioan, 199, 244
 Cipariu, Timotei, 61, 80, 186, 189-191, 215, 224
 Ciurdariu, Mihail, 100, 151, 176, 244
 Clintoc, Ioan, 26, 112, 255
 Codran (familia), 137
 Codrea (Erdös de Uglea, familia), 129
 Colcer, Reghina, 226
 Colceriu, Ioan, 226
 Coman, Vasile, 104
 Conțiu, Ioan, 104
 Coroianu de Coruieni și Vima Mică (familia), 186, 188
 Corneanu, Ioan, 169
 Coroianu, Antoniu, 186
 Coroianu, Clara (c. Maniu), 186
 Coroianu, Clara (c. Boilă), 187
 Coroianu jun., Demetriu, 187, 218
 Coroianu sen., Demetriu, 29, 185, 187, 190, 253
 Coroianu jun., Iuliu, 187
 Coroianu sen., Iuliu, 134, 161, 185, 188
 Coroianu, Livia, 187
 Coroianu, Lucreția, 186
 Coroianu, Paul, 187
 Coroianu, Sabin, 186-187
 Coroi de Bârsana (familia), 186
 Corvin, Matei, 182
 Cosma, Andrei, 227, 237
 Cosma, George, 67
 Cosma, Gheorghe, 192, 229
 Cosma, Rachila, 162
 Cosma, Rozalia, 192, 229
 Costea de Ciolt, George, 103, 147
 Costea, Ioan, 29
 Covaciu (familia), 180, 201, 203

- Covaciu jun., Andrei, 201
 Covaciu sen., Andrei, 180, 201-202
 Covaciu, Anna, 201
 Covaciu jun., Antoniu, 203
 Covaciu sen., Antoniu, 179-180, 201-203
 Covaciu, Basilius, 203
 Covaciu, Elisabeta, 179, 202
 Covaciu, Ioan, 201-203
 Covaciu, Iulia, 201
 Covaciu, Maria, 201
 Cozma, Partenie, 47
 Cristea, Vasile, 152
 Cucu, Ștefan E., 161
 Cucuiet, Lucian, 14
 Cunțan, D., 170
 Cupcea, Lucia, 119
 Cupcea, Petru, 119
 Cupșa, Dumitru, 104
 Cuza, Al. Ioan, 207
- D**
- Darabant, Ignatie, 145
 Darabanth (familia), 78
- Darabanth, Ioan (Vetiș), 155
 Darabanth, Ioan (n. 1879), 243
 Darbanth, Ioan (Portița), 67
 Darabos, George, 85
 Dăncuș, Ștefan, 123
 Dănilă, Augustin, 112, 133-134
 Dănilă, Mihai, (tată), 134
 Dănilă, Mihai (preot), 112, 133, 135
 Dărăban, Dorin, 74
 Deac, Emil, 72
- Deák Francisc, 36
 Demian, Athanasie, 183-184
 Demian, Cecil Paul, 159
 Demian sen., Iosif, 219
 Dengelegi, Simion, 83
 Densușianu, Aron, 17
 Diaconovich, C., 116, 151
 Doboși, Ioan, 98
 Doboși, jun., Petru, 183
 Doroș, Angela, 181
 Doroș, Athanasie, 179-180, 183, 197, 202-203
 Doroș, Ioan, 179, 183, 197
 Doroș, Leontina, 181
 Doroș, Liviu, 181
 Doroș, Lucian, 181
 Doroș, Sabin, 181
 Doroș, Sever, 181
 Doroș, Veturia, 181
 Dorothei, popa, 145
 Dragfi, contele, 78, 125
 Dragfi (familia), 137
 Dragoș, Dumitru, 76
 Dragoș de Colțirea (familia), 76
 Dragys de Asuaju de Sus (familia), 76
 Drăgescu, Ioachim C., 156
 Drăgușanu, Ioan Codru, 123, 216
 Dredeanu, Eugen, 132
 Dredeanu, Mărioara Valeria, 132
 Dredeanu, Vasile, 132
 Dulgău, Bujor, 122, 133, 161
 Dumbravă, Vasile, 151
 Dunca de Șieu (familia), 76
 Dunca, Aurel, 192
 Dunca, Măriuca, 231
 Dzurdz de Șieu (familia), 76

E

Egri, Augustin, 86
 Egri, George Grigore, 86
 Egri de Istrău, Augustin, 85
 Ember, Gheorghe, 255
 Eminescu, Mihai, 10, 23, 25-26, 49, 179, 201-202, 206
 Erdeli, Ioan, 165
 Erdelyi, Cornelia, 187
 Erdelyi, Ioan, 186-187
 Erdelyi, Romul, 186
 Erdelyi, Traian, 186
 Erdélyi, Vasile, 28, 34, 61, 141, 150, 207
 Erdős, Alexandru jun., 129
 Erdős, Elena, 131
 Erdős, Eugeniu, 131
 Erdős, Gheorghe, 132
 Erdős, Ioan (Ioajib), 131
 Erdős, Ioan (Odoreu), 131
 Erdős, Iuliu, 131
 Erdős, Maria, 131
 Erdős, Mihai, 131
 Erdős, Petru (Ioajib), 131
 Erdős, Petru (Odoreu), 76, 130-131
 Erdős, Simion jun., 130-131
 Erdős, Theodor Francisc, 131
 Erdős, Vasile, 131
 Erdős, Vasile jun., 131-132
 Erdős de Ugla (familia), 76, 129, 132
 Erdős de Ugla, Alexandru, 130-131
 Erdős de Ugla, Amalia, 130
 Erdős de Ugla, Ana, 130
 Erdős de Ugla, Gavril, 130

Erdős de Ugla, Iuliana, 130
 Erdős de Ugla, Simion, 129-130
 Erdős de Ugla, Terezia, 130
 Eutihiu, episcop, 143

F

Farcău, Ioan, 104, 162
 Fathi, Ioan, 127
 Faur, Viorel, 25
 Faur de Berința (familia), 201
 Fásy, Grigore, 29, 54
 Fászy de Gyarmath (familia), 76
 Fărcaș, Ioan, 42-43
 Fărcaș, Irma, 42
 Fărcaș, Paul Alexandru, 44
 Fărcaș, Traian, 42-45, 113
 Fărcașiu, Ioan, 162
 Fenyvesi, Iuliana, 129
 Ferdinand I, 78
 Ferdinand II, 77
 Ferdinand V, 58
 Ferdinand, regele României, 148
 Ferentiu, Alexandru, 175, 186
 Fersigan, Ioan, 44, 113
 Filep, George (proprietar), 218
 Filep, George (țăran), 98
 Filepp, George, (fruntaș), 148, 161
 Filepp, George (avocat), 29, 234-236
 Filepp, George (preot), 218
 Filepp, Floarea, 58
 Filepp (familia), 234
 Filip, Ioan (preot), 104
 Filip, Ioan (proprietar), 218
 Filip, popa, 103
 Florian, Mircea, 94

France, Anatole, 206
 Francisc Iosif I, împărat,
 Frențiu, Valeriu Traian, 100, 142,
 248

G

Gallianu, Ioan, 236
 Gabor, popa, 102
 Gallu, Cornelia, 104, 162
 Gallu, Ioan, 20, 29, 71, 104, 162,
 235
 George din Abrud, 144
 Georgescu, Ioan, 56
 Geran, Tecla, 198
 Ghedeon, Radu, 112
 Ghergariu, Ioachim, 118,120
 Ghergariu, Leontin, 60, 118-120
 Ghergariu, Victor Petru, 119
 Ghergariu (familia), 120
 Gherman, Alexandru, 48
 Ghiță, Emil, 109
 Gitta, Antoniu, 106, 108
 Gitta, Augustin, 107
 Gitta, Aurel, 107
 Gitta, Corneliu, 107, 109, 162
 Gitta, Emilian, 107, 109
 Gitta, Elena, 107
 Gitta, Ioan Sever, 107
 Gitta, Irina, 107
 Gitta, Lucia, 109
 Gitta, Paul, 106
 Gitta, Paulina, 107-108
 Gitta, Victor, 107-108
 Gitta (familia), 99,106,109
 Giurescu, C.C., 239
 Goga, Octavian, 239
 Goldberg, 142

Grad de Săcel și Vișeu (familia),
 77
 Grama, Carol Gr., 25, 254
 Grama, Vasile, 254
 Grecu, Florica, 246, 248
 Grecu, prof. dr. doc. Ioan, 246,
 248
 Grigore, egumenul, 144
 Groza, Teodor, 127
 Gyr, Radu, 181

H

Hașdeu, B.P., 183
 Hatfáludi Elek, 30
 Hațieganu, Iuliu, 120
 Hertzeg, Petru, 55
 Hoblea, Vasile, 218
 Hodoșiu, Iosif, 156
 Horatiu, 85, 91
 Horea, 115
 Hossu, Ana, 164
 Hossu, Iuliu, 231
 Hossu-Longin, Francisc, 46, 68,
 173, 226
 Hoszu, Demetriu, 10, 20, 33, 103,
 223

I

Iancu, Avram, 12, 79, 219
 Iancu de Hunedoara, 65
 Iernea, Lazăr, 81, 173-175
 Iernea, Maria Iuliana, 174
 Indre, George, 98
 Ionescu, Lucreția, 230
 Iorga, Nicolae, 16, 60, 123, 191,
 216, 250

Iosif II, împăratul, 78
Iuga, Suzana, 137
Iuhas, Floare, 232
Iuțiu, Vasile, 24, 33, 39

J

Joó (familia), 77
Joódi, Berta, 243
Juhasz, Gheorghe, 112

K

Kállay Beniamin, 94
Károlyi, contele, 125, 213
Károlyi György, 30, 91, 230
Kende Zsigmond, 31
Kerecsi, George, 226
Kerekes, Dumitru, 31, 132, 190
Kerekes, Maria, 162
Kimpan (familia), 78
Kiriac, D.G., 170
Kiss, Valeriu, 23
Kogălniceanu, Mihail, 185
Kolbusewski, Wilhelmina, 53, 230
Korhány, Ana, 92
Korhány, Ioan, 92
Kossuth Lajos, 41, 103
Kökönyesdi, Elisabeta, 107, 109, 162
Kövary-Chioreanu, Florentina, 67, 225
Kövary-Chioreanu, Ioan, 67, 146
Kövari-Chioreanu, Theodor, 44, 67, 69-70, 111, 146, 190, 210, 225-226, 253
Krespay, George, 84
Krisan de Szakálasfalva (familia),

78

L

Lakatos (familia), 77
Langa, Tertulian, 153
Lassan, Georgiu, 85
Lauran, Augustin, 10, 37-41
Lauran, Chariton, 38
Lauran, Dumitru, 38, 80
Lauran, Emilia, 38
Lauran, Miron, 38
Lauran, Vasile, 38
Lauran, Veronica, 38
Lauran (familia), 79, 99, 106
Laurian, Aug. Treboniu, 15, 61, 126, 214
Lazar, Ana, 132
Lazăr, Aurel, 141
Lazăr de Purcăreți, Gavril, 49, 112, 156, 174, 199, 210, 247
Ledochowschi, 87
Lemeny, Ioan, 20
Leșianu, Vasile, 10, 21, 23, 80, 112
Leucuția, Ana, 106
Leucuția, George, 106
Lobonțiu, Ioan, 218
Lobonțiu, Iuliu, 138
Lobonțiu, Patriciu, 218
Lucaciu, Constantin, 72, 98, 139, 161, 199
Lucaciu, Epaminonda, 10, 87-89
Lucaciu, Maria Veturia, 87
Lucaciu, Tulia, 87
Lucaciu, Vasile, 10, 21, 47, 49, 73, 81, 87-88, 90, 147, 161-162, 164, 167, 175, 185, 223

Lucaciu, Vasile Romulus, 87
Lucaciu (familia), 79, 89
Ludovic I, 76
Lupșa, Ștefan, 143
Lupu, Emilia Iuliana, 187
Lupu, Teodor, 187

M

Maghiar, Augustin, 39, 55, 112
Magyar, familia, 77
Maior, Petru, 189, 223
Mairescu, Titu, 34, 202
Maniu, Ioan, 235, 237
Maniu, Iuliu, 73, 219
Many, Iosif, 251
Marchiș, Adrian Eugen Iosif, 100
Marchiș, Gabriela, 100
Marchiș, George, 10-11, 21, 24-25, 33-34, 47, 49, 51, 53, 80, 91, 98-99, 101, 112, 156, 206-208, 210-211, 235, 240-241, 254
Marchiș, Ioan, 38, 176
Marchiș, Maria Elisabeta, 100
Marchiș, Otilia (Otilia Cosmutza Bölöni), 99-100, 206
Marchiș, Romul George, 98-101, 208
Marchiș, Vasile, 176
Marchiș (familia), 79, 99, 106
Marcu de Finteușu Mic (familia), 95
Marcu, Ioane, 10, 21-22, 47, 49, 52, 94-97, 157, 223
Maria, regina României, 148
Marian, Gheorghe, 107
Marica, G. Em., 250-251, 254
Marienescu, Athanasie Marian, 25, 241
Marina, patriarh Iustinian, 159
Marinescu, Constantin, 64-65
Márki Sándor, 18
Mátyás (familia), 77
Mărcuș, Dimitrie, 127
Mărcuș, Ludovic, 91, 241-242
Mărcuș, Ștefan, 42, 173, 242
Mărcuș, Victor, 218-219
Mărieș, Grigore, 84
Mărtinaș, Dumitru, 153
Meciu, Dimitrie, 25
Medan, Teodor, 148, 161
Meleg (familia), 78
Meruțiu, V., 87
Mesaroșiu, Floarea, 146
Mic (familia), 78
Micu-Klein, Inochentie, 65-66, 102, 137, 223
Miclăuș, Viorel, 192
Miclea, Felician, 153
Miclea, Ioan, 152-154
Miclea, Teodor, 152
Micu, Samuil, 189, 223
Miculaș, Gheorghe, 39
Mihai Viteazu, 16
Mihalca, Iosif, 92
Mihalca, Ioan, 125-126
Mihalca, Romul, 127
Mihalyi de Apșa, Ana, 123, 213
Mihali de Apșa, Victor, 196
Miklos, Ana, 150
Mironescu, Alexandru, 159
Mitrofan, Ioan, 153
Moga, 33
Moldovan, Ioan Corneliu, 112
Moldovan, Ioan Micu, 80, 190-191

- Moldovan, Ștefan, 186
 Molnar, Doina, 179
 Molnar, George (preot), 182-183
 Molnar, George (proprietar), 218
 Molnar, Iulia, 201
 Munteanu, Ecaterina, 186
 Munteanu, Ioan, 255
 Murășian, Fabiola Salomeea, 204
 Mureșan, Ana, 134
 Mureșan, Aurel, 86
 Mureșan, Emanuel, 42
 Mureșan, George (tatăl), 133
 Mureșan, George, 100, 133-136
 Mureșan, Lucian, 153
 Mureșan, Mihai, 126
 Mureșan, Teodor, 98, 218
 Mureșan, Vasile, 162, 218
 Mureșanu, Andrei, 251
 Mureșianu, Iacob, 26, 252
 Murgu, Eftimie, 115
 Muste, Mihail, 57
 Muthu, Ioan, 119
- N**
- Nagy, Mihail, 112
 Nagy, Amalia Maria, 17, 62
 Nagy Abrahany, Simon, 17
 Nagy-Odeșteanu, Teodor, 113
 Neamțu, Gelu, 13, 28
 Neda, D., 114
 Nemeș de Gaura (familia), 77
 Neș, Moise, 81
 Neș, Teodor, 142
 Nichi, Teodor, 77
 Nichi de Preluca (familia), 77, 225
 Nichita, Aurel, 226-227
 Nichita, Ioan (avocat), 67, 225-228, 236-237
 Nichita, Ioan (preot), 67, 225
 Nichita, Maria, 226
 Nicoară, Traian, 104
 Nicoară de Preluca (familia), 77
 Nicolae, popa, 103
 Nicolescu, Alexandru, 88
 Nikita, popa, 137
 Nistor, Grigore, 112
 Nistor, Ioan, 176
 Nistor, Iosif, 232
 Noacu, Adam, 16, 62
 Nodiș, Paul, 218
 Noel, Maria, 153
 Novac, Baba, 16, 60
 Novac, Maria, 16
 Novacovici, George, 219
 Nuțiu, Alexandru, 198
 Nuțiu, Aurelia, 198
- O**
- Odoviciuc, 177
 Olah, Augustin, 176
 Olah, Ghizela, 238
 Olteanu, Ioan, 37, 39, 110, 174
 Ombödi, Maria, 213
 Opray, Barbara Anna, 84, 210
 Orosz, Paul, 130
 Orosz de Fejeregyháza (familia), 77
 Ossian, Adrian, 72
 Ossian, Augustin, 71
 Ossian, Aurelia Gabriela, 72
 Ossian, Ioan Pavel George, 72-73, 112
 Ossian, Maria Magdalena, 72
 Ossian, Nicefor, 71

- Ossian, Pamfil, 71-74
 Ossian, Romul Coriolan, 72
 Oșan, Emil-Flaviu-Ioan, 192
 Oșanu Pop, Ninuca, 193
 Oșian, Aurelia, 138
 Oșian, Ioan, 138
 Ovidiu, 17, 62
 Ókány Scwartz, 169
- P**
- Pall, Edith, 66
 Pall, Francisc, 10, 12, 64-66
 Papacioc, Arsenie, 158
 Pafy, Ioan, 112
 Pap de Nagy-Nyres (Mireșu Mare, familia),
 Pap de Șomcuta (familia), 77
 Pap de Turț (familia), 77
 Papiu-Ilarian, Alexandru, 224
 Papp, Dimitrie, 112
 Papp, Gavrilă, 144
 Papp, Laura, 86
 Papp, Mihail, 77
 Papp, Terezia, 20, 58
 Papp-Szilagyi, Iosif, 17, 36, 39, 226
 Papp-Szilagyi, Irina, 211
 Papuc, Liviu, 213
 Pataki (Patachi), Iosif, 23, 55
 Pataki-Văleanu, Iuliu, 23
 Paul al II-lea, Papa, 223
 Paul, Sever, 109
 Pauleti, Nicolae, 224
 Pavel, Constantin, istoric, 45, 60, 212
 Pavel, Constantin, 194
 Pavel, Mihail (episcop), 37, 39, 41, 55, 110-111, 140, 151, 194-197
 Pavel de Peteritea (familia), 194
 Pál (familia), 77
 Păcurariu, Mircea, 117
 Pădureanu (Erdős), Alexandru, 130
 Pătcașiu, Ioan, 146
 Pătcașiu, Vasile, 21, 67, 146, 148, 161, 212, 218
 Pătraș, Ion Stan, 177
 Pârvu, Iustin, 158
 Pelle, Andrei, 80-81
 Pelle, Augustin, 157, 162
 Perenyi, George, 134
 Perenyi, Irma Aloisia, 134
 Perenyi, Silvia Maria, 133
 Perpessicius, 49
 Perșe, Marius, 104
 Pervain, Iosif, 222
 Petalla, gen., 180
 Petrescu-Comnen, 244
 Petru, popa, 144
 Pius al IX-lea, Papa, 38, 195
 Plosca, Vasile, 218
 Pompiliu, Miron, 35
 Pop, Alexa, 175, 198-200
 Pop, Alexandrina, 123
 Pop, Alexandru, 123
 Pop, Alexandru (primpretor), 164
 Pop, Alexandru (Traian), 170
 Pop, Alin, 106
 Pop, Ana (c. Paul Coroian), 187
 Pop, Ana (c. Marcu), 95
 Pop, Ana (c. Mureșan), 162
 Pop, Andrei (Șișești), 88
 Pop, Andrei, 123
 Pop, Andrei (medic), 130

- Pop, Aurel, 14
 Pop, Dariu, 125
 Pop, George (preot, Tăuții de Jos), 130
 Pop, George (preot, Vezendiu), 25
 Pop, George, (primpreotor), 164
 Pop, George (țăran, Săuca), 218
 Pop, Grigore (Cig), 58
 Pop, Grigore (Unimăt), 218
 Pop, Ilie, 127
 Pop, Ioan (Odoreu), 95,122
 Pop, Ioan (Bozânta Mică), 198
 Pop, Iuliana, 186
 Pop, Iuliu (n. 1866), 48, 163
 Pop, Iustin, 183
 Pop, Maria (c. Ossian), 71
 Pop, Maria (c. Tit V. Bud), 184
 Pop, Mihai, 164
 Pop, Rachila, 48-49
 Pop, Simion, 139
 Pop, Terezia, 122,216
 Pop, Valer, 53
 Pop, Vasile (Bușag), 157,251, 254
 Pop, Vasile (Fernezeiu), 184
 Pop, Vasile (Santău), 157, 218
 Pop, Vasilie, 224
 Pop de Băsești, Cornelia, 73
 Pop de Băsești, George, 139, 147, 163, 165-167, 173, 218, 226-227, 235, 237
 Pop de Băsești, Sever, 98
 Pop de Băsești, Simion, 112
 Pop de Mesteacăn (familia), 67
 Pop de Mireșu Mare (familia), 77
 Pop de Mireșu Mare, Grigore, 166
 Pop de Mireșu Mare, Ștefan, 30,163
 Pop-Suduranu, Ioan, 29, 190
 Popa, Vasile, 137
 Popdan (familia), 103
 Popdan, Antoniu, 38
 Popdan, Grigore, 103
 Popdan, Ioan, 23-24, 255
 Popdan, Ioan (Acăș), 166
 Popfiu, Dionisie, 33
 Popfiu, Iustin, 10, 33-34, 36, 91, 174, 210-211, 241
 Popovici, Baziliu, 194
 Popovici, Corneliu Ioan, 247
 Popovici, Iosif, 63, 247
 Popovici, Mircea, 248
 Popovici, Victor, 63, 112, 246-249
 Popovici, Victor jun., 248
 Popovici Descanu, Simion, 51, 235
 Popoviciu, Timotei, 170
 Popp, Ambroziu, 58
 Popp, Anna, 58
 Popp, Antoniu, 15
 Popp, Aurel, 11, 57-59, 85, 236, 240
 Popp, Dumitru (Corund), 103
 Popp, Dumitru (Gherța Mare), 182
 Popp, Emilia, 182
 Popp, Grigore, 166
 Popp de Vajmag, Ioan-jun., 57-58, 240
 Popp de Vajmag Ioan-sen, 57-58, 85, 90
 Popp, Iuliana, 57
 Popp, Iuliu (Mecențiu), 58
 Popp, Maria, 57
 Popp, Mihai, 59

Popp, Octavian, 59
 Popp, Samuel, 57-59, 236
 Popp, Sofia, 57, 85, 90, 240
 Popp, Tecla, 166
 Popp (Tămaia, familia), 99, 106
 Popp de Vajmag (familia), 57, 96
 Popșor, Alexandru, 153
 Pordea, Iuliu, 134
 Porumbăcean, Claudiu, 122, 133, 161
 Poruțiu, Ana, 236
 Potoran, Eugen, 17, 24
 Predescu, Lucian, 42, 240
 Pteancu, Alexandru, 112, 243
 Pteancu, George, 243
 Pumnul, Aron, 16, 18, 60, 62, 247
 Pustai, Vasile, 218
 Pușcariu, Ioan cavaler de, 12, 75, 95, 129, 210
 Pușcă, Atanasie, 167

R

Radu, Demetriu, 39, 142, 247
 Radu, Iacob, 40
 Ranta-Buticescu, Vasile, 35
 Rațiu, Constantin, 192
 Rațiu, Ioan, 164
 Rákóczi George, 67, 76, 95, 194, 210
 Rednic, Gheorghe, 177
 Rednic, Mihail, 131
 Rezei, Ioan, 162
 Rezei, Maria, 161
 Rițiu, Grigore, 11, 112, 176-178
 Rițiu, Melania, 177
 Robotin, Iuliu, 127
 Rodin, 206

Rokitzky (familia), 78
 Roman, Alexandru, 21, 24, 34, 96, 155
 Roman, Iosif, 36, 69
 Rosetti, Al., 124
 Rosetti, Radu, 123
 Rössler, 49
 Rus, Grigore, 218
 Rusu, Alexandru (episcop), 59
 Rusu, Alexandru (preot), 79
 Rusu, Ioan, 224

S

Sabău, Augustin, 247
 Sabău, Amalia, 247
 Sabău, Aurel, 91
 Sabău, Aureliu, 241
 Sabău (Szabo), Ignațiu, 26, 33, 80, 85, 91-92, 112, 157, 235, 240-242, 254
 Sabău, Cornelia (c. Mărcuș), 91, 241-242
 Sabău, Elisabeta (c. Pelle), 241
 Sabău (Szabo) de Cristelec (familia), 242
 Sabo, Ioan, 26, 39, 57, 79, 85, 90-91, 148, 187, 240, 247, 255
 Samoșan (familia), 137
 Sarkady, Elisabeta, 99
 Sarkady, Hortensia, 44
 Sălăjean, Gheorghe, 148
 Sălăjean, Traian, 148
 Sălăgeanu, Faustin, 48
 Sălăgeanu, Ioan Silviu-jun., 48
 Sălăgeanu, Ioan Silviu-sen., 46-49, 51, 80, 111, 119, 210, 235
 Sălăgeanu, Martial, 48

- Sălăgeanu, Rumelia, 48
 Sălăgeanu, Salustia, 48
 Sălăgeanu, Sempronia, 48
 Sălăgeanu, Sergiu, 48
 Sălăgeanu, Sever, 48
 Sălăgeanu, Tertulia, 48
 Sălăgeanu, Tit Liviu, 48
 Sălăgeanu, Virgil, 48
 Sălceanu, Ilie, 13
 Scanderbeg, 65
 Schönher Antal, 53
 Scipio-Bădescu, Ioniță, 35
 Scrima, Andrei, 159
 Scurtu, Ioan, 219
 Scurtu, Vasile, 96
 Selăgeanu, Camil, 44, 48, 111
 Sfura, Dimitrie, 10, 23-27, 33, 103, 241, 255
 Sfura, Rafila, 23
 Sfura, Teodor, 23
 Sfura, Vasile, 103, 218
 Sfurlea, Helena, 232
 Silaghi, G., 81
 Silaghi, Izidor, 243
 Silvani, Matei, 29
 Silvestru (Erdös), Alexandru, 130
 Simeon, Elena, 138
 Simeon, Ioan, 137
 Simeon, Valeria, 138
 Sobieski, Jan, 50
 Sofronie din Cioara, 144
 Sopronyi, Ioan, 127
 Sopronyi, Maria, 58
 Sora Noac, Francisca Teodora, 62, 247
 Sora Noac (Noacu, Novac), Moise, 9-10, 15-18, 22, 29-30, 32-33, 49, 60-63, 112, 125-127, 164, 174, 190-191, 223, 246-248, 250-252
 Soran, Ioan, 72
 Soranul, Matei, 16, 60
 Söter, Gheorghe, 112
 Stan de Săpânța (familia), 77
 Stan, Florian, 39, 112, 140-141
 Stan, Gavril, 140
 Stan, Ilie, 44
 Stan, Ioan, 140
 Stan, Iosif, 77
 Stan, Vasile, 140
 Stanciu jun., George, 164, 236
 Stanciu sen., George, 166
 Stefanelli, T.V., 26
 Sterca Șuluțiu, Alexandru, 29, 61, 186
 Sterenyi, Hugo, 151
 Sterian, Paul, 159
 Sturdza, D.A., 185
 Suciu, Dumitru, 227, 236-237
 Suciu, Ioan, 152, 231, 239
 Szabo, Amalia, 92
 Szabo, Augustin, 92
 Szabo, Constantin, 91
 Szabo, Floriana, 42
 Szabo, Ignațiu, 92
 Szabo, Ioan, 92
 Szabo, Ana Iuliana, 85, 91-92
 Szabo, Cornelia, 92
 Szabo, Maria, 130
 Szabo, Samuel, 85, 91-92, 157, 240
 Szabo, Theodor, 51, 130
 Szabo, Therezia, 79, 85, 91
 Szabo de Csenger-Ujfalu (familia), 130
 Szabo-Keresztelky, Demetriu, 57,

79, 85, 90-91, 240
 Szava de Letca (familia), 77
 Szeremi, Elisabeta, 91, 241
 Szeremi, Ioan, 25, 91, 99
 Szeremi, Terezia, 99
 Szilágyi, Aureliu Nicolae, 108
 Szilágyi, Augustin, 108
 Szilágyi, Elena-Maria, 108
 Szilágyi, Ignațiu, 119
 Szilágyi, Ioan D., 107-108
 Szilágyi, Leontina, 118
 Szilágyi, Silviu-Victor, 108
 Szilágyi, Victor, 119
 Szima (familia), 78

Ș

Șanta, Gavril, 146
 Șavaniu (familia), 78
 Șerbac, Antoniu, 201
 Șerbac, Ioan, 87
 Șerbac, Paulina, 87
 Șerbu, Dumitru, 124
 Șimon, Gheorghe, 193
 Șincai, Gheorghe, 16, 63, 189, 223
 Șincai, Sigismund, 92, 156
 Șorban, Iuliana, 150
 Șorban, Toma, 49, 52-53, 111, 150-151, 242
 Șorban de Cernești (familia), 78, 150
 Șteer, Coriolan, 71, 98, 217-220
 Șteer, Ioan, 219
 Șteer, Vasile, 219
 Ștețiu, George, 156
 Ștrempel, Gabriel, 192-193
 Șuta (familia), 77

Șuta, Etelca, 219
 Șuta, George, 81

T

Tacitus, 85, 91
 Taloș (Dunca), Maria, 192
 Talpoș, Veronica, 85
 Tămaian, Anuța, 54
 Tămaian, Dimitrie, 54
 Tămaian, Floarea, 54
 Tămaian, Pavel, 54
 Tămaian, Petru, 54, 56
 Tămaian, Vasile, 54
 Tămaș, Traian, 113
 Tămaș, Vasile, 48
 Tămaș, Vasile Pompiliu, 219
 Tămășan, Petru, 137
 Tărțan, Maria, 131
 Tășiedan, Ștefan, 40
 Tăutu, Aloisie L., 109
 Temian, Lazăr, 102
 Teocan, Lacrima, 172
 Terdic, Vasile, 233
 Terdic, Vilma, 233
 Terebesy, Adalberta, 25
 Tincu-Velia, Nicolae, 250
 Todea, Alexandru, 153
 Traian (împăratul), 171
 Trăilă, Elia, 3
 Trifa, Valerian, 160
 Troknye, Elias, 67
 Truțașiu, Ioan, 218
 Tudor, Sandu, 159

U

Ujházy Alexandru, 170

Ulászló, 182

Urban, general, 31

Ursu, Ioan, 159

V

Vaida, Vasile, 50, 54, 230

Vaida-Voievod, Ana, 50, 229

Vajda de Ciolt (familia), 77

Vajda, Vasile, 77

Vanc, Vasile, 85

Vancea, Ioan, 195

Vancea, Ioan Victor, 100

Vankay, Vasile, 166, 255

Varga, Gavril, 148

Varga, Maria, 114

Varga, Timotei, 72

Varna, Alex., 138

Vartolomei, Vasile, 33

Vasici, Pavel, 251

Vaşvari, Ioan, 138, 164

Vaşvari, Victor, 104

Vela-Ventrariul, Paul, 25

Verdeş de Bârsana (familia), 78

Vergiliu, 17, 62, 85, 91, 190-191, 252

Vezentan, Vasilică, 31

Vécsey, Nicolae, 17

Vicaş, Ioan, 57, 166

Vida, Ludovic, 112

Vida-Simiti, Ioan, 192

da Vinci, Leonardo, 170

Vladimirescu, Tudor, 115

Vlass, Gheorghe, 68

Vlass, Veronica, 38

Voiculescu, Vasile, 159

Vulcan, Iosif, 24, 26-27, 34, 36, 155-157, 173, 213

Vulcan, Samuil, 16, 68, 110, 196, 246

Vultur, Daniel, 21, 99, 138, 206, 235

Vultur, Iulia, 21, 99, 206

Vulturescu, George, 122

W

Wesselényi, prefect, 164

Wilson, Woodrow, 88, 164

Wiseman, Nic., 34

Z

Zaharia, episcop Valerian, 159

Zenets, familia, 78

Ziber, 138

Zima de Budeşti (familia), 78

Indice de toponime**A**

Acâș, 58, 166, 218, 234
 Acua, 81, 141, 232
 Acsád (Nyir Acsad, azi în Ungaria), 63, 85
 Ady Endre (Mecențiu), 20, 58, 163, 190
 Aiud, 167, 177
 Alba-Iulia, 16, 55, 73, 77, 88, 98, 100-101, 103, 109, 111, 120, 123, 148, 151, 167, 176, 180, 187-188, 220, 232
 Alba-Iulia-Făgăraș (episcopie), 28
 Almoșd (azi în Ungaria), 85, 190
 Amați, 40, 112, 201, 204-205
 Andrid, 48, 83, 104
 Anglia, 65
 Apa, 21, 31, 76-78, 123, 130
 Apșa de Jos, 195
 Apșa de Mijloc, 20
 Arad, 100, 107-108, 119, 134-135, 141, 162, 171, 173, 229
 Ardeal, 152, 224, 231, 250
 Ardud, 55, 162, 164, 232
 Ardusat, 17, 48, 81, 106
 Asuaju de Jos, 138
 Așchileu Mare, 185, 253
 Aurora, 88
 Austria, 65
 Aușeu, 17

B

Babța, 30, 163-164
 Baia de Criș, 156

Baia Mare, 21, 34, 38, 53, 72, 76, 87, 102, 109, 112, 123, 130, 135, 139, 164, 182, 184, 194, 198-199, 222, 232
 Balcani, 65
 Banat, 114-115
 Batarci, 77-78, 202-203
 Băbășești, 76
 Bădăcin, 162
 Băița (Bh), 54, 118, 134
 Băița (Mm), 139
 Băsești, 47, 167
 Bârsana, 78, 202
 Bârsău, 32
 Bârsău de Jos, 137-139
 Bârsău de Sus, 21, 99, 138, 165, 206
 Beiuș, 17, 20-21, 23, 26, 42-44, 46-48, 53, 55, 60, 63, 67-69, 71, 73, 79, 86, 91-92, 98, 106-107, 109-114, 118-119, 131, 133-134, 141-142, 146, 148, 151, 162, 164, 166, 173, 176, 179, 187, 190, 196, 198, 202, 206-207, 210-212, 219, 226, 231, 240, 244-248, 253-254
 Beliu, 219
 Berindan, 77
 Berința,
 Berlin, 46, 65
 Bervenii, 89
 Berzovia, 86
 Bicău, 17, 22, 32, 51, 53, 60, 81, 84, 108, 162, 173-174, 210, 229
 Bihor, 54, 69, 79, 91, 107, 112, 118, 207, 241
 Biserica Albă (Ucraina), 77
 Bixad (Bicsad), 78, 131, 177, 182
 Biușa, 182

- Blaj, 16, 20, 29, 36, 44, 55, 58, 88, 108, 110, 113, 120, 138, 141, 147, 152, 157, 162, 165, 186, 189-190, 195-196, 204, 223, 230, 246
 Blaja, 29, 98, 218
 Bobota, 186
 Bocicău, 180, 201
 Bocsig, 107
 Bogdand, 28, 30
 Boghiș, 91, 112, 241, 247
 Boinești, 95, 113, 131
 Bolda, 125
 Borlești, 24, 29, 54, 81, 112, 141, 150, 174, 232, 243
 Borod, 118
 Borozel, 118
 Borșa, 77, 122, 194, 213-214
 Botiz, 10, 31, 76, 94-95, 97, 122-123, 156, 164, 187, 202, 213, 216, 252
 Botiza, 182, 202
 Bozânta Mare, 22, 60, 63, 133, 251
 Bozânta Mică, 198, 200
 Brașov, 99, 189, 235, 251
 Bratislava, 20
 Brazilia, 159
 Brăila, 181
 București, 32, 142, 158, 180, 185, 239, 248
 Buda, 17-18
 Budapesta, 24, 36, 44, 58, 67, 86, 111, 133, 140-141, 151, 161, 170, 185, 203, 219, 226, 230-232, 244, 253
 Budești, 182
 Bușag, 157, 198, 200, 254
 Buzău, 87
- C**
- Capu Midia, 74
 Caransebeș, 177
 Caraș, 115
 Carei, 12, 20-21, 23, 30, 32, 34, 51-53, 61, 64, 67, 84, 99-101, 111-112, 114, 118-119, 133, 135-136, 148, 150-151, 164, 199, 207, 217, 221, 230, 234, 243, 254
 Căldărușani, 158
 Cămărzana, 77, 131
 Căpriană, 158
 Cărășeu, 48, 51-52, 72, 79, 107-109, 190, 230
 Cățălu Unguresc, 187
 Căuaș, 10-11, 57-59, 85, 90, 218, 234, 236, 240
 Cean, 187
 Cehoslovacia, 180
 Cehu Silvaniei, 167
 Cenadul Sârbesc, 88
 Cernăuți, 16, 50, 238
 Cernești, 78
 Cernica, 158
 Certeze, 130-131
 Chegea, 112
 Chereluș, 135, 140
 Chieșd, 103
 Chilia, 198
 Chilioara, 253
 Chioag, 198, 207
 Chioar, 50, 67, 168, 225, 229
 Chisău, 234
 Chișinău, 158
 Cicârlău, 95
 Cig, 28, 32, 58, 144, 166, 218
 Cehei (Sj), 187

Cihei (Bh), 80, 174
 Cinghir (Csenger, azi în Ungaria),
 112, 247
 Cioara, 144
 Ciocotiș, 169
 Ciumești, 28, 40, 62, 81, 112, 173-
 175, 210, 247
 Cleveland, 88
 Cluj-Napoca, 16, 20-21, 28, 35,
 53, 63-65, 72-73, 75, 89, 94, 107,
 111, 118-119, 135, 148, 152-153,
 156, 167-168, 180, 185-186, 219,
 222-223, 230, 244-248
 Coasta Galeș, 74
 Codru, 42-43, 71, 138, 152, 165,
 221
 Comlăușă, 180
 Copalnic-Mănăstur, 137, 174
 Cordău, 92
 Corod, 109
 Corund, 31, 102-105, 162
 Craidorolț, 20, 28-29, 58, 95, 120,
 164, 185-186, 190, 253
 Crasna (comitat), 47, 185
 Cristelec, 85, 90, 240
 Crucisor, 10, 29, 54, 56
 Csegöld, 85
 Cucu, 76-77
 Cuhea (acum Bogdan-Vodă,
 Mm), 76, 123
 Culciu Mare, 109
 Culciu Mic, 109
 Curtea de Argeș, 231
 Cuța, 143

D

Dacia, 60

Dăbâca (comitat), 186
 Dăbâca (localitate), 187
 Debrecen (Debretin), 31, 167,
 175, 188
 Dej, 156
 Desești, 78
 Deva, 155-156
 Dijir, 33, 135
 Dindești, 39, 57, 83-86, 90-91,
 210-211
 Doba, 10-11, 38, 100, 112, 141,
 176-178, 244
 Dobra, 32
 Domănești, 20, 112, 134
 Drăgoteni, 17
 Dumbrăveni, 153

E

Eriu (zonă), 168
 Eriu (district), 48, 167
 Eriu Sâncrai, 10, 58, 86, 104, 147,
 162-163
 Esztergon (Strigoniu), 55

F

Făgăr Făgăraș, 88, 145, 156
 Fărcașă, 81
 Fărnașiu (Fernașiu), 42, 91, 241
 Fegiernic, 100, 150
 Ferneziu, 109, 184
 Fersig, 139
 Finteușu Mic, 95
 Fiziș, 17

G

Galeș, 109

Gârdani, 139, 184
 Gerăușa, 25, 48, 84, 107, 109,
 112, 162, 231
 Germania, 65-66, 69
 Ghencea, 74
 Ghenci, 48, 57, 85, 90, 92
 Ghenetea, 85-86
 Gherla, 20, 35, 39-40, 57, 75, 85,
 90, 116, 130-132, 138-139, 147,
 150, 162-164, 166, 168, 177, 183-
 184, 186, 190, 195-196, 202, 245,
 252-253, 255
 Gherța Mare, 182-184
 Ghida, 233
 Ghirolt, 163, 187, 234
 Giorocuta, 31, 103-104, 162
 Girișu de Criș, 81
 Giumelciș, 162
 Graz, 65

H

Hajdudorog, 77, 86, 100, 134,
 187, 199, 203
 Hațeg, 16, 60, 251
 Heidelberg, 65
 Hidig, 29, 253
 Hodod, 28, 30, 143-144
 Hodișa, 10, 42, 45, 113, 231
 Holod, 68
 Homorod, 76, 213
 Homorodu de Mijloc, 17, 21-22,
 28, 60, 71-73, 96, 99, 112, 207,
 254
 Hotoan, 10, 22, 57, 67, 146-148,
 161, 212, 218, 225, 227
 Hrip, 134
 Hunedoara, 16

Hurezu Mare (Nanda), 11, 18, 22,
 30, 60-61, 125-128, 221, 247-248,
 252

I

Iași, 213
 Iegheriște, 112, 140, 142, 174
 Ieud, 76, 122-124
 Ineu, 171
 Iojib, 132
 Irina, 46
 Istrău, 10, 57, 79, 86, 90-91
 Italia, 60, 69, 85
 Iteu, 135
 Iza (tract), 203

K

Kalocsa (Caloceca), 40, 204
 Kosice (Cașovia), 108, 182, 194,
 234

L

Lăpușul Românesc, 76
 Lechința, 76, 132
 Leipzig, 65
 Lelesz, 78
 Lemberg, 38
 Leordina, 130
 Leta Mare, 37, 86,
 108, 128, 150, 174, 247
 Lipău, 10, 32-33, 50-53, 107, 198,
 230-231
 Lipova, 115
 Londra, 65
 Lozna de Sus, 164

Lucăceni, 89
 Lugierd (district), 187
 Lugoș, 20, 73, 108, 114-116

M

Macău, 85
 Maramureș, 47, 54, 59, 71, 73, 75,
 106, 122, 169, 177, 182-183, 195-
 196, 199, 202-203, 213, 215-216,
 221
 Marghita, 36, 168
 Măgheruș, 132
 Mădăras, 25, 91-92, 99, 241
 Măriuș, 20, 54, 62
 Mărtinești, 77
 Mediaș, 20
 Medieșu Aurit, 11, 28, 30, 61, 76-
 78, 132, 164, 190
 Medișă, 43-44, 48
 Mihăieni, 67, 91, 225
 Mireșu Mare, 77
 Moara Banffy, 187
 Moara Borșii, 54
 Mocira, 31
 Moftinu Mic, 47-48, 100-112,
 134-135, 141
 Moșișeni, 131
 Moldova, 152
 Muncaci, 28, 110, 194-195
 München, 65

N

Nădariu, 163
 Nădlac, 118
 Năpradea, 164
 Năsăud, 31, 35, 87, 187, 244

Năvodari, 74
 Necopoi, 232
 Negrești, 20, 130, 158-159, 184,
 213, 239, 252
 Negru, 248
 Nojorid, 204
 Noșig, 186

O

Oar, 42, 63, 112, 246-247
 Oaș (Țara Oașului), 180, 182-183,
 238-239
 Oarța de Jos, 164
 Odoreu, 12, 24, 75-78, 94-95,
 122-123, 131, 183, 187, 216
 Olosig (cartier în Santău), 145
 Oradea, 16-17, 21, 24-26, 28-29,
 33-35, 38-41, 43-44, 46, 48, 50,
 52-56, 67-70, 73, 75, 80-82, 85-
 86, 99, 103-104, 106-110, 115,
 133-135, 140-142, 145, 147-148,
 150-151, 159, 163, 166, 168, 173,
 176-177, 187, 195-196, 199, 204,
 211, 219, 225-227, 229-233, 238,
 240, 244, 247, 253, 255
 Oravița, 156
 Orlat, 16
 Ormani, 252
 Oxford, 65

P

Paris, 65, 124, 180
 Partium, 186
 Pănade, 189, 191
 Păulești, 32
 Peninsula, 109

Pesta, 38, 46-47, 70, 155-156, 234
 Petea, 38, 112, 198
 Petrani, 211
 Pir, 67, 111, 145, 150, 162, 218, 225
 Pișcari, 92, 112
 Pișcolt, 20, 111
 Pitești, 158
 Poarta Albă, 74
 Poci, 86
 Pomi, 10, 50, 163, 192-193, 229, 231-232
 Popești, 108, 135, 141
 Poptelec, 139
 Porolissum, 120
 Portița, 10, 67, 70, 146, 225-226, 253, 255
 Potău, 87, 130, 179, 201-202
 Preluca Veche, 77
 Pria, 162
 Pribilești, 238
 Prilog, 78

R

Racova, 10, 18, 26, 28, 112, 152, 154
 Racșa, 76, 130-131, 138, 239
 Rătești, 119, 255
 Recea, 39, 110, 194
 Resighea, 21, 32, 44, 113, 198, 207, 254
 Roma, 16, 38, 46, 65, 80-81, 87, 91-92, 112, 195-196, 208, 233, 244
 Românești, 31
 România, 65, 96, 104, 159, 171, 178, 185, 244

România Mare, 183, 197
 Roșiori, 32, 38, 72-74, 79-81, 92, 112, 141, 190
 Rozavlea, 76
 Rușeni, 62, 134

S

Salonta, 45
 Samezö, 50
 Sanislău, 20, 28, 55, 85-86, 103, 112, 174, 198-199, 204, 241
 Santău, 77, 98, 143-145, 187-188, 218, 234
 Santăul Mare (Bh), 219
 Sarcău, 107, 150, 163, 255
 Sarmisegetuza, 16
 Sat-Șugata, 182-183
 Satu Mare, 12, 20-21, 23, 28, 31, 36, 38, 46-47, 52-53, 58-59, 63, 71-72, 76-78, 81, 83, 86-89, 94-99, 106, 108, 112, 118, 123, 126, 130, 134-135, 139, 155-156, 162, 164, 166, 169-170, 174-175, 184, 186, 188, 194, 198, 231-232, 238, 240, 247, 253
 Satu Mic, 57, 113
 Satu Nou de Sus, 77
 Săcălășeni, 78
 Săcuieni, 54
 Sălaj, 47, 53, 72-73, 127, 168, 182, 217, 221, 225, 235
 Sălsig, 71
 Săpânța, 11, 77, 176-178
 Sărauad, 29, 147, 162, 164, 190, 218, 226, 236
 Sărsig, 107
 Sărvăzel, 150, 162

Săsar, 199-200
 Sătm̃ar, 16, 18-19, 21-22, 26, 28, 30-31, 38-39, 47, 49-51, 53-54, 56-57, 60-62, 67-68, 71, 73-76, 79-81, 85, 88-90, 93-97, 99, 106, 108, 110-114, 122, 133, 141, 143-144, 150, 155-157, 161, 174-175, 182-183, 185, 191, 194, 196, 198-199, 202, 204, 207, 217, 219, 222, 224-225, 230, 236, 240-243, 246-248, 250-251, 254
 Sătm̃ărel, 32, 134, 155, 219
 Săuca, 162-163, 218, 234
 Sămbăta, 54
 Sănmiclăuș, 19, 21, 90, 141, 221, 224
 Sârbi (Bh), 159
 Seghedin, 187
 Seini, 31, 47, 51, 72-73, 92, 230
 Seredeiu, 147
 Severin,
 Sibiu, 62, 80, 96, 99, 152-153, 189, 235
 Sighet, 61, 112, 123-124, 156, 176-177, 179, 180, 183-184, 195, 202
 Silvania (district), 139, 184, 186, 190, 253
 Silvaș, 187, 218
 Simeria, 83
 Sinteia, 81, 107-108, 173
 Sititelec, 79-80
 Slatina (azi în Ucraina), 39, 179-180, 195-197
 Slatina-Băi, 127
 Soconzel, 84, 112, 143, 221
 Sofia, 66
 Solnocul de Mijloc, 28-31, 47

Someșeni, 184
 Someș-Odorhei, 77
 Sopron, 204
 Soranna, 60
 Stâna (Bolda de Sus), 231
 Stâna de Vale, 196
 Stockholm, 66
 Strâmtura (Surduc, Mm), 203
 Styliteluk (vezi Iegheriște), 140
 SUA (Statele Unite ale Americii), 88-89, 160
 Sudurău, 57, 162
 Supur, 32, 71
 Supuru de Jos, 92, 103, 112, 118, 240
 Supuru de Sus, 20, 29, 112, 218, 227

Ș

Șauaieu, 92
 Șemlac, 163
 Șeitin, 163
 Șimand, 107
 Șimleu (regiune), 252
 Șimleu Silvaniei, 72-73, 85, 90, 112, 118-120, 141, 148, 152, 163, 165, 167, 186-187, 226, 240
 Șiria, 31, 108, 229
 Șișești, 88-89, 163, 175
 Șomcuta, 35, 77, 89, 156
 Șurdești, 130

T

Tarcea, 174
 Tarna Mare, 179-181, 183, 197, 201, 203

Tămaia, 38, 54, 84, 99-100, 106, 198, 207, 210
 Tășnad, 29, 147-148, 162, 164, 188, 217-220, 236
 Tătărești, 106-107, 109, 162, 186-187
 Tăuții de Jos, 76, 128, 132
 Târgu-Lăpuș (Józsifalva), 84, 210
 Târgu Mureș, 152
 Târșolt, 76, 132
 Teceu, 177
 Terebești, 118-121, 219
 Timișoara, 74, 156
 Tirana, 66
 Tiream, 10, 92, 112, 133-135, 141, 241-242, 255
 Tisa, 76-77
 Tohat, 253
 Torino, 156, 216
 Traian (Principele Mihai), 169-172
 Transilvania, 10, 28, 31-32, 35-36, 65, 67, 78, 112, 143-145, 155-156, 189, 195, 197, 201, 207, 216-217, 234-235, 243-244, 250-251
 Trenton, 88
 Treuenreut, 66
 Trip, 130-131, 184
 Trnava (Tárnavia), 20, 213
 Tur, 76-77, 132
 Turda, 156
 Turț, 77, 183, 202
 Turț (district), 203

Ț

Țebea, 219

Țibău, 213

U

Ucraina, 76-77, 177, 179, 195
 Uglă (Ucraina), 76, 129
 Ugocea, 28, 180, 183
 Ungaria, 47, 85, 168, 177, 184, 186, 235, 247
 Ungvár (Ujgorod, Ucraina), 63, 85, 92, 118, 130, 163, 194, 247
 Unimăt, 166-167, 218
 Uniunea Sovietică, 177
 Urmeniș, 164-165

V

Vaidei, 152
 Valea Chioarului (fostă Gaura, Mm), 50, 76-77
 Valea Seacă, 180, 201
 Valea Vinului, 32, 48, 106-109
 Vatican, 38
 Văgaș, 180
 Vălenii Codrului (vezi Iegheriște), 140
 Vălenii de Munte, 216
 Vezendiu, 10, 21, 23, 48-49, 55, 57, 98, 103, 197, 255
 Viena, 20-21, 34, 38, 46-47, 49, 65-66, 68-69, 73, 91, 114, 120, 124, 148, 152, 161, 167, 170, 181, 186, 188, 193-196, 202, 207, 211, 226, 231, 235, 240
 Viile Apei, 89
 Viile Satu Mare, 41, 187
 Vintere, 204
 Virtiș, 99, 107

Vișeu, 77

Vișeu de Mijloc, 202

Vișeu de Sus, 130

Z

Zalău, 118-120, 227

Zalnoc, 164

Zarand, 235

Zăbrani, 115

AUTORUL ADUCE MULȚUMIRI TUTUROR CELOR
CARE DIRECT SAU INDIRECT S-AU IMPLICAT
ÎN PUBLICAREA ACESTEI CĂRȚI.

- CONSILIULUI JUDEȚEAN SATU MARE
- CENTRULUI JUDEȚEAN PENTRU CONSERVAREA ȘI
PROMOVAREA CULTURII TRADIȚIONALE SATU MARE.